

MAVİ

VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Milli Savunma Üniversitesi

Deniz Harp Enstitüsü

Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi

Yıl: 2 Sayı: 8

4 Aylık Süreli Yayın

İmtiyaz Sahibi

MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Adına

Tuğamiral Rafet OKTAR

Genel Yayın Yönetmeni

Dz.Kur.Alb.Erdinç ALTINER

Editör

Dr.Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN

Yayın ve İnceleme Kurulu

Dz.Kur.Alb. Halil ÖZSARAÇ

Dz.Kur.Alb. Selçuk AKARI

Dz.Alb. Cem HASANOĞLU

Dz.Alb. Alpaslan TATLISULUOĞLU

Dz.Bnb. Deniz KARADUMAN

Dz.Yzb. Halil Can AKİNCE

Sayfa Tasarım / Grafik Uygulama

De.Me.Aslı YILMAZ

İletişim

Tel: 0212 398 01 00 (3452)

E-Posta: mkozanhan@msu.edu.tr

Basıldığı Yer ve Tarih

Milli Savunma Üniversitesi

Merkez Basım ve Yayınevi

Yenilevent / İSTANBUL

Sertifika No: 36431

Temmuz 2021

Kapak Resmi

Deniz Kuvvetleri

İÇİNDEKİLER

4

BAŞLARKEN

6

LOZAN DENGESİ VE TÜRKİYE'NİN 1982 BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİNİ
ONAYLAMAMA NEDENİ

20

PREVEZE DENİZ SAVAŞI'NDAN TÜRK DENİZ
KUUVETLERİ'NE DERSLER

48

NATO STRATEJİK İLETİŞİM MODELİ

Deniz Harp Enstitüsü yayını olan Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi yılda 4 kez yayınlanan ulusal bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler hazırlayanın sorumluluğunda olup şahsi fikirleridir. Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Enstitüsü Müdürlüğü'nün resmî görüşü değildir.

Kapak Resmi: Denizkurdu Tatbikatı-2021

MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Harp Oyunu-2021

70 | MİLGEM PROJESİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ

94 | SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SOVYET DENİZ KUVVETLERİ VE ÇIKARILACAK DERSLER

132 | AMİRAL JOHN PAUL JONES'UN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ VE ÇIKARILABİLECEK DERSLER

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Değerli Okurlarımız,

“Mavi Vatan’dan Açık Denizlere Dergisi”nin sekizinci sayısı ile yine sizlerle birlikteyiz. Dergimizin bu sayısı ile derginin yazım formatında ve görünümünde değişiklik yapılmış ve siz değerli okuyucularımızın beğenisine sunulmuştur.

Deniz Harp Enstitüsünde 2020-2021 eğitim ve öğretim yılının ikinci yarısında da, Covid-19 salgını nedeniyle alınan önlemler altında Deniz Kuvvetlerimizin ihtiyacı olan kurmay subay ve karargâh subaylarının en iyi şekilde yetiştirilmesi amacıyla, eğitim faaliyetlerine aksatılmadan devam edilmiştir. 2020-2021 eğitim dönemi içerisinde, 3’üncü dönem Komuta Kurmay ve 8’inci dönem Karargah Subaylığı eğitimleri 16 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla sona erecektir. Bu eğitim dönemi içerisinde öğrenci subaylarımızın stratejik öngörülerini çeşitli çalışmalarla geliştirilmiş, almış oldukları eğitimin hasılasının değerlendirildiği “Harp Oyunu” 17-24 Haziran 2021 tarihleri arasında Çok Uluslu Müşterek Harp Merkezinde başarı ile icra edilmiştir.

Mavi Vatan dergisinin bu sayısında, ilginizi çekeceğini umduğumuz ve keyifle okuyacağınızı düşündüğümüz altı makaleye yer verdik. Bu çerçevede;

Sayının ilk çalışması, tarafından kaleme alınan “Lozan Dengesi ve Türkiye’nin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini Onaylamamasının Nedeni” konulu makaledir. Bu çalışmada, teamül hukuku şeklinde gelişen deniz hukuku kurallarının derlenmesi ve devletler arasında oluşan bu uyuşmazlıkların çözümüne yasal bir statü kazandırılması, çalışmalarını 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukukuna kadar olan tarihsel bir süreçte ele alınmış ve ardından Lozan Barış Antlaşması ile kurulan Lozan Dengesine değinilerek, Türkiye’nin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini neden onaylamadığı hususlarına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Halil ÖZSARAÇ ve Halil Can AKİNCE tarafından hazırlanan, “Preveze Deniz Savaşı’ndan Türk Deniz Kuvvetleri’ne Dersler” konulu makale sayımızın ikinci çalışmasıdır. Yazarlar, Batı Akdeniz’de akıncı reislerle varlık gösterirken Doğu Akdeniz’den çıkmakta zorlanan Osmanlı Devletinin Akdeniz’de varolma mücadelesinde Barbaros Hayrettin Paşa’nın kazandığı Preveze Deniz Savaşını ele alarak değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

BAŞLARKEN...

Mavi Vatan
Temmuz 2021
Sayı 8

“NATO Startejik İletişim Modeli” başlıklı üçüncü makalede, İsmail Mehmet DOĞUTEPE, NATO’nun, on iki yılı aşkın süredir tüm faaliyetleri ile birlikte uyguladığı ve günümüzün popüler kavramlarından biri olan “NATO Stratejik İletişim Konsepti” ni ve elde ettiği tecrübeleri incelemiştir.

“MİLGEM Projesinin Tarihsel Süreci” konulu makale, sayımızın dördüncü çalışması olarak Fuat ÇELİK ve İsmail Mehmet DOĞUTEPE tarafından kaleme alınmıştır. Yazarlar çalışmada, günümüzde Türk Deniz Kuvvetleri’nin modernizasyonu kapsamında yürütülen birçok projenin ilk kıvılcımı olan MİLGEM Projesine giden tarihsel süreç ile MİLGEM projesinde edilen kazanımlar ve Türk Savunma Sanayiini oluşturan temel faktörleri mercek altına almışlardır.

Bu sayının beşinci çalışması, Fuat ÇELİK tarafından hazırlanan, “Soğuk Savaş Dönemi Sovyet Deniz Kuvvetleri ve Çıkarılacak Dersler” konulu makaledir. Yazar bu çalışmada, Soğuk Savaş dönemi Sovyet Deniz Kuvvetleri tarihini dönemselsel olarak incelemiş ve gelişen olaylar çerçevesinde günümüzün ve geleceğin deniz kuvvetleri için çıkarımlarda bulunmuştur.

Sayının son makalesi, “Amiral John Paul Jones’un (1747-1792) Liderlik Özellikleri ve Çıkarılabilecek Dersler” konulu çalışma ile Cem ÇAĞLAYAN’a aittir. Yazar çalışmasında, Amiral John Paul Jones’un yaşamından önemli olaylara yer vermiş ve tarihsel süreçte müdahil olduğu olaylar ile savaşları ele almış, John Paul Jones’un yaşamından liderlik özelliklerine ilişkin örneklerle yer vererek, günümüzün ve geleceğin Deniz Kuvvetleri için çıkarılabilecek dersler için değerlendirmelerde bulunmuştur.

İyi okumalar dileğiyle...

Murat Kağan KOZANHAN
Dz.Alb.
Dr. Öğretim Üyesi

■ Murat Kağan KOZANHAN*

LOZAN DENGESİ VE TÜRKİYE’NİN 1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ’Nİ ONAYLAMAMA NEDENİ

* Deniz Albay, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Doktor Öğretim Üyesi.

Öz

Dünyadaki karasal alanlarda; besin kaynakları, enerji kaynakları ve endüstriyel alanda kullanılan doğal kaynakların azalması sonucu, devletler ülkesinin bir kısmını oluşturan deniz alanlarının ötesindeki açık denizlerde bulunan doğal kaynaklara yönelmiştir. Bu durum devletleri, söz konusu deniz alanlarında egemenlik iddia etmelerine ve deniz ülkelerinin sınırlarını genişletme taleplerine yönlendirmiştir. Böylelikle, denizlerdeki doğal kaynakların işletilmesi, kullanılması taleplerinin artması ve deniz ticaretinin yoğunlaşması, devletler arasında uyuşmazlıkların çıkmasına sebep olmuştur. Bu uyuşmazlıklar ise teamül hukuku şeklinde gelişen deniz hukuku kuralları ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmış ancak bazı konularda fikir birliğine varılamadığından çözüme ulaşılamamıştır. Bu nedenle, deniz hukuku ile ilgili kavramların tanımlanması, anlaşmazlıklara yönelik çözüm yollarının bulunması, deniz yetki alanlarının sınırlarının saptanması gibi hususları belirlemek için gerekli kuralların derlenmesine yönelik girişimler başlatılmıştır. Bu kapsamda; teamül hukuku şeklinde gelişen deniz hukuku kurallarının derlenmesi ve devletler arasında oluşan bu uyuşmazlıkların çözümüne yasal bir statü kazandırılması çalışmaları; 1930 yılındaki konferans ile başlamış, 1958 yılında I. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı ile devam etmiş, 1960 yılında II. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı düzenlenmiştir. Üç konferans sonucunda karara varılamayan hususların belirlenmesi amacıyla, 1973 yılındaki III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı toplanmış ve uluslararası geniş kapsamlı bir katılım ile 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) imzalanmıştır. Ancak Türkiye 1982 BMDHS'yi onaylamamıştır. Bu çalışmada; öncelikle 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne uzanan süreç ele alınacak, ardından Lozan Barış Antlaşması ile kurulan Lozan Dengesi'ne değinilerek, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni neden onaylamadığı hususlarına yanıt aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: 1982 BDHS, Kara Suları, Deniz Yetki Alanı, Lozan Dengesi, Türkiye.

Giriş

Uluslararası hukukta bir devletin ülkesi; üç boyutlu olarak kara, deniz ve hava ülkelerinden oluşmaktadır¹. Devletin deniz ülkesi, uluslararası hukuk açısından farklı hukuki rejimlere tabi olan yetki alanlarına ayrılmıştır. Bu deniz yetki alanları, devletlerin egemenliğine tabi olan iç sular, kara sularının yer aldığı deniz alanı ile kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin (MEB) bulunduğu ve kullanımı uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş açık deniz

¹ Yusuf AKSAR, Uluslararası Hukuk I, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s.239

alanıdır. Karaların denizle buluştuğu hattan, açık denizlere doğru devletlerin egemenlik talepleri, ilk olarak kara suları kavramı ile gündeme getirilmiş ve bu alanın, devletlerin ülkelerinin bir parçasını oluşturması fikri, Batı Avrupa’da Orta Çağ’ın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır.² Kara suları kavramı, 1609 yılında Grotius’un, yazdığı “Mare Liberium (Denizlerin Serbestliği)” ve 1635 yılında John Selden tarafından kaleme alınan “Mare Clausum (Kapalı Deniz)” adlı eserlerle şekillendirilmeye başlanmıştır. Kara sularının, devletin egemenliğini kullanabildiği bir alan olarak ortaya çıkması ise açık denizlerin varlığını gündeme getirmiştir. İlk olarak açık denizlerde devletlerin hak iddia etmeleri ise 18. yüzyılda İngiltere’nin kaçakçılıkla mücadele etmek amacıyla ilan ettiği “Howering Act”³ olarak adlandırılan uygulama ile olmuştur. Ancak, kara suları dış sınırı ötesindeki alanlarda devletlerin egemenlik kavramının, uluslararası arenada kendisine yer bularak yerleşmesi ise 20’nci yüzyılda gerçekleşmiştir.⁴ Dünya üzerinde karasal alanlarda; besin kaynakları, enerji kaynakları ve endüstriyel alanda kullanılan doğal kaynakların azalması, devletleri ülkesinin bir kısmını oluşturan deniz alanlarının ötesinde, doğal kaynaklara ulaşım ihtiyacını tetiklemiş, devletlerin bu alanlarda egemenlik konusunda hak iddia etmelerine ve devletlerin deniz ülkelerinin sınırlarını genişletme taleplerine neden olmuştur.

“Açık deniz serbestliği” ve “devletin kıyılarına bitişik sular üzerindeki egemenliği” hususundaki kavramlar, 1703 yılında Cornelius van Bynkershoek tarafından yazılan, “De Dominio Maris Dissertatio” isimli kitapta ilk kez tanımlanmıştır. Kara sularının genişliği konusunda da 3 millik top atım menzili, yine Cornelius van Bynkershoek tarafından ilk kez savunulmuştur⁵. Endüstri devrimi sonrasında yaşanan teknolojik gelişim, sanayinin ihtiyacı olan ham madde kaynaklarını, bilimin gelişmesine bağlı olarak insanoğlunun ömrünün uzaması ile artan nüfus ise besin kaynaklarını hızla tüketmiştir. Bu nedenle devletler, bahse konu doğal kaynaklara ulaşım amacıyla egemenlik alanlarını her yöne doğru genişletme eğilimi içerisine girmiştir. Deniz alanlarında ve altında yer alan deniz tabanında; yeni doğal kaynakların, ekonomik değer taşıyan ham madde ve varlıkların keşfedilmesiyle devletler bu eğilimlerini denizlere doğru kaydırmıştır. Devletlerin bu uygulamaları, karalarda olduğu gibi denizlerde de sınırların belirlenmesini gündeme getirmiş ve devletler arasında çatışmalara varacak şekilde anlaşmazlıkların doğmasına sebep olmuştur.

2 Hüseyin PAZARCI, Uluslararası Hukuk, 11. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2012, s. 255

3 Alan M. FROMMER, The British Howering Acts :A Contribution To The Study of The Contiguous Zone, <http://rbdi.bruiant.be/public/modele/rbdi/content/files/RBDI%201981%20et%201982/RBDI%201981%20et%201982%20-%20202/Etudes/RBDI%201981-1982.2%20-%20pp.%20434%20C3%A0%20458%20-%20Alan%20M.%20Frommer.pdf> (Erişim Tarihi: 02.06.2021)

4 Hüseyin PAZARCI, a.g.e., s.255

5 Nicolaas Jan SCHRİJVER, “Sovereignty Over Natural Resources: Balancing Rights and Duties in an Interdependent World University of Groningen, 1995, s.190.

Bu makalede, denizlerde devletlerin sınırları ile hak ve yükümlülüklerini düzenleyen 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (1982 BMDHS) kadar uzanan tarihsel süreç ile Adalar Denizi'nde (Osmanlılar ve daha sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, uzun süre bu bölge için Ege Denizi yerine bölgede yer alan adaların sayıca fazla olmasından dolayı Adalar Denizi ifadesini kullanmışlardır.⁶ Bu nedenle bu çalışmada Ege Denizi yerine Adalar Denizi ifadesi kullanılacaktır.) deniz alanlarının sınırlandırılmasına yönelik Türkiye ve Yunanistan arasında Lozan Antlaşması'yla oluşturulan denge ele alınacak, ardından 1982 BMDHS'nin onaylanması aşamasına kadar geçen süre içerisinde, 1982 BMDHS'nin müzakerelerinde katılımcı olarak bulunan Türkiye'nin, neden 1982 BMDHS'ye onay vermediği konusu incelenecektir.

1. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne Uzanan Süreç

Örf ve âdet hukukundan doğarak gelişen deniz hukukuna resmîyet kazandırmak, bu çerçevedeki uluslararası hukuk konularını belirlemek ve yazılı bir metne dökmek amacıyla başlayan çalışmaların ilki, 13 Mart – 12 Nisan 1930 tarihinde yapılan konferanstır. Bahse konu konferans, Milletler Cemiyeti'nin öncülüğünde, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 47 ülkenin bir araya gelmesi ile La Haye'de toplanmıştır. Konferans'ın önemli knularından biri de devletlerin kara suları sınırlarının belirlenmesi sorunu olmuştur. Devletlerin kara sularını belirleme hususundaki bu sorun, 1930 tarihinde La Haye'de yapılan Konferans öncesinde de uluslararası arenada gündem de olan bir konudur. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nun, 27 Eylül 1927 tarihli kararı uyarınca, bir hazırlık komitesi kurulmuş ve komite kara sularının hukuki rejiminin görüşülmesi amacıyla hazırlanan taslak metin üzerinden çalışmalarına başlamıştır.⁷ Kara sularının genişliği ile ilgili taslak metin, Milletler Cemiyeti aracılığıyla devletlere de sunulmuştur. Bahse konu taslak metne istinaden geri dönüş yapan, 29 devletin cevabı üzerinden, Mart-Nisan 1930 tarihinde La Haye'de yapılacak konferansta görüşülmesi amacıyla 28 maddelik “Kara sularının Genişliğinin Saptanmasına Yönelik Görüşme Metni” hazırlanmıştır. Ancak, 13 Mart – 12 Nisan 1930 tarihinde yapılan La Haye konferans'ında, katılımcı ülkeler arasında kara sularının genişliğinin ne olacağı hususunda ortak bir görüş birliğine varılamadığından bir anlaşma yoluna gidilememiş ve girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁸

⁶ Zekeriya KURŞUN ve Ali SATAN, 100 Soruda Çanakkale Muharebeleri, Rumuz Yayınları, İstanbul, 2020, s.56.

⁷ Sevin TOLUNER, Milletler Arası Hukuk Dersleri, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1996. s.57.

⁸ Samuel Whittmore BOGGS, Delimitation of the Territorial Sea: The Method of Delimitation Proposed by the Delegation of the United States at the Hague Conference for the Codification of International Law, The American Journal of International Law, Cambridge University Press, Vol. 24, No. 3 (Jul., 1930), s. 541, ss. 541-555.

Devletlerin deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda ikinci girişim, Birleşmiş Milletler Teşkilatı öncülüğünde Milletlerarası Hukuk Komisyonu'nun kurulması ile başlamış ve ilk olarak 12 Nisan 1949 tarihinde yapılan toplantıda kara suları ve açık denizler hukuki rejiminin düzenlenmesi hususu karara bağlanmıştır.⁹ 1950-1956 yılları arasında Milletlerarası Hukuk Komisyonu'nun, kara suları ve açık denizler hukuki rejiminin düzenlenmesi konusunda yapmış olduğu çalışmalar sonucunda hazırlanan antlaşma taslağı, Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulmuştur. 24 Şubat-28 Nisan 1958 tarihleri arasında, 86 ülkenin katılımı ile Cenevre'deki Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda deniz hukukunun temel konularına ilişkin; "Kara suları ve Bitişik Bölge Konvansiyonu (Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone)", "Açık Denizler Konvansiyonu (Convention on the High Seas)", Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunması Konvansiyonu (Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas)", "Kıta Sahaneliği Konvansiyonu (Convention on the Continental Shelf)" olmak üzere dört temel antlaşma ile uyumsuzlukların çözümlenmesine ilişkin bir ek protokol kabul edilmiştir.¹⁰ Ayrıca, 1958 Cenevre Konferansı'nda yukarıda belirtilen sözleşmelere ek olarak; "Açık Denizlerde Nükleer Denemeler", "Radyoaktif Materyallerle Açık Denizlerin Kirlenmesi", "Tarihî Denizler Rejimi", konularında da bir dizi kararlar alınmıştır.

1958 Konvansiyonları içerisinde kabul edilen "Bitişik Bölge ve Kıta Sahaneliği" kavramlarının kabulü, devletlerin deniz yetki alanlarını açık denizlere doğru genişletme eğilimlerinin birer göstergesi olarak değerlendirilmektedir. "1958 Cenevre Konvansiyonları deniz hukuku kapsamında kabul edilmiş çok önemli belgelerdir ve bu konvansiyonların kabulünden sonra milletlerarası deniz hukukunu, bu konvansiyonlardan hareket edilmeksizin açıklama olanağı bulunmadığı gibi, bu konuda getirilecek herhangi bir yeni düzenlemenin de bu konvansiyonların hükümleri göz önünde tutulmaksızın tartışılması ve biçimlendirilmesi düşünülemez".¹¹ 1958 Cenevre Konvansiyonları ile karara varılamayan konuların (kara sularının genişliği konusunun karara bağlanması vb.) görüşülmesi ve deniz hukukunda eksik kalan tanımlamaların yapılabilmesi amacıyla, Birleşmiş Milletler İkinci Deniz Hukuku Konferansı 1960 yılında Cenevre'de toplanmış, ancak toplanma nedenlerine cevap oluşturacak herhangi bir sonuç elde edilemeden başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Deniz alanlarının belirlenmesi konusundaki hukuki boşluklar, teknolojik gelişime bağlı olarak "1958 Kıta Sahaneliği Konvansiyonu'nda belirlenen

⁹ http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1949_v1.pdf, s. 29-43. (Erişim Tarihi: 04.06.2021)

¹⁰ Monika CHANSORÍA, 1958 UN Conference on Law of the Sea: Six Decades of the Legal Order for Seas and Oceans, The Japan Institute of International Affairs, Policy Brief, 20 September 2018. s.1, ss.:1-5. https://www.jiia-jic.jp/en/policybrief/pdf/PolicyBrief_Chansoria_1958_UN_Conference_on_Law_of_the_Sea.pdf (Erişim Tarihi: 04.06.2021)

¹¹ Sevin TOLUNER a.g.e., s.58.

kıta sahanlığı alanının dış sınırının belirlenmesinde kabul edilen ilkelerin geçerliliğini yitirmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte; dünyada meydana gelen siyasi gelişmeler, daha önce sömürge yönetimi altında olan devletlerin bağımsız birer devlet olarak dünya siyasetinde ortaya çıkmaları, bu devletlerin; hem uluslararası hem de ulusal alanda politikalar üretmek üzere ülke sınırlarını belirlemede yeni iddialarda bulunmaları, uluslararası hukuk ve milletlerarası ilişkileri etkilemeye başlamıştır. İkinci Deniz Hukuku Konferansı sonrasında meydana gelen bu gelişmeler ile deniz alanlarının genişletilmesini ve denizlerin adil kullanımını konusunu da gündeme getirmiştir. Bu kapsamda, devletlerin deniz alanlarından daha çok yararlanmak amacıyla ilk talep, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, 01 Kasım 1967 tarihli 22'nci oturumunda Malta delegesi tarafından sunulmuştur. Malta delegesi Arvid Pardo; "Ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz ve okyanus diplerinin münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması ve bu bölgedeki kaynakların insanlığın çıkarları (ortak miras) doğrultusunda adil paylaşım esasına göre işletilmesinin gerekli" olduğunu belirtmiştir¹². Bu talepler ile birlikte, devletlerin denizlerdeki ulusal yetki alanları dışında kalan, deniz yatakları ve okyanus tabanının barışçıl amaçlarla kullanılması için uluslararası düzeyde önemli girişimler başlatılmıştır.

Arvid Pardo'nun, deniz yatağı ve okyanusların tabanını "insanlığın ortak mirası" olarak değerlendirmesi ve dünyada siyasi ve ekonomik yapının farklılaşması, denizler ve okyanuslarda devletlerin yetkilerinin hukuksal anlamda yeniden ele alınarak belirlenmesini ve yeni kavramların o günün koşulları altında değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede, örf ve adet hukukundan doğarak gelişen deniz hukukuna, yazılı bir yön vermek amacıyla 1930'lu yıllardan itibaren devam eden tarihsel süreç, 1958 Cenevre Konvansiyonları, 1960 Cenevre Konvansiyonu, 1973-1982 yılları arasında Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın düzenlenmesi ve 1982 BMDHS'nin kabulü ile sonuçlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın yapılmasına sebep olan, açık deniz alanlarının deniz yatağı ve altının hukuksal statüsüne yönelik yeni iddiaların yanı sıra;

- 1960'ların ikinci yarısından itibaren, uluslararası deniz hukukunun çeşitli yönlerine ilişkin ortaya çıkan siyasi belirsizlikler,
- Uluslararası uyuşmazlıklar ve politik alandaki düzensizlik ortamı,
- Kara sularının genişliği konusunda ülkelerin birbiriyle çelişen uygulamalar içine girmeleri,
- Balıkçılık hakları bakımından kıyı devleti yetkilerinin niteliği ve kapsamının açık bir şekilde yeniden tanımlanması gerekliliği,

12 https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2021)

- Denizlerde yapılan bilimsel araştırma faaliyetlerinin tâbi olacağı hukuksal rejimin belirlenmesi;

- Kıyı devletlerinin, deniz çevresinin korunmasına yönelik hak ve yükümlülüklerin içeriği,

- Kıta sahanlığının dış sınırının belirlenmesi,

- Derin deniz yatağı ve altındaki değerli madenlerin işletilmesi gibi hususlara ait çeşitli konuların çözülmesi ihtiyacı da etkili olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen, deniz hukuku kapsamına giren ve değinilemeyen tüm konular, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sırasında ayrıntılı bir biçimde ele alınarak hukuksal bir düzene bağlanmıştır. 20 Haziran – 29 Haziran 1974 tarihinde Karakas'taki toplantıyla başlayan konferans çalışmaları, üç ayrı komite başkanlığında deniz hukukuna ilişkin yüzü aşkın konuda, önceden hazırlanmış bir sözleşme metni olmaksızın geniş kapsamlı ve bir hayli uzun bir süreç olarak devam etmiştir.

Konferans'ın belirli düzen içinde yürütülmesi amacıyla üç komite kurulmuştur. Bu Komite'lerden;

- Birinci Komite; açık deniz yatağı ve toprak altının hukuki rejimiyle ilgili sorunların incelenmesi,¹³

- İkinci Komite; 1. ve 3. Komitenin görev alanı dışındaki tüm konulara, deniz hukukunun tüm klasik konularının müzakere edilmesi,¹⁴

- Üçüncü Komite; deniz çevresinin korunması, bilimsel araştırma, teknolojinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sorunlarını incelemesi,¹⁵ amacıyla görevlendirilmiştir.¹⁶

Bu çerçevede, 16 Aralık 1973 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı gereği, deniz hukuku kapsamında ele alınan konular uzun bir süreçte geçen müzakereler sonucunda, 10 Aralık 1982'de Montego Bay'da imzaya açılan sözleşmenin kabulüyle sonuçlanmıştır.¹⁷ Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda, deniz hukuku ile ilgili eksikliği hissedilen hususlar yeniden değerlendirilmiş, daha önce hukuksal bir düzenlemenin

---

13 Komite çalışmalarının sonunda kabul edilen düzenlemeler, BMDHS'nin Bölge başlıklı XI. Kısımını oluşturmaktadır.

14 Komite çalışmalarının sonunda kabul edilen düzenlemeler, BMDHS'nin I ile X. Kısımları arasında oluşturmaktadır.

15 Komite çalışmalarının sonunda kabul edilen düzenlemeler, BMDHS'nin XII-XIV. Kısımları arasında düzenlenmiştir.

16 https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.html. (Erişim Tarihi: 07.06.2021)

17 Sevin TOLUNER a.g.e., s.60-61.

konusu olmayan yeni kavram ve ilkeler tartışılmış, kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 1973 yılında, daha önceden hazırlanmamış bir metin üzerinden görüşülmeye başlayan ve deniz hukukunda bir reform olarak da değerlendirilen, yeni kavramlar ve ilkelerin yer aldığı, 10 Aralık 1982 tarihli sözleşme 16 Kasım 1994 itibarıyla yürürlüğe girmiş, 157 BM üyesi devletin delegasyonu tarafından imzalanmış ve 16 Haziran 2016 tarihinde Azerbaycan'ın da imzalaması ile 168 devlet tarafından onaylanmıştır.¹⁸

2. Lozan Dengesi ve Türkiye'nin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni Onaylamamasının Nedeni

Adalar Denizi'nin coğrafi konumu nedeniyle, Türkiye ve Yunanistan'ın Adalar Denizi'ndeki kıyıları, yan yana ve aynı zamanda karşı karşıyadır ve bu durum, iki ülke arasında deniz alanlarında bir sınırlandırma yapılmasını gerekli kılmaktadır. Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında siyasi bir denge oluşturulmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu dengenin Lozan'da belirlenen unsurları, şu şekilde belirlenmiştir;

- Türkiye'nin güvenliği ile ilgili hususlar dikkate alınarak Yunanistan'a verilen; Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarına asker ve silâhtan arındırılmış bir statü verilmiş,
- Türkiye'ye bırakılan İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada için özel bir idari düzenleme getirilmiş,
- İtalya'nın Oniki Ada üzerindeki egemenliği devam ettirilmiş,
- Adalar Denizi'nde üç deniz mili kara suları genişliği esasına göre, Türk ve Yunan kara suları üç deniz mili olarak kabul edilmiş ve Adalar Denizi'nin büyük ölçüde açık deniz statüsünde bırakılması esas alınmıştır.

Bu çerçevede, Lozan Antlaşması'nın Adalar Denizi'nde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması dâhil her bakımdan bir kılavuz niteliğinde olduğu söylenebilir. Lozan Antlaşması'nın temel argümanı; Türkiye ve Yunanistan'a deniz yetki alanı olarak üç deniz mili ile sınırlı kara suları tanımak ve geri kalan deniz alanlarını açık deniz statüsünde Türkiye ve Yunanistan'ın ortak ve her iki devletin yararlarına kullanılması şeklinde belirlenmiştir.

Ancak Yunanistan, 17 Eylül 1936 tarih ve 230 sayılı olağanüstü durum yasası ile kara sularını 6 deniz miline genişletmiştir.¹⁹ Buna karşılık olarak

¹⁸ https://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea. (Erişim Tarihi: 07.06.2021), Bahse konu devletler Sözleşmeyi kendi iç hukuklarında da onaylayan devletlerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Dr. Tüm Amiral Cihat YAYCI, Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, Mayıs 2019. s.:69-72.

¹⁹ Serhan YÜCEL, Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Kara Suları ve Ulusal Hava Sahaları, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6 / 12, Nisan 2010, s.90, ss.83-102.

Türkiye, o dönemki siyasi konjonktür nedeniyle, Yunanistan'a itiraz etmekten imtina etmiş ve 1964 yılında 476 Sayılı Kara suları Kanunu ile kara sularının genişliğini, 6 deniz miline çıkartmıştır. Böylelikle, Lozan Dengesi'nde %72 olan açık deniz alanları oranı 1964 yılı itibariyle 48,85'e gerilemiştir. Yunanistan'ın tek taraflı olarak, deniz yetki alanını genişleterek Türkiye'nin Adalar Denizi'ndeki mevcut haklarını kullanmaktan mahrum bırakması, 1923 tarihi ile düzenlenen Lozan Dengesi'ne aykırı bir davranıştır. Bununla birlikte Yunanistan, 1982 BMDHS'yi, 22-23 Haziran 1995 tarihli Yunan Resmi Gazetesinde (Efimeris tis Kirvernisetos) yayımlanan 2321 sayılı kanunla onaylamış ve 21 Ağustos 1995 tarihinde Sözleşme'yi yürürlüğe sokmuştur.²⁰ Yunanistan, 2321 sayı numaralı çıkarmış olduğu kanunun 2'nci maddesi ile 1982 BMDHS'nin 3'üncü maddesi çerçevesinde, Yunan kara sularını 12 deniz miline genişletmek konusunda vazgeçilmez bir hakka sahip olduğu belirtilmiş ve bunun, Yunan Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapılacağını belirtilmiştir.²¹ Ayrıca, Yunanistan BM Daimî Temsilcisi, Yunanistan'ın 1982 BMDHS'yi onayına ilişkin, 21 Temmuz 1995 tarihli deklarasyonu da Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunmuştur. Söz konusu deklarasyonun, 1 numaralı paragrafının 2'nci cümlesinde; "Yunanistan'ın, Sözleşme'den kaynaklanan hakların ne zaman ve nasıl uygulanacağına ulusal stratejisine göre kendisinin karar vereceği ve bunun, hiçbir şekilde Yunanistan'ın bu haklardan vazgeçtiği anlamına gelmeyeceği belirtilmiştir."²² Lozan Antlaşması ile oluşturulan Lozan Dengesi'nin bir parçası olarak Adalar Denizi'nde bırakılan geniş açık deniz alanlarının, Yunanistan'ın kara sularını 12 deniz miline genişletmesi ile Yunan kara sularına dönüştürülerek daraltılması, mevcut dengeyi bozarak Türkiye'nin hak ve menfaatleri ile kullanım serbestisini kaybetmesine sebep olacak ve bu alanlardan zararsız ya da transit geçiş hakkı ile yetinmek zorunda kalacaktır. Bununla birlikte, Türk sahilleri önünde, Yunanistan'a ait adaların kara sularının oluşturacağı hat ile Yunan hava sahası genişleyecek ve Adalar Denizi'nde açık denizler üzerindeki hava sahasına erişim de kısıtlanacaktır. Yunanistan'ın sözleşmeden aldığı cesaretle, kara sularını 12 deniz miline genişletmesini, Türkiye hayati çıkarlarının etkilenmesi durumu olarak görmektedir. Bu nedenle, TBMM 1995 yılında, Yunanistan'ın bu uygulamayı hayata geçirmesi durumunda bunu "Savaş Sebebi (Causus Belli)" sayacağını tüm siyasi partilerin ortak görüşü olarak aldığı bir karar ile millî ilke olarak benimsemiştir.

20 Anastasia Strati, Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective, The Aegean Sea after the Cold War, Edited: Aldo Chircop, André Gerolymatos, John O. Iatrides, (General Editor: Timothy M. Shaw), International Political Economy Series, 2000, ss. 89-102, s.89.

21 Konstantinos Papadakis, The Greece-Turkey Dispute in the Aegean and the ICJ Sea Border Delimitation Case of Ukraine-Romania: Similarities and Differences in a Comparative Perspective, European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities, 7(3), 2018, ss.36-46, s. 39.

22 Uğur BAYILLIOĞLU Ege Kara suları Genişliği Uyuşmazlığına Bir Çözüm Önerisi: Seçici Genişletme, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 2019/2, ss.3-57, s. 5.

Adalar Denizi'nde kara sularının 12 deniz mili olması, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını ve çıkarlarını yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, hâlihazırda uygulanan 6 deniz millik genişlik uygulamasında, Türk kara suları; Adalar Denizi'nde %7,47'sine, Yunan kara suları; 43,68'ine, açık deniz alanları ise 48,85'ine tekabül etmektedir. Adalar Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan'ın (Adalar Denizi'ndeki tüm adaları da dâhil ederek) kara sularını 12 deniz miline genişletmesi halinde ise Türk kara suları; 8,76'ya, Yunan kara suları; 71,53'e yükselecek, açık deniz alanları ise önemli ölçüde daralarak, 19,71'e düşecektir.²³ Bu durumda, Adalar Denizi'nde seyrüsefer serbestisi kısıtlanacak ve buna bağlı olarak, Türk askeri faaliyetleri büyük ölçüde engellenecek, Türkiye açısından kıta sahanlığı sınırlandırılması olumsuz etkilenecektir.

Türkiye, 1982 BMDHS'nin hazırlık çalışmalarından itibaren, Sözleşme'nin onaya sunulmasına kadar tüm aşamalarında yer almış, ancak 1982 BMDHS'yi onaylamamıştır. Türkiye'nin 1982 BMDHS'yi onaylamamasının ana sebepleri; Adalar Denizi'nde Yunanistan ile arasında kara sularının genişliği ile kıta sahanlığı sorunları ve 1982 BMDHS gereği yaşanabilecek uyuşmazlıkların zorunlu yargı yöntemiyle çözümlenmesine ilişkin hükmü gereğidir.

1982 BMDHS'nin “yeni kavram ve ilkelere ilişkin hükümlerinin, çıkarları özel olarak etkilenmiş devletler de dâhil olmak üzere temsil edici bir çoğunluk tarafından kabul edilmesi veya benimsenmesi ile bu yoldan gelecek bir örf ve âdet kuralının doğumunda etkili olması düşünülebilirse de bu hükümlerin, bunları kabul etmeyen ve bu gelişmeler karşısında tutumunu saklı tutmuş olan devletlere karşı ileri sürülmesi olanaksızdır”. Türkiye de, 1982 BMDHS'nin maddeleri içerisinde bulunan ve Türkiye'nin hak ve menfaatlerine zarar verebilecek konuları kapsayan hükümlere itirazlarını sürekli olarak tekrarlamıştır. 1982 BMDHS'nin kabulü sonrası bazı kural ve maddelerinin genel olarak kabul görebilecek örf ve âdet hukuku kuralına dönüşmesi durumunda, Sözleşme'nin bağlayıcı olmasını engellemek amacıyla, Türkiye, “Israrlı İtirazcı (Persistent Objector)” pozisyonunu baştan beri devam ettirmiş ve ettirmektedir. Türkiye, bu tutumunu devam ettirdikçe, kara sularının genel bir uygulama durumuna gelerek 12 deniz mili olarak belirlenmesi hususu kendisine karşı ileri sürülemeyecektir.

Ayrıca, “Uluslararası Antlaşmalar Hukuku” kuralları çerçevesinde, uluslararası antlaşmaların bağlayıcılığı, ilke olarak, sadece taraf olan devletler bakımından geçerlidir ve “1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi”nin 26'ncı maddesinde de, “Ahde Vefa (Pacts Suft Serwanda)” başlığı altında, “Yürürlükteki her andlaşma ona taraf olanları bağlar ve tarafların onu iyi niyetle icra etmesi gerekir” hükmü yer almaktadır.

23 BAYILLIOĞLU, a.g.m., s.10.

1982 BMDHS'nin birçok hükmü, Türkiye tarafından da kabul edilebilir niteliktedir, fakat BMDHS'nin 309'uncu maddesi gereğince, Sözleşme'nin kabulü için herhangi bir maddesine çekince ileri sürülememektedir. Söz konusu hükme bağlı olarak Türkiye, Sözleşme'nin müzakereleri esnasında ve sonrasında, 1982 BMDHS'nin kendi hak menfaatlerini ilgilendiren hükümlerine sürekli olarak karşı çıkmıştır. Türkiye, nihai senedi ve sözleşme metnini imzalamamış, Konferans'ın kapanış oturumunda ve sonrasında, çeşitli uluslararası platformlarda da Adalar Denizi'nde mevcut özel coğrafi durumu öne sürerek, Adalar Denizi'nde kara sularının 12 deniz mili olarak belirlenmesi esasının bir hak olarak tanınmasına karşı olduğu görüşlerini oldukça ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir.

1982 BMDHS'nin 3'üncü maddesinde yer alan, kara sularının 12 deniz miline kadar belirlenmesi kriterinin, Sözleşme'nin bütünü içinde değerlendirilmesi gerekir. Söz konusu 3'üncü maddesi ile esasen "kara suları genişliği 12 deniz mildir." değil, "12 deniz mile kadar genişletilebilir." denmektedir. Bu yaklaşım, 12 deniz milinin her denizde uygulanamayacağı dolaylı itirafı anlamına gelmektedir. Bu çerçevede, 1982 BMDHS'nin; sahilleri bitişik veya karşılıklı olan ülkeler arasında kara sularının sınırlandırılması ile ilgili 15'inci maddesi, kapalı ve yarı kapalı denizlerle ilgili 122'nci maddesi, denizlerde kıyısı bulunan devletler arasındaki iş birliğini düzenleyen 123'üncü maddesi, iyi niyet ve hakkın kötüye kullanılması başlıklı 300'üncü maddesi ve açık denizler üzerinde egemenlik iddialarının geçersizliği başlıklı 89'uncu maddesi, kara suları ile ilişkilidir. Bu nedenle, Türkiye, Yunanistan'ın, Adalar Denizi'nde kara sularını 12 deniz miline genişletebileceği iddiasına, 1982 BMDHS'nin yukarıda belirtilen maddelerini de dikkate alarak karşı çıkmakta ve Adalar Denizi'nde kara sularının hakkaniyet prensibine göre "anlaşma" yoluyla belirlenmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan'ın Adalar Denizi ile ilgili yürüttükleri siyasetleri temelden farklıdır. Türkiye için Adalar Denizi; bir yayılma veya ülkesel egemenliğini genişletme alanı değildir, mevcut statükonun korunmasına önem verilen, Türkiye'nin temel hayati değerlerinin bulunduğu deniz sahasıdır. Adalar Denizi'nde mevcut statüko, antlaşmalarla belirlenmiş olmasına rağmen, Yunanistan, bunu tanımama yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Adalar Denizi'nde bahse konu statükoyu oluşturan temel unsurlar Lozan Dengesi'nde de belirtildiği üzere şöyledir:

- Türkiye'nin kıyılarına yakın konumda bulunan adaların, anlaşmalarla silahsızlandırılmamış statüsü,
- Kara suları genişliğinin en fazla 6 deniz mili olarak uygulanabilirliği,
- Kıta sahanlığının paylaşılmamış ve sınırlandırılmamış statüsü,

• 6 deniz millik kara suları ve kara suları üzerinde bulunan hava sahası dışında kalan alanların, uluslararası deniz ve hava sahası olarak kalması ve buradan, her iki devletin hakça ve serbestçe yararlanma imkânı.

Adalar Denizi'nin özel ve coğrafi statüsü ele alınmadan, 1982 BMDHS'nin hükümleri gereği Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak deniz yetki alanı paylaşımı, iki ülke arasında mevcut sorunları hukuki ve diplomatik yollarla çözülemeyecek seviyeye tırmandıracaktır. Kara suları özel olarak düşünüldüğünde; tek taraflı yapılacak bir genişletme girişimi sadece Türkiye'nin değil, başta Karadeniz'e kıyıdaş olan devletler olmak üzere tüm devletlerin açık denizlerde seyir serbestisini kısıtlayacaktır. Diğer taraftan 1923 yılında var olmayan ve 1982 BMDHS ile tanımlanan bazı kavramlar, Adalar Denizi'nde Lozan Dengesi'ni tehdit edebilecek niteliktedir.

Yunanistan, 1982 BMDHS'ni Adalar Denizi'ndeki yetki alanlarını genişletmek üzere suiistimal etme çabası içerisindedir. Bu kapsamda, 1982 BMDHS'nin adalar rejimini tanımlayan maddesini keyfi yorumlamakta, iyi niyet ve hakların kötüye kullanımı ile ilgili maddeyi de göz ardı ederek, deniz yetki alanı elde etmeye çalışmaktadır. Ters taraftaki ve hatta kendisine ait ekonomik yaşamı bulunmayan adalara da, kıtalara uygulandığı şekilde eşit kıta sahanlığı ve MEB hakkının olduğu iddiasında bulunmaktadır. 1982 BMDHS'yi onaylayan Yunanistan'ın, söz konusu sözleşme hükümlerinin bir kısmını uygularken, diğer kısmını dikkate almaması yönündeki yaklaşımı, sözleşmenin bütünlüğünü ihlal ettiğinden anlaşmaların uygulanma ve yorumlanma esaslarını belirleyen, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne de aykırıdır.

Sonuç

Denizin belirli bir kısmının, devletlerin ülkelerinin bir parçasını oluşturduğu görüşü çerçevesinde gelişen denizlerdeki egemenlik istekleri, Batı Avrupa'da Orta Çağ'ın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan ve gelişen kara suları kavramı ile daha da somut bir yöne doğru gelişmiştir. Grotius'un, yazdığı "Mare Liberium (Denizlerin Serbestliği)" ile 1635 yılında John Selden tarafından kaleme alınan "Mare Clausum (Kapalı Deniz)" adlı eserlerle bu egemenlik fikirleri yazılı bir belge ile gündeme getirilmiştir.

Devletler tarafından, sahip oldukları deniz alanlarını belirlemek için ortaya attıkları iddialar ve bu iddialar neticesinde ortaya çıkan diğer devletler ile çatışmalar, bahse konu deniz alanlarının belirlenmesi gerekliliğini zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte, denizlerde yaşanan birtakım sorunların belli kurallar dâhilinde çözüme kavuşturulması için gelen talepler, örf ve âdet hukukundan doğarak gelişen "Deniz Hukukuna" yazılı bir biçim vermeyi gerektirmiştir. Bu çerçevede yapılan girişimler neticesinde, deniz hukukunda

hemen hemen her konuyu ele alarak hazırlanan BMDHS, 1982 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, 1982 BMDHS'nin hazırlık çalışmalarından itibaren tüm süreçleri içerisinde yer almış ve özellik arz eden deniz alanlarının (Adalar Denizi gibi) sınırlandırılmasına yönelik öneriler ile katılmıştır. 1982 BMDHS; devletlerin kara sularını 12 deniz mili olarak belirleyebilmeleri, ana karalara tanınan hakların adalara da tanınması vb. gibi yeni kavram ve kurallara ilişkin hükümler içermektedir. Türkiye; Adalar Denizi'ndeki çıkarlarının etkilenecek olması, Sözleşme'nin hiçbir maddesine "çekince/rezervasyon" konulması hususunun kabul edilmemesi ve Sözleşme'den doğan uyuşmazlıklarda zorunlu yargı sisteminin Sözleşme ile birlikte kabul edilmesi şartı gibi nedenlere bağlı olarak 1982 BMDHS'ye taraf olmamıştır. Türkiye'nin, 1982 BMDHS'de geçen bu yeni kavram ve kurallara baştan beri açık ve tutarlı biçimde itirazda bulunması [ısrarlı muhalefet eden (persistent objector)] sebebiyle, anılan kavram ve kuralların ileriki zamanlarda bir örf ve âdet kuralı hâline gelmesi durumunda dahi Türkiye'ye karşı ileri sürülemez. Ayrıca, "Uluslararası Antlaşmalar Hukuku" kuralları çerçevesinde, uluslararası antlaşmaların bağlayıcılığı, ilke olarak, sadece taraf olan devletler bakımından geçerlidir.

Kaynakça

AKSAR, Y., Uluslararası Hukuk I, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

BAYILLIOĞLU, U., Ege Kara suları Genişliği Uyuşmazlığına Bir Çözüm Önerisi: Seçici Genişletme, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, 2019, ss. 3-57.

BOGGS, S., Whittemore, Delimitation of the Territorial Sea: The Method of Delimitation Proposed by the Delegation of the United States at the Hague Conference for the Codification of International Law, The American Journal of International Law, Cambridge University Press, Vol. 24, No. 3 (Jul., 1930).

CHANSORÍA, M., 1958 UN Conference on Law of the Sea: Six Decades of the Legal Order for Seas and Oceans, The Japan Institute of International Affairs, Policy Brief, 20 September 2018. https://www.jiia-jic.jp/en/policybrief/pdf/PolicyBrief_Chansoria_1958_UN_Conference_on_Law_of_the_Sea.pdf (Erişim Tarihi: 04.06 2021)

EKER, K., KOZANHAN, M. K., "1969 Kuzey Denizi Davaları", MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Dergisi "Mavi Vatan' dan Açık Denizlere", Temmuz 2019, S.2.

FROMMER, A. M., The British Hovering Acts :A Contribution To The Study of The Contiguous Zone, <http://rbd.bruylant.be/public/modele/rbd/content/files/RBDI.pdf>, pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2021)

GÜNEŞ Ş. A., "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması", "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", C.56, S.1, 2007, s. 10.

KURŞUN, Z. ve SATAN, A., 100 Soruda Çanakkale Muharebeleri, Rumuz Yayınları, İstanbul, 2020, s.56.

PAPADAKİS, K., The Greece-Turkey Dispute in the Aegean and the ICJ Sea Border Delimitation Case of Ukraine-Romania: Similarities and Differences in a Comparative Perspective, European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities, 7(3), 2018, ss.36-46.

PAZARCI, H., Uluslararası Hukuk, 11. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2012.

YÜCEL, S., Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Kara suları ve Ulusal Hava Sahaları, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6 / 12, Nisan 2010, ss.83-102.

SCHRİJVER, N. J., "Sovereignty Over Natural Resources: Balancing Rights and Duties in an Interdependent World University of Groningen, 1995.

STRATİ, A., Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective, The Aegean Sea After the Cold War, Edited: Aldo Chircop, André Gerolymatos, John O. Iatrides, (General Editor: Timothy M. Shaw), International Political Economy Series, ss. 89-102.

TOLUNER, S., Milletler Arası Hukuk Dersleri, 5. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1996.

YAYCI, C., Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı, 1. Baskı, Deniz Basım Evi, İstanbul, 2019.

<https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/formidable/18/1945-Truman-Proclamation-No.-2667.pdf>
Erişim Tarihi: 02.06. 2021)

http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1949_v1.pdf, s. 29-43. (Erişim Tarihi: 04.06. 2021)

https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf (Erişim Tarihi: 05.06. 2021)

https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.html.
(Erişim Tarihi: 03.06.2021)

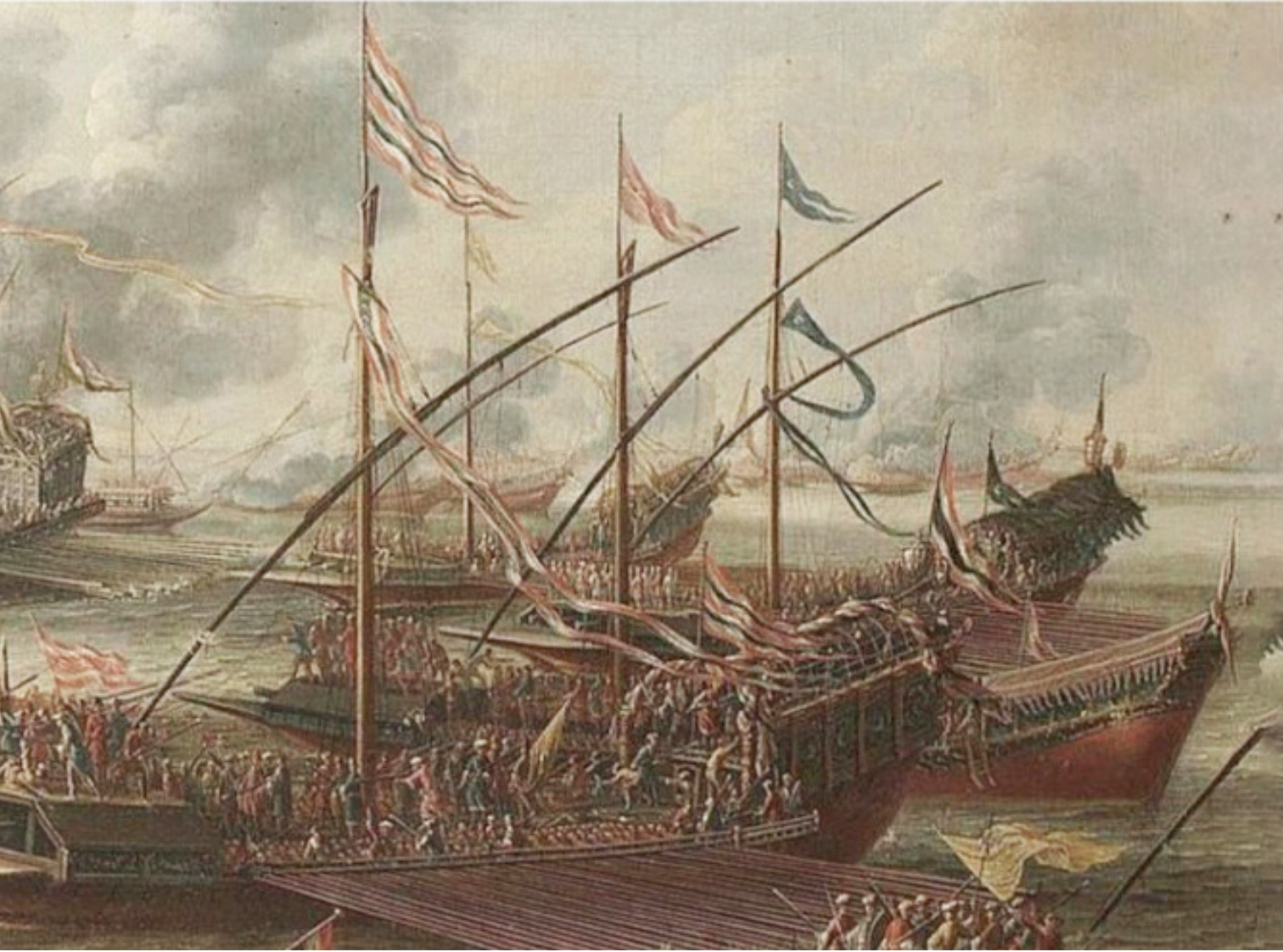
https://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm (Erişim Tarihi: 07.06.2021)

<https://netbilgiler.xyz/lozan-antlasmasin-sartlari-ve-onemi/>

■ Halil ÖZSARAÇ*

■ Halil Can AKİNCE**

PREVEZE DENİZ SAVAŞI'NDAN TÜRK DENİZ KUVVETLERİ'NE DERSLER

* Deniz Kurmay Albay, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Öğretim Elmanı.

** Deniz Yüzbaşı, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay.

Öz

Batı Akdeniz’de akıncı reislerle varlık gösterirken Doğu Akdeniz’den çıkmakta zorlanan Osmanlı Devleti, Barbaros Hayrettin Paşa’nın kazandığı Preveze Deniz Savaşı ile bu kilidi kırmıştır. Bu savaşın hazırlıklarında Osmanlı Devleti’nin “yerli”, “millî” ve “nitelikli” yeteneklerini zorlayan Barbaros Hayrettin Paşa, ezeli rakibi olduğu hâlde ilk ve son defa kendisiyle savaşıma cesareti gösterebilen Cenevizli Amiral Andrea Doria’ya karşı eşi az bulunur bir zafere imza atmıştır. Deniz savaşlarında platform sayısının, ateş gücünün ve savaşçı sayısının, yani nicel değerlerin belirleyiciliğinden çok, nitel değerlerin belirleyici olduğunu kanıtlayan bu savaş, Osmanlı Devleti’ne tüm Akdeniz’in hâkimiyetini getirmese de durum üstünlüğü sağlamış ve Osmanlı Donanması, 33 yıl boyunca karşısında kendisiyle savaşabilecek ciddi bir kuvvet bulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Preveze Deniz Savaşı, Osmanlı Deniz Gücü, Akdeniz Egemenliği, Barbaros Hayrettin Paşa, Deniz Harp Tarihi.

Giriş

İstanbul’un fethi ile birlikte Doğu’nun yeni süper gücüne dönüşen Osmanlı Devleti’nin 15’inci yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa’ya uyguladığı sosyo-ekonomik yaptırımlar, İber Yarımadası’nda Kastilya-Aragon Krallıklarının birleşmesine ve İspanya merkezli yeni bir Avrupa gücünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte, Papalık’ın desteğini arkasına alan İspanya’nın Hristiyanlaştırma politikası güderek sistematik bir zulme uğrattığı Gırnatalı (Granadalı) Müslüman ve Musevi halk, önce Kemal Reis’in önderliğindeki 1’inci nesil; ardından da Barbaros Kardeşlerin kontrolündeki 2’nci nesil Türk akıncı reisleri tarafından güvenli topraklara tahliye edilmişlerdir.

İspanya ve Portekiz, Doğu Akdeniz’deki Osmanlı-Memlûk-Venedik ticaret tekeline Akdeniz’de kıramayacaklarını anladıklarında alternatif ticaret yolları aramışlardır. 16’ncı yüzyılın öncesinde, İspanya, Atlas Okyanusu üzerinden sömürülmeye açık yeni topraklar keşfederken; Portekiz de Hindistan ticaret yolunu Afrika’nın güneyinden baypas etmeyi başarmıştır. Bu yeni durum, Osmanlı, Memlûk ve Venedik Devletlerinin aleyhine olmuş; Doğu Akdeniz’e hâkim olan bu üç devlet, Hint Okyanusu’nda Portekizlilere karşı direkt veya dolaylı bir mücadele başlatmışlardır.

Dünya ticaret yollarına hâkim devletlerin aralarındaki mücadelenin devam ettiği 1505-1515 arasında Sahra Üstü Afrika’ya (Mağrip) yayılıp sömürgeleştirmeye çalışan İspanya, bu bölgede Osmanlı Devleti ile mücadele etmeyi umarken karşısında yerel halk direnişini örgütleyen “Barbaros Kardeşler”i bulmuştur. Cezayir’de kurdukları devleti, ağabeyi Barbaros Oruç Reis’in ölümünden sonra Osmanlı Devleti’nin güçlü bir eyaletine dönüştüren

Barbaros (Hızır Reis) Hayrettin Bey (Paşa), Osmanlı Devleti'nin en batıdaki akıncı kuvveti olarak İspanya'nın 1533 yılına kadar Doğu Akdeniz'e girmesini engelleme görevini başarıyla yerine getirmiştir. İspanya'nın liderliğindeki Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki kara savaşları, Viyana önlerinde kilitlenince Şarlken¹-Kanuni mücadelesi denizlere taşmış, bu durum Osmanlı Devleti'ni Barbaros Hayrettin Paşa'yı Kaptan-ı Deryalığa atamaya zorlamıştır.²

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın komutasındaki Osmanlı Donanması'nın 1534 yılında Batı Akdeniz'e güçlü bir şekilde girip Tunus'u ele geçirmesinin hemen ardından Osmanlı-Fransız dostluğunun bir ittifaka dönüşmesi ile endişeleri artan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Papalık, denizdeki kuvvetini konsolide etmek zorunda kalmıştır. 1535 yılında Tunus'u Barbaros Hayrettin Paşa'dan geri almayı başaran Şarlken, Doğu Akdeniz'de başlatmak istediği mücadelenin arifesinde, Osmanlı Devleti'nin gücünden çekinen ve 35 yıldır tarafsız kalmayı çıkarlarına daha uygun bulan Venedik Devleti³ ile güç birliğine ihtiyaç duymuştur. Hem Kanuni hem de Şarlken'in kendi tarafına çekmeye çalıştığı Venedik Devleti, 1537 yılında baskılara dayanamayıp tarafsızlık politikasından vazgeçmiş, ama –hatalı bir karar vererek- Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve Papalık ile askerî ve siyasi bir ittifak yapmayı tercih etmiştir.

Birazdan incelemeye başlayacağımız Preveze Deniz Savaşı, Avrupa ve Akdeniz'de dünya savaşı olarak tanımlanabilecek bir mücadele sırasında gerçekleşmiş, uzun dönemi etkileyecek şekilde politik ve askerî sonuçlar üretmiştir. Bunun ötesinde, bu savaş, dünya harp tarihinde “niceliksiz niteliğin niteliksiz niceliği yok etmesinin”; askerî ittifaklardaki çıkar zıtlıklarının yol açabileceği olumsuz sonuçların ve denizde “güven veren liderin” güven vermeyen rakibine karşı üstünlük sağlamasının en güzel örneklerinden biridir.

1. Temmuz 1537-Eylül 1538 Döneminde Siyasal ve Askerî Durum:

1.1. 1537 Yaz Aylarında İyon Denizi'ndeki Osmanlı Müsterek Harekâtı.

“Napoli Krallığı topraklarını ele geçirmek” görevi verilen Osmanlı Ordusu, 23 Temmuz 1537 tarihinde Avlonya'dan (Vlora) İtalya'nın Pulya (Puglia)

¹ V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V; Krallık Dönemi: 1516-1556.

² Osmanlı Devleti'nde Kaptan-ı Deryalık makamına atamalarda genellikle “sadakat”ın “liyakat”ın önüne geçmiş, çoğunlukla saraya yakın bürokratlar tercih edilmiştir. Denizdeki mücadelelerin arttığı ve hata kaldırmayacak şekilde kritiklediği bazı dönemlerde, deneyimli akıncı reislerin Kaptan-ı Deryalığa getirildiğini de görüyoruz. Barbaros Hayrettin Paşa'nın Kaptan-ı Derya olduğu dönem, böyle bir dönemdir. (H.Ö.)

³ Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin son dönemde elde etmiş olduğu coğrafi üstünlüğü kendi lehine değiştirmek istese de Osmanlı Devleti tarafından denizden ve karadan doğal bir abluka altında bulundurulduğundan gerekli şartların oluşmasını beklemiştir. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 1982, s. 272.

bölgesine çıkarılmış ve Brindisi'ye kadar ilerletilmiştir. Bu sırada, kuvvet çoğunluğuyla Amiral Pesaro'nun komutasında bulunan ve Korfu Adası'nda üslenerek İyon Denizi'nde varlık gösteren Venedik Donanması ile Amiral Giovanni Vettori'nin komutasında Venedik'te üslenerek Adriyatik Denizi'nde bulunan bir Venedik filosu, Osmanlı Donanması'na “düşmanca hareket” etmeye başlamıştır.⁴ Bu yeni durum nedeniyle 13 Ağustos 1537 tarihinde Venedik Devleti'ne savaş ilan eden⁵ Osmanlı Devleti, İtalya'daki tüm askerî gücünü geri çekerek⁶ 25 Ağustos 1537 tarihinde Korfu Adası'na aktarmış,⁷ fakat mevsim normallerinin üzerinde yağın yağmurun harekâtı güçleştirilmesi nedeniyle San Angelo Kalesi'nin direnişinin kırılmaması, Kanuni Sultan Süleyman'a 6 Eylül 1537 tarihinde Korfu'dan çekilerek İstanbul'a dönüş kararı aldırılmıştır.⁸ Barbaros Hayrettin Paşa, Korfu'daki harekâta devam edilmesi konusunda Kanuni Sultan Süleyman'ı ikna edememiş; fakat, 15 Eylül 1537 tarihinde, Avlonya'dan İstanbul'a doğru yola çıkmak üzere olan⁹ Osmanlı Sultanı'ndan “Güney Adalar (Ege) Denizi'ndeki Venedik adalarını ele geçirmek” için izin alabilmiştir.¹⁰

1.2. 1537 Sonlarında Adalar (Ege) Denizi'nde Yapılan Osmanlı Harekâtı.

Eylül 1537 sonunda 135 kadirga ve 145 nakliye gemisinden oluşan Osmanlı Donanması'nı Avlonya'dan Mora Yarımadası'nın güneyindeki Modon'a intikal

4 Gelibolu Tersane Komutanı (Kethudası) Ali Bey'in komutasındaki 12 Türk savaş gemisi ve refakatindeki nakliye gemilerine saldıran Amiral Andrea Doria komutasındaki Haçlı Donanması'nın Korfu Adası'nda geçici olarak üslenmesine izin verilmesi; Avlonya'dan Otranto'ya lojistik nakliyat yapan Türk nakliye gemilerinden bazılarının Venediklilerce el konulması; Osmanlı elçisi Yunus Bey'in, dört savaş gemisiyle birlikte Venedik Limanı'na intikali sırasında Venedik savaş gemilerinin saldırısına uğraması. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, “Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler”, Belleten Cilt XXXVII, Sayı.145 Ocak 1973 Ayrıbasım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, 51-85, s.70. Halil Özseraça, Donanmanın Tarihsel Serüveni, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2020, ISBN: 978-975-553-771-9, s.108. Ali Rıza Seyfi, Denizlerin Sultanı Barbaros Hayrettin Paşa, Türkçeye Uyarlayan: İlyas Kara, Yediveren Yayınları, 2011, İstanbul, ISBN: 978-605-62047-8-4, s.154. Süleyman Nutki, Osmanlı Deniz Savaşları (Muhaberât-ı Bahriyye-i Osmâniyye), Dz.K.K.Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1993, s.32. Afif Büyüktuğrul, 1982, age, s.239 ve 274.

5 İsmail Hamdi Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1513-1573), 2. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1948, s.195. Halil Özseraça, a.g.e., s.108. Süleyman Nutki, a.g.e., s.32. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.274.

6 Osmanlı Ordusu, 10.000 İtalyan esirle birlikte Avlonya'ya dönmüştür. Bakınız: Jurien de la Graviere, Doria ve Barbaros, (Çeviren: Ayşe Meral), Profil Kitap, İstanbul, 2018, ISBN: 975-996-027-3, s.223.

7 Jurien de la Graviere'e göre 18 Ağustos 1537 tarihinde Ada'ya çıkmıştır. Bakınız: İsmail Hamdi Danişmend, age, s.195. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, Deryadaki Ateş Barbaros Hayreddin, Erdem Yayınları Tic. A.Ş., İstanbul, 2018, ISBN:978-605-349-954-1, s.126. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.224.

8 Barbaros Hayrettin Paşa ve Lütfi Paşa, Korfu'daki harekâta devam edilmesi konusunda Kanuni Sultan Süleyman'ı ikna edememişlerdir. Bakınız: İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.196. Nejat Tarakçı, Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN:978-975-409-553-1, s.42. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.225. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.127. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.155. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.225.

9 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.196.

10 Nejat Tarakçı, a.g.e., s.42.

ettiren¹¹ Barbaros Hayrettin Paşa, buradan 200 gemilik ana kuvveti Vezir Lütü Paşa'nın emrinde İstanbul'a gönderirken kendisi 70 kadirga ile Adalar (Ege) Denizi'nde Kiklat Adalar Grubu ile Kuzey Sporad Adalar Grubu'nda yer alan ve her birinde 1-3 kale bulunan toplam 25 Venedik adasını¹² ele geçirmeye yönelik harekâtına başlamıştır.¹³

Bara (Paros), Andiberre (Antiparos) ve İstendil (Tinos) Adaları bir direniş gösterecek de teslim olmak zorunda kalmış;¹⁴ Çuka (Çuha/Kythera), Egine (Aegina), Mürted (Kea/Tzia/Zia), Sire (Syrios), İşkiroz (Skyrus), Papazlık

Harita-1: 1537 Yılında Başlatılan Harekâtlarla Adalar (Ege) Denizi'nde Venedik Devleti'nden Ele Geçirilen Topraklar

11 Hayati Tezel, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 1973, s.179-180. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.155-156. Halil Özaraç, a.g.e., s.108-109.

12 Nejat Tarakçı, a.g.e., s.42.

13 Ali Rıza Seyfi'ye göre Barbaros Hayrettin Paşa, bu harekâtını 60 kadirga ile yapmıştır. Bakınız: Halil Özaraç, a.g.e., s.108-109. Hayati Tezel, a.g.e., s.179-180. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.155-156.

14 Nejat Tarakçı, a.g.e., s.42.

(Jura/Giarus/Yaros), Batnoz (Patmos) ve İstanbulya (Stampalia/Astypalaea) Adaları direnmeden teslim olmuşlardır.¹⁵ Nakşa (Naxos) Adası'ndaki Venedikli Dük Giovanni Crispo'nun Osmanlı Devleti'ne yılda 5.000 düka altın tutarında bir vergi ödemesi koşuluyla Ada'da kalmasına izin verilmiştir.¹⁶ Bu arada, diğer küçük 13 Venedik Adası'na akın harekâtları yapıp buralardaki halkı esir alan Barbaros Hayrettin Paşa, 22 Kasım 1537 tarihinde Adalar (Ege) Denizi'nin neredeyse tamamını Osmanlı egemenliğine almış olarak İstanbul'a dönmüştür.¹⁷

Bu arada, Mora Yarımadası'nın doğusundaki son Venedik deniz üsleri olan Anabol (Anabolu/Nauplia/Nafplion/Napoli di Romanie/Nauplie de Romanie) ve Menekşe (Benefşe/Monemvasia/Malvasia) de, 14 Eylül 1537 tarihinde, Mora Valisi Kasım Paşa tarafından karadan kuşatılmışlardır.¹⁸

Kasım 1537-Mart 1538 döneminde, Haçlı Bağlaşma (İttifak) Bloku'nun tersaneleri ile Osmanlı tersanelerinde gemi inşa etmek için zamana karşı bir yarış yaşanacaktır. Böylesi hassas bir ortamda, İspanya-Papalık İttifakı'na Venediklilerin de katılması, Amiral Andrea Doria'ya önceki yıllardan farklı olarak birer Venedik toprağı olan Korfu, Girit ve Kıbrıs Adalarındaki deniz üslerinde rahatlıkla konuşlanabilme avantajı sağlamıştı. İngiltere ve Fransa hariç tüm Avrupa ile ilan edilmiş bir savaşın içinde bulunan ve Batı'dan çok büyük bir kuvvetin üzerine gelmek için hazırlanmakta olduğunu gören Osmanlı Devleti, denizlerinin güvenliği için en çok Barbaros Hayrettin Paşa'nın denizci deneyimine güveniyordu.

1.3. Osmanlı Donanması'nın Hazırlıklarında Yaşanan Gecikme ve Nedenleri:

Kanuni Sultan Süleyman'ın emri kesindi: “Osmanlı Donanması, 1538 baharında ne bir eksik ne bir fazla, tam 150 kadırgayla Akdeniz'e çıkacak.”¹⁹ Diğer taraftan, Osmanlı Ordusu'na daha çok para ayırmak isteyen Sadrazam

15 Nejat Tarakçı, a.g.e., s.42.

16 Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi Birinci Cild, Faisal Finans Kurumu Yayını, İstanbul, 1986, s.208. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.226. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.42. İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.197.

17 Adalar (Ege) Denizi'ndeki eski Venedik adalarından toplanıp İstanbul'a getirilen Venedikli esir sayısı 20.000 civarlarındaydı. Bakınız: Yunus Güzel, Deryaları Dize Getiren Türk Korsanları, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, ISBN: 978-605-9113-72-4, s.101. Halil Özserağ, a.g.e., s.109. Hayati Tezel, a.g.e., s.180. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.156. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.42. İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.197 ve 199.

18 Denizden destek alamayan bu stratejik limanlar, 1540 yılına kadar süren Osmanlı-Venedik Savaşı'nın sonunda Osmanlı egemenliğine girmiş olacaktır. (H.Ö.) İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.197.

19 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, (Hatıratın Yazarı Seyyid Muradî'dir) Gazavat-ı Hayrettin Paşa (Barbaros'un Hayatı ve Savaşları), Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2019, ISBN: 978-975-6786-26-0, s.208. Hüseyin Güngör Şahin, İspanyol ve Osmanlı Kaynaklarına Göre Barbaros Hayrettin Paşa, Panama Yayıncılık, Ankara, 2019, ISBN: 978-605-7739-19-3, s.373. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.156. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.228. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.45. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, age, s.128. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.241.

Ayas Paşa'nın yol açtığı bürokratik engeller, Barbaros Hayrettin Paşa'yı fazlasıyla engelliyordu.²⁰ Nitekim, yaz ayları yaklaşırken İstanbul, İzmit, Gemlik ve Gelibolu Tersanelerinde biten kadirga sayısı sadece 40'ta kalırken, diğer kadirgaların tezgâhlardaki inşa faaliyetlerine devam edilmekteydi.²¹ Asıl sıkıntısı çekilen konu, gemi inşa faaliyetlerinin gecikmesinden ziyade, gemilerin denizci ve kürekçi kadrolarının doldurulması²² için ayrılan bütçenin kısıtlı olmasıydı. Kürekçi tedariki için Sadrazam'ın önerisi, İstanbul'a getirilen on binlerce esirin kullanılması yönündeydi.²³ Kaptan-ı Derya ise Haçlılarla denizde çıkacak bir savaşta esir kürekçilerin yeterince gayret göstermeyeceğini belirttiğinde, Sadrazam'ın "Herkes kürek çekebilir. Anadolu'dan insan toplayın." demesi üzerine Barbaros Hayrettin Paşa, "Galata önlerindeki kadirgalarda Hristiyan bayrakları görmemek için, gerçek kürekçiler bulunması" konusunda ısrarcı olmuştur. Yapılan tartışmalardan sonra Barbaros Hayrettin Paşa, istediği ödeneği almayı ve kadirgalarını eksik de olsa tecrübeli kürekçilerle donatmayı başarmıştır. Kürekçi sorununu kısmen çözebilen Barbaros Hayrettin Paşa, gemi inşa faaliyetlerinin zamanında bitirilemeyeceğini öngörmüş ve Cezayir'deki akıncı reislerden Salih Reis'i ve akıncı filosunu kış olmasına rağmen İstanbul'a çağırmıştır.

Osmanlı Donanması'nın inşa faaliyetleri devam ederken 1538 yılının Mayıs ayında Amiral Andrea Doria'nın sıkça Girit sularında görüldüğü ve Venediklilerin de Eylül-Kasım 1537 arasında Barbaros Hayrettin Paşa'nın ele geçirdiği Kiklat Adaları'na asker çıkarıp bir kısmını geri aldıkları bilgisi İstanbul'a ulaşmıştır.²⁴

1.4. Gücerat Hazinesi'nin İstanbul'a Nakledilmesi için Salih Reis'in Görevlendirilmesi ve Barbaros Hayrettin Paşa'nın Adalar (Ege) Denizi'ne Çıkışı:

Hindistan'daki Diu şehri civarlarına hükmeden Gücerat Sultanı Bahadır Şah, Hint Okyanusu'nda Portekizlilerle mücadeleyi kaybedeceğini anladığında 1536 yılında Kanuni Sultan Süleyman'a elçi göndererek yardım istemişti.²⁵ Kanuni Sultan Süleyman, bu çağrıya olumlu cevap vererek Hint Okyanusu'na gidecek Süveyş Filosu'nun hazırlıklarına başlamasını emretmiştir.²⁶ Kendisiyle taht mücadelesine giren oğlu Mahmut'un da Portekizlilerle iş birliğini öğrenen

20 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.78. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.241.

21 Halil Öz Saraç, a.g.e., s.109. Ali Rıza Seyfi, age, s.156 ve 157. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.45. Hayati Tezel, a.g.e., s.181. Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.78.

22 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.78. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.128.

23 Jurien de la Graviere, a.g.e., s.226.

24 Bülent Önen, Deniz Harp Tarihi I, Yazarın Kendisi Tarafından Hazırlanan Deniz Harp Enstitüsü Rauf Orbay Kütüphanesi'nde Muhafaza Edilen Orijinal Cilt, Konu No:Dz.I.G.43/7'nin 39'uncu sayfası.

25 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.202.

26 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.202.

Bahadır Şah, Gücerat Devlet Hazinesi'ni emniyete alma ihtiyacı duymuş, 300 sandık altın ve mücevherden oluşan yüklü bir hazineyi Mekke'ye göndermiştir.²⁷

Bahadır Şah'ın 1537 yılında ihanete uğrayıp öldürülmesi üzerine Kanuni Sultan Süleyman, Kaptan-ı Derya'dan Mekke'de bulunan Gücerat Hazinesi'nin İstanbul'a getirtilmesini ve denizden emniyetinin de sağlanmasını emretmiştir.²⁸ Salih Reis, 20 hafif kadirgadan oluşan akıncı filosuyla, Gücerat Hazinesi'ni getirmek için İskenderiye'ye giderken Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Okyanusu'nda ve Kızıldeniz'de Portekizlilere karşı kullanılacağı gemi inşa malzemeleri, silah ve cephaneyi de götürmüştür.²⁹

Salih Reis, İskenderiye'de Gücerat Hazinesi'ni gemilerine yüklerken Amiral Andrea Doria da yeni haberdar olduğu hazineyi ele geçirmek amacıyla Messina'dan Doğu Akdeniz'e doğru yola çıkmıştır. 40 kadirgalık bir Haçlı savaş filosunun Girit Adası civarlarında görülmesi üzerine³⁰ Hazine'nin Haçlıların eline geçmesi tehdidine karşı Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa³¹ Kasımpaşa'daki gemi inşa faaliyetlerinin tamamlanmasını beklemeden 40 kadirga, 3.000 tüfekli yeniçeri, 4 sancak beyi³² ve tımarlı sipahileri ile birlikte 7 Haziran 1538 tarihinde İstanbul'dan ayrılarak Adalar (Ege) Denizi'ne doğru hareket etmiştir.³³ Bunun üzerine, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa ile karşılaşmaktan çekinen Amiral Andrea Doria, Girit Adası'ndan ayrılıp tekrar Messina'ya çekilmiştir.³⁴

27 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.203.

28 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.203.

29 Bahri Noyan, "Preveze Zaferi", İdris Bostan ve Salih Özbaran (ed.), Türk Denizcilik Tarihi 1, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN:978-975-409-546-3, 148-151, s.148. Halil Öz Saraç, a.g.e., s.109-110. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157. Nejat Tarakçı, age, s.46. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.277. Hayati Tezel, a.g.e., s.159.

30 Yunus Güzel'e göre, Amiral Andrea Doria'nın 40 kadirga ile Girit'te olduğu haberi, sahte bir söylenti idi. Bakınız: Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157. Yunus Güzel, a.g.e., s.101.

31 Bazı kaynaklara göre Barbaros Hayrettin Paşa, Osmanlı Padişahı'nın topladığı Divan emri gereğince donanma hazırlıkları bitmeden Adalar (Ege) Denizi'ne çıkmış olabilir. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.79.

32 Ali Rıza Seyfi, Yunus Güzel ve Bahri Noyan'a göre, Barbaros Hayrettin Paşa ile denize çıkan sancak beyleri; Kocaeli Sancak Beyi Ali Bey, Teke (Antalya) Sancak Beyi Hürrem Bey, Sayda (Lübnan) Sancak Beyi Ali Bey ve Alaiye (Alanya) Sancak Beyi Mustafa Bey'dir. Bakınız: Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157. Yunus Güzel, a.g.e., s.101. Bahri Noyan, a.g.m., s.148.

33 Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin, Dilek Altun'a göre 8 Haziran 1538'de. Bakınız: Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin, Dilek Altun, Barbaros Hayreddin Paşa Gazavâtname'si ve Zeyli, Panama Yayıncılık, Ankara, 2019, ISBN: 978-605-7739-18-6, s.54. İdris Bostan, "Preveze Deniz Seferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası", İdris Bostan ve Salih Özbaran (ed.), Türk Denizcilik Tarihi 1, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN:978-975-409-546-3, 173-183, s.174. Halil Öz Saraç, a.g.e., s.110. Hayati Tezel, a.g.e., s.181. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.277. Süleyman Nutki, age, s.32. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157. Bahri Noyan, a.g.m., s.148. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.129. Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.208. Hüseyin Güngör Şahin, a.g.e., s.373. Yunus Güzel, age, s.101. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.229.

34 Halil Öz Saraç, a.g.e., s.110. Bahri Noyan, a.g.m., s.148.

Adalar (Ege) Denizi'ne çıkışıyla beraber Amiral Andrea Doria'nın Doğu Akdeniz'i terk ettiğini öğrenen Barbaros Hayrettin Paşa, önce Gökçeada'ya gelerek, batmış bir gemiden 17 topu çıkarttırarak savaş gemilerine monte ettirmiştir.³⁵ Bu arada, İstanbul Tersanesi Komutanı (Galata Kethudası) Ali Bey,³⁶ gecikmiş gemi inşa faaliyetlerini süratle tamamlamak için çaba sarf etmektedir.³⁷ Gökçeada'dan Kuzey Sporad Adaları'na intikal eden Barbaros Hayrettin Paşa, İştakoz (Stiathos) Adası'nı bir harekât üssü olarak kullanmıştır.³⁸ Kaptan-ı Derya, İstanbul Tersanesi'ndeki 90 yeni kadırganın inşasının bitirilip İştakoz (Stiathos) Adası'na gelmesini beklerken, Salih Reis'e de Gücerat Hazinesi'ni taşıyan nakliye gemileri Çanakkale Boğazı'na girdikten sonra 20 hafif kadırgasıyla kendisine katılmasını emretmiştir.³⁹ İştakoz (Stiathos) Adası'nda tüm kuvveti birleştirme hazırlıkları yapan Barbaros Hayrettin Paşa, kendisinden çağrı bekleyen Turgut Reis'e de "Akıncı gemilerle birlikte Osmanlı Donanması'na katıl!" emrini göndermiştir.

1.5. Osmanlı Donanması Adalar (Ege) Denizi'nde:

Ali Bey'in komutasındaki yeni inşa edilmiş 80 Osmanlı kadırgası, 15 Haziran 1538 tarihinde Sarayburnu'nun önünden selamlama yaparak Marmara Denizi'ne çıkarken⁴⁰ Kanuni Sultan Süleyman'ın "150 gemi olması gerekiyordu, Neden 80?" diye sorduğu bilinmektedir. Çanakkale Boğazı'ndan geçerken Gelibolu'da inşa edilen 10 kadırgayı da yanlarına alan bu kuvvet, 1538 yılının Haziran ayı sonunda İştakoz (Stiathos) Adası'na ulaşmıştır.

Osmanlı Donanması, 150 kadırga gibi büyüklüğe ulaşırsa da gemi inşa faaliyetlerinin hızla gerçekleşmesi nedeniyle Barbaros Hayrettin Paşa, gemileri denetlemiş; 12 geminin harekâta hazır olmadığını görerek üzerlerinde bulunan erzak, cephane, malzeme ve personeli, diğer gemilere dağıttıktan sonra, eksiklerini tamamlanması için Ali Bey'in komutasına vererek Gelibolu'ya göndermiştir.⁴¹

35 Hüseyin Serdar Tabakoğlu, Yunus Güzel ve Hüseyin Güngör Şahin'e göre toplar Limni Adası'ndaki bir batıktan çıkarılmıştır. Batık, Gökçeada ile Limni Arasındaki deniz sahasında olduğu için yerin tarifi konusunda önemli olmayan bir karışıklık yaşanıyor olabilir. (H.Ö.) Bakınız: Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.129. Hüseyin Güngör Şahin, a.g.e., s.373. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157. Yunus Güzel, a.g.e., s.101.

36 Afif Büyüktuğrul'a göre Ali Bey, Kocaeli Sancak Beyi'dir. Hüseyin Serdar Tabakoğlu'na göre ise, Galata Kethudası'nın adı İbrahim'dir. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.79. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.129.

37 Halil Özseraça, a.g.e., s.110. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.277. Hayati Tezel, a.g.e., s.181. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157.

38 Hristiyan korsanların da sığındığı bu adadaki kalenin direnmesi nedeniyle, ele geçirilmesi bir hafta sürmüştür. Kale kuşatmasında kullanılan toplar, karada 7 deniz mili taşınmak zorunda kalınmıştır. Ada'dan 3.800 esir alınmıştır. Bakınız: Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.157. Hüseyin Güngör Şahin, a.g.e., s.373. Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin, Dilek Altun, a.g.e., s.55. Yunus Güzel, a.g.e., s.101. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.229.

39 Halil Özseraça, a.g.e., s.110. Süleyman Nutki, a.g.e., s.32. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.174.

40 Nejat Tarakçı, a.g.e., s.46. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.229.

41 Öncelikle mühimmat ve kürekeçi eksikliği ciddi seviyededir. Bakınız: Halil Özseraça, a.g.e., s.110. Süleyman Nutki, a.g.e., s.33. İdris Bostan, 2009, a.g.m., s.174. Hayati Tezel, a.g.e., s.181. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.158. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, a.g.e., 2019, s.209.

Kadırga mevcudu 138'e ulaşan Osmanlı Donanması, 1 Temmuz 1538 tarihinde iki gruba ayrılmıştır. Salih Reis'in emrine verilen 76 kadırgadan oluşan grup "Adalar (Ege) Denizi'nde Osmanlı egemenliğinde bulunan adaları korumak" için Eğriboz Adası'nda üslenmiştir.⁴² Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki 62 kadırgadan oluşan diğer grup ise, Andre (Andros) ve Koyunluca (Serifos) Adalarını ele geçirmiş; 3 Temmuz 1538 tarihinden itibaren 1 hafta boyunca Girit Adası'na akın harekâtları yapmıştır.⁴³ Girit'e yaptığı akın harekâtıyla Venediklilerin müdahale yeteneğini kısıtlayan Kaptan-ı Derya, Kerpe (Karpathos) ve Kaşot (Kasos) Adalarını da ele geçirmiştir. Kürekçi ve denizci personel eksikliğini tamamlamak için İstanköy (Kos) Adası ve civarlarındaki Anadolu kıyılarına gelerek tecrübeli insan kaynağını ücret karşılığında bünyesine katmıştır. Ardından, Eğriboz Adası'na intikal ederek Salih Reis'le buluşmuş ve tüm kuvveti yeniden birleştirmiştir.⁴⁴

Özetlemek gerekirse; Barbaros Hayrettin Paşa, Eylül-Kasım 1537 ve Haziran-Temmuz 1538 aylarında yaptığı deniz harekâtlarıyla Sakız Adası hariç Adalar (Ege) Denizi'nde tüm adaların Osmanlı egemenliğine girmesini sağlamıştır.

1.6. Haçlı Donanması'nın Hazırlıkları:

8 Şubat 1538 tarihinde Papa III. Paul'ün⁴⁵ başkanlığında Vatikan'da gerçekleşen Kardinaller Toplantısı⁴⁶ sonucunda⁴⁷ Avrupa'daki devletlerin kendi aralarında sorunlar yaşamasına rağmen tüm Akdeniz'deki Osmanlı varlığını sona erdirmek için Birleşik Haçlı Donanması'nın oluşturulmasına oy

42 Halil Özserağ, a.g.e., s.110-111. Süleyman Nutki, a.g.e., s.33. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.174.

43 Hüseyin Serdar Tabakoğlu, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Girit Adası'nda Hanya Kalesi'ni kuşatmayı düşündüğünü, ama Kale'nin çok iyi bir savunmaya sahip olduğunu görünce bundan vazgeçtiğini yazmaktadır. Ayrıca, Hüseyin Serdar Tabakoğlu'na göre, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Girit Adası'na geliş tarihi, 13 Temmuz 1538'dir. Andre (Andros) ve Koyunluca (Serifos) Adalarından ele geçirilen ganimetler, 7 aktarma Venedik gemisiyle; Girit Adası'ndan ele geçirilen 15.000 esir ise, çok sayıda aktarma gemiyle İstanbul'a gönderilmişlerdir. Bakınız: Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.129. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, a.g.e., 2019, s.210. Hüseyin Güngör Şahin, a.g.e., s.373 ve 374. Abdullah Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin, Dilek Altun, a.g.e., s.55. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.158.

44 Halil Özserağ, a.g.e., s.111. İdris Bostan, agm, 2009c, s.174. Süleyman Nutki, a.g.e., s.33 ve 34. Hayati Tezel, a.g.e., s.181 ve 182. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.158. Bahri Noyan, agm, s.148. Hüseyin Güngör Şahin, a.g.e., s.374.

45 Alessandro Farnese; Papalık Dönemi: 1534-1549.

46 Charles Farin, Barbaros Hayrettin Paşa -16. Yüzyıl Akdeniz Savaş Tarihi-, (Çeviren: Dr.Haktan Birsnel), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, ISBN:978-975-255-479-5, s.174.

47 Bu toplantı öncesinde Papalık, bu ittifakın içine Fransa'yı da almaya çalışmıştır. Bunun için de Şarlken (V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V) ile I.François'ı barıştırmak istemiştir. Ancak, Şarlken'i (V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V) I.François'le görüştürmek için Barcelona'dan Nis'e götüren Amiral Andrea Doria, yolda karşılaştığı Fransız savaş gemilerine Şarlken'i (V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V) selamlamadıkları gerekçesiyle ateş açmıştır. Bu nedenle İspanyol ve Fransız savaş filoları arasında çatışma çıkmış ve iki taraf da kayıplar vermiştir. Bu olay İspanya-Fransa barış görüşmelerini sekteye uğratmıştır. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.75.

birliğiyle karar verilmiştir.⁴⁸ Bu kararlar birlikte, Haçlı Donanması'nın başına Cenevizli Amiral Andrea Doria getirilecek; Venedik, Adalar (Ege) Denizi ve Doğu Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne kaptırdığı tüm çıkar alanlarını geri alacak; İspanya ise Batı Akdeniz'de Türk korsanlarının üslandıkları Cezayir'i alacaktı. Bu iki farklı siyasi hedefin ortak bir askerî hedef vardı. O da: “Batı Akdeniz’e çıkmaya çalışan Osmanlı Donanması’nı imha etmek”ti.⁴⁹

Yapılan planlamalara göre 1538 yılının Mayıs ayının sonuna kadar Haçlı Donanması Korfı Adası'nda birleşecek,⁵⁰ savaş masraflarının 1/6'sı Papalık, 1/3'ü Venedik Devleti ve 1/2'si de İspanya Devleti tarafından karşılanacak,⁵¹ 602 gemilik Birleşik Haçlı Donanması;

- Ceneviz Donanması'ndan 1 kalyon ve 52 kadirga,
- Venedik Donanması'ndan 10 kalyon ve 70 kadirga,
- Papalık Donanması'ndan 30 kadirga,
- Saint Jean (Hospitalier-Malta) Tarikatı Şövalyelerinden 10 kadirga,
- İspanya Donanması'ndan 80 kalyon,
- Çeşitli diğer Avrupalı devletlerden 49 kalyon olmak üzere 140'ı kalyon ve 162'si kadirga olmak üzere toplam 302 yüksek nitelikli savaş gemisinin yanı sıra, 300 lojistik nakliyat gemisinden oluşacaktır.⁵²

1538 yılının Nisan ayında Venedik Limanı'na 535 deniz mili uzaklıktaki Korfı Adası'na ilk gelen müttefik kuvvet, Amiral Pesaro'nun yerine geçmiş ve enerjisiyle Venedik Senatosu'na büyük umutlar veren⁵³ Amiral Vincenti Capillo komutasındaki Venedik Donanması'dır.⁵⁴

Emrindeki gemilerin 3 ayrı yerde (Venedik, Ancona ve Civitavecchia) donatılmaları⁵⁵ nedeniyle buluşma tarihine 17 gün geç kalan⁵⁶ Papalık Donanması'nın Amirali Marco Grimani de 17 Haziran 1538 tarihinde Korfı Adası'na gelmiştir.

48 Halil Özserağ, a.g.e., s.111. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.277.

49 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.75. Afif Büyüktuğrul, Deniz Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975, s.633.

50 Halil Özserağ, a.g.e., s.111. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.277 ve 278.

51 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.74.

52 Halil Özserağ, a.g.e., s.111. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.159.

53 Aslında 68 yaşındaki Amiral Vincent Capillo, genç olmadığı hâlde enerjik olarak tanımlanmaktadır. Bakınız: Jurien de la Graviere, a.g.e., s.231 ve 241.

54 Halil Özserağ, a.g.e., s.112. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.280.

55 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.76.

56 Papalık Donanması'nın komutasını üstlenen Amiral Marco Grimani, Cenevizli Amiral Andrea Doria'dan nefret etmekte, onu Şarlıken'in (V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V) yalakası, bencil ve maceraperest bulmaktadır. Venedikli güçlü bir aileye mensup Amiral Marco Grimani, 1529 yılında piskopos yardımcısı olmuştu. Bakınız: Aziz Erdoğan, Kaptân-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2016, ISBN: 978-975-7747-87-1, s.194. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.231-232.

Haçlı Donanması'nın toplanma tarihini çok iyi bilmesine rağmen, Barbaros Hayrettin Paşa ile karşılaşmaktan çekinen Amiral Andrea Doria, Cenova'dan Barcelona'ya geçerek harekâtın gelecek yıla ertelenmesi için Şarlıken'i ikna etmeye çalışmış⁵⁷ fakat başarılı olamamış, 3 ay gibi uzun bir süre farklı mazeretlerle oyalanmıştır.

Amiral Andrea Doria'nın Korfu Adası'na gecikmesi, Haçlı Donanması'nda huzursuzluğa yol açmıştır. Papalık Donanması Amiral Marco Grimani, Venedikli Amiral Vincenti Capillo'nun, kendisiyle aynı fikirde olmamasına rağmen, bu süre zarfında Preveze Kalesi'ni ele geçirmenin kendisi için kolay olacağı düşüncesindeydi.⁵⁸ Venedikli Amiral Vincenti Capillo'ya haber vermeden Papalık Donanması'nı Preveze önlerine getiren⁵⁹ Amiral Marco Grimani,⁶⁰ Papalık askerlerini ve toplarını süratle sahile çıkarmış ve Kale'ye saldırılar yapmıştır. 3 gün süren başarısız taarruzların sonunda Epir milisleri tarafından kuşatıldığını anlayınca büyük kayıplar vermemek için Korfu Adası'na geri dönmüştür.⁶¹ Kendisine sorulduğunda, Amiral Marco Grimani'nin bu saldırıyı yalanlayarak "Kürekçi forsa toplamak için Korfu'dan ayrılmıştım."⁶² demesi, Haçlı Donanması içindeki gerginliği artırmıştır.

Osmanlı Donanması'nın Girit Adası'na akın harekâtları yaptığını öğrenen Venedikli Amiral Vincenti Capillo, Korfu'dan ayrılarak 10 Ağustos 1538 tarihinde Girit Adası'ndaki Kandiye'ye gitmiş, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın buradan ayrıldığını öğrenerek Korfu'ya geri dönmüştür.⁶³

Genel olarak değerlendirmek gerekirse; Haçlı Donanması'nı oluşturan devletlerin çıkar farklılıklarının ve amirallerin egolarının Osmanlı'ya karşı girişilecek harekâtın disiplinini de etkileyeceği son derece açıktı.

Papalık ve Venedik Donanmalarını yıpratın 3 ay 22 günlük bir bekleyiş sürecinin⁶⁴ sonunda Amiral Andrea Doria, 22 Eylül 1538'de⁶⁵ Korfu Limanı'na

57 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.76.

58 Jurien de la Graviere, a.g.e., s.232.

59 Jurien de la Graviere, a.g.e., s.232.

60 Emmanuelle Pujeau'ya göre Amiral Marco Grimani, kişisel hırsı nedeniyle, Amiral Andrea Doria Korfu Adası'na varmadan önce Preveze Kalesi'ni ele geçirmek ve bu başarıyı tamamen kendisine mal etmek istemiştir. Bakınız: Emmanuelle Pujeau, "Preveza in 1538: The Background of a Very Complex Situation" Second International Symposium on the History and Culture of Preveza, Eylül 2009, Yunanistan, 121-138, s. 132.

61 Jurien de la Graviere'e göre Barbaros Hayrettin Paşa, bu başarısız harekâttan haberdar olmuş ve tüm ayrıntılarını öğrenmişti. Bakınız: Burhan Bozgeyik, Barbaros Hayrettin Paşa, Hayatı ve Cihadı, Çığır Yayınları, İstanbul, 2019, ISBN:978-605-7577-93-1, s.100-101. Jurien de la Graviere, age, s.232, 233 ve 235. Halil Özserağ, age, s.112. Afif Büyüktuğrul, 1982, age, s.282-283. Yunus Güzel, age, s.102.

62 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.76.

63 Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.77.

64 Roger Crowley, İmparatorların Denizi: Akdeniz, April Yayıncılık, İstanbul, 2014, ISBN:978-975-6006-84-9, s.125.

65 Jurien de la Graviere'e göre Amiral Andrea Doria'nın gecikmesinin sebeplerinden biri de kalyonlarının

girmiştir. Amiral Andrea Doria, bu gecikmesinden dolayı kendisine öfkeli olan Amiralleri susturmak için, ani bir harekât kararı vererek buldukları yerden 65 deniz mili güneydeki Preveze Kalesi'ni kuşatmıştır. Bu kuşatmaya;

- Kadırgalar başta olmak üzere kürekli gemilerinde toplam 10.000 forsa kürekçisi bulunan,
- Kalyonlarının arasındaki 15-20 karaka⁶⁶ tipi kalyonunun her biri 2.000 deniz piyade taşıma kapasitesinde olan,
- Tüm gemilerinde toplam 60.000 Haçlı deniz piyadesini taşıyan,
- Toplam 2594 adet topuyla muazzam bir ateş gücüne sahip olan Birleşik Haçlı Donanması katılmıştır.⁶⁷

2. Preveze Deniz Savaşı'nın Hemen Öncesinde Askerî Durum ve Tarafların Durum Muhakemeleri:

2.1. Osmanlı Donanması Preveze Önlerinde:

1538 Eylül ayı ortalarında Amiral Andrea Doria'nın İyon Denizi'ne girmekte olduğunun haberini alan Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa; 3.000 yeniçeri ve 8.000 deniz piyadesini taşıyan, kadırga başına da üçer adet olmak üzere toplam 366 adet topu bulunan 122 kadırgadan oluşan Osmanlı Donanması'nı Eğriboz Adası'ndan Preveze'ye doğru harekete geçirmiştir. Keşif ve gözetleme yapması için önden gönderdiği Turgut Reis komutasındaki yüksek süratli 20 hafif akıncı kadırgası,⁶⁸ Zanta (Zakintos) Adası açıklarında 40 gemilik bir Haçlı deniz keşif ve gözetleme birliği ile karşılaşmış, bu iki birlik muharebeye girmeden ana kuvvetlerine katılmak üzere geri dönmüşlerdir.⁶⁹ Amiral Andrea Doria, Barbaros Hayrettin Paşa'nın bölgeye yaklaşmakta olduğunu öğrenip Preveze'deki kuşatmayı kaldırmış ve Osmanlı Donanması'nın gücünü net olarak anlayıp yeni bir harekât kararı almak için Korfu Adası'na geri çekilmiştir.

---

süratli hareket etmek için yeterli rüzgâr bulamamalarıydı. Yazdıklarına göre, Korfu Adası gözcüleri İspanyol ve Ceneviz gemilerini 5 Eylül 1538 tarihinde görmüştü, ama rüzgâr olmadığı için kalyonlar limana 22 Eylül 1538 tarihinde girebilmişlerdi. Burada anlatılan rüzgâr meselesinin fazlasıyla abartılı olduğunu düşünüyorum. Zira, 17 gün boyunca kalyonları denizde şamandra gibi bekletmek yerine kadırgalarla yedekleterek limana sokmak mümkündü. (H.Ö.) Bakınız: Jurien de la Graviere, a.g.e., s.234.

⁶⁶ Karakalar, kalyonların öncüsü de denilebilecek Orta Çağ'da ve 17'nci yüzyıl sonlarına kadar çoğunlukla İspanyol ve Portekizliler tarafından kullanılan yelken donanımlı büyük gemilerdir. Bakınız: Ahmet Güleriyüz, Kadırgadan Kalyona Osmanlıda Yelken ve Mikyas-ı Sefain, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004, s.60.

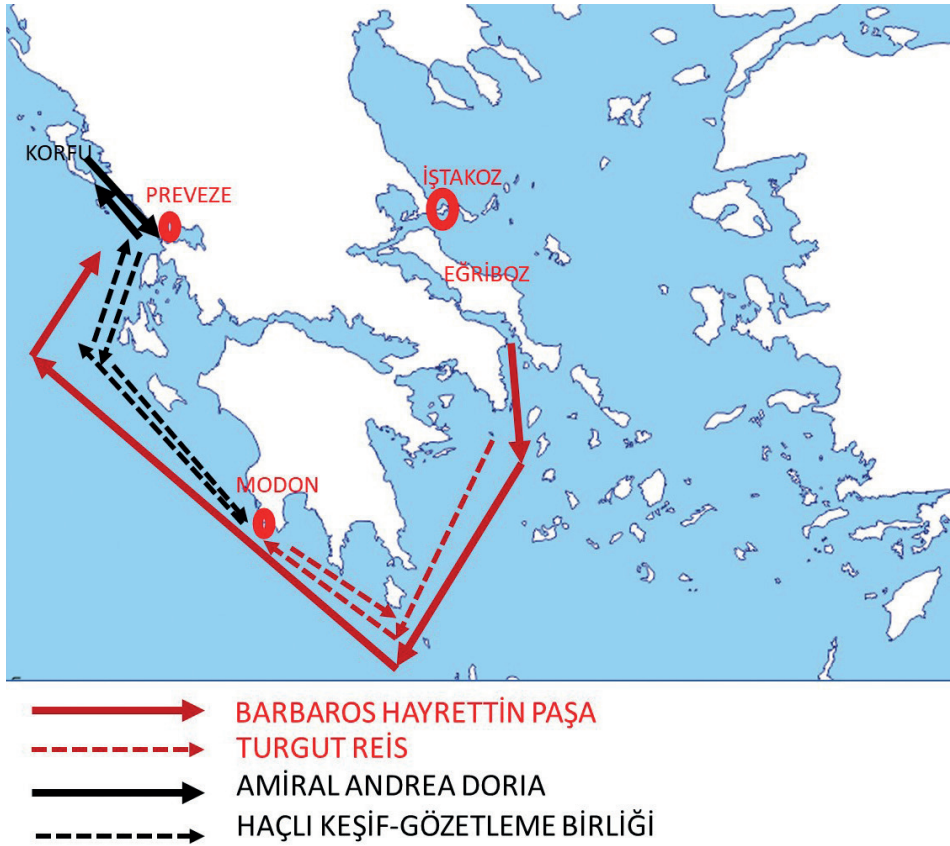
⁶⁷ Halil Özserağ, a.g.e., s.112. İdris Bostan, a.g.m., 2009c, s.174. Bahri Noyan, a.g.m., s.148 ve 149. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.48. Erdinç Sancar, a.g.e., s.166. Jurien de la Graviere, a.g.e., s.231, 234 ve 235.

⁶⁸ Halil Özserağ, a.g.e., s.112. Erdinç Sancar, a.g.e., s.166. Bahri Noyan, a.g.m., s.149. İdris Bostan, a.g.m., 2009c, s.174.

⁶⁹ Halil Özserağ, a.g.e., s.112. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.283. Hayati Tezel, a.g.e., s.183. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.174. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.158-159.

Barbaros Hayrettin Paşa, intikal rotası üzerinde bulunan Kefalonya Adası'na akın harekâtı yapmış, daha sonra, 24 Eylül 1538 tarihinde Narda Körfezi'ne girmiş ve Preveze Limanı'na ulaşarak Kale'nin tahkimine başlamıştır.⁷⁰ Sığ sular, kalyon harekâtına uygun olmadığından ve Preveze Kalesi'ndeki toplar dar sulara tesirli olduğundan Osmanlı Donanması, Narda Körfezi içinde emniyetle barınabilmiştir.⁷¹ Aslında bu durum, kıyıya yakın sulara harekât güçlüğü çeken Haçlı kuvvetini, kara harekâtı yapmaya veya harekâtını başka bir bölgeye taşımaya zorlamaktaydı.

Harita-2: Barbaros Hayrettin Paşa'nın Eğriboz Adası'ndan Preveze'ye İntikali

2.2. Haçlı Donanması'nın Saldırı Kararı:

Korfú'ya çekilen Haçlı Donanması'nın yeni harekât kararı için önünde 3 seçenek duruyordu:

70 Halil Öz Saraç, a.g.e., s.112-113. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.174. Hayati Tezel, a.g.e., s.183 ve 184.

71 Mehmet Tanju Akad, Türk Tarihinin Yönünü Değiştiren Savaşlar-II Deniz Savaşları, İstanbul, 2018, s.87. İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.212.

• Karacı subayların fikrine göre; “Liman girişindeki boğazda içi taş dolu gemiler batırılarak Osmanlı Donanması’nın denizdeki manevra yeteneği yok edilmeli ve karada savaşmak zorunda bırakılmalıydı.”⁷²

• Venedik ve Papalık Amirallerine göre; “Sahip oldukları 302 muharip gemiye karşı Osmanlı’nın elinde bulunan 122 kadirga, güç dengesi açısından Haçlı Donanması’nı avantajlı hâle getiriyordu. Bu sebepten, Barbaros Hayrettin Paşa, Liman’dan çıkmaya ve açık denizde savaşmaya zorlanmalıydı.”

• Amiral Andrea Doria’nın seçeneği ise “Birleşik Haçlı Donanması’nı, Osmanlı Donanması’yla savaşa sokmamak ve daha emniyetli sulara çekmekti.”⁷³ Gergin bir toplantı sonucunda 70 yaşındaki Amiral Andrea Doria, “Açık denizde savaşmaya” karar vermek zorunda bırakılmıştır.

		Haçlı Donanması							Osmanlı Donanması
		İspanya	Venedik	Papalık	Saint Jean Şövalyeleri	Ceneviz	Diğer Devletler	Toplam	
Deniz Kuvvetleri	Kadirga	-	70	30	10	52	-	162	122
	Kalyon	80	10	-		1	49	140	-
	Toplam	302							122
Ateş Gücü	Top Sayısı	2.594							366
Personel Gücü		60.000							11.000

Tablo-1: Nispi Kuvvet Mukayesesi

⁷² Bu öneri, İspanyol kara birliklerine komuta eden Gonzagueli Ferdinand tarafından yapılmış ve diğer karacı subaylar tarafından da benimsenmiştir. Kanal girişi 4 metre derinliğe sahip olduğundan ve Osmanlı Donanması’nı Narda Körfezi’nden çıkamayacak hâle getireceğinden oldukça uygulanabilir bir öneri olarak görünmektedir. Bakınız: Jurien de la Graviere, a.g.e., s.237 ve 239.

⁷³ Amiral Andrea Doria, başlangıçta “Birleşik Haçlı Donanması’nın yenilebileceği”, bu durumda da “Girit, Napoli ve Sicilya kıyılarının savunmasız kalabileceği” fikrini savunmuştur. Diğer amirallerin Osmanlı Donanması’na taarruzda ısrar etmesi üzerine denizde savaşmaya karar vermiştir. Bakınız: Halil Öz Saraç, a.g.e., s.113. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.289.

25 Eylül 1538 tarihinde bir Haçlı deniz keşif ve gözetleme birliği, Preveze açıklarına demirletilirken,⁷⁴ Haçlı Donanması'nın ana kuvveti, Osmanlı Donanması'nı Preveze'nin bulunduğu Narda Körfezi'nden dışarı çıkmaya zorlamak için, Mora Yarımadası'ndaki Osmanlı kalelerinden birine⁷⁵ taarruz etmek niyetiyle güneye doğru seyretmeye başlamıştır. Bu arada bölgede bırakılan Haçlı deniz keşif ve gözetleme birliği, 26 Eylül 1538 tarihinde Narda Körfezi girişindeki top bataryalarına taarruz etmiş, buna karşılık Sadık Reis ve Turgut Reis'in komutasındaki iki Osmanlı filosunun karşı taarruzuyla bölgeden uzaklaştırılmıştır.⁷⁶ Haçlı deniz keşif ve gözetleme birliği, güneye intikal ederek 27 Eylül 1538'de ana kuvvetle yeniden birleşmiştir.⁷⁷

Birleşik Haçlı Donanması'nın ana kuvveti, Preveze'den 30 deniz mili uzaklıkta, Aya Mavra (Leukas) Yarımadası'nın güneyinde bulunan İncir Limanı (Porto Figo/Vasiliki) Körfezi'nde ikmal yaptığı sırada, 28 Eylül 1538 sabahı, Osmanlı Donanması'nın Narda Körfezi'nden çıktığı haberini almış, kuzeye dönerek tekrar Preveze'ye yaklaşmaya başlamıştır.⁷⁸

2.3. Osmanlı Donanması'nın da Açık Denizde Savaş Kararı:

Bu süreçte, Osmanlı Donanması da, Haçlı Donanması'nın yaptığına benzer şekilde Barbaros Hayrettin Paşa'nın liderliğinde Savaş Meclisi'ni toplamıştır. Bu toplantıda;

- Yeniçeri Ağası Sinan Paşa ve Sancak Beyleri; “Narda Körfezi'nden Preveze'ye açılan kanalın darlığı⁷⁹ sebebiyle Kale'ye denizden ulaşması güç olan Haçlı Donanması'nın karada savaşa zorlanarak Preveze Kalesi'ne getirilmiş yeniçeri, sipahi ve deniz piyadeleriyle birlikte Kale savunmasının tümüyle karadan yapılması gerektiği” fikrindeydiler.⁸⁰

- Denizci reisler ise, düşmanın karaya çıkaracağı asker sayısının çok fazla oluşu nedeniyle bu görüşe katılmayıp savaşın açık denizde olması gerektiği fikrindeydiler.

---

74 Akçeom sahiline kısa süreli olarak keşif birlikleri gönderebilmiştir. Bakınız: Halil Özseraça, age, s.113. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.283 ve 284. Hayati Tezel, a.g.e., s.184. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.174.

75 İnebahtı (Lepanto), Navarin, Modon veya Koron. (H.Ö.)

76 İsmail Hamdi Danişmend'e göre, bir Venedik kalyonunu batırılmıştır. Bakınız: İsmail Hami Danişmend, a.g.e., s.213.

77 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., s.A213.

78 Hakan Eraydın, Levent Tonyalı, Gökhan Atmaca, Türk Deniz Harp Tarihi Atlası, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, İstanbul, 2008, ISBN: 978-975-409-461-9, s.29 ve 30. İbrahim Akkaya, Fahri Ayanoğlu, Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Denizlerimizin Amirleri, Derya Kaptanları, Bahriye Nazırları, ve Deniz Kuvvetleri Komutanları, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN: 978-975-409-558-6, s.30. Halil Özseraça, a.g.e., s.113. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.287. Hayati Tezel, a.g.e., s.186.

79 Hayati Tezel, a.g.e., s.185.

80 Barbaros Hayrettin Paşa, karacı komutanlarını rencide etmemek amacıyla, Preveze Körfezi'ni koruyan Akçeom Burnu'na hafif bir tahkimat yaptırmıştır. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.81. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s. 284.

Haçlı Donanması'nın her bir çıkarmada (dalgada) 20.000'e yakın askeri karaya çıkarma yeteneği olduğunu⁸¹ çok iyi bilen Barbaros Hayrettin Paşa, bu toplantının sonucunda "Açık denizlerde savaşma"nın en doğru karar olacağını söyleyip hazırlıkların derhâl başlatılmasını emretmiştir.⁸²

3. Tarafların Harekât Alanında Tertiplenmeleri ve Preveze Deniz Savaşı:

3.1. Osmanlı Donanması'nın Tertiplenmesi:

Haçlı Deniz Keşif ve Gözetleme Birliği'nin 26 Eylül 1538 tarihinde⁸³ Narda Körfezi girişinden uzaklaştırıldığından; 28 Eylül 1538'de ise tüm Osmanlı Donanması'nın, Narda Körfezi'nin 6 deniz mil dışında mevki aldığından⁸⁴ bahsetmiştik. Savaş tertibini alan Osmanlı Donanması'nda;

- Barbaros Harettin Paşa'nın komutasındaki ana kuvvet, merkezde mevki alırken,⁸⁵
- Salih Reis'e bağlı gemilerin ana kuvvetin sancak tarafında,
- Seydi Ali Reis'in gemilerinin ise ana kuvvetin iskele tarafında mevki almaları sağlanmış,
- Turgut Reis'in⁸⁶ süratli kadırgaları da ana kuvvetin arkasında ihtiyat kuvveti olarak mevkilendirilmiştir.⁸⁷ Tüm Osmanlı savaş gücü, yarım ay şeklindeki bu pozisyonda düşmanını beklemeye başlamıştır.

3.2. Haçlı Donanması'nın Tertiplenmesi:

Gücünü ve becerilerini çok iyi bildiği Barbaros Hayrettin Paşa'yla o güne dek karşılaşmaktan çekinen Amiral Andrea Doria, bire karşı dokuz oranında ateş gücü üstünlüğüne sahip olduğunu çok iyi biliyor, yine de bu savaşa girmek istemiyordu. Toplam 2.594 kısa menzilli topuyla birlikte 302 muharip gemiden oluşan Haçlı Donanması'nın komutanı Amiral Andrea Doria, Barbaros Hayrettin Paşa'ya karşı böyle büyük bir avantajı bir daha yakalayamayacağını farkındaydı ve savaş, artık kaçınılmazdı. Rakibine göre

81 Hüseyin Güngör Şahin, a.g.e., s.376 ve 377.

82 Halil Özseraça, a.g.e., s.114. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.284. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.174. Hayati Tezel, age, s.184 ve 185. Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.76.

83 Haçlı Keşif Birliği'ne yapılan taarruzda, bir Venedik Kalyonu batırılmıştır. Bakınız: Hakan Eraydın, Levent Tonyalı, Gökhan Atmaca, a.g.e., s.29 ve 30.

84 Halil Özseraça, a.g.e., s.114. İdris Bostan, 2009c,a.g.m., s.175. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.166. Gündoğdu, Hüseyin Güngör Şahin, Dilek Altun, a.g.e., s.56.

85 Barbaros Hayrettin Paşa, merkezdeki ana kuvvetin idaresini de 23 yaşındaki öz oğlu Hasan Reis'le, manevi oğlu Hadım Hasan Bey arasında paylaşmıştır. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.80.

86 Sadık Reis ve Güzelce Mehmet Reis de Turgut Reis'in komuta ettiği reisler arasındaydı. Bakınız: Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.80.

87 Halil Özseraça, a.g.e., s.114. Hakan Eraydın, Levent Tonyalı, Gökhan Atmaca,a.g.e., s.29 ve 30.

“savaş gemisi sayısı” bakımından 2,5 kat, “ateş gücü” olarak 7 kat ve “asker sayısı”nda da 5,5 kat üstün olan gücüyle –bir aksilik olmazsa- savaştan galip çıkacağını düşünen Amiral Andrea Doria, Haçlı Donanması’nın içinde yer almasına rağmen ikincil düşman olarak gördüğü Venedik Donanması’nın da bu savaştan büyük bir kayıp ve hasarla çıkması için planlar yapmıştır.⁸⁸

Osmanlı Donanması’nın savaş düzenine karşı, rüzgâr avantajına sahip Haçlı Donanması kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştır. Amiral Andrea Doria, savaş taktiği gereği, 10 kalyon ve 70 kadırgadan oluşan Venedik Donanması’nın tüm unsurlarını ön hatta mevkilendirirken; kendine ve Papalık’a ait kalyonları Venediklilerin hemen ardında 2’nci hatta; onun ardından 3’üncü hatta kadırgalarını; 4’üncü hatta da nakliye gemilerini art arda sıralayarak bir savaş düzeni almıştır.

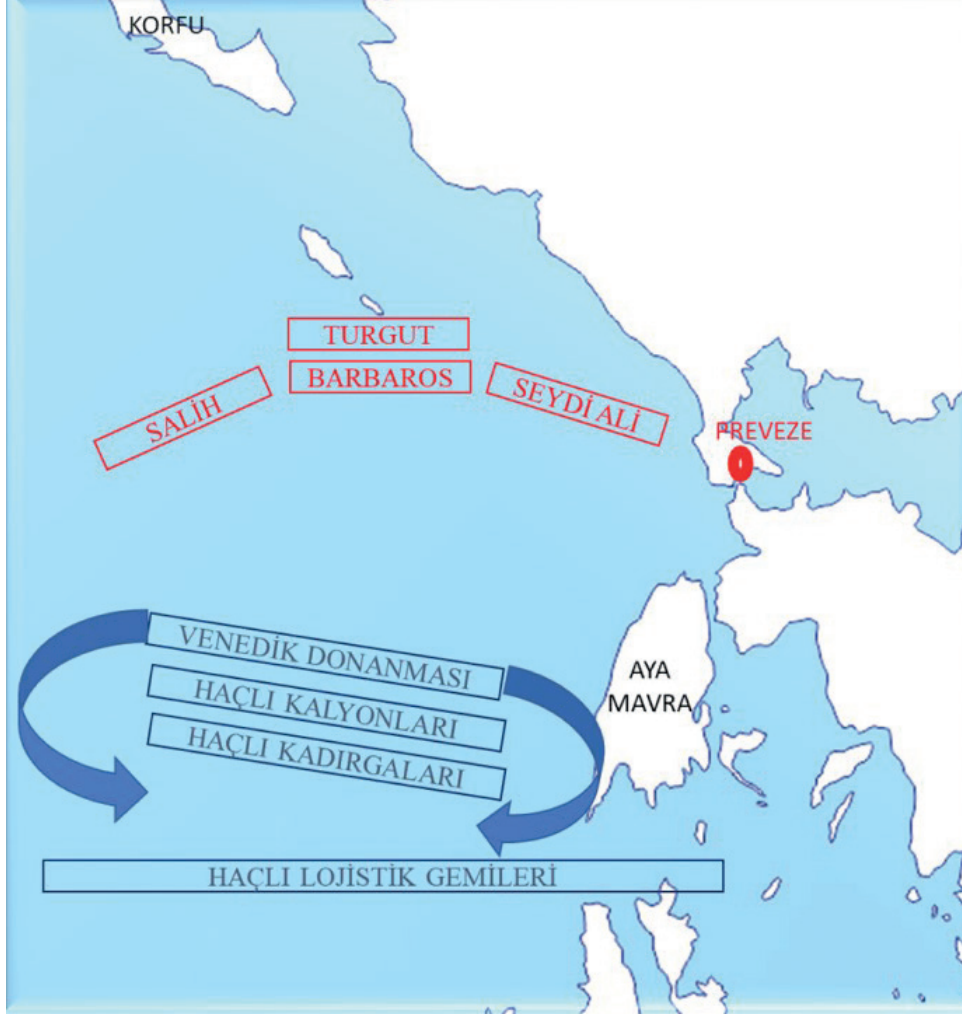
Osmanlı Donanması üzerine rüzgârın avantajıyla hızlı bir şekilde ilerleyen Haçlı Donanması’nın ön hattında bulunan Venedikli Amiral Vincenti Capillo, Amiral Andrea Doria’nın bu savaş düzeniyle en fazla kayıp ve hasara uğrayacak kuvvetin kendi donanması olacağını biliyordu. Osmanlı Donanması’na 2 deniz mili kadar yaklaştıklarında, Amiral Andrea Doria’nın belirlemiş olduğu tüm savaş düzenini son anda bozmuş,⁸⁹ sancak ve iskelelerden çark ederek 3’üncü hattın pupasına geçmiştir. Venedik Donanması’nın savaşın başlamasına dakikalar kala savaş tertibini bozması, Amiral Andrea Doria’nın tüm Haçlı Donanması’nı yeni bir savaş tertibi için harekât alanından geri çekmesine yol açmıştır.

Haçlı Donanması’nın tüm amiralleri sancak gemisinde buluşmuşlar, Venedikli Amiral Vincenti Capillo’ya yaptığı hareketin nedenini sormuşlardır. Venedikli Amiral, bu soruya cevaben Osmanlı Donanması’nın almış olduğu yarım ay savaş düzeninin tüm Haçlı kuvvetine büyük kayıplar verdireceğini belirterek geri çekildiğini söylemiş ve yüksek ateş gücüne sahip kalyonların tümünün ön hatta bulunacak şekilde yeni bir savaş düzenine geçmenin daha etkili bir taktik olacağını ifade etmiştir. Amiral Andrea Doria, ikincil hedefi olan Venediklileri kayba uğratma planının başarısızlığı karşısında tüm Haçlı Donanması’na ait ateş gücü yüksek kalyonların ön hatta, kadırgalar 2’nci hatta ve nakliye gemileri de son hatta olacak şekilde art arda yeni bir savaş düzeninin oluşturulmasını emretmiştir.⁹⁰

88 Halil Özaraç, a.g.e., s.114. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.287. Afif Büyüktuğrul, a.g.m., s.82.

89 Aksini iddia eden Emmanuelle Pujeau’ya göre ise Amiral Vincenti Capillo, tüm savaş boyunca müttefiklik ruhuna uygun bir şekilde hareket etmiş, ortak çıkarlar paralelinde davranmıştır. Düşmanla yüzleşme arzusuna rağmen hiyerarşik düzen içerisinde Amiral Andrea Doria’ya sunduğu bakış açısı kabul görülmediğinde dahi emre itaat konusunda herhangi bir zafiyet yaşamamıştır. Bakınız: Emmanuelle Pujeau, a.g.m., s. 131.

90 Halil Özaraç, a.g.e., s.114-115. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.289, 290 ve 291. Hayati Tezel, a.g.e., s.187.

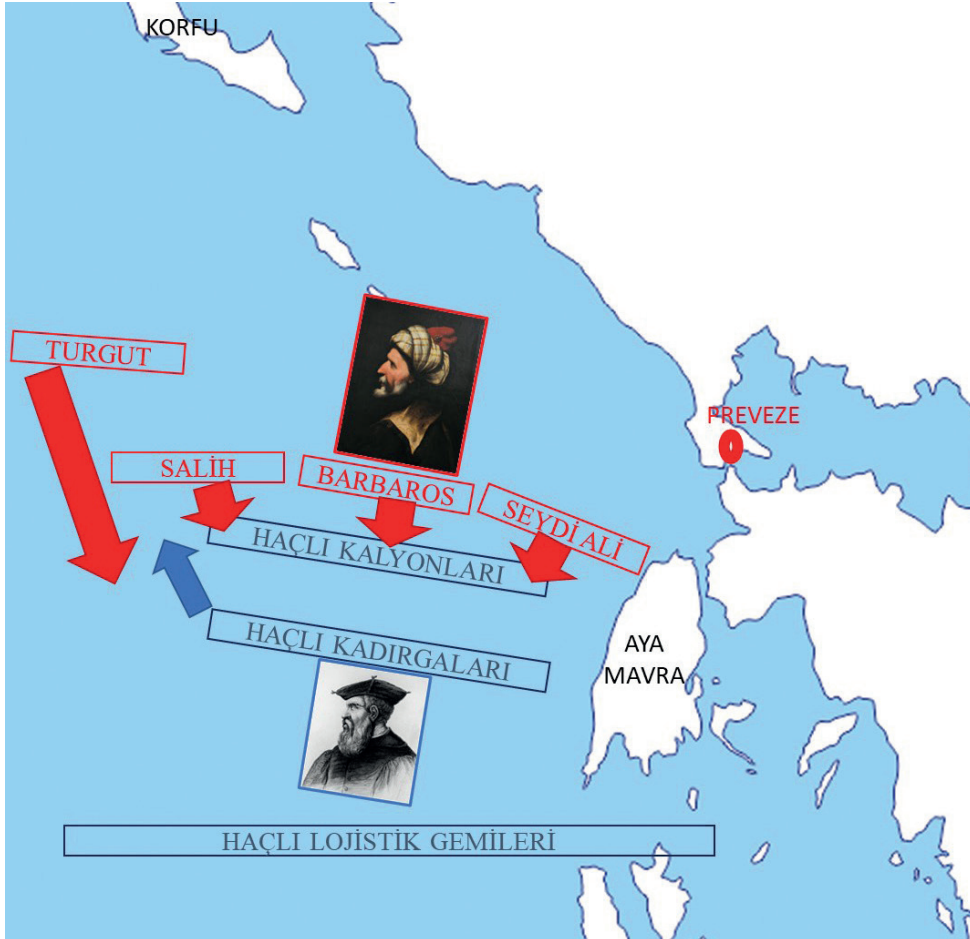

Harita-3: Preveze Deniz Savaşı Öncesinde Venediklilerce Bozulan Savaş Tertibi

3.3. Preveze Deniz Savaşı:

Haçlı Donanması, Osmanlı Donanması'ndan 5 deniz mili uzaklıkta yeniden tertiplenerek savaş düzeni almış ve kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştır. Rüzgârın bir anda tümüyle mayna etmesi, Haçlı Donanması'nın ön hattındaki kalyon ve karakaların manevra yeteneklerini kaybetmelerine ve buldukları yerlerde hareketsiz kalmalarına yol açmıştır. Rüzgârın kesilmesini fırsat bilen Osmanlı Donanması'nın uzun menzilli toplara sahip kadırgaları, hassas manevralarıyla düşmanın top menziline girmeden düşman kalyonlarını 5 saat süre ile yoğun ateş altına almışlar ve hiçbir kayba uğramadan Haçlı Donanması'nın ön hattında bulunan kalyonların 128'ini batırmış ve teslim

olan 11'ini⁹¹ personeliyle birlikte ele geçirmişlerdir.⁹² Burada dikkat çekilmesi gereken konu, Barbaros Hayrettin Paşa'nın İstanbul'da üzerinde devamlı ve hassasiyetli durduğu, nitelikli kürekçiler (esir olmayan) sayesinde bu manevralar kusursuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında Osmanlı topçularının sağladığı yüksek isabet yüzdesinin,⁹³ barış döneminde yaptırılan topçuluk eğitimleri ile bağlantılı olduğu da unutulmamalıdır.

Harita-4: Preveze Deniz Savaşı

Ön hattındaki kalyonlarının imha edildiğini ve aşılamaz sandığı hattın kolay bir şekilde yarıldığını gören Amiral Andrea Doria, bu duruma müdahale

91 Çeşitli kaynaklarda teslim olan gemi sayısı 28 olarak ifade edilmektedir. Toplam Haçlı kalyon sayısı 140 olduğunu ve Haçlı Keşif ve Gözetleme birliğinden bir Venedik kalyonunun 26 Eylül 1538 tarihinde batırıldığını düşündüğümüzde, teslim olan gemilerden 16'sının son hattaki sivil lojistik gemilerden olduğu değerlendirilmektedir. (H.Ö.)

92 Halil Özaraç, a.g.e., s.115. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.175. <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/preveze-deniz-muharebesi> (Erişim Tarihi: 26.8.2019). Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.172-173. Hayati Tezel, a.g.e., s.188. Süleyman Nutki, a.g.e., s. 35.

93 Halil Özaraç, a.g.e., s.116. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.49.

etmek için 2'nci hattaki kadırgalarıyla sağ ve sol kanatlardan Osmanlı Donanması'na saldırmak istemiş, ama bu manevranın yapılacağını bekleyen Barbaros Hayrettin Paşa, ihtiyatta tuttuğu Turgut Reis'in emrindeki süratli kadırgalara sağ kanattan taarruz emri vermiştir. Turgut Reis'in kadırgalarının Haçlı Donanması'nın 2'nci hattına batı yönünden hızla yaklaşması üzerine iki ateş arasında büyük kayıplar vereceklerini anlayan ve komuta karmaşası içine düşen Haçlı kadırgaları, dağılarak kuzeye doğru kaçmışlardır.⁹⁴

Beklemedikleri büyük bir yenilgiye uğrayan Amiral Andrea Doria'nın komutasındaki Haçlı Donanması, Korfu Adası'na ve Adriyatik Denizi'ne doğru kaçışları esnasında geceleri bile fenerlerini yakmadan izlerini kaybettirmeye çalışmışlardır.⁹⁵ Osmanlı Donanması, çıkan fırtına nedeniyle takibi bırakıp Avlonya Limanı'na girmek zorunda kalmıştır.⁹⁶

4. Preveze Deniz Savaşı'nın Sonrası:

4.1. Avrupa'da Ortaya Çıkan Yenilmez Osmanlı Donanması Algısı:

Preveze galibiyeti sonrası Barbaros Hayrettin Paşa, 1538 yılının Ekim ayı sonunda Turgut Reis'i 20 kadırgayla Avlonya'da bırakarak⁹⁷ İstanbul'a hareket etmiştir. Dönüş rotaları üzerinde Adalar (Ege) Denizi'nde bulunan Değirmenlik (Milos), Mürted (Kea/Tzia/Zia), Batnoz (Patmos), Nakşa (Naxos), İstanbulya (Stampalia/Astypalaea), İstendil (Tinos), Andre (Andros), İpsara (Psara) ve İşkiroz (Skyros) Adaları'nda Osmanlı egemenliğini pekiştirecek şekilde asker takviyesi yapılmıştır.⁹⁸ Donanmasıyla İstanbul'a geldiğinde büyük bir coşkuyla karşılanan Barbaros Hayrettin Paşa, 23 Ekim 1538 tarihinde Edirne'ye geçerek⁹⁹ Kanuni Sultan Süleyman'a Preveze Deniz Zaferi'nin detaylarını anlatmıştır.

28 Eylül 1538 tarihinde gerçekleşen Preveze Deniz Savaşı, Osmanlı Devleti için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu yenilgi, Papalık önderliğindeki Avrupa Devletlerinin 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'na kadar Osmanlı Donanması'na karşı tekrar birleşme cesaretini göstermelerine engel olmuş, Akdeniz'de durum üstünlüğü Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir,

94 İsmail Hamdi Danişmend, a.g.e., ss.213-215. Halil Özserağ, a.g.e., s.115-116. İdris Bostan, a.g.m., s.175. Hayati Tezel, a.g.e., s.188.

95 Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.136.

96 Bazı kaynaklar, Osmanlı Donanması'nın fırtına nedeniyle takibi bırakarak gece Aya Mavra Adası'na sığındıklarını, ertesi sabah ise Preveze'ye girdiklerini yazmaktadır. Takibini kuzey rotalarında yapan Osmanlı Donanması'nın fırtına nedeniyle Avlonya'ya (Vlora) girdiğini varsaymak daha doğru olacaktır. (H.Ö.) Bakınız: Halil Özserağ, a.g.e., s.116. İdris Bostan, a.g.m., s.176. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.173. <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/preveze-deniz-muharebesi> (Erişim Tarihi: 26.8.2019). Hayati Tezel, a.g.e., s.189 ve 190.

97 Halil Özserağ, a.g.e., s.116. Necmettin Olgaç, 2009, a.g.e., s.90.

98 Halil Özserağ, a.g.e., s.116. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.298.

99 Burhan Bozgeyik, a.g.e., s.104.

tüm Akdeniz’de ve Avrupa’da Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa’nın yenilmez olduğu inancı hâkim olmuştur.

4.2. Preveze’deki Yenilgiyi Telafi Etmeye Çalışan Haçlı Donanması:

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa’ya yenilmiş olmanın verdiği yıkımın getirmiş olduğu utanç yüzünden ülkelerine dönmekte zorlanan Haçlı Donanması için ufak da olsa bir başarı hikâyesine ihtiyaç vardı. Osmanlı Donanması’nın kışı geçirmek için İstanbul’a gittiğini bilen Amiral Andrea Doria, Venedik Devleti’nin suları olan Adriyatik Denizi’nin doğu kıyılarındaki Osmanlı kaleleri olan Novo Kalesi (Castello Nuovo/Herceg Novi)¹⁰⁰ ve Durres’i (Durazzo)¹⁰¹ ele geçirmeye¹⁰² karar vermiştir.

Yapılan görev dağılımı sonrasında, Venedik’in 360 deniz mili güneydoğusunda bulunan Kotor Körfezi’ndeki Novo Kalesi’ni (Castello Nuovo/Herceg Novi) ele geçirme görevi, Venedikli Amiral Vincenti Capillo’ya verilmiştir.¹⁰³ 1 hafta süren Venedik saldırılarından sonra, Osmanlı muhafızları Kale’yi teslim ederek ayrılırken, Durres’i (Durazzo) alamayan Amiral Andrea Doria’nın komutasındaki İspanyol ve Ceneviz savaş gemileri, Novo Kalesi’ndeki (Castello Nuovo/Herceg Novi) bu kolay başarıya el koymuşlardır.¹⁰⁴

27 Ekim 1538 tarihinde teslim olan bu kalenin¹⁰⁵ gerilimli bir şekilde yağmalanmasından sonra sıra, Kale’nin egemenliği konusuna gelmiştir. Venedikli Amiral Vincenti Capillo ile Cenevizli Amiral Andrea Doria’nın arasında tartışmalar çıkmış,¹⁰⁶ sonuçta Şarlken’in (V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V) gücünü arkasına alan Amiral Andrea Doria, Francisco Samiento’yu ve komutasına verdiği 6.000 İspanyol askerini Novo Kalesi’ne (Castello Nuovo/Herceg Novi) bırakıp Cenova’ya dönmüştür.¹⁰⁷

Gerçekte Venedik Senatosu’nun Şarlken’le (V.Charles-Quint/V.Karl/Carlos V) imzaladığı antlaşma gereği, Haçlı Donanması’nın alacağı Osmanlı topraklarının Venedik egemenliğine girmesi gerekmektedir. Cenova-Venedik

---

100 Günümüzde Karadağ kıyılarındadır.

101 Günümüzde Arnavutluk kıyılarındadır.

102 Jean-Louis Belachemi, a.g.e., s.279.

103 Jean-Louis Belachemi, a.g.e., s.279.

104 Jean-Louis Belachemi, a.g.e., s.279.

105 Halil Özseraça, a.g.e., s.116. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.176. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.51. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.138.

106 Hayati Tezel, a.g.e., s.190.

107 Jean-Louis Belachemi’ye göre Kale’ye bırakılan asker sayısı, 4.000’dir. Nejat Tarakçı’nın aktardığına göre 3.000-4.000 kişilik bir kuvvet Kale’ye bırakılmıştır. Bakınız: Halil Özseraça, a.g.e., s.116. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.176. Nejat Tarakçı, a.g.e., s.51. Yunus Güzel, a.g.e., s.105. Jean-Louis Belachemi, a.g.e., s.279. Bahri Noyan, a.g.m., s.148. Charles Farin, a.g.e., s.179.

çekişmesinde taraf olan Amiral Andrea Doria, Şarlken'e (V.Charles-Quint/V. Karl/Carlos V), bu antlaşmayı yok saydırıp Novo Kalesi'ni (Castello Nuovo/Herceg Novi) zorla İspanyol egemenliğine vermiştir. Preveze Deniz Savaşı'nda Amiral Andrea Doria'nın aldığı kasıtlı kararları da göz önüne alan Venedikliler için bu durum, bir daha geri dönülmeyecek şekilde Haçlı bağlaşmasının (ittifakının), bozulmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti için Novo Kalesi'nin (Castello Nuovo/Herceg Novi) kendi elinden çıkıp İspanyol egemenliğine girmesi, aslen Haçlı İttifakı'nın çökmesine sebep olduğu için önemli bir olumsuzluğa yol açmamış, ama Venedik Devleti'ni Osmanlı Devleti ile 2 yıl sürecek barış görüşmeleri yapmak zorunda bırakmıştır.

Bir hatırlatma yapmak gerekirse; Barbaros Hayrettin Paşa'nın komuta ettiği ve 150 gemiden oluşan Osmanlı Donanması, Preveze Deniz Savaşı'ndan yaklaşık 10 ay sonra (17 Temmuz 1539 tarihinde) Novo Kalesi'nin (Castello Nuovo/Herceg Novi) içinde bulunduğu Kotor Körfezi'ne varmış;¹⁰⁸ Barbaros Hayrettin Paşa'nın emrindeki Turgut Reis, Sarı Sinan Reis, Salih Reis, Murat Reis, Seydi Ali Reis ve Hacı Maksut Reis gibi deneyimli akıncı reisler denizden,¹⁰⁹ ayrıca 5 sancak beyi ve tımarlı sipahilerini emrine alan Rumeli Beylerbeyi Hüsrev Paşa da Kale'yi karadan kuşatmış; 10 Ağustos 1539 tarihinde de Kale Komutanı Francisco Samiento'yu, 6.000 İspanyol askerinden sağ kalabilen 200'ünü ve harabeye dönen Novo Kalesi'ni (Castello Nuovo/Herceg Novi) teslim almıştır.¹¹⁰ Kuzey İtalya'nın doğusundaki sularda gerçekleşen bu harekâta, Osmanlı Devleti'nin gücü karşısında Avrupa Devletleri'nin müdahale yeteneği bulunmuyordu.

4.3. Preveze Deniz Savaşı'nda Aldıkları Sarsıcı Yenilgiden Utanç Duyan Avrupa'nın Dezenformasyon Çabaları:

Yabancı kaynaklarda çok fazla yer bulmayan, yapılan nadir çalışmalarda ise "küçük bir yenilgi" gibi gösterilmeye çalışılan¹¹¹ Preveze Deniz Savaşı, aslında

108 Osmanlı Donanması'nın mevcudu, kürekçiler dâhil 27.204'tür. Bakınız: Yunus Güzel, age, s.105-106. İdris Bostan, Osmanlı Denizcilik Tarihi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Lisans Programı, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/odtarihi.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2021), s.121.

109 Yunus Güzel, a.g.e., s.106. Halil Özserağ, a.g.e., s.117. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.299. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.175-176. İdris Bostan, 2009c, a.g.m., s.176.

110 İdris Bostan ve Hüseyin Serdar Tabakoğlu'na göre Kale, 7 Ağustos 1539 tarihinde alınmıştır. Bakınız: Mehmet Belpınar, Yelkenler Fora: Türk Denizcilik Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s.182. Yunus Güzel, a.g.e., s.106. Halil Özserağ, a.g.e., s.117. Afif Büyüktuğrul, 1982, a.g.e., s.299. Ali Rıza Seyfi, a.g.e., s.175-176. İdris Bostan, 2009c, agm, s.176. Jean-Louis Belachemi, a.g.e., s.280 ve 281. İdris Bostan, a.g.e. (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/odtarihi.pdf), s.121. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, a.g.e., s.139.

111 Örneğin Wikipedia, 608 gemisi bulunduğunu yazdığı Haçlı Donanması'nda batan gemi sayısının sadece 13 olduğunu iddia etmektedir. Bakınız: https://tr.wikipedia.org/wiki/Preveze_Deniz_Muharebesi (Erişim Tarihi: 23.5.2021).

Osmanlı Donanması'nı 33 yıl boyunca tüm Akdeniz'de rakipsiz bırakmıştır. Preveze Deniz Savaşı'nın yol açtığı caydırıcılık, o güne dek bazı istisnalar dışında Doğu Akdeniz'de kalmayı tercih eden Osmanlı Donanması'nın bundan sonra Batı Akdeniz'de hiçbir mukavemetle karşılaşmadan varlık göstermesine, bunun da ötesinde Türk akıncı reislerinin Cezayir'deki temellerini sağlamlaştırılmalarına hizmet etmiştir. Bu nedenle, yabancı kaynakların bu büyük zaferi küçük gösterme çabaları, gerçekçilikten uzaktır ve bilim dışıdır.

Preveze Deniz Savaşı'na tek taraflı bakmadan, bilimsel bir çalışma yapabilmek ve faydalı sonuçlar elde edebilmek için nadiren rastladığımız yabancı çalışmaları incelediğimizde; bu savaşın küçük de olsa bir Osmanlı zaferi ile sonuçlandığını söylemek zorunda kalan bu kaynaklar,¹¹²

- Haçlı Devletlerin, 200 savaş gemisi ile birleşmeyi hedeflemişlerse de sadece 134 gemi toplayabildiklerini ve silah sayısı bakımından da avantajlı olan Osmanlı Donanması'nın 50 gemi fazlası ile nispi bir üstünlüğe sahip olduğunu,

- Sadece 12 gemisi batan Haçlı Donanması'ndaki kaybın ciddi boyutta olmadığını,

- Esasında Venedik çıkarlarını koruma konusunda isteksiz davranan Amiral Andrea Doria'nın kişisel zaafının bu küçük yenilgiye sebep olduğunu,

- Osmanlı Donanması'nın kışın yaklaşması nedeniyle İstanbul'a dönmek zorunda kalacağını düşünen Amiral Andrea Doria'nın harekât sahasına bilerek geç geldiğini,

- Preveze Deniz Savaşı'ndan birkaç gün sonra Novo Kalesi'ne (Castello Nuovo/Herceg Novi) yapılan Haçlı saldırısını öğrenen Barbaros Hayrettin Paşa'nın bu kaleyi desteklemeye çalışırken olumsuz hava koşulları nedeniyle 30 kadirga (bazı kaynaklara göre 70 kadirga) kaybettiğini, bu nedenle Osmanlı Donanması'nın Preveze'de "pahalya mal olan" küçük bir zafer kazandığını,

- Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın etkili bir aktör olmadığını; fakat ortak bir hedef için birlik olamayan Haçlı Donanması'nın yenilgisine tanığı olduğunu,

iddia etmişlerdir.

---

112 Simon Mercieca, iddialarını 1634 yılında Malta Şövalyeleri ile ilgili bir kitap hazırlayan tarihçi Giacomo Bosio'ya dayandığını belirtmektedir. Bakınız: Simon Mercieca, "The Battle of Preveza 1538: the Knights of Malta's Perspective Second International Symposium or the History and Culture of Preveza, Eylül 2009, Yunanistan, s.109-110 ve 117. Ioannis Mitos, Between Fact and Fiction in the Mediterranean: Revisiting the History, Legend and Legacy of Barbarossa, Yüksek Lisans Tezi, Korint: University of the Peloponnese Faculty of Social and International Sciences Department of Political Science and International Relations, Şubat 2016, s.30. Emmanuelle Pujeau, a.g.m., s.136 ve 137.

5. Preveze Deniz Savaşı'ndan Günümüze Dersler:

5.1. Savaş Gemilerinde Silah Sistemlerinin Yanı Sıra Ana Tahrik Gücünü de Millileştirme İhtiyacı:

Preveze Deniz Savaşı'nda Türk kadırgaları, düşman top menzili dışında kalarak Haçlı kalyonlarını imha etme başarısını, uzun menzilli silahlara sahip olmasının yanında “hassas manevra” yeteneğine borçludur. Bu kritik yetenek ise, Barbaros Hayrettin Paşa'nın “ithal” ve “güvenilmez” esir forsalar yerine “yerli”, “millî” ve “nitelikli” kürekçi ısrarı sonucu kazanılmış ve olumlu sonuç vermiştir. Haçlı kalyonlarının imha edilmelerinden sonra, rüzgâra bağımlı olmadan manevra yapabilme yeteneğine sahip Haçlı kadırgalarının savaştan kaçınmalarını, Türk kadırgalarının gözlemlenebilen bu nitelikli manevra yeteneğine bağlamak gerekir. Tersi örnekleri de göz önüne alırsak; bu zaferden 33 yıl sonra (1571) yaşanan İnebahtı Yenilgisi'ne yol açan faktörlerden birinin de Preveze'nin aksine isyan eden esir forsalar olduğunu da kabul etmeliyiz. Bu durumda, gemilerin savaşmak için gereksinim duyduğu hareketleri “sürekli” bir şekilde yapabilmeleri veya yapamamaları kritik sonuçlara yol açmaktadır. Günümüz Türk savaş gemilerinde kullanılan ithal ve “yedek parça” sorunları yaşanması her zaman mümkün görünen ana makineleri, geçmişin “isyan” edebilecek forsa kürekçilerine benzetebiliriz. Barbaros Hayrettin Paşa'nın izinden giden Deniz Kuvvetleri, gelecekte İnebahtılar yerine yine Prevezeler yaşamak amacıyla, “nükleer güç” dâhil “yerli”, “millî” ve “nitelikli” (ana ve yardımcı) makinelere sahip olmanın adımlarını atmalıdır.

5.2. “Niteliği de Değerlendirebilen” Bir Nispi Kuvvet Mukayesesi Modeline Duyulan İhtiyaç:

Normal koşullarda, rakibin “gemi sayısı” bakımından 2,5 kat, “ateş gücü” olarak 7 kat ve “asker sayısı”nda da 5,5 kat üstün olduğu bir durumda galibiyeti hedefleyen bir planlama yapmak güçtür. Fakat, Preveze Deniz Savaşı'nda Barbaros Hayrettin Paşa'nın hiç gemi kaybına uğramadığını ve rakibinin ateş gücünün %77'sini oluşturan 140 Haçlı kalyonunun tamamını etkisiz hâle getirdiğini düşündüğümüzde platform, silah ve personel sayılarına, yani niceliğe dayanarak yapılan karşılaştırmaların yanıltıcı olabildiğini görürüz. Preveze Deniz Savaşı öncesinde düşmanın savaş yeteneklerini kendi kuvveti ile karşılaştırırken, nicelik yönünden dezavantajın “yetiştirilen insan niteliği” ve “verilen eğitimlerin kalitesi” ile telafi edilebileceğini iyi bilen Barbaros Hayrettin Paşa, Osmanlı Devleti'ne Akdeniz'de 33 yıl sürecek stratejik bir üstünlüğe yol açan çok büyük bir zafer kazanmıştır. Komuta yeteneğinin “bilimsel” olmakla birlikte “sanatsal” bir olgu olduğunu ispatlayan savaşıardan olan Preveze Deniz Savaşı, somut “nicelik” değerlendirmelerin bazen güvenilmez sonuçlar verebildiğini, buna karşılık soyut görünen “nitelik” faktörünün ölçülebilir ve anlaşılabilir olması durumunda gerçekçi

planlamaların yapılabileceğini göstermektedir. Barbaros Hayrettin Paşa'nın reisleri, barışta yapılması gereken harekât eğitimleri yaptırmayıp kâğıt üzerinde yapılmış gibi gösterebilirler ve personelini denizde eğitmek yerine limanda eğitmeye çalışsalar ki, böyle bir zafer kazanılamazdı.

5.3. Hedefe Uygun Silah ve Platform Seçimi:

Haçlıların ele geçirmeyi hedeflediği Preveze'deki dar ve sığ suların kalyon harekâtına elverişli olmaması nedeniyle her biri 14 civarında kısa menzilli top taşıyan Haçlı kalyonlarının kara hedeflerine karşı etkin bir şekilde kullanılamamasına yol açmıştır. Diğer taraftan, yelkenlerini kullanabilmeleri için gerekli rüzgârı bulamayan bu platformlar, denizde de bekleneni verememiş, uzun menzilli topları bulunan ve kusursuz manevralar yapabilen Osmanlı kadırgaları karşısında taşıdıkları on binlerce deniz piyadeyle birlikte imha olmuş veya ele geçirilmişlerdir. Kıyılara yakın sularda yapılacak harekâtlarda, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de ateş gücü yüksek, hızlı, düşük draftlı ve her türlü hava koşulunda harekât yeteneğine sahip platformlara gereksinim duyulmaktadır.

5.4. İttifaklarda, Devletlerin Farklı Çıkarları ve İttifakı Suistimal Etme Çabaları:

1538 yılında siyasal ve askerî bir bağlaşma olan Haçlı İttifakı'nda İspanya ve Ceneviz devletleri, büyük çaplı bir harekât sırasında fırsatçılık yaparak aynı ittifak içinde buldukları Venedik Devleti'ne yaşamsal zararlar vermeye çalışmışlardır. Günümüzde müttefik olduğumuz hâlde ortak çıkar alanları geliştirmekte güçlük çektiğimiz ülkelerden de, büyük çaplı askerî harekâtlar sırasında benzer “düşmanca” tutumlar beklenebilir. Bu olasılıkları da göz önüne alan, gerçekçi tehdit değerlendirmeleri yapılması ve zor senaryolarla başa çıkabilmek için “millî” yeteneklerin geliştirilmesi “yaşamsal” gereksinimlerdir.

Kaynakça

Kitaplar

AKAD Mehmet Tanju, Türk Tarihinin Yönünü Değiştiren Savaşlar-II Deniz Savaşları, İstanbul, 2018.

AKKAYA İbrahim ve AYANOĞLU Fahri, Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Denizlerimizin Amirleri, Derya Kaptanları, Bahriye Nazırları, ve Deniz Kuvvetleri Komutanları, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN: 978-975-409-558-6.

ATMACA Gökhan ve Tanrıverdi Doğan, Türklerin Tarihinde 30 Büyük Deniz Savaşı, İstanbul Deniz Müzesi Piri Reis Araştırma Merkezi, İstanbul, 2013

BELPINAR Mehmet, Yelkenler Fora: Türk Denizcilik Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018.

BOSTAN İdris, Osmanlı Denizcilik Tarihi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Lisans Programı, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/odtarihi.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

- BOZGEYİK Burhan, Barbaros Hayrettin Paşa, Hayatı ve Cihadı, Çığır Yayınları, İstanbul, 2019, ISBN:978-605-7577-93-1.
- BÜYÜKTUĞRUL Afif, Deniz Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975.
- BÜYÜKTUĞRUL Afif, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 1982.
- CROWLEY Roger, İmparatorların Denizi: Akdeniz, April Yayıncılık, İstanbul, 2014, ISBN:978-975-6006-84-9.
- DANIŞMEND İsmail Hamdi, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1513-1573), Cilt: 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1948.
- DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI, (Hatıratın Yazarı Seyyid Murad'dir) Gazavat-ı Hayrettin Paşa (Barbaros'un Hayatı ve Savaşları), Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2019, ISBN: 978-975-6786-26-0.
- ERAYDIN Hakan, TONYALI Levent ve ATMACA Gökhan, Türk Deniz Harp Tarihi Atlası, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, İstanbul, 2008, ISBN: 978-975-409-461-9.
- ERDOĞAN Aziz, Kaptân-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2016, ISBN: 978-975-7747-87-1.
- FARIN Charles, Barbaros Hayrettin Paşa -16. Yüzyıl Akdeniz Savaş Tarihi-, (Çeviren: Dr.Haktan Birsel), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, ISBN:978-975-255-479-5.
- GRAVIERE Jurien de la, Doria ve Barbaros, (çev. Ayşe Meral), Profil Kitap, İstanbul, 2018, ISBN: 975-996-027-3.
- GÜLERYÜZ Ahmet, Kadırgadan Kalyona Osmanlıda Yelken ve Mikyas-ı Sefain, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004.
- GÜNDOĞDU Abdullah, ŞAHİN Hüseyin Güngör ve ALTUN Dilek, Barbaros Hayreddin Paşa Gazavâtname ve Zeyli, Panama Yayıncılık, Ankara, 2019, ISBN: 978-605-7739-18-6.
- GÜZEL Yunus, Deryaları Dize Getiren Türk Korsanları, Kamer Yayınları, İstanbul, 2017, ISBN: 978-605-9113-72-4.
- NUTKİ Süleyman, Osmanlı Deniz Savaşları (Muharebât-ı Bahriyye-i Osmâniyye), Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1993.
- ÖNEN Bülent, Deniz Harp Tarihi I, Yazarın Kendisi Tarafından Hazırlanan Deniz Harp Enstitüsü Rauf Orbay Kütüphanesi'nde Muhafaza Edilen Orijinal Cilt.
- ÖZSARAÇ Halil, Donanmanın Tarihsel Serüveni, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2020, ISBN: 978-975-553-771-9.
- ÖZTUNA Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi Birinci Cild, Faisal Finans Kurumu Yayını, İstanbul, 1986.
- SEYFİ Ali Rıza, Denizlerin Sultanı Barbaros Hayrettin Paşa, Türkçeye Uyarlayan: İlyas Kara, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2011, ISBN: 978-605-62047-8-4.
- ŞAHİN Hüseyin Güngör, İspanyol ve Osmanlı Kaynaklarına Göre Barbaros Hayrettin Paşa, Panama Yayıncılık, Ankara, 2019, ISBN: 978-605-7739-19-3.
- TABAKOĞLU Hüseyin Serdar, Deryadaki Ateş Barbaros Hayreddin, Erdem Yayınları Tic. A.Ş., İstanbul, 2018, ISBN:978-605-349-954-1.
- TARAKÇI Nejat, Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN: 978-975-409-553-1.
- TEZEL Hayati, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 1973.

Makaleler ve Bildiriler

BOSTAN İdris, “Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası”, BOSTAN İdris ve ÖZBARAN Salih (ed.), Türk Denizcilik Tarihi 1, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN:978-975-409-546-3, 173-183.

BÜYÜKTUĞRUL Afif, “Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler”, Belleten Cilt XXXVII, Sayı.145 Ocak 1973 Ayırbaşım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, 51-85.

MERCIECA Simon, “The Battle of Preveza 1538: the Knights of Malta’s Perspective”, Second International Symposium on the History and Culture of Preveza, Eylül 2009, Yunanistan, 121-138.

NOYAN Bahri, “Preveze Zaferi”, Sadullah Tezcan, (ed.), Türk Deniz Tarihi, Kültür Yayınları Tarih Dizisi No:66, Ankara, 2005.

NOYAN Bahri, “Preveze Zaferi”, İdris Bostan ve Salih Özbaran (ed.), Türk Denizcilik Tarihi 1, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ISBN:978-975-409-546-3, 148-151.

PUJEAU Emmanuelle, “Preveza in 1538: The Background of a Very Complex Situation”, Second International Symposium on the History and Culture of Preveza, Eylül 2009, Yunanistan, 121-138.

Tezler

MITOS Ioannis, Between Fact and Fiction in the Mediterranean: Revisiting the History, Legend and Legacy of Barbarossa, Yüksek Lisans Tezi, Korint: University of the Peloponnese Faculty of Social and International Sciences Department of Political Science and International Relations, Şubat 2016.

İnternet Kaynakları

<https://islamansiklopedisi.org.tr/preveze-deniz-muharebesi> (Erişim Tarihi: 26.8.2019).

<https://www.turkosfer.com/barbaros-hayrettin-pasa/> (Erişim Tarihi: 9.8.2019).

<https://i.pining.com/originals/d6/86/a7/d686a77ee49b0cd4b9cea78102abddad.jpg> (Erişim Tarihi: 27.12.2020).

TARAKÇI Nejat, “478’inci Yıl Dönümünde Preveze Deniz Zaferi”, 2016, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/33941/478_nci_yil_donumunde_preveze_deniz_z aferi, (Erişim Tarihi: 15.03.2019)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Preveze_Deniz_Muharebesi (Erişim Tarihi: 23.5.2021).

<https://tr.pinterest.com/pin/481744491385767526/>

■ İsmail Mehmet DOĞUTEPE*

NATO STRATEJİK İLETİŞİM MODELİ

* Deniz Yüzbaşı, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay.

Öz

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte kendisine yeni bir strateji belirleyen Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü [North Atlantic Treaty Organization (NATO)], günümüze kadar icra ettiği Kosova, Afganistan ve Libya operasyonlarında stratejik iletişim teorisini pratiğe dökerek önemli tecrübeler elde etmiştir. Temelleri Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) atılan güvenlik alanındaki stratejik iletişim kavramı NATO tarafından 2008 Bükreş Zirvesi ile yoğun olarak uygulanmaya başlanmıştır. 2014 Ukrayna Krizi ile birlikte yaşanan şok NATO'nun kavramın önemini daha iyi idrak etmesine vesile olmuştur. Stratejik iletişimin bir düşünce olarak daha fazla insana ve ülkeye ulaşması, bu kapsamda daha fazla uygulama alanı bularak pek çok değişik güvenlik krizi kapsamında farklı tecrübelerin kazanılması NATO'nun kozmopolit yapısı ile yakından ilgilidir. Çalışmada NATO'nun on iki yılı aşkın süredir tüm faaliyetleri ile birlikte uyguladığı ve günümüzün en popüler kavramlarından biri olan stratejik iletişim konsepti kapsamında elde ettiği tecrübeler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik İletişim, NATO, Türk Deniz Kuvvetleri, ABD, Ukrayna Krizi

Giriş

Stratejik iletişim kavramının güvenlik alanında ilk defa telaffuz edildiği ülke ABD'dir. ABD Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanan Askerî Terimler Sözlüğü'nde stratejik iletişim kavramı, "ABD hükûmetinin politikalarını, hedeflerini ve menfaatlerini; koordineli programlar, temalar, mesajlar ve ürünlerle, millî güç unsurlarının tüm enstrümanlarını kullanmak sureti ile oluşturmak, güçlendirmek ve korumak maksadıyla, hükûmet tarafından hedef kitleye taleplerine cevap verecek şekilde odaklanması ve angaje olunmasıdır." şeklinde tanımlanmıştır.¹

Stratejik iletişim kavramının güvenlik alanında kullanıldığı ilk belge 11 Eylül saldırılarının hemen arkasından hazırlanan ve Savunma Bilimleri Kürsüsü [(Defence Science Board) (SBK)] tarafından yayımlanan rapor olmuştur. Rapor bir başlangıç noktası teşkil etmiş müteakiben stratejik iletişimin efektif bir şekilde kullanılabilmesi maksadıyla kurumsallaşmaya yönelik adımlar atılmıştır. SBK raporunda; "ABD, bilgi çağını özümsemiş yabancı kamuoylarını anlamak, bilgilendirmek ve etkilemek maksadıyla koordineli ve idame edilebilir bir iletişim kapasitesi ile birlikte, personel ve kaynak olarak yeterince desteklenen pek çok ajans ve servise sahip olmalıdır. Ajansların iletişim kanalları çeşitlendirilmiş, teknolojisi en üst seviyede,

¹ Department of Defense İnternet Sitesi, "Dictionary of Military and Associated Terms", Joint Publication 1-02, 2016, https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf, (Erişim Tarihi: 01.12.2020)

ürünler ve mesajlar güvenilir, tutarlı, farklı hedef kitle ve kültürler için uyarlanmış olmalıdır. İletişim kanalları ve marka değerleri barış zamanında sağlam bir temele oturtulmalıdır. Böylece kriz ve savaş zamanında başarı ile kullanılabilir. ABD liderleri yabancı kamuoyları ile efektif bir şekilde iletişim kurabilmek için stratejik iletişime yüksek bir öncelik vermelidir. Stratejik iletişim, politika planlamalarında ve uygulamalarında kritik element olarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde hiçbir strateji ya da politika tamamlanmış sayılmaz.” ifadelerine yer verilmiştir.²

Stratejik iletişim kavramının bir plan hâline getirilerek stratejik bir temele oturtulması, ABD'nin Ulusal Stratejik Planı olarak da isimlendirilebileceğimiz Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişimde ABD Ulusal Stratejisi Belgesi'nin (U.S. National Strategy on Public Diplomacy and Strategic Communication) yayımlanması ile gerçekleştirilmiştir. Planda ABD'nin başarısının; “Tüm insanlar eşittir.”, “İnsanların temel hakları korunmalıdır.”, “İnsanlar, yaşadıkları ülkelerin yönetimleri ne kadar farklı olursa olsun ifade, ibadet ve politik katılım özgürlüğüne sahiptir.” cümlelerinde saklı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, ABD'nin Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişim Konsepti çerçevesinin;³

- Özgürlük ve insan haklarına bağlılığın ve her insanın yüceliğine ve eşitliğine inancın altını çizmesi,
- ABD'nin ideallerine inanan herkese ulaşması,
- Özgürlük ve demokrasiye ulaşma konusunda sıkıntı yaşayanları desteklemesi,
- Nefret ve zulüm fikrini destekleyenlerin karşısında olması gerektiği vurgulanmıştır.

SBK tarafından Ocak 2008'de, 2001'den itibaren stratejik iletişim kapsamında yapılan çalışmaların derlenip değerlendirildiği ve 21'inci yüzyılın stratejik iletişim konseptine ışık tutan bir rapor daha yayımlanmıştır. SBK'nın yayımladığı 2008 raporunda; “Stratejik iletişimin dinamik yapısı, stratejik önceliklerin belirlenmesi, davranışların ve kültürlerin etraflıca analiz edilmesi ile başlar. Kamuoyunun tepkilerinin ve mesajlarının alınması, geri beslemelere istinaden iletişim stratejisinin güncellenmesi, verilen mesajın algılanma seviyesinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi ile devam eder. Stratejik iletişimde asli sorumluluk Amerikan Başkanı'nda ve başlıca hükümet görevlilerinde olmakla birlikte pratikte pek çok sivil ve asker tarafından da icra edilmektedir. Stratejik iletişimin başarısı hükümet içerisinde ve hükümet

² Report Of The Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination, <https://www.hsdl.org/?abstract&did=439736>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

³ U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/87427.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

ile sivil kurumlar arasında bilginin paylaşılması ve uyarlanabilir, güçlü bir ilişki ağı ile sağlanabilir. 2001 yılından itibaren icra edilen faaliyetlerden elde edilen tecrübeler ışığında stratejik iletişimin başarısı;

- Kimliklerin, davranışların, kültürlerin, ilgi alanlarının, menfaatlerin ve güdülerin etraflıca anlaşılmasına,
- Liderler ve uygulayıcılar tarafından ne söylendiğinin değil, ne yapıldığının önemli olduğunun farkında olunmasına,
- Dünya çapında sivil toplum kuruluşları ve hükûmetler ile kurumsallaşmış ilişkilerin tesis edilmesine,
- Değişime hemen adapte olan, bilgiyi ve işlevleri birleştiren, gelecek nesil yetenekleri ve teknolojileri inşa edebilen, sürekli bir stratejik modelin geliştirilmesine bağlıdır.” ifadeleri kullanılmıştır.⁴

Stratejik iletişimin günümüzde karşılaştığı en büyük sorun, kavram ile ilgili çok fazla tanım yapılması ve bu tanımların bir o kadar fazla değişik şekilde anlamlandırılmasıdır. Hatta kavramın İngilizce dil bilimsel olarak “strategic communication” mı yoksa “strategic communications” mı olduğu bile hâlen tartışılmaktadır. Stratejik iletişim uzmanları arasında meydana gelen bu fikir ayrılıkları, ilk defa kavramla tanışan kullanıcıların şaşırmasına, zorlanmasına ve adaptasyon problemlerine neden olmaktadır.⁵ Stratejik iletişim, yaklaşık çeyrek asırlık geçmişine rağmen üzerinde akademik olarak çalışılmaya devam edilen bir kavramdır. Heide ve diğerleri tarafından geniş çaplı literatür taramasına istinaden stratejik iletişim alanında yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, stratejik iletişim kavramı ile ilgili akademik alanda çalışma yapan akademisyenlerin amacı genel olarak iletişim disiplini etrafında inşa edilmiş olan tabuların yıkılma çabası ve halkla ilişkiler, organizasyonel iletişim, pazarlama iletişimi ve diğer iletişim kavramlarını kapsayıcı bir çatı kavram oluşturulmasıdır.⁶ Ayrıca yapılan araştırma ile kavramın aslında yeni gelişen bir kavram olduğu, tanımlamalarında ve uygulamalarında boşluklar ve anlamlandırma problemleri yaşandığı ve pek çok çalışmada kamu diplomasisi kavramının boyunduruğu altından çıkamadığı da tespit edilmiştir.⁷

Ana hatları yukarıda ifade edildiği şekilde 2008 senesine kadar ABD merkezli olarak çalışılan kavram daha sonra 03 Nisan 2008 tarihli Bükreş

4 Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a476331.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.12.2020).

5 Christopher Paul, Strategic Communication, Greenwood Publishing Group, Santa Barbara, 2011, s.18.

6 Mats Heide ve diğerleri, “Expanding the Scope of Strategic Communication: Towards a Holistic Understanding of Organizational Complexity”, International Journal of Strategic Communication, 2018, Cilt:12, Sayı:4, 452-468, s.452.

7 Mats Heide ve diğerleri, a.g.m., s.464.

Zirvesi ile birlikte NATO'nun temel konseptlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda NATO'nun stratejik iletişim kavramının temelleri ABD'nin düşünce kuruluşlarında atılmıştır. Bu çerçevede; çalışmada öncelikle stratejik iletişimin kavramsal çerçevesi ortaya konulacak müteakiben ABD'nin ektiği tohumları yeşerten NATO'nun stratejik iletişime nasıl yaklaştığı ve oluşturduğu model incelenecektir.

1. Stratejik İletişimin Kavramsal Çerçevesi

Stratejik iletişim kavramını oluşturan iki kelime özellikle dikkate değerdir. Öncelikle icra edilen faaliyetler rastgele ya da istemsizce icra edilmez. Arzu edilen sona göre atılan adımlar stratejiktir. Ancak iletişimin özünde yer alan yanlış anlaşılmanın organizasyonun arzu edilen son duruma ulaşmak için oluşturduğu stratejileri olumsuz etkileyebileceği her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Stratejik kelimesi tanımlanırken sınırlandırılması gibi bir hataya düşülmemelidir. Aksine kavramın zengin, çok yönlü ve geniş bir şekilde analiz edilmesi gerektiği unutulmamalıdır. İkinci olarak ise kavram stratejik olarak icra edilecek ve üzerinde akademik odaklanmanın sağlanacağı faaliyetin “iletişim” olduğunu anlatmaktadır. Böylece kavramın önemi yönetim stratejilerinde iletişimi kurucu değer olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır.⁸

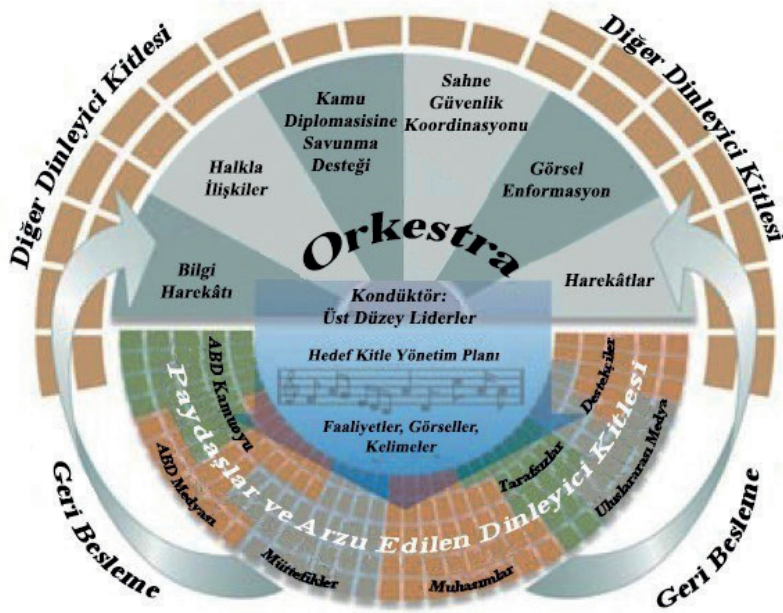
Stratejik iletişim kavramının gelişmesine önemli katkıları bulunan Hallahan tarafından stratejik iletişim, “Organizasyonun hedefine ulaşması için iletişimin amaca hizmet edecek en iyi şekilde kullanılmasıdır.” olarak tanımlamıştır⁹ Stratejik iletişim, güvenlik alanında ise Tatham tarafından, “Stratejik, operasyonel ve taktik seviyede icra edilen, hedef kitlelerin anlaşılmasını kolaylaştıran, bu kapsamda etkili kanalları belirleyen ve bu kanallar vasıtası ile gerçekleşen fikir akışı marifeti ile hedef kitlenin istenilen davranışları sergilemesini sağlayan bir dizi sürekli ve tutarlı faaliyettir.” olarak ifade edilmiştir.

Stratejik iletişim faaliyetlerini yönetmek Tatham tarafından orkestra metaforu ile açıklanmıştır. Orkestra şefi olarak hükümet gösterilirken, stratejik iletişim planı notalar ve orkestranın kendisi ise stratejik iletişim planını sahada icra eden ekiptir. Orkestra tarafından çalınan melodi ise hedef kitleyi ikna etmek için kullanılan anlatıdır (narrative). Orkestra şefinin elde etmek istediği etkiye istinaden, farklı zamanlarda orkestranın farklı bölümleri kullanılmaktadır.¹⁰

8 Kirk Hallahan ve diğerleri, “Defining Strategic Communication”, International Journal of Strategic Communication, 2007, Cilt:1, Sayı:1, 3-35, s.27.

9 Priscilla Murphy, “Contextual Distortion Strategic Communication versus the Networked Nature of Nearly Everything”, Derina Holtzhausen and Ansgar Zerfass, (ed.), The Routledge Handbook of Strategic Communication, Routledge, New York, 2014, 113-126, s.113.

10 Tatham Steve RN, “Strategic Communication: A Primer”, Defence Academy of the United Kingdom, https://www.files.ethz.ch/isn/94411/2008_Dec.pdf, (Erişim Tarihi: 03.12.2020), s.3.

Şekil-1: Orkestra Metaforu¹¹

Orkestra metaforundan yola çıkarak; stratejik iletişimde, hedef kitleyi ikna eden, bu kitleyi organizasyonun hedefleri ve bakış açısı ile aynı hizaya getiren ve organizasyonun iletişime geçme çabasının en güçlü unsuru orkestranın çaldığı müzik, başka bir deyişle orkestranın anlatısıdır. Tüm kültürlerde, karmaşık mesajların hikâyelerle ve masallarla nesilden nesile aktarılması sağlanır. Zaman geçtikçe tarihe ışık tutan bu hikâyeler geleneklerin ve kültürlerin oluşmasında en önemli yapı taşı oluşturur. Anlatı, olayları kültürel kodlarımızın içerisinde en iyi anlayabileceğimiz şekilde metaforlar kullanarak açıklaması nedeni ile çok etkilidir. Anlatılar bilginin kalıcı olmasını sağlar. Stratejik iletişimde anlatı, organizasyonun amaç ve hedeflerinin açıklandığı yapılandırılmış ifadelerdir. Başka bir deyişle anlatılar organizasyonun varlığı ile ilgili “Neden?” sorusunun cevabını tematik bir anlatımla hedef kitleye sunar. Anlatılar basit birer hikâye değildir. Anlatı tüm bir organizasyonun tarihini, amacını ve edimlerini tarif eder. Organizasyonun birlikteliğine katkı sağlar, hedeflerinin geleceğe aktarılmasına yardımcı olur ve nihayetinde organizasyonun kimliğini tanımlayarak ulaşılmaya arzulanan imgeye giden yolda bir kaynak görevi görür.¹²

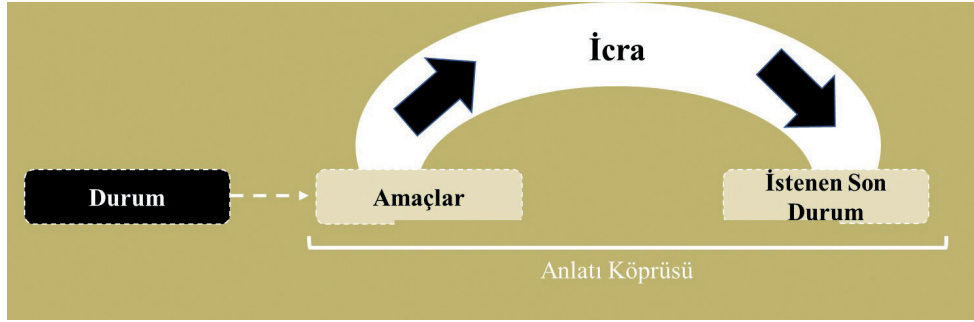
Sürdürülebilir bir sonuç elde edebilmek için, organizasyonun kısa dönem iletişim stratejilerinin odak noktaları uzun dönem stratejisi ve vizyonu ile

¹¹ Tatham Steve RN, a.g.m., s.4.

¹² White Paper Narrative Development in Coalition Operations, Multinational Information Operations Experiment, 2014, https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09/Narrative-Tool-v1-0_20141113_Final_Final.pdf, (Erişim Tarihi: 06.12.2020), s.3.

bağlantılı olmalıdır. Anlatı organizasyona bir öz kazandırmakla birlikte bu özün dâhili ve harici hedef kitleye anlatılmasını da sağlar. Anlatı planlama, karar verme, iletişim ve her bir üyenin icra ettiği tüm faaliyetlerde bir yol gösterici olmakla birlikte organizasyonun hedefleri ile organizasyon için çalışan bireylerin faaliyetleri arasındaki köprüyü kurmaktadır.¹³

Laity tarafından stratejik anlatı en basit şekilde stratejinin hikâye ile anlatılması olarak açıklanmıştır. NATO'nun SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe) Karargâhı'nda Stratejik İletişim Dairesinin sadece anlatıların oluşturulması kapsamında çalışan bir bölümü olduğu, anlatıların oluşturulurken basit bir model olan “Anlatı Köprüsünden” faydalandığı ve bu modelin askerî sistemin içerisindeki her faaliyete uyarlanabilecek durum, amaçlar, icra ve istenen son durum dörtlemesi ile uyumlu olduğu ifade edilmiştir.¹⁴

Şekil-2: Anlatı Köprüsü¹⁵

“Organizasyonlar neden stratejik iletişimi kullanmalıdır?” sorusuna verilen cevapları Cornish, dört başlık altında toplamıştır. Birincisi, demokratik bir organizasyonun kurumsal vazifesi, paydaşları ile iletişime geçmek ve faaliyetlerini anlatmaktır. İkincisi, stratejik iletişim, organizasyonlara yeterliliklerini ve güvenilirliklerini ispatlama imkânı sunar. Üçüncüsü organizasyonun söyledikleri ve yaptıkları arasındaki uyumu tesis eder ve tutarlılığı sağlar. Dördüncüsü ve en önemlisi iyi uygulanmış politikalar bütüncüllüğü sağlar ve iş birliğini artırarak sinerji yaratır.¹⁶

Stratejik iletişimde hedef kitleyi iyi dinlemek, güvenilir olmak, icra edilenlerle, ifade edilenlerin tutarlı olması, başka bir deyişle eylem-söylem

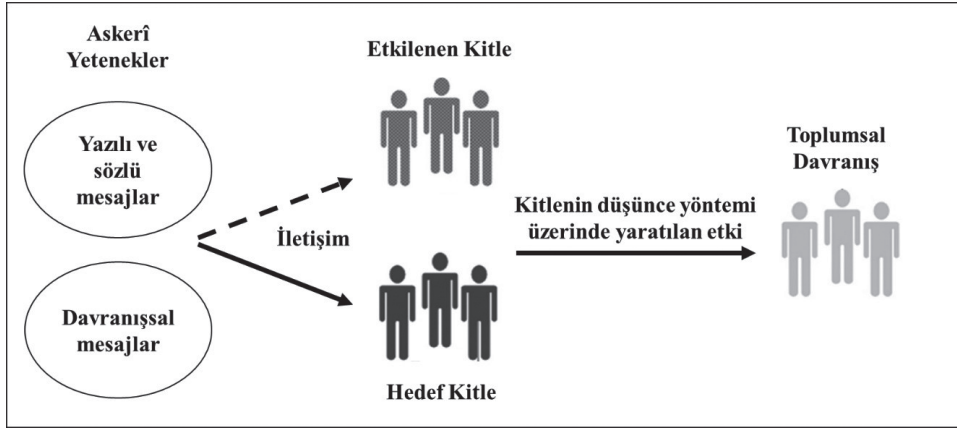
¹³ White Paper Narrative Development in Coalition Operations, a.g.y., s.5.

¹⁴ Mark Laity, NATO and the Power of Narrative, Legatum Institute Report of Information at War: From China's Three Warfares to NATO's Narratives, 2015, <https://li.com/reports/information-at-war-from-chinas-three-warfares-to-natos-narratives/>, (Erişim Tarihi: 05.12.2020), s.25.

¹⁵ White Paper Narrative Development in Coalition Operations, a.g.y., s.5.

¹⁶ Paul Cornish ve diğerleri, Strategic Communications and National Strategy, Chatham House Report, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911es%E2%80%933stratcomms.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020), s.11.

bütünlüğüne sahip olunması gerekmektedir. Bu kapsamda kavram, şeffaf olmasının yanı sıra, hem cari sorunlara hızlı çözümler bulması ile reaktif hem de hedef kitleyi dinleyen ve anlayan ve böylece sorunları oluşmadan öngörebilmesi ve çözmesi ile proaktiftir. Stratejik iletişim, hedef kitlenin mevcut düşünce yapısını değiştirmek ve ne düşünmesi gerektiğini dikte etmek maksadıyla her yolu deneyen bir algı yönetimi ya da propaganda değil; tersine, mevcut düşünce yapısını olumlu yönde şekillendirmek maksadıyla hedef kitleye yol gösteren şeffaf ve sürekli bir ikna sürecidir. Stratejik iletişimin amacı, verilen mesajlar ile organizasyonun imajını hedef kitle nazarında iyi bir seviyeye getirmek ve hedef kitleyi organizasyonu desteklemesi konusunda ikna etmektir. Bu kapsamda stratejik iletişim sadece kamuoyunun algısını etki altına almak için değil, ayrıca kamuoyunun davranışlarını da etki altına almak için icra edilmelidir.¹⁷

Şekil-3: Toplumsal Davranışın Stratejik İletişim ile Oluşturulması¹⁸

Tatham'a göre stratejik iletişim süreci altı safhadan oluşmaktadır. Bu safhalar; Stratejik Seviye Planlama, Hedef Kitlenin Tanımlanması, Hedef Kitle Analizi, İletişim Stratejisi Planı, İcra ve Değerlendirme ile Etkinlik Ölçümü olarak ifade edilmiştir.¹⁹ Stratejik iletişim sadece güvenlik alanında değil ölçüğü fark etmeksizin her türlü organizasyonda etkinlikle kullanılabilen bir kavramdır. Karşılaştırma yapılabilmesi için Mckee ve diğerleri tarafından AIDS hastalığının yayılmasını önlemek maksadıyla icra edilen faaliyetlerin kaleme alındığı kitaplarındaki stratejik iletişim süreci incelenmiştir. Güvenlik alanındaki eşleştiği ile büyük benzerlikler gösteren süreç,

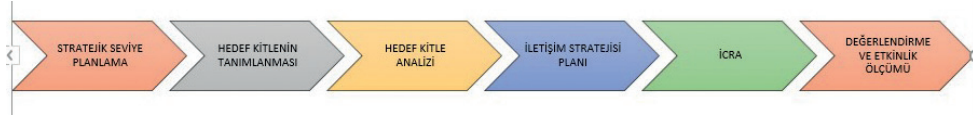
- Sistematik bir yaklaşım takip et,

17 Katerina Veljanovska, "Strategic Communication in NATO: Need For a Unified Approach to Security Policy", Security Defence, 2015, Cilt:9, Sayı:4, 125-149, s. 146.

18 Katerina Veljanovska, a.g.m., s.147.

19 Tatham Steve RN, a.g.m., s.12.

- Hedefe odaklan,
- Hedef kitleyi sınıflandır,
- Stratejik iletişimi programın merkezine yerleştir,
- Uygun bir anlatı seç,
- Eğlenceli eğitim anlayışını benimse,
- Kalite standartlarını belirle,
- Pek çok farklı kanaldan aynı mesajın verilmesini sağla,
- Fayda odaklı bir program oluştur,
- Maliyet etkinliğini her safhada kontrol et,
- Süreci tüm aşamalarında analiz et ve değerlendir.²⁰ maddelerinden müteşekkildir.

Şekil-4: Stratejik İletişim Safhaları²¹

Stratejik iletişiminin temellerinin atılmasında şüphesiz en önemli vasıta internetin sağladığı imkânlardır. Franklin D. Roosevelt, 1930-1940'lı yıllarda halka ulaşmak amacıyla radyoyu kullanırken, bundan 20 yıl sonra John F. Kennedy televizyonu kullanmıştır. Yaklaşık yarım asır sonra ise Barack Obama'nın yeni teknolojiye ayak uyduran, dinleyicilerin takdirine göre hareket eden ve böylece halk ile iletişimde yeni bir bakış açısı oluşturan politikaları kendisinin sosyal medyayı etkin kullanması ile ilişkilendirilebilir.²² 2008 yılı Kasım ayındaki başkanlık seçimlerinden önce sosyal medyayı stratejik bir kuvvet çarpanı olarak kullanan ABD Başkanı Obama'nın sosyal medya sitelerinde paylaşılan video görüntüleri 1,5 milyardan fazla sayıda izlenmiştir. Eski Başkan'ın seçim kampanyası kapsamında "Bize Katılın" sloganı ile sosyal medya sitelerinde yapılan bağış çağrısına 850.000 kişi karşılık vermiş ve bağış kampanyasında toplam iki yüz milyon dolar toplanmıştır.²³

²⁰ Neill Mckee ve diğerleri, *Strategic Communication in the HIV/AIDS Epidemic*, SAGE Publications, New Delhi, 2004, ss. 31-41.

²¹ Şekil, makalede belirtilen safhalara istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.

²² Mark Seip, "Harnessing Communications and Public Diplomacy", Brent Scowcroft Center on International Security, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/harnessing-communications-and-public-diplomacy/>, (Erişim tarihi: 04.12.2020), s.3.

²³ Metin Gürcan, "Stratejik İletişim Modeli ve Güvenlik Alanına Uygulanabilirliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, Yıl:8, Sayı:15, 99-138, s.103.

İnternet ve mobil iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte bireyler daha önce örneği görülmemiş bir şekilde küresel iletişimin içerisinde yer almaya başlamıştır. Bireysel sosyal ağlar arasındaki diyalog ve bireylerin düşünsel gelişmişlik seviyesi arttıkça bilgiyi teyit etme ihtiyaçları da paralel olarak artmıştır. Artık hedef kitle, bilgiyi tek bir kaynaktan almaktansa kendi güvendikleri birkaç kaynaktan teyit etmeye başlamıştır. Hedef kitle güvenilir kaynaklarından teyit ettiği bilgilere istinaden organizasyonları kendilerine göre bir güven sınıflandırmasına tabi tutmaktadır. Organizasyonlara duyulan güven derecesi azaldıkça organizasyonların ikna kabiliyetleri de aynı ölçüde azalmaktadır.²⁴ Bu kapsamda iletişim politikası ve stratejisi planlanırken dikkat edilmesi gereken dört ana etmen bulunmaktadır. Bunlar; bugünün hedef kitlesini anlamak, hedef kitlesi ile ortak noktalar bulmak, kalıcı bir diyalog alanı yaratmak ve hedef kitle ile iletişim kurarken monologtan kaçınmaktır.²⁵

Günümüzde teknoloji, çatışmaları da dönüştürmüştür. Örneğin, uçaklar ilk olarak muhabere sahasında süvarileri desteklemek için keşif maksatlı kullanılmış ve uçağın keşfi, savaşma stratejilerine yeniden şekil vermiştir. İletişim çağı ile beraber çatışmalara yeniden şekil veren internet, kablosuz ağ, akıllı telefon teknolojileri ve bu teknolojiler ile birlikte hayatımıza giren pek çok gereç olmuştur. Rusya Genel Kurmay Başkanı Genaral Valery Gerasimov bir açıklamasında, “Bilgi alanı, düşmanın savaşma gücü ve azminin kırılması için pek çok asimetrik imkân sağlamaktadır.” ifadesini kullanmıştır.²⁶

European Association of Communication Directors Şirketi'nin desteği ile, 44 farklı Avrupa ülkesinden, 10 yıldan fazla tecrübeye sahip 2.324 üst düzey yöneticinin katılımı ile organize edilen “European Communication Monitor-2020”²⁷ anketinde gelecek üç sene içerisinde en önemli stratejik iletişim meselesinin ne olacağı katılımcılara sorulduğunda, %42'si güveni sağlama ve idame etme, %38'i sürdürülebilir gelişme ve sosyal sorumluluklar cevabını vermiştir. Ankete göre gelecek üç sene içerisinde en önemli stratejik iletişim aracı sosyal medya ve sosyal ağlar olacak bunları sırasıyla web siteleri, e-mail iletişimi, intranet, yüz-yüze görüşme, kitle iletişim araçları ve mobil iletişim takip edecektir. Bu kapsamda, 2007 yılından beri yapılan çalışmaya genel olarak bakıldığında kitle iletişim araçlarının stratejik iletişim kapsamında önemli bir değer kaybı yaşadığı görülmektedir.²⁸ Araştırmanın sonuçlarına istinaden önümüzdeki üç yıla projeksiyon tuttuğumuzda sosyal medya, sosyal

24 Mark Seip, a.g.m., s.2.

25 Mark Seip, a.g.m., s.3.

26 Mark Laity, a.g.m., s.22.

27 Yapılan araştırmanın yazarları tarafından da kabul edilen eksik tarafı, 2019 yılında pandemiden önce yapılmış olmasıdır. Çalışmada pandeminin iletişime etkilerinin 2021 yılı raporunda görülebileceği ifade edilmiştir.

28 European Communication Monitor İnternet Sitesi, European Communication Monitor-2020, <https://www.communicationmonitor.eu/>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

ağlar ve iletişimde güven kriterinin stratejik iletişimde önemini koruyacağı görülmektedir.

Stratejik iletişimde iletişimin, stratejik, operatif ve taktik seviyede koordine edilmesine ve algıların yönetilmesine ilişkin her unsurun plan dâhilinde olmasına ihtiyaç vardır. Aksi hâlde stratejik iletişim sadece basın, medya ve halkla ilişkiler kapsamına indirgenebilir. Örneğin, stratejik iletişim yeteneğine sahip olmak isteyen bir silahlı kuvvetlerin, etkin bir istihbarat ağı, komuta kontrol harekâtı unsurları, psikolojik harekât birimleri, siber harekât güvenliği yeteneği, sivil-asker iş birliği unsurları ve etkili bir medya ile halkla ilişkiler sistemine de sahip olması gerekmektedir.

Stratejik iletişimin ana hedefi “hedef kitle” üzerinde etki yaratmaktır. Bir hedef kitlenin üzerinde etki yaratmanın vazgeçilmez parçası ise hedef kitlenin detaylı analizidir. Hedef kitle analiz edilmeden icra edilecek faaliyetlerden elde edilecek başarı şansa, tesadüfe ve rastlantıya kalmıştır.²⁹ Hedef kitlenin tam anlamı ile kimliklendirilebilmesi için; etkilenebilirliğinin ölçülmesi, optimal etkileme sürecinin adım adım planlanması ve ölçülebilir davranış değişikliklerini yaratacak anlatıların üretilmesi gerekmektedir. Tatham’a göre hedef kitle analizi genelde aşağıdan yukarıya bir anlayış ile icra edilmelidir.³⁰ Çünkü iletişimin tüm gruplara ve kültürlere uygulanabilir tek bir tarifi yoktur. Bir mesaj, her ne kadar kültürel kodlar içerirse de aynı kültürün farklı gruplarına da uygun olmayabilir. Davranışlarını etkilemek için hedef kitleye yöneltilen mesajlar, her grup için ayrı ayrı revize edilmelidir. Hedef kitlenin doğru analiz edilemediği kült örneklerden bir tanesi ABD’nin Afganistan ve Irak Harekâtlarıdır. 11 Eylül 2001 tarihinde New York’ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine gerçekleştirilen terörist saldırısının arkasından Amerika’nın yaşadığı mağduriyet nedeni ile dünya kamuoylarında yüksek derecede bir Amerikan sempatanlığı oluşmuştur. Amerika’nın eski dünyada güvendiği sağlam müttefiklerinin yanında saldırıları ilk kınayan devlet başkanlarından biri Suriye lideri Beşar Esad olmuştur. Suriye liderini takiben Katar Veliht Prensi Sheik Salman bin Hamad Al-Khalifa, Lübnan Başbakanı Rafik Hariri, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve Libya Devlet Başkanı Kaddafi, terörün hiçbir din ile bağdaşmadığını ve saldırıyı kınadıklarını belirten açıklamalar yapmıştır. Amerikan Devlet Başkanı Bush’u saldırıların ardından taziye maksadıyla ziyaret eden ilk liderlerden biri, dünya üzerinde en kalabalık Müslüman nüfusa sahip ülke olan Endonezya Devlet Başkanı olmuştur. Dünya kamuoyunda vücuda gelen bu büyük sempati, Bush yönetiminin “İslami Terör”, “Haçlı Seferi” ve “İslamofobi”

²⁹ Lee Rowland ve Steve Tatham RN, “Strategic Communication and Influence Operations: Do We Really Get It?”, Defence Academy of the United Kingdom, https://www.files.ethz.ch/isn/119385/2010_08.pdf, (Erişim Tarihi: 06.12.2020), s.2.

³⁰ Lee Rowland ve Steve Tatham RN, a.g.m., s.3.

gibi yanlış söylemleri, Afganistan ve Irak Harekâtları gibi yanlış eylemleri ile desteklenerek 2009 yılında Bush koltuğunu Obama'ya devrederken yok olmuş, Amerikan politikalarının desteklenme oranı tarihinin en düşük seviyesine gerilemiştir. Amerikan tarihinin en çok kaynak harcanan stratejik iletişim ve kamu diplomasisi çalışması olan Orta Doğu operasyonları yanlış hedef kitle analizi nedeni ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³¹

Organizasyon mesajlarını hedef kitleye göndermesini müteakip şu üç sorunun cevabını aramaya başlamalıdır. Mesaj, hedef kitleye ulaştı mı?, Mesaj, hedef kitle tarafından anlaşıldı mı?, Hedef, kitle, mesaja ne tepki veriyor? Üçüncü soru aynı zamanda birlikte değerlendirme ve etkinlik ölçümü safhasını da içine almaktadır. Değerlendirme ve etkinlik ölçümü safhasında yapılması gereken ilk şey, mesajlar ile tahmin edilen davranış değişiklikleri arasında bağlantılar kurulmasıdır. Bu bağlantıların tespit edilebilmesi, mesajın etkisinin ölçülebilmesi ve bugün ile dün arasındaki farkların algılanabilmesi için önemlidir. Bu farkların ölçülebilir olması için ön araştırmaların ve analizlerin yapılması gerekmektedir. Örneğin, Bosna Harekâtı sırasında, Bosna Hersek'te market raflarında artan lahana miktarı, NATO tarafından icra edilen faaliyetlerin olumlu sonucu olarak yorumlanmıştır. General John Drewienkiewicz tarafından market raflarında artan lahana miktarının, daha iyi bir lojistik zincirin sorunsuz çalıştığına, yolların artık güvenilir olduğunun, ekonominin çarklarının çalışmaya başladığına ve en önemlisi yerel halkın lahana üretmeye başlamak konusunda güvenlerinin yerine geldiğinin göstergesi olduğu ifade edilmiştir.³²

2. NATO'nun Stratejik İletişim Modeli

NATO'nun stratejik iletişim kavramını resmî olarak kullanması, Afganistan'da geleneksel askerî gücün limitlerinin anlaşılması sonrasında SHAPE Karargahı'nda açılan Stratejik İletişim Hücresi ile gerçekleşmiştir. Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca NATO, geleneksel askerî gücü ön planda tutmuş, bu gücün bilgi boyutunu hep ikinci planda değerlendirmiştir. Ancak Afganistan'daki ayaklanma karşıtı operasyonlar sırasında bilgi savaşı, yerel halkın korunması sırasında karşılaşılan sorunlar neticesinde en önemli unsur olarak ön plana çıkmıştır. Mark Laity tarafından NATO'nun stratejik iletişime bakışı, "SHAPE'in stratejik iletişim politikasının amacı, bilgi ve iletişim unsurlarının, oluşturulan politikaların, planların, uygulamaların ve tüm harcanan çabanın tam kalbinde olmasını sağlamaktır." olarak ifade edilmiştir. İletişim Dairesi tarafından anı objesi olarak kullanılan Şekil-2'deki hediyelik paraların üzerinde de ifadesini bulduğu gibi NATO "Algı

31 R.S.Zaharna, *Battles to Bridges: US Strategic Communication and Public Diplomacy After 9/11*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, s.12.

32 Lee Rowland ve Steve Tatham RN, a.g.m., s.7.

gerçeğe dönüşür. (Perception becomes reality.)” stratejik iletişim sloganı ile yola çıkmıştır. Laity’e göre bahse konu slogan, yalan söylemeye teşvik olarak algılanmamalıdır. Aslında bir olayın anlatımındaki yorum farkının ve olayın nasıl anlatıldığına algılar üzerinde yaratacağı etkinin farklı olacağını ifade etmektedir. Bu kapsamda Laity, her olayın bir hikâyesi olduğunu, NATO’nun amacının en doğru hikâyeyi seçerek doğru kitleye, en doğru zamanda, şeffaf ve anlaşılır bir şekilde anlatılması olduğunu vurgulamıştır.³³

Resim-1: NATO’nun Stratejik İletişim Sloganı³⁴

Stratejik iletişim kavramı, NATO’da 2008 Bükreş Zirvesi’nde ilk defa “liderler” tarafından ele alınmasını müteakip on yıllık bir kavramsallaşma süreci yaşamıştır. Bu süreçte icra edilen faaliyetlere ve tecrübelerine istinaden pek çok kavramsal çerçeve yayımlanmıştır. 2018 yılında ise tüm müttefik devletlerin onayı ile MC 0628 “NATO Askerî Stratejik İletişim Politikası” dokümanı oluşturulmuştur. NATO bahse konu doküman ile Kosova, Afganistan, Libya ve en önemlisi Kırım’ın ilhakı sırasında yaşadığı tecrübeleri tek bir yayında toplamıştır. MC 0628 dokümanı stratejik iletişimi, “NATO askerî terminolojisi bağlamında stratejik iletişim; NATO amaç ve hedefleri kapsamında bilgi ortamını anlamak ve şekillendirmek maksadıyla iletişim yeteneklerinin diğer askerî aktörlerle bütünleştirilmesidir.” şeklinde tanımlamıştır.³⁵

NATO tarafından stratejik iletişim, müttefiklerin politik ve askerî amaçlarına ulaşmasında bütüncü etken olarak değerlendirilmektedir. Stratejik iletişim, alınan kararların ve bu kararlar neticesinde icra edilen operasyonların her

³³ Mark Laity, a.g.m., s.23.

³⁴ Mark Laity, “Perception Becomes Realty”, <https://slidetodoc.com/mark-laity-chief-strategic-communication-shape-strat-com/>, (Erişim Tarihi: 09.12.2020).

³⁵ Educational and Scientific Center of Strategic Communications in the Field of National Security and Defense İnternet Sitesi, NATO Military Policy on Strategic Communications, <http://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/NATO-MILITARY-POLICY-ON-STRATEGIC-COMMUNICATIONS.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.12.2020), s.4.

safhasında kamuoyunu bilgilendiren, farkındalık yaratan ve geri besleme olarak revizyonlar yapılabilmesini sağlayan bir organizasyondur. NATO'da stratejik iletişim kavramı, teknolojik yenilenme, aktif angajman, değişen bilgi ortamına hızlı adaptasyon, tutarlılık ve şeffaflık özelliklerini haizdir. Stratejik iletişim, NATO'nun tüm planlarına ve operasyonlarına başarı getirmek ve sinerji yaratabilmek için kullanılmaktadır. NATO stratejik iletişim politikalarını ademimerkeziyetçi bir bakış açısı ile uygulamaktadır.³⁶

NATO'da stratejik iletişim, hedef kitleyi anlamak, ilgi uyandırmak ve hedefe ulaşmak amacıyla algıları, tutumları, inanışları ve davranışları etkilemekle ilgilidir. Tüm harekâtlar ve aktiviteler önemli iletişim unsurlarıdır. Çünkü NATO'nun söylediği ve uyguladığı her şeyin ya da söyleyemediği ve uygulamadığı her şeyin, istemli ve istemsiz kitleler üzerinde, istemli ve istemsiz sonuçları vardır. Bu nedenle NATO tarafından, ülkelerde ve operasyon sahalarında bulunan hedef kitlelerine doğru, zamanında ve güvenilir bilgi aktarılmalı, hedef kitlenin NATO'nun niyetleri ile faaliyetlerini anlaması ve doğru değerlendirmesi sağlanmalıdır. NATO stratejik iletişim konseptinde her aksiyon, kelime ve görüntü bir mesaj verir ve her NATO üyesi bir iletişim elçisidir.³⁷

NATO'nun stratejik iletişim ile ilgili çerçeve belgelerinden elde edilen teorik bilgilerden sonra teorinin pratiğe dönüştürüldüğü yerden başka bir ifade ile sahadan aktarılan tecrübeler de çalışmada yer verilmesinin uygun olacağı mütalaa edilmiştir. Stratejik iletişim kavramının güvenlik alanında kurucu organizasyonlarından olan NATO'nun Müşterek Harekât Merkezi'nde yirmi yıl boyunca halkla ilişkiler uzmanı olarak görev yapmış ve kavramın gelişme sürecine işin mutfağında şahitlik etmiş bir askerî personel olarak Daniel Gage, tecrübelerine istinaden stratejik iletişim ile ilgili şu tavsiyelerde bulunmaktadır:³⁸

- Stratejik iletişim, öncelikle ve en önemli şekilde bir zihniyet meselesidir. Bu kapsamda emir komuta zincirinin en alt unsurundan komutana kadar yerel halka, basına ve kamuoyuna verilen tüm mesajlar aynı hedefe yönelik olmalıdır.

- Stratejik iletişim, bir heyet ile icra edilmelidir. Bu heyet bir şube düzeyinde değil en az daire başkanlığı seviyesinde asli görev olarak icra edilmelidir.

- Harekât faaliyetleri, Greg tarafından "sanity check" olarak adlandırılan,

---

36 Tomasz Kacala, "The Role of Military Leadership in Strategic Communication", Journal of Positive Management, Cilt:7, Sayı:1,2016, 32-44, s.36.

37 Educational and Scientific Center of Strategic Communications in the Field of National Security and Defense İnternet Sitesi, a.g.y., s.7.

38 Daniel Gage, "The Continuing Evolution of Strategic Communication Within NATO", The Three Swords Magazine, 2014, Sayı:27, 53-55, s.54.

“aklıselimlik kontrolü” olarak nitelendirebileceğimiz bir kontrolden geçirilmelidir. Böylece faaliyetlerin en ince ayrıntılarına kadar verilmek istenen mesajla senkronize edilmesi sağlanacaktır.

- Stratejik iletişim heyeti, bilginin en son aktarıldığı seviye olmamalıdır. Sürekli reaktif çalışan bir sistem planlı ve stratejik olmaktan uzaklaşır. Bu kapsamda, heyetin proaktif çalışabilmesi maksadıyla detaylı ve güncel bilgi akışı sağlanmalıdır.

- Heyete kriz anlarında hızlı reaksiyon gösterebilecek şekilde inisiyatif verilmelidir. İletişim bazen bürokrasiyi beklemez.

- Verilen mesajların icra edilen faaliyetler ile uyumlu olduğu sürekli kontrol edilmelidir.

- Hedef kitleye verilecek mesajın anlaşılması maksadıyla yapılacak en önemli faaliyetlerden biri, yerel olarak etkili olan liderlerin üzerine yoğunlaşmaktır. Greg tarafından “Key Leader Engagement” olarak ifade edilen bu kavram, ilk olarak halk tarafından değer verilen ve takdir gören insanların etkilenmesi olarak algılanabilecektir.

- Verilen mesajlarda bir ana hedef çerçevesinde bu hedefe ulaşmak için gerekli alt hedefler belirlenmelidir. Stratejik iletişim kapsamında verilen her mesaj bu hedeflere ulaşmak için kullanılan merdivenin bir basamağı olarak değerlendirilmelidir.

- Politika, politika yapması gerekenlere bırakılmalıdır.

Ayrıca Irak ve Afganistan’da NATO karargâhlarında görev yapmış üst rütbeli bir subay tarafından sahada stratejik iletişim kapsamında uygulanması gereken on maddelik bir çek listesi hazırlanmıştır. Çek listesinde; ademimerkezi yapının merkezî kontrolü (Command-led); hedef kitleye hitap eden güçlü bir anlatı (Narrative); anlaşılır, tutarlı, dolaysız ve küçük bile olsa yanlış anlaşılmalara yer vermeyecek bir mesaj (Simplicity); verilen mesaj ile icra edilen eylemlerin tutarlı olması (Consistency); hedef kitlenin doğru analiz edilmesi (Research); mesajların anlatı ile uyumlu olması (Coherence); saha içi ve saha dışı tüm çalışmaların koordinasyon hâlinde olması (Indivisibility); verilen mesajların geri beslemesinin alınması (Dialogue), mesajın iletilmesinde doğru zaman ve temponun belirlenmesi (Timing and Tempo); tutum ve davranış değişikliklerinin değerlendirilmesi (Assessment) maddelerine yer verilmiştir.³⁹

NATO stratejik iletişim kavramının teorisi üzerine mesai harcadığı kadar oluşturduğu teorilerin sahada pratiğe dökülmesi kapsamında da pek çok tecrübe edinmiştir. NATO üyesi bir ülkenin Deniz Kuvvetleri olarak bu

³⁹ Paul Cornish ve diğerleri, a.g.y., s.33.

tecrübelerden azami şekilde faydalanılmalıdır. Çok kutuplu dünya düzenine geçmenin sancılarının yaşandığı günümüzde bir kutup olarak kendilerine yer edinmek isteyen ülkeler geçmişte yapılan hatalardan ders çıkartarak stratejik iletişim kanallarını inşa etmektedirler. Türk Deniz Kuvvetleri'nin misyonu, Mavi Vatan'daki hak ve menfaatlerimizi korumak maksadıyla etkin, caydırıcı ve saygın bir deniz kuvveti olmaktır. Bu kapsamda, yoğurulacak her hamurun mayasında stratejik iletişim olmalıdır.

3. Türk Deniz Kuvvetleri'nde Stratejik İletişim Nasıl Olmalıdır?

Türk Deniz Kuvvetleri personelinin aynı askerî eğitimi alarak benzer okullardan mezun olmasının ve benzer unsurlarda görev yapmasının stratejik iletişimin uygulama aşamasında getirdiği pek çok avantaj bulunmaktadır. İyi planlanmış bir stratejik iletişim programı vasıtası ile ön yargıları aşmak, Deniz Kuvvetlerini tanıtmak ve belirlenen hedeflere ulaşmak hiç de zor olmayacaktır. Çünkü tarih bize göstermiştir ki bilgiyi doğru kullanan, hedef kitleye hikâyesini anlatabilen ve hedef kitle üzerinde davranış değişikliği yaratan taraf üstün taraftır. Berlin Duvarı, Amerikan düşüncesinin, anlatısının ve fikir yapısının doğuya aktarımını ve Doğu Berlinli gençlerin kot pantolon giymelerini engellemiştir.

Stratejik iletişim, Türk Deniz Kuvvetleri için ölçülemeyecek değerdedir. Bazen tek bir fotoğraf, beş-on saniyelik bir video hafızalara kazınır. İşte bu nedenle iletişimin stratejik olmasına ve bu konuda stratejik düşünebilecek bir birime ihtiyaç vardır. Türk Deniz Kuvvetleri'nin stratejik iletişim kapsamında atması gereken ilk adım bir stratejik iletişim birimi kurmak olmalıdır. Bu birim sivil ve asker unsurları bir arada barındıran bir kuruluş olarak dizayn edilmelidir. Sivil kanadın yönlendirilmesi sorumluluğu stratejik iletişim alanında çalışmalar yapmış ve konunun uzmanı bir akademisyen olmalıdır. Sivil kanadın rolü, pek çok zaman soyutlanmış bir ortam ve askerî hiyerarşi içerisinde yaşayan bireylerin bakış açısının değiştirilmesi kapsamında ortaya çıkacaktır. Asker kanadında görevlendirilecek personelin ise temel odak noktası stratejik iletişim olmalı, lisansüstü ve doktora seviyesinde çalışmalar yapmış olanlar arasından tercih edilmeli ve bu kapsamda akademik personel yetiştirilmesi amaçlanmalıdır. Akademik literatür incelendiğinde, yayınların alınan dersler bölümünde önemli bir yer, komuta katının en üstüne ayrılmıştır. Stratejik iletişimde en önemli husus, icra edilen faaliyetlerin komutan tarafından maddi, manevi ve düşünsel olarak desteklenmesidir. Bu kapsamda sivil-asker iş birliğini yoğun olarak içeren faaliyetler komuta katı tarafından öncelikle onaylanmalı, daha sonra da desteklenmelidir.

Birim tarafından atılması gereken ilk adım, bir stratejik iletişim çerçevesinin ortaya konulması ve bu kapsamda stratejik iletişim konseptinin temel hedefinin belirlenerek ve alt hedeflerinin oluşturulmasıdır. Deniz Kuvvetleri

Komutanlığı'nın emir komuta sistemi ana hedefe giden alt hedeflerin belirlenebilmesi kapsamında gerekli altyapıya sahip, hatta kolaylaştırıcı yapıdadır.

Emir komuta zincirinde en alttaki bakladan en üstteki baklaya kadar tüm personelin doktrin birliğine sahip olabilmesi maksadıyla interaktif bir eğitim programı hazırlanmalıdır. Kavramın ayrılmaz parçası iletişim teknolojileri, personelin eğitilmesi ve doktrine edilmesi kapsamında da kullanılmalıdır. Stratejik iletişimin hedefine ulaşabilmesi için, icra edilen her faaliyet, söylenen her söz ve kullanılan her görüntünün bir mesaj olduğu ve en üst seviyedeki komutandan en alt seviyeye kadar her personelin de bir iletişim elçisi olduğu unutulmamalıdır.

Stratejik iletişimin çerçevesini çizen doküman yaşayan bir metin olmalıdır. Çerçeve doküman, içerisine faaliyetler ve geri beslemeler neticesinde alınan derslerin sürekli ithal edildiği, güncel örneklerin verildiği, akademik çevrenin takip edildiği ve akademik çevreye katkı sağlayan bir doküman olarak tasarlanmalıdır.

Deniz Kuvvetleri tarafından atılacak her adım ve her faaliyet stratejik iletişim biriminin süzgecinden geçmeli, ihtiyaçların sınırsız ancak kaynakların çok sınırlı olduğu günümüzde her faaliyet, hedefe giden yolda bir mesaj niteliğinde olmalıdır. Verilen mesajların en önemli özelliği her zaman doğru ve meşru olmasıdır. İnsanların kalplerini kazanmanın en kestirme yolu, güvenlerini kazanmaktan geçmektedir. Doğru ve meşru mesajlar, hedef kitle analizleri çerçevesinde ortaya çıkan verilere istinaden oluşturulacak, farklı hedef kitleleri için farklı anlatılarla sunulacaktır. Daha önce de vurguladığımız gibi “anlatı”, mesajı kalıcı hâle getirir.

İletişim teknolojileri, yapılan güncel araştırmalarda da ortaya çıktığı gibi geleceğin yükselen trendlerinden biri olmaya devam edecektir. Kovid-19 pandemisinin yeni normalini yarattığı bu günlerde ise internet, sosyal medya, sosyal ağlar ve mobil iletişim, hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu nedenle Deniz Kuvvetleri'nin kurulacak birim önderliğinde bir modern medya açılımı yapması zarurettir. Örneğin; kurulacak bir Youtube kanalının (NATO TV gibi) genelde askerlere⁴⁰ hitap etmesi, internet sayfasındaki paylaşımların akademik nitelikte olması, Facebook paylaşımlarının orta yaşa, Instagram paylaşımlarının daha genç yaşta hedef kitleye hitap edecek şekilde farklılaştırılması gibi yaklaşımların birimin alacağı kararlara göre yönlendirilmesi gerekmektedir.

Modern medyanın etkin kullanılması ile proaktif olunmalı, ancak reaktif olunması gereken noktalarda da hızlı reaksiyon verebilen ve 7 gün 24 saat usulü

⁴⁰ Orduda görev yapan erden generale kadar herkes anlamında kullanılmıştır.

ile çalışan yaşayan bir sistem oluşturulmalıdır. Kurulacak sosyal medya ağı ile icra edilen faaliyetlerin geri beslemelerinin alınması sağlanmalıdır. Stratejik iletişimi diğerlerinden ayıran nokta, kaynak-ortam-alıcı tekdüzeliğinden sıyrılması ve çok yönlü iletişime açık olmasıdır. Ayrıca, hedefe giden yolda uygun aralıklarla değerlendirme ve ölçüm faaliyetleri icra edilmelidir. Stratejik iletişimin başarısını artırmak, hedef kitleden geri beslemeleri alabilmek ve verilen mesajın doğru anlaşılmasını sağlamak maksadıyla eğitimciler, gazeteciler, liderler, iş adamları, politik figürler, bilim adamları, yerel yöneticiler, sivil toplum liderleri ve yüksek askerî rütbeli personel tarafından Türk Deniz Kuvvetleri ve faaliyetleri öğrenilmeli ve zaman zaman da onlar tarafından anlatılmalıdır.

Ulaşılmaması ve ikna edilmesi gereken en önemli iki grup ise gençler ve kadınlardır. Çağımızın baş döndürücü hızda değişen ortam ve alışkanlıklarına uyum sağlayarak gençlere uygun faaliyetler sürekli güncel ve devamlı olmalıdır. Ayrıca pek çok araştırmada eğitim düzeyi yüksek kadınların bulunduğu ailelerin ve hatta ülkelerin genel sağlık ve eğitim seviyelerinin de o derece yüksek olduğu ve bahse konu ülkelerin daha istikrarlı olduğu ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, geleceğin denizcilerini yetiştiren kadınlarımıza ayrı bir parantez açılmalı ve onlara yönelik faaliyetlere öncelik verilmelidir.

Stratejik iletişimde en önemli unsur, kurumun çalışanlarının doktrine edilmesi, başka bir deyişle emir komuta zincirinin her kademesinde bilmesi gereken prensibi kapsamında aynı bilgiye ve anlayışa sahip olunmasıdır. Personel, stratejik iletişim kapsamındaki faaliyetleri eğitimle pekiştirilmiş ve rutinleştirilmiş diğer faaliyetleri gibi icra edebilmelidir. Doktrin birliğinin sağlanabilmesi maksadıyla akademik yayınlar yapılmalı, seminerler, sempozyumlar ve oturumlar düzenlenmelidir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, tüm bu stratejik iletişim faaliyetlerini yürütürken ve kurum imajını yükseltirken, hiyerarşik yapıda bulunduğu yere istinaden icra ettiği faaliyetleri bağlı bulunduğu Millî Savunma Bakanlığı ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile de üst seviyede koordine etmelidir. Türk Deniz Kuvvetleri, pek çok konuda olduğu gibi stratejik iletişim kavramının geliştirilmesi kapsamında da öncü rol üstlenecek birikime ve kurumsal altyapıya sahiptir.

Güvenlik alanında stratejik iletişim çalışmalarını uzun yıllardır sürdüren NATO'da, hâlen stratejik iletişim kavramının doğru anlaşılıp anlaşılmadığı tartışılmakta ve kavramı her otorite kendisine göre tanımlamaktadır. Stratejik iletişimin, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından en doğru ve en faydalı şekilde uygulanması zaman alacaktır. Atılması gereken adımlar ve icra edilmesi gereken faaliyetler zahmetlidir. Türk Milleti'ne kısıtlı imkânlarla çıkılan yolda, MİLGEM'i (Millî Gemi) armağan eden Türk Deniz Kuvvetleri personeli

kendisine tevdi edilen her görevi her şartta en iyi şekilde yerine getirme azim ve kararlılığındadır.

Sonuç

Stratejik iletişim günümüzde sadece askerî manada kullanılan bir kavram olmaktan oldukça uzaklaşmıştır. Pek çok farklı kulvarda şirket ve organizasyon, hedef kitleleri yönlendirecek mesajları verebilmek maksadıyla stratejik iletişimi kullanmaktadır. Sadece organizasyonlar ve şirketler de değil politikacılar ve sanatçılar gibi büyük kitlelere hitap etme ve bahse konu kitleleri etkileme arzusunda olan bireyler de stratejik iletişimi kampanyalarının merkezine almışlardır.

Stratejik seviye planlama, hedef kitlenin tanımlanması, hedef kitle analizi, iletişim stratejisi planı, icra ve değerlendirme/etkinlik ölçümü safhalarına ayırabileceğimiz stratejik iletişim kavramında en önemli nokta, hedef kitle için özel oluşturulmuş anlatının doğru, anlaşılır, zamanında ve yeterli tekrarlarla aktarılmasıdır. Şirket ya da organizasyon, mesajını tüm birimleri ve bireyleri ile birlikte aynı ifadeleri kullanarak değil ancak aynı mesajı verecek şekilde tek sesli olarak hedef kitleye aktarmalı ve verilen mesajla icra edilen faaliyetler arasındaki senkronizasyon sağlanmalıdır.

Stratejik iletişim kavramı, hâlihazırda tüm organizasyonlar tarafından kullanılıyor olsa da çıkış noktası askerî hedeflere ulaşılabilmesi kapsamında yumuşak gücün etkin kullanılması ihtiyacıdır. Stratejik iletişim faaliyetleri ABD ve NATO'da tüm faaliyetlerin kalbinde olacak şekilde yönlendirildiği gibi pek çok diğer önemli NATO ülkesi de kavramı kendilerine göre uyarlamak ve harekâtlarını şekillendirmek maksadıyla çalışmalarını sürdürmektedir. NATO'nun dünyanın pek çok farklı kültürü ihtiva eden coğrafyasında icra ettiği harekâtlar, stratejik iletişim kavramının nasıl kullanılması gerektiği sorusuna verilecek cevapları kurumsal hafızasında depolamasına imkân sağlamıştır. NATO'da iletişimin stratejik olarak icra edilme ihtiyacı stratejik iletişim biriminin büyüklüğünü stratejik iletişim hücresinden özel ve kadrosu olan bir birim seviyesine kadar çıkarmıştır. Teknolojinin getireceği yeni imkânlar iletişim vasıtalarını da artıracak bu durum beraberinde iletişimin stratejik icra edilmesinin sınırlarının da zorlanmasını beraberinde getirecektir. Bu kapsamda Türk Deniz Kuvvetleri de NATO'dan yapacağı tecrübe aktarımı ile atacağı temeller üzerine stratejik iletişim kavramını inşa etmelidir.

Türk Deniz Kuvvetleri'nin stratejik iletişim kapsamında icra etmesinin faydalı olacağı değerlendirilen hususlar;

- Sivil ve asker personelin ortak bir çalışma ortamında buluşacağı bir birimin teşkil edilmesi,
- İcra edilen faaliyetlerin her seviyede komutan tarafından desteklenmesi,

- Yaşayan bir stratejik iletişim çerçeve dokümanının oluşturulması,
- Tüm personele stratejik iletişim elçisi olduğu bilincinin yerleştirilmesi ve personelin doktrine edilmesi,
- İcra edilen tüm faaliyetlerin stratejik iletişim süzgecinden geçirilmesi,
- Modern medyanın hem proaktif hem de reaktif olarak efektif kullanılması,
- Gençlerimize ve kadınlarımıza öncelik verilmesi ve hitap edilmesi,
- Doktrin birliğinin sağlanması amacıyla akademik yayınların yapılması, seminer sempozyum ve oturumların düzenlenmesi,
- Deniz Kuvvetleri'nin jeopolitik ve diplomatik kaynaklı sınamalar kapsamında yumuşak güç unsuru olarak stratejik iletişimi kullanması olarak sıralanabilecektir.

Kaynakça

Kitaplar

MCKEE Neill ve diğerleri, Strategic Communication in the HIV/AIDS Epidemic, SAGE Publications, New Delhi, 2004.

MURPHY Priscilla, "Contextual Distortion Strategic Communication versus the Networked Nature of

Nearly Everything", Derina Holtzhausen and Ansgar Zerfass, (ed.), The Routledge Handbook of Strategic Communication, Routledge, New York, 2014.

PAUL Christopher, Strategic Communication, Greenwood Publishing Group, Santa Barbara, 2011.

ZAHARNA R.S., Battles to Bridges: US Strategic Communication and Public Diplomacy After 9/11, Palgrave Macmillan, New York, 2010.

Makaleler

CORNISH Paul ve diğerleri, Strategic Communications and National Strategy, Chatham House Report, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911es%E2%80%93stratcomms.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

GAGE Daniel, "The Continuing Evolution of Strategic Communication Within NATO", The Three Swords Magazine, 2014, Sayı:27, 53-55.

GÜRCAN Metin, "Stratejik İletişim Modeli ve Güvenlik Alanına Uygulanabilirliği", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2012, Yıl:8, Sayı:15, 99-138.

HALLAHAN Kirk ve diğerleri, "Defining Strategic Communication", International Journal of Strategic Communication, 2007, Cilt:1, Sayı:1, 3-35.

HEIDE Mats ve diğerleri, Expanding the Scope of Strategic Communication: Towards a Holistic Understanding of Organizational Complexity, International Journal of Strategic Communication, 2018, Cilt:12, Sayı:4, 452-468.

KACALA Tomasz, "The Role of Military Leadership in Strategic Communication", Journal of Positive Management, Cilt:7, Sayı:1,2016, 32-44, s.36.

LAITY Mark, NATO and the Power of Narrative, Legatum Institute Report of Information at War: From China's Three Warfares to NATO's Narratives, 2015, <https://li.com/reports/information-at-war-from-chinas-three-warfares-to-natos-narratives/>, (Erişim Tarihi: 05.12.2020)

ROWLAND Lee ve TATHAM Steve RN, Strategic Communication and Influence Operations: Do We Really Get It?, Defence Academy of the United Kingdom, https://www.files.ethz.ch/isn/119385/2010_08.pdf, (Erişim Tarihi: 06.12.2020).

SEIP Mark, “Harnessing Communications and Public Diplomacy”, Brent Scowcroft Center on International Security, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/harnessing-communications-and-public-diplomacy/>, (Erişim tarihi: 04.12.2020).

TATHAM Steve RN, “Strategic Communication: A Primer”, Defence Academy of the United Kingdom, https://www.files.ethz.ch/isn/94411/2008_Dec.pdf, (Erişim Tarihi: 03.12.2020).

VELJANOVSKA Katerina, “Strategic Communication in NATO: Need For a Unified Approach to Security Policy”, Security Defence, 2015, Cilt:9, Sayı:4, 125-149.

İnternet Kaynakları

Department of Defense İnternet Sitesi, “Dictionary of Military and Associated Terms”, Joint Publication 1-02, 2016, https://fas.org/irp/doddir/dod/jpl_02.pdf, (Erişim Tarihi: 01.12.2020)

Educational and Scientific Center of Strategic Communications in the Field of National Security and Defense İnternet Sitesi, NATO Military Policy on Strategic Communications, <http://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/NATO-MILITARY-POLICY-ON-STRATEGIC-COMMUNICATIONS.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.12.2020).

European Communication Monitor İnternet Sitesi, European Communication Monitor-2020, <https://www.communicationmonitor.eu/>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

LAIITY Mark, “Perception Becomes Realty”, <https://slidetodoc.com/mark-laity-chief-strategic-communication-shape-strat-com/>, (Erişim Tarihi: 09.12.2020).

Report Of The Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination, <https://www.hsdl.org/?abstract&did=439736>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a476331.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.12.2020).

U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/87427.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

White Paper Narrative Development in Coalition Operations, Multinational Information Operations Experiment, 2014, https://www.lymec.eu/wp-content/uploads/2017/09/Narrative-Tool-v1-0_20141113_Final_Final.pdf, (Erişim Tarihi: 06.12.2020).

Mavi Vatan
Temmuz 2021
Sayı 8

■ Timur DİLER*
■ Fatih PİREN**

■ Fuat ÇELİK***
■ İsmail Mehmet DOĞUTEPE****

MİLGEM PROJESİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ

* Mühendis Albay, Deniz Teknik Komutanlığı Dizayn Proje Ofisi Md.lüğü.

** Mühendis Yarbay, Deniz Teknik Komutanlığı Dizayn Proje Ofisi Md.lüğü.

*** Deniz Yüzbaşı, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay.

**** Deniz Yüzbaşı, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay.

Öz

Türk Deniz Kuvvetleri, Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz gibi çıkar çatışmalarının ağırlık merkezi hâline gelen etki alanındaki coğrafyalarda harekât icra ettiği gibi ilgi alanı olarak kabul ettiği coğrafyalarda da faaliyet gösterebilecek yeteneğe kavuşmuştur. Bununla birlikte kuvvetin harekât yarıçapı arttıkça, cari ve stratejik ihtiyaçları da aynı oranda artmakta ve güncellenmektedir. Bugün, Türk Deniz Kuvvetleri, ana vatana yönelik risk ve tehditlere karşılık veren, ikili/çok uluslu iş birliği girişimlerini destekleyen, bölgesel/küresel istikrarın sürdürülmesi için efor sarf eden, kriz yönetiminde başat rol üstlenen, deniz hak ve menfaatlerini koruyan, etkin, güçlü ve caydırıcı bir güç olmasının yanında diplomatik misyonunu da eksiksiz yerine getirmektedir. Mevcut ve muhtemel risk ve tehditlere yönelik caydırıcı, güçlü ve etkin bir kuvvet yapısının oluşturulması ve idame ettirilebilmesi için kısa, orta ve uzun vadede stratejik planlamalar ile gerekli yapısal düzenlemelerin icra edilebilmesi kapsamında vizyon oluşturan projelerden biri olan Milli Gemi (MİLGEM) Projesi, denizleri yeni yaşam alanı olarak gören ve denizlerdeki millî menfaatlerini Anadolu coğrafyasında var olan tarihsel bir bilinçle koruyan yüce Türk Milleti'nin eseridir. Bu makalede MİLGEM projesine giden tarihsel süreç, Türk Savunma Sanayiini oluşturan temel taşlar ve MİLGEM projesi ile elde edilen kazanımlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: MİLGEM, Tersane, Türk Savunma Sanayii, Türk Deniz Kuvvetleri, Proje.

Dış pazarlardan satın alınan gemiler ile donanma yapılmadığını siz de biliyorsunuz. Donanma, sadece kıyıyı koruyacak bir kuvvet değil, bundan daha önemli olarak deniz yollarının güvenliğini sağlayacak bir kuvvettir. Anadolu'da yaşadıkça bu bakımdan ihtiyacımız daha büyüktür. Evvela çekirdek bir donanma tedarik etmekle yetinip, deniz sanayi ve ticaretimizi geliştirmeliyiz. Bundan sonra memleket sanayiinden fıskırarak donanmayı yapmak da kolay olacaktır.

Mustafa Kemal ATATÜRK

(Hamidiye Kruvazörü, Eylül 1924)

Giriş

Bir devletin vurucu gücünün önemli parametrelerinden biri ve dünyaya egemen olmak isteyen devletlerin başarısının asli unsuru olan donanmaların öncelikle kurumsal, yeterli ve gelişime açık bir altyapıya sahip olması gerekmektedir. Bu altyapı özellikle üretim kapasitesi, dönemsel yeterlilik olarak yetişmiş insan gücü, ekonomik imkân ve politik destek çerçevesinde

şekillenmektedir. Ancak bahse konu unsurların kıymet oluşturabilmesinin temel şartı ise zihniyet (vizyon) ve bu vizyona bağlı olarak projelerin hayata geçirilmesidir.

Deniz bir milleti yaşatır ve yükseltir. Bu durumun farkında olan Türk milleti ve Türk denizciliği bu hususun önemini tarih sahnesine çıkıdığı ve denizle buluştuğu andan itibaren idrak etmiş ve her zaman deniz kıyılarına doğru genişlemenin veya su kıyısında konuşlanmanın yollarını aramıştır. Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar tüm medeniyetlerin oluşumunda büyük rol oynayan Kavimler Göçü'nü başlatan Türkler'in ilk göç yollarını bulmasından itibaren karşılara çıkan akarsu, nehir ve göl gibi su yollarını inşa ettikleri sallarla geçtiklerine ilişkin herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Bu göçlerden sonra Anadolu'ya yerleşen Sümer medeniyetinin Kızıldeniz üzerinden Mısır medeniyetiyle, Umman Körfezi üzerinden de Hint medeniyeti ile ticari ilişkiler kurduğu ve donanmalarının olduğuna ilişkin kanıtlar Sümer İmparatoru Senahribin'in saray harabelerinde bulunan gemi resimlerinden anlaşılmaktadır.¹

Zengin doğal kaynaklara sahip, Avrupa ile Asya kıtası arasında köprü konumunda olan ve uzak doğudan Avrupa Kıtası'na uzanan ticaret yollarının düğüm noktası olan Mezopotamya coğrafyasında gemi inşa ve onarım faaliyetlerinin M.Ö 3000 yılına kadar uzandığı bilinmektedir. Bu tarihlerde; Suriye ve bugünkü Lübnan kıyılarına yerleşerek Doğu Akdeniz havzasında birçok koloni kuran, Orta Doğu'dan Adriyatik kıyılarına kadar yayılan ve gelişmiş gemiler kullanan Finikeliler'in tarihteki ilk denizci toplum olarak anılması gemi yapımının da ilk olarak bu coğrafyada başladığı anlamına gelmektedir.²

Anadolu coğrafyasına Türkler'in kesin olarak yerleşimi Selçuklu Devleti ile başlamaktadır. Bu toprakların kesin olarak Türkleşmesi neticesinde, Türk medeniyetinin hâkimiyet felsefesinde de değişimler meydana gelmiş ve üç tarafı denizlerle çevrili olan bu bölgede devletin geleceğinin denizlerde olduğu, insan düşüncesinden devlet felsefesine taşınmıştır. Bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı Süleyman Şah, başkentini İznik şehrine taşımıştır. Denizlere yönelmenin kaçınılmaz olduğu anlaşılacak Bizans-Peçenek savaşını da fırsat bilen ilk Türk denizcisi Çaka Bey, İzmir'in yerli gemi inşa ustalarını kullanarak 17 çecktiri ile 33 çeşitli tip yelkenliden oluşan ilk Türk donanmasını Adalar Denizi'nde etkinleştirmiş ve Türk Deniz Kuvvetleri'nin temellerini atmıştır.³ Bu tarihten itibaren etkinliğini Anadolu coğrafyasında sağlamlaştıran

1 Osman Nuri, "Milattan Önce Akdeniz", Deniz Mecmuası, 1934, Sayı: 332, 1-22, s. 10.

2 Arzu Yıldız, "Türkiye'de Tersanelerin Gelişimi ve Gemi İnşa Tarihi", Mühendis ve Makine, 2008, Cilt: 49, Sayı: 578, 23-47, s. 24.

3 Halil Özseraç, Donanmanın Tarihsel Serüveni, Doruk Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 10-11.

Anadolu Selçuklu Devleti; Sinop ve Alanya tersanelerinde yoğun gemi inşa faaliyetlerine başlamış ve Doğu Akdeniz’de ticari/askerî egemenliği ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bahse konu bölgeler stratejik coğrafi konumlarının yanı sıra hammadde ihtiyacının da en kolay karşılanabildiği yerlerdir.⁴ Bu tersanelerin kurulması neticesinde Karadeniz ve Akdeniz’de deniz çıkarlarına sahip çıkacak bir gücün oluşturulması vizyonu hem gelecekte kurulacak olan Osmanlı Beyliği’ne hem de Cumhuriyet Donanması’na temel oluşturmuştur.⁵

Tarihsel süreç açısından incelendiğinde denizler ve denizcilik ile tarihin en eski zamanlarından beri iç içe olan Türk milleti, denizleri avantajına çevirdiği ve sürekli gelişimin yaşandığı donanma teknolojilerine ayak uydurabildiği dönemlerde bulunduğu coğrafyaya hükmetmeyi başarmıştır. Donanmaların vazgeçilmez unsuru olan gemilerin bu kapsamda millî imkânlarla inşa edilmesi Türk denizciliğinin gelişiminde de vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Anadolu coğrafyasının denizci karakteri ile bilgi ve tecrübesini kendi lehine kullanan Anadolu Selçuklu Devleti ve halefi Osmanlı Devleti, kısa sürede denizlere hükmetmeyi başarmıştır. Ancak Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde her ne kadar donanmayı geliştirmek ve çağın gereklerine uygun olarak modernleştirmek istense de imkânların sınırlı olması ve içinde bulunulan ekonomik durum millî imkânlarla geliştirilemeyen donanmanın idamesini mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte denizcilik hafızası ve kurumsal kültürünü Cumhuriyet Donanması’na yansıtan Türk milleti, Ada sınıfı korvetleri inşa ederek denizlerde var olduğunu ve olacağını tüm dünyaya göstermiştir.

Türk denizcilik tarihinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil eden MİLGEM Projesi’nin incelendiği çalışmada süreç analizi metodu kullanılmıştır. Cumhuriyet Donanması tarihinin pek çok önemli kırılma noktasının yanında en önemlisinin 1994 yılında Millî Gemi Projesi’nin onaylanması olduğu değerlendirilmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde Ada sınıfı korvetlerin inşası öncesinde Anadolu coğrafyasındaki gemi inşa ve tersane faaliyetlerinin kısa bir özeti yapılacak müteakiben Ada sınıfı korvetler ile gelişme süreci hızlanan Türk savunma sanayisinden bahsedilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise Ada sınıfı korvetlerin inşasına giden süreç anlatılacaktır.

1. MİLGEM’in Hafızası

Tersane kelimesinin anlamı Türkçe’ye, İtalyanca “dersanadan” kelimesinden geçmiş ve teknelerin yapıldığı yer anlamında kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti’nden sonra Osmanlı Devleti’nde de gemi yapımı faaliyetlerine önem verilmiş, bu kapsamda Osmanlı Devleti’nin ilk tersanesi Aydıncık yöresinde

4 Mustafa Gürbüz Beydiz, “Osmanlı Dönemi Gemi Yapımında Ağaç Kullanımı”, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2017, Sayı: 2, 1-11, s. 2.

5 Halil Özseraç, a.g.e., s. 19.

kurulmuştur. Süleyman Paşa'nın 1354 yılında Rumeli'yi geçip Çanakkale Boğazı'na kesin olarak yerleşmesinden sonra bahriyenin merkezinin Gelibolu'ya taşınması sonrası ilk büyük tersane 1390 yılında Yıldırım Bayezid döneminde burada kurulmuştur.⁶

İstanbul'un fethi, Osmanlı Devleti'ni bir cihan imparatorluğu olma yoluna götürürken, Osmanlı denizciliği de yeni bir merkeze kavuşmuştur. Haliç'in durgun ve derin sularının bir tersane için son derece uygun olduğunu gören Fatih Sultan Mehmed, muhtemelen daha önce Bizans tarafından da tersane olarak kullanılmış olan Kasımpaşa Deresi'nin Hasköy tarafında bir tersane inşası için Kaptan-ı Derya (Donanma Komutanı) Hamza Paşa'yı görevlendirmiştir. Böylece gemi inşa edebilmek üzere birkaç göz, cami ve divanhaneden ibaret olan ilk tersane kurulmuş bu tersanenin faaliyetlerini devam ettirebilmesi için imparatorluğun kıyı bölgelerinden marangoz, gemici ve sanatkârlar getirilmiştir.⁷ 1455 yılında kurulan tersane, 1513 yılında kapatılan Gelibolu Tersanesi'nden malzeme araç ve gereçlerin getirilmesiyle XVI. yüzyılda dönemin en büyük tersanelerinden birisi hâline gelmiştir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çok kültürlü yapının da etkisi ile imparatorlukta yaşayan İtalyan ustalardan aktarılan teknik bilgilerin yardımıyla Osmanlı Donanması'nın gemilerinin yapıldığı bu tersanede, yıllık 250 gemi inşa edilebilmekteydi.⁸ Asıl gelişimini Yavuz Sultan Selim döneminde gösteren bu tersane; Galata'dan Kağıthane bölgesine kadar genişlemiş, 1515 yılında azami büyüklüğüne ulaşmıştır. Tersane bölgesi Tersane-i Amire olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar faaliyet göstermiştir. Tarihte Türkler için tersaneler sadece gemilerin inşa edildiği bir alan olarak değil aynı zamanda deniz ve denizcilikle ilgili her türlü faaliyetin sürdürüldüğü sosyal bir yaşam yeri olarak da kullanılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman döneminin sonlarına kadar gemi inşasında ham madde sorunu yaşamayan Osmanlı Donanması gemi yapımındaki lojistik ihtiyaçlarının pek çoğunu rakibi İspanyollardan farklı olarak yakın coğrafyalardan karşılayabiliyordu. Osmanlı Donanması'na Hollanda'dan gelen yelken bezi Güney Yunanistan ya da Batı Anadolu'da dokunurdu. Halatlar da kendir ve kenevirin yoğun üretildiği Samsun'dan temin edilirdi. 1656 yılında Kâtip Çelebi Samsun'da senede 400 ton halat üretildiğini yazmaktaydı.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün kurumlarında başlayan değişim ilk olarak askerî ve teknik alanda görülmüştür. Denizcilik alanında yeni askerî ve teknik kurumlarda Avrupa'dan getirtilen uzmanların

⁶ Arzu Yıldız, a.g.e., s. 25.

⁷ İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 5.

⁸ Arzu Yıldız, a.g.e., s. 26.

istihdam edilmesi sonrası bilgi birikimi oluşmuş ve Cumhuriyet Donanması'na bu birikimin bir kısmı aktarılmıştır. İlk olarak mühendishanelerin çekirdeğini oluşturan eğitim kurumları Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın girişimleri ile 1773 yılında eğitime başlamıştır. Avrupa kaynaklarından faydalanarak eğitim vermeye başlayan ilk kurum olan Mühendishane-i Bahri Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda denizcilik alanında kurumsal anlamda kurulan ilk okul olmuştur. XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise bu eğitim kurumlarında öğretmen olarak görev yapan Fransız hocaların İstanbul'u terk etmesini müteakip mühendishanedeki eğitim işi artık Türk öğretmenlerin sorumluluğuna geçmiştir. Denizcilik alanında eğitim veren bu okulda görev alan Türk öğretmenler, Avrupa'daki benzer öğretim kurumlarında da ders olarak verilen aritmetik, geometri ve mühendisliğe dair ders kitaplarının tercümesini yaparak mühendishanelerdeki eğitim-öğretimin millileştirilmesi ve modernleştirilmesi noktasında önemli katkılarda bulunmuştur.⁹ Dönemin uluslararası siyasetinde söz sahibi olma iddiasındaki tüm ülkelerin bu dönemde deniz okulları bulunmaktadır. XIX. yüzyılda buhar gücünün gemi makinelerinde kullanımının başlaması, geminin zırhla kaplanması ve çelik gemilerin donanmalarda asıl unsur olarak yer alması personel eğitimini yakından etkilemiştir.¹⁰

XX. yüzyılın başlarında donanmaya yeni gemilerin alınabilmesi ve donanmanın güçlendirilmesi için yapılan en önemli çalışma, Donanma Cemiyeti'nin kurulması olmuştur. Cemiyet bir donanma vücuda getirmek amacıyla merkezi İstanbul'da olmak üzere 19 Temmuz 1909 tarihinde kurulmuştur. Donanma Cemiyeti'nin kuruluş amacı, nizamnamesinin 2'nci maddesinde; "Osmanlı Devleti'nin büyük devletler arasındaki mevkiini muhafaza ve umumi menfaatlerini sağlamak için ihtiyaçla münasip bir deniz kuvveti meydana getirmek" olarak ifade edilmiştir. Bu gayeye ulaşmak için cemiyet maddi ve manevi her türlü meşru vasıtaya başvurmak ile sorumlu tutulmuştur. Donanma Cemiyeti tarafından 1910 yılında haftalık olarak yayımına başlanan ve 1919 yılına kadar yayın yapan Donanma Mecmuası'nın ilk sayısında kaleme alınan yazıda cemiyetin amaçlarının, "otuz milyon Osmanlı vatandaşına, ihtiyarına, gencine, çocuğuna, kadınına, erkeğine; Türk, Arap, Arnavut, Çerkez, Laz, Rum, Ermeni, Bulgar'ına; zenginine ve fakirine baş vurarak her birinden ayda 1 kuruş almak suretiyle gerçekleştirebileceği" belirtilmiş ve bu kapsamda "Güçlü Bir Donanma İçin Ayda 1 Kuruş" ismiyle bir kampanya başlatılmıştır.¹¹ Yapılan yardımlar neticesinde 1919 yılına kadar

⁹ Levent Düzcü, "Tersane Mühendishanesi 'nde Eğitim", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019, Sayı: 9, 121-132, s. 128.

¹⁰ Mehmet Yüksel, Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Donanma Politikası, Dora Yayınları, Bursa, 2016, s. 97.

¹¹ Mehmet Yüksel, a.g.e., s. 146.

donanmasına önem veren ve çoğunluğunu Türkler'in oluşturduğu Osmanlı vatandaşları sayesinde Donanma Cemiyeti tarafından 606.114.875 kuruş ve 17 para gelir elde edilmiştir. Yapılan yardımlarla o zamanki kur hesaplarına göre 6 drednot ya da 4 kruvazör parası toplanacak kadar büyük bir meblağda para toplanmıştır. Ayrıca sadece 1907-1908 yılları arasında donanmaya 60,8 milyon bütçe verildiği değerlendirildiğinde toplanan paranın büyüklüğü bir kez daha öne çıkmaktadır.¹²

XVII. yüzyıldan Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiği tarihe kadar donanmanın genel durumu hakkında bir değerlendirme yapıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun küresel değişimleri kendisi yönetememesi veya bu değişimi kurumsal altyapıya oturtamaması neticesinde donanma gerileme sürecine girmiştir. Aynı zamanda ilerleyen süreçte zırhlı gemilerin varlığı da nispi seviye farkını derinleştirmiştir. Ayrıca gemi inşa teknolojisinin Batı ülkelerinin tekeline geçmesinden dolayı ancak yüklü harcamalar yapmak suretiyle deniz gücüne sahip olunabilmiştir. Yaşanan bu gelişme Türkiye Cumhuriyeti'nde millî imkânlar ile gemi inşa edilmesini zorunlu kılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllara gelindiğinde denizciliğin ve deniz ulaştırmasının ülkenin gelişmesinin ana yapı taşlarından biri olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle temel endüstri kollarından biri olan tersanelerin teknoloji ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve gerekli yatırımların yapılarak millî ekonomiye katkı sağlanması gibi konular gündeme getirilerek gemi inşa sanayisi canlandırılmaya çalışılmıştır. Atatürk'ün "Denizciliği Türk'ün millî ülküsü olarak düşünmeli ve bunu az zamanda başarmalıyız." sözü ile Cumhuriyet Türkiye'sinin denizciliğe vermesi gereken önem ortaya konulmuştur. 1920'lerden itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsallaşmaya yönelik değişim ve dönüşüm hareketlerinden Türk donanması da nasibini almıştır. Ancak sınırlı mali kaynaklar ve yabancı ülkelerle savaş sonu sorunların devam etmesi silah ve teçhizat alımında seçenekleri sınırlamıştır. Bu bağlamda tasarlanan ilk donanma programında; Gölcük Tersanesi'ni inşa etmek, Donanmayı Turgutreis, Hamidiye, Mecidiye, Peyk-i Şevket, Berk-i Satvet, Basra, Taşoz gemilerinden teşkil etmek ve diğer gemileri eğitim, yedek parça veya yatak gemisi olarak kullanmak ya da hizmet dışına ayırmak, 2 adet denizaltı ısmarlamak, eğitime önem vermek ve eğitimler için yurtdışına personel göndermek hedefleri belirlenmiştir.¹³

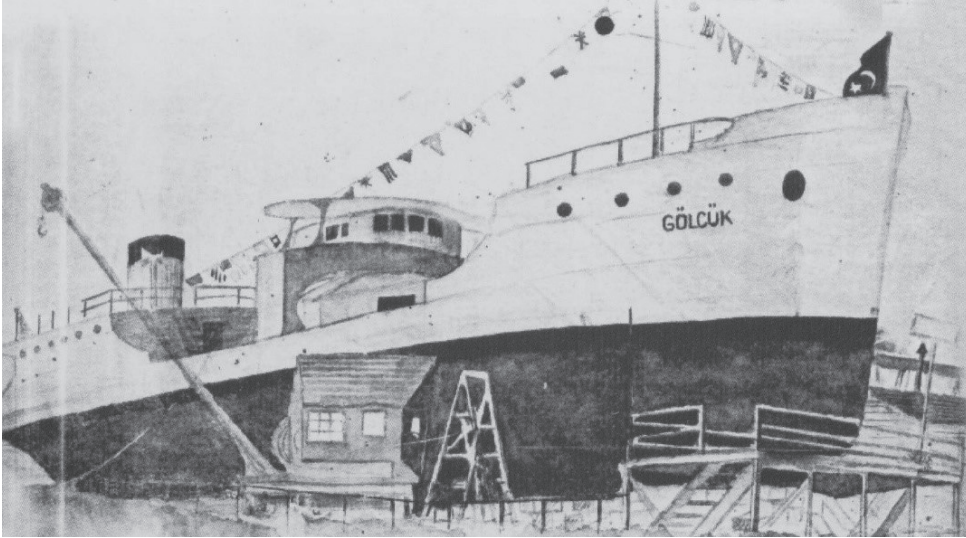
Cumhuriyet dönemi gemi inşa faaliyetlerine baktığımızda Türk Deniz Kuvvetleri'nin ilk yerli gemi inşa üretimi Gölcük yağ gemisi¹⁴ Yüksek Müh. Yzb. Ata NUTKU'nun dizaynı ile 1937 yılında hizmete girmiştir. Gölcük yağ

12 Mehmet Yüksel, a.g.e., s. 148.

13 Mehmet Yüksel, a.g.e., ss. 245-246.

14 Denizcilik sektöründe yağ tabiri, o tarihlerde akaryakıt anlamında kullanılmaktaydı.

gemisi II. Meşrutiyet devrinden bu yana Türkiye’de dizayn edilerek üretilen ilk gemi olmuştur. 1940 yılından itibaren uçak motoru kullanarak inşasına başlanan iki adet hücum bot Taşkızak Tersanesi tarafından inşa edilmiştir. Müteakiben 1963 yılına kadar inşa edilen gemilerin tamamı su ve yakıt gemisi gibi yardımcı sınıf gemilerdir. 1963 yılında aslında bir gemi inşa faaliyeti olmamakla birlikte Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın gemi inşa sürecinde attığı adımlardan birini teşkil eden önemli bir karar verilmiştir. 1950’den itibaren overhol maksadıyla ABD’ye giden gemilerimiz ve denizaltılarımızın uzun süreli ve kapsamlı bakımları 1963 yılından itibaren Gölcük Tersanesi’nde yapılmaya başlanmıştır. Eylül 1963 yılında malzemeleri ve inşa resimleri ile ithal edilen TCG Koçhisar ile Hisar sınıfı karakol gemilerinin yapımına başlanmıştır. 1964 yılında Kıbrıs’a yapılmak istenen harekâta büyük eksikliği hissedilen çıkarma gemilerinin inşası hurdaya ayrılmış tank motorlarının gemilere monte edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. 1967 yılında ise Hisar sınıflarından elde edilen tecrübe ile Türk Deniz Kuvvetleri’ne önemli bir yol kat ettiren Berk ve Peyk gemilerinin inşasına başlanmıştır.¹⁵

Şekil-1: Gölcük Yağ Gemisi¹⁶

2. MİLGEM’e Giden Yolda Savunma Sanayii

Makine ve Kimya Endüstrisi (MKE), savunma sanayii kuruluşları içerisindeki en eski kuruluşur. Türk savunma sanayinin temelini oluşturan MKE, değişik isim ve statüler altında XV. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar inebilen tarihi bir geçmişe sahiptir. Kurumun çekirdeğini, İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulan Top Dökümhanesi oluşturmaktadır. O zamanki adı “Top Asithanesi” olan Tophane,

¹⁵ Özden Örnek, MİLGEM’in Öyküsü, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020, s.18.

¹⁶ Aydın Eken, a.g.e., s.112.

faaliyetini Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına kadar sürdürmüştür. Kurum;

- Tophane-i Amire Müşirliği (1832),
- Tophane-i Amire Nazırlığı (1908),
- İmalat-ı Harbiye Müdüriyeti Umumiyesi (1909),
- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü (1921),
- MKE Kurumu Genel Müdürlüğü (1950),

unvanları altında iktisadi ve ticari faaliyetlerini devam ettiren bir kuruluş olarak günümüze kadar gelmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında savunma sanayine ilişkin ciddi bir alt yapı eksikliği bulunmaktadır. Bu alandaki tesisler, Kurtuluş Savaşı sırasında işgal altında bulunan İstanbul'dan imalathane ve tezgâhların Anadolu'ya nakledilmesi ile oluşan küçük kuruluşlardan ibarettir. Savunma sanayinin, topyekûn sanayileşmenin ve kalkınmanın önemli bir parçası olduğunun bilincinde olan Kurtuluş Savaşı kadrosu, sanayileşmenin ve dolayısıyla savunma sanayinin devlet eliyle yönlendirilerek geliştirilmesi gerektiğini öngörmüştür. Bu kapsamda 1921 yılında "Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü" kurulmuştur. Savunma sanayinin gelişmesi için Kırıkkale'de entegre bir silah sanayinin kurulması hususu, ilk kez İzmir İktisat Kongresi'nde ele alınmıştır. Bu görüş ve kararlar doğrultusunda başlatılan çalışmalar sonucu;

- 1924'te Ankara'da Hafif Silah ve Top Tamir Atölyeleri, Fişek ve Marangoz Fabrikaları,
- 1928'de Kırıkkale'de Pirinç Fabrikası,
- 1928'de Kırıkkale'de Elektrik Makinaları Fabrikası,
- 1929'da Kırıkkale'de Mühimmat Fabrikası,
- 1931'de Ankara'da Kayaş Kapsül Fabrikası,
- 1931'de Kırıkkale'de Çelik Fabrikası,
- 1935'te Ankara'da Gaz Maskesi üretimi için Mamak Gaz Maske Fabrikası,
- 1936'da Kırıkkale'de Barut, Tüfek ve Top Fabrikaları,

kurulmuştur. Bu fabrikalar bugünkü MKE Kurumu'nun temelini oluşturmuştur. Özel sektörde de pek çok alanda ilk üretim MKE tesislerinde gerçekleştirilmiştir. MKE Türk Traktör Fabrikası, Trakmak, Tofaş Otomobil Fabrikası, Tofaş Oto Ticaret, Tügsaş, Nitromak vb. sanayi kuruluşlarının kurulmalarına büyük ortak olarak öncülük etmiştir.¹⁷

¹⁷ Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu İnternet Sitesi, <https://www.mkek.gov.tr/tr/page.aspx?id=13>, (Erişim

ASELSAN 1975'te TSK'nın haberleşme ihtiyaçlarının millî ve özgün olarak karşılanması amacıyla başladığı faaliyetlerini geliştirerek bugün uluslararası ölçekte bir firma hâline gelmiştir.¹⁸ Türkiye'nin en büyük savunma elektroniği kuruluşu olan ASELSAN; başta TSK olmak üzere yurtiçi ve yurtdışı ihtiyaç makamlarının, haberleşme ve bilgi teknolojileri, radar ve elektronik harp, elektro-optik, aviyonik, insansız sistemler, kara, deniz ve silah sistemleri, hava savunma ve füze sistemleri, komuta kontrol sistemleri, ulaştırma, güvenlik, trafik, otomasyon ve sağlık teknolojilerine yönelik ihtiyaçlarını karşılayabilecek çok geniş bir ürün yelpazesine sahiptir.¹⁹

Modern bir savunma sanayiinin geliştirilmesi ve TSK'nın modernizasyonunun sağlanması amacıyla 1985 yılında 3238 sayılı Kanun'la Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde "Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı" kurulmuştur. Başkanlık 1989 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Müsteşarlık 2017 yılında gerçekleştirilen düzenleme ile Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmış, 2018 yılında ise 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Savunma Sanayii Başkanlığı'nın amacı ülkemizde savunma sanayii altyapısının tesisine ilişkin politikaları tespit ve tatbik etme yetki ve sorumluluğuna sahip mekanizmaların oluşturulmasıdır.²⁰

ROKETSAN, uluslararası bir program olan "Stinger Avrupa Ortak Üretim Projesi" kapsamında füzelerin kritik alt sistemlerinden olan kompozit yakıtlı fırlatma ve uçuş motorları ve sevk sistemlerinin yurt içinde üretiminin Türkiye tarafından üstlenilmesi kapsamında Savunma Sanayii İcra Komitesi kararı ile "TSK'nın roket ve füze ihtiyaçlarının karşılanması, ülkemizde roket ve füze tasarımı, geliştirilmesi ve üretimi konularında lider bir kuruma sahip olunması" amacı ile 14 Haziran 1988 tarihinde kurulmuştur. ROKETSAN günümüzde farklı özelliklerdeki roket, füze, güdümlü mühimmat ve bunların fırlatma sistemleri ile sevk sistemlerini, roket yakıtlarını, arayıcı başlıklarını, güdüm ve kontrol sistemlerini, tapalarını, harp başlıklarını, mekanik aksamalarını, algoritmalarını, yazılımlarını tasarlamak ve üretmek, bu sistemlerin kara, hava, deniz ve denizaltı platformlarına entegrasyonunu yapmak, lojistik hizmetlerini vermek, balistik koruma sistemleri tasarlamak ve üretmek, uydu fırlatma sistemleri geliştirmek çerçevesindeki faaliyetlerini yürütmektedir.²¹

HAVELSAN, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Güçlendirme Vakfı'nın bir şirketi

---

Tarihi: 14.05.2021).

18 ASELSAN İnternet Sitesi, <https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

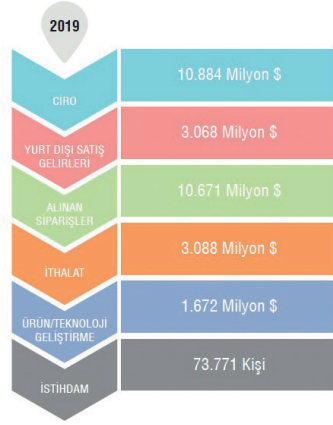
19 ASELSAN İnternet Sitesi, <https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/biz-kimiz>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

20 T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı İnternet Sitesi, <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=39&LangID=1>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

21 ROKETSAN İnternet Sitesi, <https://www.roketsan.com.tr/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

olarak 1982 yılında kurulmuştur. Yazılım yoğun sistemler konusunda faaliyet gösteren HAVELSAN; komuta kontrol ve savunma teknolojileri, eğitim ve simülasyon teknolojileri, bilgi ve iletişim teknolojileri, ülke güvenliği ve siber güvenlik çözümleri alanlarında özgün ürün ve sistemlerden oluşan çözümlerini TSK'nın, kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektörün ve uluslararası müşterilerinin hizmetine sunmaktadır.²²

Savunma Sanayimiz emekleme dönemini geçmiş ve ayaklanmıştır. En büyük 100 savunma sanayi şirketi içerisinde artık yedi²³ Türk şirketi bulunmaktadır.²⁴ 1990 yılında Millî Savunma Bakanlığı'nın desteği ile 12 üye ile kurulan ve hâlihazırda 122 üyesi bulunan Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği (SASAD) ise savunma sanayi şirketlerimiz arasındaki koordinasyonu ve sinerjiyi sağlamak görevini üstlenmiştir.²⁵ SASAD'ın 2019 yılı Geleceğe Yönelik Ürün Ve Teknoloji Projeksiyonu SASAD Önerileri

Raporu incelendiğinde sektörün kendine olan güveni, imkân ve kabiliyetlerine hâkimiyeti, geleceğe yönelik planlaması ve beklentileri ortaya konulmuştur.²⁶ 1994 yılında başlayan MİLGEM projesinin ortaya çıkış serüveninde geniş bir vizyona sahip Türk Deniz Kuvvetleri personeline bulunan bakış açısının artık farklı pek çok paydaşa bulunması sorunlara çözüm önerilerinin getirilmesi umut verici gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

Şekil-2: Sektörün Genel Görünümü²⁷

Savunma Sanayimizin 2019 yılı analizi de SASAD tarafından yapılmıştır. 2019 yılı savunma sanayi cirosu 10.884 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 2014 yılı rakamları ile karşılaştırıldığında bileşik yıllık büyümenin %16,3 olduğu hesaplanmıştır. Sektörün Türkiye'ye sağladığı toplam istihdam

22 HAVELSAN İnternet Sitesi, <https://www.havelsan.com.tr/kurumsal/hakkimizda/sirket-profil/>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

23 ASELSAN (48.), TUSAŞ (83.), BMC (85.), ROKETSAN (91.), STM (92.), FNSS (98.), HAVELSAN (99.).

24 Millî Savunma İnternet Sitesi, <http://www.millisansavunma.com/news/defence-news-top-100-listesinde-yedi-turk-sirketi/>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

25 Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği İnternet Sitesi, <https://www.sasad.org.tr/kurumsal/>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

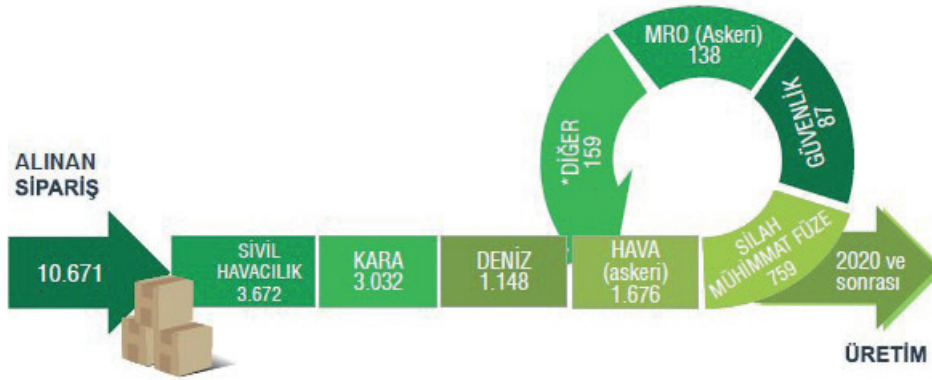
26 SASAD ARGE ve Teknoloji Komitesi, "Geleceğe Yönelik Ürün ve Teknoloji Projeksiyonu Raporu", Ankara, 2019, <https://www.sasad.org.tr/uploaded/Gelecege-Yonelik-Ur%FCn-ve-Teknoloji-Raporu-Yoneticisi-Ozeti.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.22.2021), s.8.

27 Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, a.g.y., s.1.

ise 73.771 kişi olarak gerçekleşmiştir.²⁸ Sektörün genel görünümü Şekil-1’de, firmaların sipariş dağılımı Şekil-2’de sunulmuştur.

Türk Savunma Sanayii’nin gelişmesini, büyümesini ve dünyada sayılı savunma sanayii şirketleri arasında yer bulmasını teşvik eden ve fitili ateşleyen unsurlardan biri Türk Deniz Kuvvetleri’nin başlattığı MİLGEM projesi olmuştur.

Şekil-3: Firmaların Sipariş Dağılımı²⁹

3. MİLGEM’e Giden Yol

Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk, Eylül 1924’te Hamidiye kruvazörü ile yaptığı Karadeniz gezisinde, gemi komutanı Binbaşı Hüsametdin ÜNSAL ile yapmış olduğu bir söyleşide donanmanın oluşması ile ilgili fikirlerini şöyle açıklamıştır: “Dış pazarlardan satın alınan gemilerle donanma yapılmadığını siz de biliyorsunuz. Donanma sadece kıyıyı koruyacak bir kuvvet değil, bundan daha önemli olarak deniz yollarının güvenliğini sağlayacak bir kuvvettir. Anadolu’da yaşadıkça, bu bakımdan ihtiyacımız daha büyüktür. Evvela çekirdek bir donanma tedarik etmekle yetinip, deniz sanayi ve ticaretimizi geliştirmeliyiz. Bundan sonra memleket sanayinde fişkıracak donanmayı yapmak da kolay olacaktır.” Yine aynı gezide Hamidiye Kruvazörü hatıra defterine: “Hudutları mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk Devleti’nin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türkiye Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kadir bir donanmaya malik olmak gayedir.” satırlarını yazmıştır. Osmanlı Devletinden miras kalan, kısıtlı yeteneklerle inşa edilen ve satın alınan gemilerin oluşturduğu Türkiye Cumhuriyeti ilk donanmasının, bugün dünyada askeri gemi tasarım ve inşa sektöründe sayılı devletler arasındaki yerini alması o tarihlerde vizyonun Atatürk tarafından belirlendiği milli gemi inşa hedefidir.

²⁸ Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, Performans Rapor I, Ankara, 2019, <https://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021), s.14.

²⁹ Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, a.g.y., s.8.

Şekil-4: PEYK Denize İndirilişi

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gemi İnşa Daire Başkanlığı “kendi kuvvetini kendin geliştir” felsefesinin benimsendiği 1960’lı yıllarda kurulmuştur. Eylül 1965’te Gölcük Tersanesi Komutanlığı’nda denize indirilen TCG KOÇHİSAR, Mart 1967 yılında kızağa konan TCG BERK ve Ekim 1968 yılında kızağa konan TCG Peyk ile 1960’lı yılların önemli savaş gemisi inşa projeleri olan “Refakat Muhribi Projesi” başlatılmış ve gelecekteki projelerin teminatı olmuştur. Diğer taraftan 1941 yılında tekrar faaliyete geçen Taşkızak Tersanesi K.1ığında 1970’li yılların başlarına kadar yaklaşık 70 parça gemi inşa edilmiş, bu gemilerin büyük çoğunluğu Deniz Kuvvetleri mensubu asker ve sivil mühendisler tarafından milli olarak dizayn edilen çıkarma gemi ve araçları ile değişik maksatlı yardımcı sınıf gemilerden oluşmuştur.

Şekil-5: TCG Poyraz (P 345) Denize İndirilişi

1970’li yıllarda başlayan ve özellikle 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı ardından uygulanan ambargolar nedeniyle bir başka atılım daha gerçekleştirilmiş, 1970, 1980 ve 1990’lı yıllarda; teknoloji ve bilgi paylaşımının sağlanmasını da kapsayan anlaşmalar ile Taşkızak Tersanesi Komutanlığında Alman dizaynı hücumbotlar, Gölcük Tersanesi Komutanlığında ise Alman dizaynı denizaltı ve fırkateyn projeleri hayata geçirilmiştir. Tersanelerde görevli mühendis, işçi sınıfı personelin bahse konu projeler kapsamında, değişik sınıf gemilerde görevli subay/astsubay personelin kendi sorumlu oldukları sistemler kapsamında aldıkları yurt içi/yurt dışı kurslar ve görevler ile Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın personeli için yurt içi/yurt dışı yüksek lisans eğitim politikaları; askeri tersanelerde yoğun, modern gemi inşa ve sistem entegrasyon bilgi birikiminin oluşmasına, alt yapı imkanlarının artmasına neden olmuş ve bu birikim daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Şekil-6: TCG Fatih (F-242) Denize indirilişi

Ancak, yabancı firmalardan bir paket şeklinde dizaynın ve malzemelerin sağlandığı inşa modellerinin; malzeme bazında daha pahalı, rekabet ortamını sağlayamama dolayısıyla fiyat kontrolünün kaybedilmesi, tatmin edici seviyede yerli katkı oranının gerçekleştirilememesi, ana yükleniciler tarafından basit dizayn değişimleri için dahi yüksek bedeller talep edilmesi, milli dizayn/inşa standartlarının oluşturulmasına menfi etkisi gibi nedenlerle işletilmesinin uygun olmayacağı değerlendirilmiş ve “Gemi İnşa malzemelerinin paket malzeme olarak tek firmadan alınması yerine sistem/ünite bazında alımların yapılması ve gemi inşaatının tamamen kendi imkânlarımızla gerçekleştirilmesi” konusunda komuta katının inceleme yapılması direktifi ile MİLGEM projesi ilk karargah çalışmaları Mayıs 1993 ayında başlamıştır.

Direktif kapsamında yapılan incelemeler sonucunda askeri tersanelerin mevcut bilgi birikimi ve tecrübesinden etkin şekilde yararlanılacağı, yurt içi malzemelerin uluslararası standartlarda imalinin sağlanabileceği, yurt içinde çok sayıda yan sanayi dalında gelişme sağlanabileceği, daha kapsamlı ve daha az maliyetle entegre lojistik destek uygulanabileceği, bağımlılığın azalacağı, dizayn ve malzeme temin maliyetlerinde azalmalar sağlanacağı, özel sektörün harp gemisi alanında tecrübe ve altyapı kazanacağı ve bu kapsamda prototip gemi sonrası orta vadede askeri gemilerin Türk özel sektör tersanelerinde yapılabileceği değerlendirilmiştir. 14 Mart 1996 tarihinde MİLGEM Görev İhtiyaç Tanımı (GIT) Dokümanı amiraller kurulunca onaylanmıştır.

MİLGEM projesi kapsamında ilk Dizayn Proje Ofisi 1997 yılında Taşkızak Tersanesi K.lığı bünyesinde çok kısıtlı sayıda personel ile oluşturulmuştur. MİLGEM Karakol ve DSH gemisinin fizibilite/ön dizayn konsept çalışmaları ve teknik dokümanları İstanbul Teknik Üniversitesi ile birlikte Taşkızak Tersanesi Komutanlığı tarafından kısa bir sürede bu ofiste gerçekleştirilmiştir. 07 Ağustos 1998 tarihinde de MİLGEM Karakol ve DSH gemisinin Teknik Tanımlama Dokümanı (TTD) Amiraller kurulunca onaylanmış ve Haziran 1999 ayında Teknik Şartname hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır. 15 Şubat 2000 tarihli ve 2000/5 sayılı Savunma Sanayii İcra Komitesi (SSİK) kararı gereğince gemilerin 8+4'lük paketler halinde serbest rekabet şartlarında belirlenecek bir ana yüklenici sorumluluğunda Türkiye'de inşa edilmesine karar verilmiştir. 17 Ağustos 1999 tarihindeki Gölcük depremi sonrasında Taşkızak Tersanesi K.lığı TGS Pendik Tersanesine taşınarak İstanbul Tersanesi K.lığı olarak yeniden teşkil edilmiştir. 18 Mayıs 2002 tarihinde Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) tarafından ihaleye çıkılmış, Teklife Çağrı Dosyası'na cevap veren iki konsorsiyumun şartnamedeki hususları karşılamaması sonucu 14 Haziran 2002 tarihi itibarıyla ihale iptal edilmiştir.

İhaleden sonuç alınmamasına müteakip ayrı bir dizayn ihalesine esas teknik şartnamenin oluşturulması ve sonrasında projenin kontrolü maksadıyla İstanbul Tersanesi K.lığı bünyesinde Deniz Kuvvetleri K.lığı personeli mühendis subay ve sivil mühendislerin bir araya getirilmesi ile 12 Mart 2004 tarihinde MİLGEM Proje Ofisi (MPO) teşkil edilmiştir. Bu ofiste hazırlanan yeni şartname ve teklife çağrı dosyası ile MİLGEM ihalesi 2004 yılında tekrarlanmış, ancak 2005 yılında sonuçlanan ihaleye sadece tek bir firma teklif vermiştir. Dizayn tecrübesi bulunmayan bahse konu firmanın sadece platform tasarımına verdiği teklif bedelinin toplam proje bütçesinin % 20'sini bulması ve yabancı tasarımcıların yönetiminde Türk mühendislerinin katılımı ile dizaynın gerçekleştirilmesi önerisinin "milli gemi" ruhuna aykırı olması nedeniyle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı talebi ile bahse konu ihale ikinci kez iptal edilmiştir.

İhalelerden istenilen sonucun alınamaması, tasarımın tamamen milli olarak yapılabilmesi için süreç içerisinde ortaya çıkan zaruret ve MİLGEM Proje Ofisi Md.lüğündeki birkaç mühendis subayın “Biz bu ofiste MİLGEM’in tasarımını ve entegrasyonunu yaparız, yeter ki bize güvenilsin, mühendis personel ihtiyacı karşılansın, malzeme ve hizmet alımları da zamanında gerçekleştirilsin, sonuçta iyi veya kötü ama bizim gemimiz, Milli Gemi olur” diyerek inisiyatif alması ve teklifi sonucu, zamanın komuta kademesinin de güven ve takdiri ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı; dizayn, inşa ve performans sorumluluğunu üzerine alarak tasarımın MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından yapılmasına karar verilmiştir. MİLGEM Proje Ofisinin kurulması ile birlikte diğer birliklerden de atanan personel ile güçlendirilen MPO tarafından , MİLGEM’in dizayn ve inşasına yönelik prensip kararları ve dizayn kriterleri oluşturulmuştur.

MİLGEM modeli olarak adlandırılan bu tedarik modelinde, dizayn ve performans sorumluluğu tamamen Deniz Kuvvetleri K.lığı üzerinde olmak üzere, tasarım, inşa ve donatımda ihtiyaç duyulacak sistem, malzeme ve hizmetlerin Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) sorumluluğunda çok sayıda farklı yüklenici sözleşmeleri ile (ASELSAN/HAVELSAN İş Ortaklığı, STM A.Ş., MTU, Türk Loydu, İTÜ,vb.) gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. MİLGEM modelinde ayrıca proje süresince onlarca irili ufaklı yerli savunma ve sanayi firmaları ile birebir görüşmeler yapılmış, fikren ve bilgi/tecrübe ile desteklenerek özgüven kazanmaları ve projelerde yer almaları sağlanmıştır.

Bir savaş gemisinin en önemli dizayn kriteri muharebe alanında geminin bekasını sürdürebilme yeteneğidir. Geçen yüzyılın ilk yarısında bu hedefe kalın/korunaklı zırhlarla kaplanmış gemiler ve daha uzun menzilli toplarla erişilirken, günümüz modern savaş gemilerinde bu hedefe düşmanın sizi geç tespit etmesini sağlayacak ve dolayısı ile size ilk hücum imkanını verecek iz yönetimi tedbirleri, uzun menzilli sensör ve silahlarla erişilmektedir. Bu kapsamda MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından geminin izlerini (sualtı, radar kesit alanı, manyetik, kızılötesi iz) minimuma indirecek modern tedbirler tüm dizayn süreci boyunca göz önünde bulundurulmuştur.

Ayrıca; TCG HEYBELİADA (F-511)’ nın tasarımında; Türkiye’de ilk defa yayınlanmış olan Türk Loydu Askeri Gemi Kurallarının uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yapısal boyutlandırma hesapları yapılarak oluşturulan gemi konstrüksiyonunun mukavemet ve titreşim analizleri yapılmış, bir ilk olarak bu çalışmalar sonucunda geri besleme sağlanarak Türk Loydu kurallarının geliştirilmesine çok büyük bir katkı sağlanmıştır. Türkiye’de ilk defa bir muharip geminin torpido ve mayın silahlarına karşı temassız sualtı patlaması dayanım analizleri bu proje ile yapılmış ve bu analizlere bağlı olarak tekne bünyesindeki elemanlar dizayn edilerek sualtı

patlamalarında daha mukavim bir yapının oluşturulmasına yönelik yetenek ve bilgi birikimi sağlanmıştır. Sualtı patlaması dayanım analizleri ile; testlerle yapılması mümkün olmayan tüm patlama geometrisi senaryolarında yüksek beka kabiliyetine sahip gemi yapısı elde edilebilmekte ve, kazanılmış olan maliyet-etkin analiz kabiliyeti sayesinde sualtı patlama testlerine olan ihtiyaç büyük oranda ortadan kalkmıştır.

Milli imkanlardan azami ölçüde yararlanılması prensibi çerçevesinde, İstanbul Teknik Üniversitesi ile yürütülen model deneyleri çalışmaları sonucunda MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından form, hidrodinamik tasarım analizleri icra edilmiş, iteratif olarak tekne formu ve tekne üzerindeki dümen, şaft, şaft yatağı, yalpa düzeltici kanat gibi elemanların su akışına göre optimizasyonu ve makina gücünü tespit etmek amacıyla hesaplamalı akışkanlar dinamiği yöntemi ile analizler yapılmış ve tekne formu belirlenmiş, ve 29 knot üzerindeki sürati, yüksek manevra kabiliyeti ile ADA sınıfı korvetler dünya üzerindeki başarılı tasarımlar arasında yerini almıştır. TCG HEYBELİADA'nın bekasının teyidi amaçlı sualtı kesiminden en az üç bölme yaralanması senaryoları göz önünde bulundurularak yaralı stabilite hesapları yapılmış ve uluslararası standartlara uygun olarak yarasız stabilite hesapları gerçekleştirilmiştir.

TCG HEYBELİADA'nın inşasına fiili olarak 22 Ocak 2007 tarihinde İstanbul Tersanesi K.lığında başlanmış ve 27 Eylül 2008 tarihinde denize indirilmiştir.

Şekil-7: Blok İnşası

Şekil-8: TCG Heybeliada Denize İniş Töreni

ADA SINIFI KORVET ANA BOYUTLARI

Tam Boy (Loa)	:99,56 m
Su Hattı Boyu (Lwl)	:91,40 m
Su Hattı Genişliği (Bwl)	:12,74 m
Maks.Genişlik (Bmax)	:14,42 m
Draft (T)	:3,85 m

TCG HEYBELİADA'nın inşaaı için MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından yoğun sistem-sistem ve sistem-gemi entegrasyon tasarım faaliyeti icra edilmiştir. Entegrasyon tasarımı; gemide

kullanılacak tekne, makine, elektrik ve savaş sistem/ekipmanlarına ait alt yüklenicilerinden elde edilen ürün/sistem tasarım bilgileriyle, sistemlerin hem kendi bünyelerindeki tasarım şartlarını hem de teknik, fonksiyonel, ergonomik

ve denizcilik gibi gemiye entegrasyon şartlarını sağlayacak şekilde, üç boyutlu model üzerinde icra edilen detaylı yerleşim sürecidir. Ayrıca, entegrasyon tasarımında alt ürün yüklenicileri ile birlikte gemiye ait teknik ve entegrasyon şartlarını sağlayabilecek sistem-ekipman ürün geliştirme faaliyetleri de icra edilmektedir. Ülkemizde ilk kez üretilen TL-D36 kalitesinde yüksek akma dayanımına sahip gemi inşa sacı kullanımı, dümen sistemi, şok dayanımlı kaportalar, sistem/eçhize darbe emicileri, tatlı su üretme sistemi, elektrik dağıtım sistem üniteleri, hava emiş/egzost sistemleri, basınçlı hava sistemleri, yangın söndürme sistemi, gemi demir-ırgat sistemleri, teleskobik babalar, vasita mataforası-gemi vasıtaları, gemi tipi mobilyalar, servis mahalleri ekipmanları, helikopter hangar kapısı, torpido kovan, kış vasita kapakları,sancak iskelerleri, pencere cam ve kasaları milli olarak tasarımı MİLGEM Projesi kapsamında geliştirilmiş sistem/eçhizelerdir.Bu süreçte işçiliğe esas çelik tekne modelinin oluşturulması, devre tasarımlarının yapılması, sistem/ekipman çakışma analizlerinin icrası ve tüm çelik ve donatım işlemleri için montaj/ işçilik resimlerinin üretilmesi sağlanmakta, sistem/ekipmanlara ait alt yüklenicilerden edinilen tasarım girdileri, test sonuçları, fabrika durum raporları ve diğer geri beslemeler uyum/koordine içerisinde yönetilerek modele ve tasarım dokümanlarına yansıtılmaktadır. Entegrasyon tasarımı, MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından geminin hizmete girişine kadar yoğun mühendislik iş gücü harcanmasını gerektirmiştir. MİLGEM projesinde elde edilen önemli başarının ve dizayn kabiliyetinin müteakip Deniz Kuvvetleri projelerine aktarılması amacıyla 2010 yılında adı, Dizayn Proje Ofisi Müdürlüğü (DPO) olarak değiştirilen MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından TCG HEYBELİADA'nın inşası için yaklaşık 12000 adet resim ve doküman üretilmiştir.

TCG HEYBELİADA (F-511) 27 Eylül 2011'de hizmete girmiştir. TCG HEYBELİADA (F-511)'da gerçekleşen Yüzde 65 yerlilik oranı ile MİLGEM Projesi, muadilleri arasında öngörülen zaman, performans ve bütçede tamamlanmış olan ve uluslararası otoriteler tarafından büyük bir başarı olarak nitelendirilen nadir projelerden birisidir. Bu başarının arkasındaki en büyük etkenlerden birinin diğer başarılı projelerde olduğu gibi, mühendislik nosyonu ile Deniz Harp Okulundan mezun olan Deniz Kuvvetleri personelinin Donanma gemilerinde belli süreler görev aldıktan sonra mühendis sınıfına geçirilerek projede görev alması ile oluşan organik bağ içinde kullanıcı ile sağlanan amaç ve anlayış birliğinin olduğu değerlendirilmektedir.

MİLGEM Projesi ile Türkiye'de ilk defa olarak günümüz teknolojisine uygun, yüksek standartlara ve harp gücüne sahip, komplike bir su üstü harp gemisinin dizayn ve entegrasyonu yerli sanayinin desteği ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dizayn Proje Ofisi Müdürlüğü (MİLGEM Proje Ofisi Müdürlüğü) tarafından millî imkânlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu

proje ile teknolojik açıdan birçok kritik sistemin millileştirilmesi sağlanmış, bu alanda bilgi birikimi elde edilmiş ve ülkemizde gerçek anlamda muharip savaş gemisine yönelik teknoloji üretilmeye ve üretilen teknolojilerin entegrasyonu başarılmıştır. Bu proje ile ülkemiz milli muharip gemi tasarımı ve inşa kabiliyetine sahip ülkeler arasına girmiştir. Aynı zamanda Milli Savunma Sanayi firmalarına da özgüven sağlamıştır. Yeni milli sistemlerin hazır oldukça ADA Sınıfı Korvetlerin tasarımına entegre edilmesi ile birlikte projenin dört gemisi TCG HEYBELİADA (F-511), TCG BÜYÜKADA (F-512), TCG BURGAZADA (F-513) ve TCG KINALIADA (F-514) inşaları tamamlanarak sırasıyla 2011, 2013, 2018 ve 2019 yıllarında hizmete girmiştir.

Yerli ve millî gemilerimizin bir başka ortak özelliği ise hizmete girdikleri günden hizmet dışına ayrılıncaya kadar gururla taşıyacakları amblemlerinde vatan toprağına vurgu yapmalarıdır. TCG HEYBELİADA, “Gücümüz Vatan Toprağından”, TCG BÜYÜKADA, “Denizdeki Vatan”, TCG BURGAZADA, “Mavi Vatanın Kalesi”, TCG KINALIADA ise, “Mavi Vatana Adanmışlar” mottolarını kullanmaktadır.

Sonuç

Türkiye, jeopolitik olarak dünyanın en riskli bölgelerinin birinde yer almaktadır. Güney komşuları olan Orta Doğu ülkeleri zengin petrol yatakları nedeni ile gelişmiş ülkelerin ilgisini çekmekte ve bu bölgeye hâkim olmak için bölge üzerinde etnik, mezhepsel ve çıkar çatışmaları tahrik edilmektedir. Bu tahrik sonucu bölge bir ateş çemberine dönüşmekte ve çevresini de tehdit eder bir gelişme göstermektedir. Kuzey ve kuzeydoğusunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsız devletler hâline gelen pek çok eski SSCB üyesi ülke hem bünyelerindeki iç çatışmalar hem de diğer komşu ülkeler ile olan sorunları nedeni ile sıcak bir bölge oluşturmaktadır. Batı komşumuz ile kıta sahanlığı, adaların silahlandırılması vb. konularda tartışmalı alanlar bulunmaktadır. Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin deniz yetki alanları sınırlandırılmaya, ikili, üçlü ve çoklu ittifaklar vasıtasıyla Türkiye yalnızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Tüm bunlara ilave olarak Türkiye’nin etki ve ilgi alanı da genişlemiştir.

Soğuk savaş döneminde ülke savunmasının güçlendirilmesi için zaman zaman müttefik kanallardan elde edilen savunma araçlarının kullanılmasında müdahaleler, sınırlamalar olduğu, yaşanan olaylarla (Kıbrıs Barış Harekâtı, Suriye ve Kuzey Irak tehdidi vb.) açık bir şekilde görülmüştür. Dışa bağımlı olmayan bir savunma yetisine sahip olmanın önemi özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında anlaşılmış ve bağımsız bir ülke savunması için bağımsız, güçlü bir savunma sanayii alt yapısının önemi ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ülke savunma sanayiinin kurulması için bir taraftan Savunma Sanayii Geliştirme Başkanlığı kurulur iken Savunma Sanayii özel sektöre açılarak yeni kurum ve kuruluşların sektörde yer almasına imkân verilmiştir.

2000’li yılların başından itibaren sektör oyuncularının ve sektör alt yapısının belirli bir olgunluğa eriştiği değerlendirilerek, TSK’nın ihtiyaçlarının karşılanmasında özgün ve millî ürünlere öncelik verilmesi stratejisi uygulanmaya başlamıştır. Bu öncelikle 2000’li yıllardan itibaren Kara, Deniz, Hava, İnsansız Hava, Kara, Deniz platformlarında, C4ISR30, Silah/Mühimmat, Roket/Füze, Eğitim ve Simülasyon, Uzay, Savaş Destek sistemleri ve Servis hizmetlerinde çok önemli gelişmeler kaydedilmiş, özgün ve millî ürünler TSK envanterine alınmıştır. Savunma Sanayimiz yapısal ve entelektüel birikim konusunda ciddi yatırımlar yaparak uluslararası pazarlarda önemli bir sektör oyuncusu ve tedarikçi konumuna gelmiştir. Bu kazanımlarla Savunma Sanayimiz MİLGEM Projesi’nin yerlilik oranını %70 seviyesine getirmiştir. Kazanımların sürdürülmesinin ülke savunması ve ekonomisi açısından çok önemli olduğu, yitirilmesi halinde yeniden kazanmanın büyük harcama, uzun zaman ve yetkin/uzman insan kaynağı yetiştirme gereksinimi doğuracağı değerlendirilmektedir.

İhracat konusunda kazanılmış potansiyel ile savunma ihtiyacı ve tedarigi gelişmekte olan ülkelerdeki siyasi, askerî ve güvenilir hizmet vermede kazandığı güvenin yitirilmeden geliştirilmesi de benzer şekilde çok önemlidir. Bu potansiyelin kazanılması için çok emek ve para harcanmıştır. TSK’nın sahip olduğu savunma ve muharip gücünü üçüncü ülkelerin müdahalesi ve sınırlamalarına maruz kalmadan kullanabilmesi, ülke savunması ve bağımsızlık açısından olmazsa olmaz bir koşul olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak tüm ihtiyaçların tamamen millî kaynaklardan karşılanmasının da ekonomik, teknolojik kriterlere göre de olanaksız olduğu bir diğer gerçektir. Ülke güvenliği ve savunması temelinde dışa bağımlılık ve güvenlik riskinin yönetilmesi önem arz etmektedir.

Güçlü ordu, güçlü Türkiye demek olup bu hedefe ulaşmak için TSK ihtiyaçlarının karşılanmasında; endüstriyel, teknolojik, yasal, politik konuların yer aldığı geniş bir perspektifte değerlendirme yapılması ve strateji oluşturulması gereklidir.

Silahlı kuvvetlerin ülke savunma görevini yerine getirmede ihtiyaçlarının karşılandığı güçlü bir savunma sanayine gereksinim vardır. Bir geminin, helikopterin ya da tankın millî olabilmesi için savunmaya sanayinin sadece var olması yeterli değildir. Aynı zamanda da çeşitli olmalıdır. Zira bir gemi, sanayinin her alanından çeşitli ürünleri içeren muazzam bir savaş makinesidir. Böyle bir sanayi alt yapısı son 15 yıldır uygulanan politikalar sonucu oluşmaya başlamış ve oldukça önemli mesafe kat edilmiştir. Sektörün; C4ISR, her türlü kara platformları, korvet sınıfı gemiler, sabit ve döner kanatlı hava

---

30 42 Command (Komuta), Control (Kontrol), Communications (Muhabere), Computer (Bilgisayar), Intelligence (İstihbarat), Surveillance (Keşif), Reconnaissance (Gözetleme).

platformları, insansız hava araçları, konvansiyonel silahlar ve mühimmat, roket ve füzeler, eğitim laboratuvarları ve simülatörler, savaş destek sistemleri ve servis hizmetleri alanlarındaki millî teknoloji ve ürün kazanımı bu politikaların ürünü olarak sanayimize ve silahlı kuvvetlerimizin envanterine kazandırılmıştır. Geliştirilen ürünler konusunda nitelikli malzeme, bazı alt sistem ve bileşenler konularında dışa bağımlı olduğu gibi TSK ihtiyaçlarının karşılanması konusunda kazanılması gereken ek teknolojiler ve geliştirilmesi önemli olan yeni ürünler de bulunmaktadır.

MİLGEM Projesi ile başlayan atılımlar, salt bir savaş gemisi tasarım ve entegrasyon projesinin ötesinde, ulusal ekonomimiz açısından katma değer yaratılması, dışa bağımlılığın azaltılması ve ülkemizin sahip olduğu potansiyelin en önemli unsurlarından olan millî mühendislik gücümüzün geliştirilmesi açısından önemli olmuştur. Teknolojiyi üretmeden gerçek anlamda gelişmişlikten söz etmek mümkün değildir. İşte Atatürk'ün bize miras bıraktığı bu eşsiz vizyonun gerçekleşmesindeki en önemli yapı taşı olan MİLGEM Projesi ile çağdaş bir muharip su üstü gemisinin dizayn ve entegrasyonunun, yurtiçi imkan ve kabiliyetleri ile yapılabileceğine yönelik şüphe ve güvensizlikler gerek kurumsal seviyede, gerek yurtiçi, gerekse yurtdışı platformlar nezdinde tamamen ortadan kaldırılmış ve bir çok sistem ve ekipmanın proje ile birlikte geliştirilmesine olanak sunmuştur.

Dz.K.K.lığının sonar sistemlerindeki yurtdışına olan bağımlılığının sona erdirilmesi amacıyla Araştırma Merkezi K.lığı tarafından ilk defa orta frekans karinaya monte sonar sistemi tasarlanarak üretilmiştir. İlk olarak TCG HEYBELİADA (F-511) korvetinde olmak üzere tüm ADA Sınıfı Korvetlere başarı ile uygulanmıştır. Milli Sonar Sisteminin Dz.K.K.lığınca geliştirilmesi ile birlikte sualtı sistemlerinde kazanılan ivme, birçok savunma sanayii firmasının sualtı sistemi projelerine ağırlık vermesine neden olmuştur.

MİLGEM Projesi ile 76 mm Top için Araştırma Merkezi K.lığı ve ASELSAN A.Ş. tarafından geliştirilen Top Atış Kontrol sistemi (TAKS) ileride muhtelif çaplardaki toplar için gerek duyulacak atış kontrol sistemi çalışmalarına önemli bir alt yapı oluşturmuştur. Milli olarak ASELSAN A.Ş. tarafından geliştirilen, düşman elektromanyetik yayınlarının tespit edilerek kimliklendirilmesinde kullanılan Elektronik Destek Sistemi (EDS), asimetric harp ve yakın mesafe savunma silahı olarak ASELSAN A.Ş. tarafından geliştirilen stabilize edilmiş, elektrooptik ve uzaktan kumanda kabiliyetli STAMP 12.7 mm makineli tüfek sistemi, Araştırma Merkezi K.lığı tarafından milli olarak geliştirilmiş algoritmalara sahip KALKAN dekoyma sistemi, TÜBİTAK tarafından tamamen milli olarak geliştirilen kızılötesi başlıklı güdümlü mermilere karşı savunma amacıyla kullanılan Kızıl Ötesi İz Yönetim Sistemi, Ayrıca yükleniciler tarafından geliştirilen HIZIR torpido karıştırma ve aldatma sistemi, KBRN tespit ve teşhis sistemi, Kulaç iskandil

sitemi, Elektrooptik dayrektör denizgözü (AHTAPOT) sistemi, MİLGEM Projesinin gerçekleştirilmesine olanak sağladığı milli teknoloji hamleleridir.

Dz.K.K.lığı Araştırma Merkezi K.lığı tarafından geliştirilen gemilerin savaş ve vuruş kabiliyetini arttıran Gemi Entegre Savaş İdare Sistemi (GENESİS) MİLGEM projesinde kullanılmış ve ağ destekli yetenek ile daha da geliştirilerek Ağ Destekli Veri Entegre (ADVENT) Savaş Yönetim Sistemi olarak ilk kez TCG KINALIADA (F-514)'ya entegre edilmiştir. Geliştirilen bu sistemler sayesinde gemilerin savaş yönetimi, sergileme kapasiteleri arttırılmış ve yapılan atışlı testleri başarı ile tamamlaması sağlanmıştır.

MİLGEM projesinin ikinci fazı olan ve dört adet fırkateyn tipi savaş gemisinin üretilmesini kapsayan İSTİF (İ) Sınıfı Fırkateyn projesinin (MİLGEM 5-8) ilk gemisi olan ve tasarımı Dizayn Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından yapılan TCG İSTANBUL'un (F-515), ilk sac kesme töreni 19 Ocak 2017 tarihinde icra edilmiş, 23 Ocak 2021 tarihinde de denize indirilmiştir. Donatım ve test faaliyetleri planlı takvim dahilinde devam etmektedir.

Dizayn Proje Ofisi Müdürlüğü tarafından başlatılan ve devam edilen harp gemisi projelerinin dizayn ve entegrasyonunun milli imkanlarla gerçekleştirilme sürecinde yeterli mühendislik bilgi birikimi, tecrübe ve altyapı oluşturulması sağlanmış, MİLGEM Projesi ile ilk tohumları atılmış, İ Sınıfı Fırkateyn Projesi ile bir adım ileri götürülmüş olan teknolojik atılım hamlesinin TF-2000 Hava Savunma Harbi Muhribi (HSHM) Projesi ile daha da ileriye taşınması hedeflenmiştir. MİLGEM projesi ile oluşan teknik kültür ve tecrübe Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın ihtiyacı olan birçok projeye esin kaynağı olmuştur. Test ve Eğitim Gemisi, Pakistan MİLGEM, Ukrayna MİLGEM ve Açık Deniz Karakol Gemisi Projelerinde MİLGEM Korveti ve konfigürasyonu esas alınmıştır.

Tüm bu savunma sanayi kazanımlarının ve atılımlarının fitilini ateşleyen, kendinden önceki birikimleri bünyesinde toplayan ve vizyon genişleten bir proje olarak MİLGEM Projesi ve ortaya çıkış hikâyesi de TSK tarihindeki önemli köşe taşlarından biri olarak tarihteki yerini almıştır. TCG HEYBELİADA (F-511), TCG BÜYÜKADA (F-512), TCG BURGAZADA (F-513), TCG KINALIADA (F514) Türk Deniz Kuvvetleri'nde göreve başlamış, Türk bayrağını Mavi Vatan'da ve ötesinde gururla dalgalandırmaktadır. Müteakip dönemde inşa edilecek İstif sınıfı fırkateynler ve TF-2000 sınıfı muhripler de aynı ruhla gücümüze güç katacaktır.

Kaynakça

Kitaplar

BOSTAN İdris, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

EKEN Aydın, Ord.Prof.Ata Nutku Türk Gemi İnşaatı Endüstrisi ve Mühendislik Eğitiminin Önderi, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.

ÖZSARAÇ Halil, Donanmanın Tarihsel Serüveni, Doruk Yayınları, İstanbul, 2020.

YÜKSEL Mehmet, Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Donanma Politikası, Dora Yayınları, Bursa, 2016.

ÖRNEK Özden, MİLGEM'in Öyküsü, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020.

Makaleler

BEYDİZ Mustafa Gürbüz, "Osmanlı Dönemi Gemi Yapımında Ağaç Kullanımı", Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 2017, Sayı: 2, 1-11.

DÜZCÜ Levent, "Tersane Mühendishanesi 'nde Eğitim", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019, Sayı: 9, 121-132.

NURİ Osman, "Milattan Önce Akdeniz", Deniz Mecmuası, 1934, Sayı: 332, 1-22.

YILDIZ Arzu, "Türkiye'de Tersanelerin Gelişimi ve Gemi İnşa Tarihi", Mühendis ve Makine, 2008, Cilt: 49, Sayı: 578, 23-47.

İnternet Kaynakları

ASELSAN İnternet Sitesi, <https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce>,(Erişim Tarihi: 14.05.2021).

ASELSAN İnternet Sitesi, <https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/biz-kimiz>,(Erişim Tarihi: 14.05.2021).

HAVELSAN İnternet Sitesi, <https://www.havelsan.com.tr/kurumsal/hakkimizda/sirket-profil>,(Erişim Tarihi: 14.05.2021).

Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu İnternet Sitesi, <https://www.mkek.gov.tr/tr/page.aspx?id=13>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

Millî Savunma İnternet Sitesi, <http://www.millisansunma.com/news/defence-news-top-100-listesinde-yedi-turk-sirketi/>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

ROKETSAN İnternet Sitesi, <https://www.roketsan.com.tr/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

SASAD ARGE ve Teknoloji Komitesi, "Geleceğe Yönelik Ürün ve Teknoloji Projeksiyonu Raporu", Ankara, 2019, <https://www.sasad.org.tr/uploaded/Gelecege-Yonelik-Ur%FCn-ve-Teknoloji-Raporu-Yonetici-Ozeti.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.22.2021).

Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği, Performans Rapor I, Ankara, 2019, <https://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği İnternet Sitesi, <https://www.sasad.org.tr/kurumsal>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı İnternet Sitesi, <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=39&LangID=1>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı İnternet Sitesi, <https://www.ssb.gov.tr/Website/contentList.aspx?PageID=3818&LangID=1>, (Erişim Tarihi: 24.05.2021).

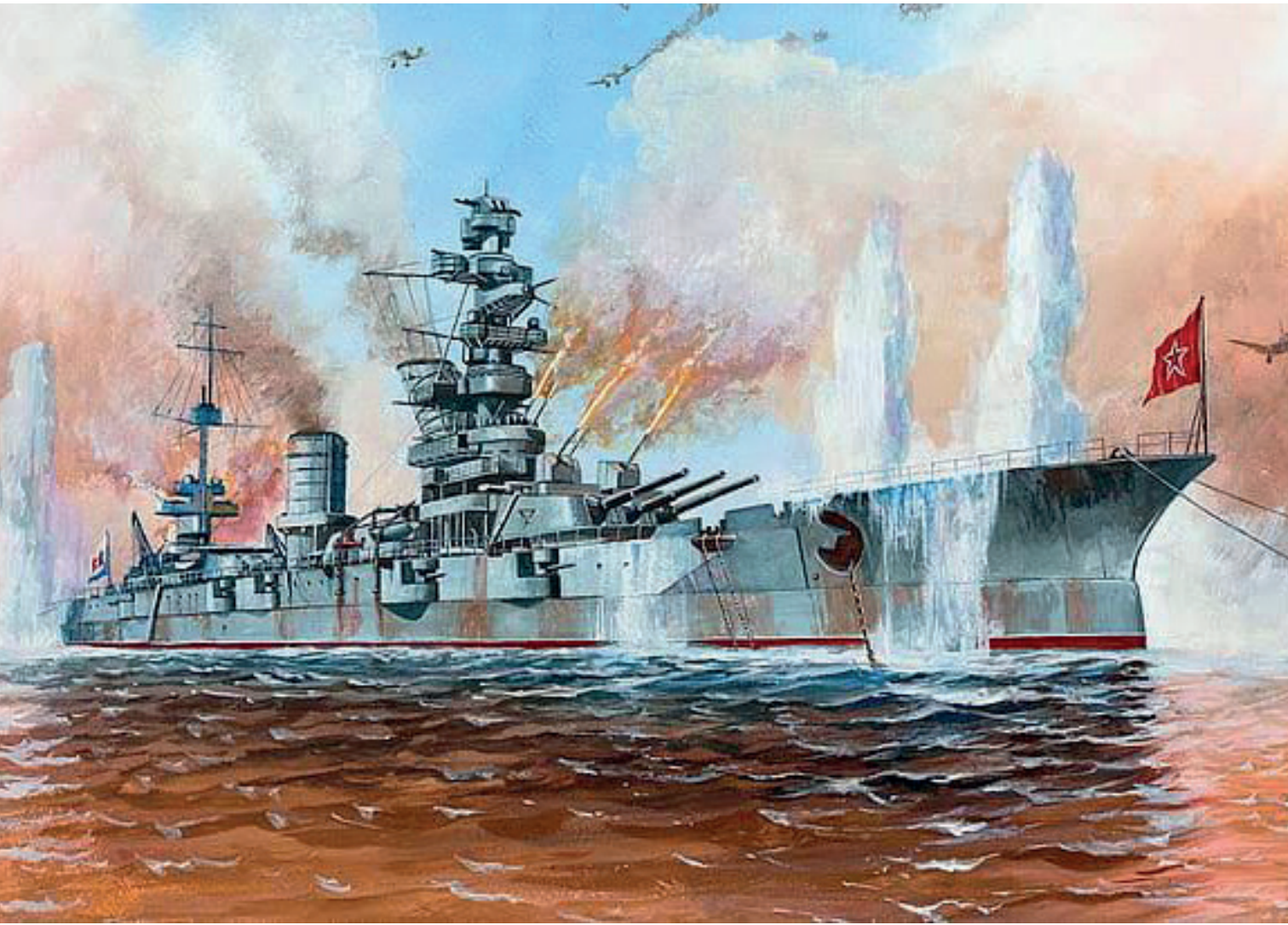
T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı İnternet Sitesi, <https://www.ssb.gov.tr/Website/ContentList.aspx?PageID=371>, (Erişim Tarihi: 24.05.2021).

Mavi Vatan
Temmuz 2021
Sayı 8

■ Fuat ÇELİK*

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SOVYET DENİZ KUVVETLERİ VE ÇIKARILACAK DERSLER

* Deniz Yüzbaşı, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay.

Öz

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi deniz kuvvetlerinin küresel dengesi konusunda önemli bir değişime işaret etmekteydi. 1945'ten sonra Almanya, İtalya ve Japonya'nın yenilgisiyle iki büyük deniz gücü olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Birleşik Krallık denizlerde küresel bir kontrol oluşturmuştu. ABD ve Birleşik Krallık karşısına Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çıkması neticesinde iki kutuplu dünya düzeni oluşmuş ve Sovyetler Birliği¹ Soğuk Savaş'ın ilerleyen yıllarında varlığını sürdürebilmesi için dünya denizlerinde egemen olunması gerektiğini anlayarak deniz gücünü geliştirmeye başlamıştır. Sonuç olarak ABD ve Sovyet Deniz Kuvvetleri dünya denizlerine egemen olma politikası çerçevesinde inanılmaz bir silahlanma yarışı içerisine girmiş ve bu yarış neticesinde ekonomisini ve teknolojisini silahlanma hızı ile orantılı şekilde geliştiremeyen SSCB, 1991 yılında dağılmıştır.

Bu makalede Soğuk Savaş dönemi Sovyet Deniz Kuvvetleri tarihi dönemsel olarak incelenecek ve gelişen olaylar çerçevesinde günümüzün ve geleceğin deniz kuvvetleri için alınması gereken derslerden bahsedilecektir.

Anahtar kelimeler: Sovyetler Birliği, ABD, Donanma, Gemi, Denizaltı.

Giriş

Küresel çapta deniz gücü oluşturan ve denizcileşen ülkeler arasında Rus denizciliği en çok dikkati çeken ve en fazla engel ile karşılaşan ülkeler arasına girmektedir. Coğrafyasının kendisine dikte ettiği koşullar ve liderlerinin kararsız tutumu Rusları tarihin belirli dönemlerinde denizlerden koparmış ve denizcileşme süreçlerini sekteye uğratmıştır.

Sovyet toprakları Avrasya'nın geniş steplerinden, Uzak Doğu'nun en uç noktasına kadar uzanan dünyanın "kalpgâhı" olarak tabir edilen bir noktadadır. Rusların, Avrupalı rakiplerine nazaran dünya sahnesine bir devlet olarak geç çıkması denizci karakterlerini etkilemiş ve deniz gücü oluşturma konusunda geç kalınmasına sebep olmuştur.

XX. yüzyıla geldiğimizde Sovyet deniz gücünün gelişimi dünya tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olarak sayılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda en fazla kayıp veren ülke olan Sovyetler Birliği, donanma konusunda rakiplerinden oldukça geride ve ekonomik olarak güçsüz durumdaydı. ABD ve Birleşik Krallık'a nazaran Sovyet Donanması, kıyı savunmasına yönelimi ve sınırlı açık deniz harekât kabiliyetleri ile küresel seviyede rekabet edemeyecek durumdaydı. Ciddi bir yapılanmaya ihtiyaç duyan Sovyet Deniz Kuvvetleri

---

¹ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 1922 yılında kurulmuştur. Bünyesinde 15 ülke barındıran Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden makalenin ilerleyen bölümlerinde Sovyetler veya Sovyetler Birliği olarak bahsedilecektir.

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın en hızlı büyüyen deniz gücü olmuş ve bu büyümeyi Soğuk Savaş'ın bitimine yakın bir tarihe kadar sürdürmeyi başarmıştır.

1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde Yaşanan Gelişmeler

Sovyet Donanması'nın savaş sonrası dönemdeki stratejisi, kıyı savunması, kara kuvvetlerine yardımcı destek ve Japonya'nın Avrupa ile deniz ulaştırma hatlarının engellenmesi üzerine yoğunlaşmaktaydı. Sovyet Deniz Kuvvetleri, bahse konu görevleri yerine getirirken suüstü² gemileri ile deniz karakol uçakları, kıyı bölgelerindeki düşman suüstü unsurlarını engelleyecek ve yaklaşık 1.000 personelden oluşan bir denizaltı kuvveti, düşman deniz ulaştırma hatlarını engelleyerek Sovyet ana karasının savunulmasına yardımcı olacaktı.³ Stalin dönemi donanması, genel olarak İkinci Dünya Savaşı'nda elde edilen deneyimleri yansıtıyordu, ancak rakiplerinin aksine nükleer silah deneyimi olmayan donanma kendisini geliştirme ihtiyacını hissetmekteydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası donanmanın genel durumunu değerlendiren Sovyet Deniz Kuvvetleri Komutanı ve deniz teorisyeni Amiral Gorshkov; o dönemde okyanuslarda seyir icra edebilecek nitelikte bir denizaltı bulunmadığı, mayın karşı tedbirleri kapsamında donanmada herhangi bir gemi bulunmadığı, çıkarma gemilerine sahip olunmadığı, deniz hava gücünün zayıf olduğu ve yardımcı sınıf gemilerin seyir kapasitelerinin düşük olduğunu belirtmekteydi.⁴

Gerçek bir açık deniz donanması özelliği göstermeyen Sovyet gemileri, nadiren iç suların dışında harekât icra edebiliyordu ve kıyı sularından ortalama 150-200 km mesafede seyir icra edebilecek harekât çapına sahipti. İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk yıllarda 1946'dan Stalin'in 1953'teki ölümüne kadar donanma, savaş öncesi Stalin'in kurmak istediği büyük ateş gücüne sahip bir deniz kuvvetine sahip olma görüşü ile kıdemli Sovyet deniz subaylarının alaylı olarak tabir edebileceğimiz eski görüşleri altında, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanan acı tecrübeleri ve kazanılan yeni deneyimlerle birleşerek güçlendirilmeye çalışıldı. Savaşın sona ermesinin ardından Stalin yönetimi altındaki Sovyet Donanması, önce denizaltılar ardından kruvazör ve destroyerlerin denize indirilmesinde gözle görülür bir artış sergiledi ve sayıca dünyanın en büyük ikinci donanması olma özelliğine kavuştu.

2 Mekândan ziyade geminin/tehdidin tipi veya icra edilen harekât ortamını belirtmek üzere MS 76-3 Türk Silahlı Kuvvetleri Müşterek Askerî Terimler Sözlüğü'nde belirtildiği şekilde makalenin ilerleyen bölümlerinde suüstü olarak kullanılacaktır.

3 "The Soviet Navy: Strategy, Growth and Capabilities", Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1972, s. 3.

4 Amiral Sergei Gorshkov, Devletin Deniz Gücü, (çev: P.Kur.Alb. Orhan Ergün), Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1990, s. 322.

1940'ların sonlarında nükleer savaş konusunda gelişmelerin yaşanması ve Soğuk Savaş'ın başlaması neticesinde ABD ve Avrupa Kıtası'ndaki müttefikleri özellikle Pasifik Okyanusu'nu Sovyet ana karasına karşı âdeta bir nükleer silah fırlatma rampasına çevirmişti ve bu durum Sovyetler'i oldukça rahatsız etmekteydi. Sovyet Donanması'nın gücünü artırma ve harekât serbestisini açık denizlere genişletme ihtiyacı, ulusal öneme sahip bir konu olarak anlaşılmaktaydı ve denizlerden gelen nükleer silah tehdidi, Sovyet askerî ve politik düşüncesini özellikle Soğuk Savaş düşmanlarına karşı stratejik ve konvansiyonel askerî dengeyi etkileyen yeni askerî teknolojileri denizde konuşlandıracak şekilde yanıt vermeye zorlamıştı.⁵ Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında donanmanın kara gücüne nazaran düşük kapasitede kalmasının temel nedeni, İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Donanması gemilerinin asli bir unsur olarak belirlenmesinden ziyade, kara kuvvetlerinin denizdeki uzantıları olarak görülmesi ve bu yönde eğitilmesi idi.

1946'da Sovyet Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 4 fırkateyn, 12 uçak gemisi, 10 ağır kruvazör, 84 hafif kruvazör, 358 muhrip ve 495 denizaltı inşa etmeyi planlayan 10 yıllık bir geliştirme programını hükûmete önerdi. 16 Ekim 1946 tarihinde Stalin ise 4 ağır kruvazör, 30 hafif kruvazör, 188 muhrip, 367 denizaltıyı kapsayan programı onayladı.⁶ Bu program, Sovyet Donanması'nın sayıca ABD Donanması ile karşılaştırılabilir ve Kraliyet Donanması'ndan daha üstün olacak şekilde okyanuslarda harekât icra etme kabiliyetine sahip bir donanma inşa etme arzusunu göstermekteydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası denizcilik gelişiminin ilk aşaması olarak kabul edilebilecek bu program, başta Sovyet Pasifik Filosu olmak üzere tüm Sovyet filolarını büyük ölçüde güçlendirmeyi hedefliyordu. Programa yönelik olarak önde gelen Sovyet deniz teorisyeni Amiral Alafuzov tarafından, suüstü gemilerinin inşası için devam eden gereklilikler ve Sovyetler'in savaş sonrası dönemde Atlantik güçlerinin deniz üstünlüğü karşısında suüstü gemilerinin stratejik savunma⁷ niteliğini haiz olması gerekliliği;

“Suüstü gemileri, her zaman donanmanın temel ve evrensel unsuru olmuştur ve hâlâ da öyledir. Kıyımıza yakın ve uzak sularda harekât icra edebilirler ve bu nedenle düşmanların denizden saldırılarına karşı en uzak mesafeden savunma yapabilirler.”⁸ değerlendirmesi ile dile getirilmiş,

5 Alexey D. Muraviev, *The Russian Pacific Fleet: From the Crimean War to Perestroika*, Sea Power Centre Australia, Canberra, 2007, s. 22.

6 Alexey D. Muraviev, a.g.e., s. 23.

7 Stratejik savunma, ana karaya yapılan taarruzların en uzak mesafeden en etkili silahlarla önlenecek şekilde planlanmasıdır. Sovyetler açısından Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında bu yönde yapılan savunma planlaması balistik füzelerle gerçekleştirilmeye çalışılmış, ABD ise Soğuk Savaş'ın ilerleyen yıllarında Reagan döneminde Stratejik Savunma İnişiyatifi kurarak stratejik savunmanın etkin icrası amacıyla uzay teknolojilerinin kullanılmasına öncülük etmiştir.

8 Robert Warring Herrick, *Soviet Naval Strategy*, US Naval Institute, Annapolis, 1968, ss. 57-58.

Uçak gemilerinin plana dâhil edilmesi yönündeki görüşler ise 1946 yılında askerî konular hakkında yayın yapan Sovyet Askerî Düşüncesi Gazetesi'nde,

“Denizde modern çağın savaş koşulları, güçlü hava kuvvetlerine sahip donanmaların deniz harekâtlarına zorunlu katılımını, düşmanın deniz kuvvetlerine karşı yıkıcı darbeler vurmak ve havacılığıyla rekabet etmek için kullanmasını gerektirmektedir. Hem denizde hem de üslerin yakınında bu görevler yalnızca deniz havacılık faaliyetleri tarafından gerçekleştirilebilir.”⁹ değerlendirmesi ile anlatılmıştır. Bununla birlikte Amiral Alafuzov tarafından Sovyet Donanması'nın icra etmesi gereken görevler;

- Dost deniz ulaştırma hatlarının kontrolü ve düşman stratejik deniz ulaşımının engellenmesi,
- Ana karaya denizden gelebilecek tehditlerin engellenmesi ve düşman ana karasına denizden taarruz yapılması,
- Sahil tesislerinin korunması ve düşman sahil tesislerinin imha edilmesi,
- Kara unsurlarına destek sağlanması.

başlıkları altında belirtilmiştir.¹⁰

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden Stalin'in uçak gemilerinin inşasını kapsamayan planının; ağır kruvazörlerden büyük muhriplere, devriye botlarından denizaltılara kadar büyük bir yelpazede olduğu görülmektedir. Bu yıllarda Mahan'ın deniz stratejisine ilişkin düşüncelerini büyük ölçüde hayata geçirme fırsatı bulan ABD'nin karşısında Sovyetler'in on yıllık planına uçak gemilerini dâhil etmemesi ilerleyen yıllarda açık deniz konseptine geçişte en büyük engeli teşkil etmiştir. Aynı zamanda Sovyet deniz teorisyeni Alafuzov'un donanmanın icra etmesi gereken görevleri belirtirken deniz hava gücünün öneminden bahsetmesine rağmen hava gücüne yönelik yenileme benzeri faaliyetlerin sınırlı yapılması, Stalin'in o dönemde konunun uzmanları ile istişare içerisinde olmadığını göstermektedir.

Stalin, bu kararının sonuçlarını etkin olarak görev icra eden ABD Donanması'na karşı 1950-1953 yılları arasında yaşanan Kore Savaşı'nda görmüştür. Kore Savaşı, özellikle Pasifik Okyanusu'nda bulunan ülkelere ve donanması olan birçok dünya ülkesine ABD deniz gücünün müdahale etmeyi isteyeceği herhangi bir ülkeye tam erişim sağlayacak kapasitede olduğunu göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa yaşanan bu sıcak çatışma noktası Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Sovyetler'in uyguladığı geleneksel denizcilik uygulamaları ile kıyıların tehlide ne kadar açık olduğunu

⁹ Alexey D. Muraviev, a.g.e., s. 58.

¹⁰ “Soviet Naval Strategy and It's Effect on the Development of Naval Forces”, Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1953, s. 2.

gösteren bir ders olmuştur. Ayrıca Kore Savaşı'nda deniz hava gücünün suüstü kuvvetlerinin desteklenmesinde kritik önemi haiz bir kuvvet çarpanı olduğu, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından tecrübe edildikten sonra bu sefer de Sovyetler tarafından tecrübe edilmiş oluyordu. Kore Savaşı öncesinde kısmen güçlendirilen Sovyet deniz hava gücü, 1946 yılında yapımı tamamlanan Mig-15 ve Yak-15 uçaklarından oluşmaktaydı. Hem hava kuvvetlerine hem de deniz kuvvetlerine hizmet eden bu uçaklar sayesinde Sovyet deniz hava gücü, ABD uçakları ile ilk defa aynı harekât bölgesinde bulunmaktaydı. Ancak Amerikalıların istihbarat elde etmesini engellemek amacı ile bu uçaklar, Çin Hava Kuvvetleri'ne ait görünür tanıtma işaretlerini kullanmaktaydı.¹¹

Yaşanan bu gelişmelerden sonra Sovyetler yönetimi acil tedbirler almak zorunda kaldı ve Rus donanma gücünü artıracak yeni tedbirleri uygulamaya sokma kararı aldı. Ancak bu kararlar, deniz hava gücünün güçlendirilmesine yönelik ihtiyaçları içermiyordu. 1953-1958 yılları arasında 29 destroyer, 4 ağır kruvazör inşası tamamlandı.¹² Kore Savaşı'ndan alınan dersler olmasına rağmen Stalin ve yönetimindekilerin neden hâlâ deniz hava gücünü geliştiren bir programı ortaya koymadığı yönündeki düşünce, ekonomik yetersizlikler ve stratejik savunmanın daha önemli olduğu yönünde bir değerlendirme yapıldığının göstergesi olabilir.

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve Sovyetler'in yaşadığı ekonomik sıkıntılara rağmen Sovyet Donanması gücünü nicelik açısından önemli ölçüde artırdı ve harekât kapasitesini artıran gemi inşa faaliyetleri sonucunda bölgesinde önemli bir aktör olmayı başardı. Yapılan gemi inşa faaliyetleri sonucunda Birleşik Krallık Donanması, gemi adedi bakımından geride bırakıldı ve bu gelişme, Sovyetler'in donanma gücü bakımından gelişime açık bir potansiyel sergilediğinin göstergesiydi.

Stalin'in ölümünden sonra Krushev, Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri olduğunda Stalin'in donanmaya ilişkin izlediği politikayı ve yeteneklerin geliştirilmesi yönündeki doktrinlerini değiştiren uygulamalarına başladı. Stalin döneminde hâkim olan dünyanın diğer donanmaları ile eşit sayıda gemiye sahip olma düşüncesi yerini; sayıca sınırlı, modern savaş sistemleri ile donatılan ve deniz hava gayreti ile desteklenen donanmaya sahip olma düşüncesine bıraktı. Ancak bu konseptteki en önemli fark "nükleer gücün" kullanılmaya başlanmış olmasıydı. Kore Savaşı'ndan sonra donanmanın Sovyet askerî stratejisindeki artan rolü nedeniyle yüksek Sovyet yetkililerinin donanmaya karşı tutumunda önemli bir değişiklik meydana gelmiş, nükleer güç ve güdümlü mermilere yönelik teknolojilerin geliştirilmesi ile balistik silahlarla donatılmış denizaltı inşasına yönelik faaliyetlere hız verilmiştir.

11 Chirstopher C. Lowett, *Soviet Cold War Navy*, Palgrave&Macmillan, London, 2002, ss. 239-240.

12 Willard C. Frank Jr., "Soviet Naval Strategy and Shipbuilding Programmes 1935-1953", *Naval War College Review*, 2003, Cilt: 56, Sayı: 3, 169-171, s. 168.

Bu kapsamda Stalin döneminden kalan gemi inşa programları askıya alınmış ve 4 geminin tersanede inşa hâlindeyken yapımına son verilmiştir.¹³ Gemi inşa programlarına ayrılan bütçe konvansiyonel ve nükleer güce sahip denizaltı programlarına kaydırılmıştır. Deniz hava gücü ise uzak mesafeli angajman ve denizaltı savunma harbi (DSH) yeteneklerine kavuşturularak geliştirilmeye çalışılmıştır.¹⁴

Uzun menzilli balistik güdümlü mermilerin özellikle denizaltılarda kullanımı hakkında Krushev, Mayıs 1956'da Londra'ya yaptığı ziyarette güdümlü mermili denizaltıların Sovyet Donanması'nın gelişimi ve gelecek dönem stratejisine yönelik en uygun silah olduğunu açıklamış ve konuşmasında bahse konu sistemlere sahip olmanın ABD'ye karşı "stratejik savunma" kapsamında etkili bir yetenek olduğu görüşünü beyan etmiştir.¹⁵ Donanmasını nitelik yönünde geliştirmek isteyen Krushev, uyguladığı program çerçevesinde iptal ettiği gemi inşa projeleri ve personel harcamalarına yönelik büyük bir kısıntı yapılmasını sağlamıştır. Programın sonucu olarak ilk olarak 640.000, toplamda 1,2 milyon personel azaltılarak personel politikasında değişime gidilmiştir. Personel sayısında meydana gelen bu azalma ile personel için ayrılan bütçe, güdümlü mermi ve nükleer çalışmalara kaydırılmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ekonomiye insan gücünün katkısının sağlanması için alınan bu karar, ağır sanayinin geliştirilmesi için fırsat doğurmuştur.¹⁶ Gemi inşa faaliyetlerine yönelik olarak 1955 yılında planlanan 1,9 milyon dolarlık bütçe, 1957 yılında 800.000 dolara düşürülmüştür.¹⁷

Krushev'in iktidarını sağlamlaştırmasının ardından nükleer güç konusunda yeni politikalar geliştirilmeye başlandı. Nükleer gücün donanmada kullanımına yönelik eleştirilerin çoğunu, ileride olabilecek bir nükleer savaşta konvansiyonel silahların Sovyet ana karası ve donanma unsurlarını ne ölçüde koruyabileceği konusu oluşturuyordu. Diğer yapılan tartışma konusu ise, güdümlü mermiler ile nükleer takatin donanmada nasıl kullanılması gerektiği oluşturuyordu.

1953-1959 arası dönem, bu iki yeni gücün donanmada kullanılmasına yönelik doktrinlerin oluşturulması yönündeki çalışmalarla geçti. Ancak bu dönemde de nükleer gelişmelere ayak uyduramayan "gelecekçi" ve çağı yakalamaya çalışan "yenilikçi" kanat arasında tartışmalar sürmekteydi. Bu tartışmaların oluşmasında kara kuvvetleri mensuplarının da etkisi olmaktadır. Onlara göre

---

13 "Soviet Navy Intelligence and Analysis During Cold War", Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 2017, s. 7.

14 "Soviet Navy Intelligence and Analysis During Cold War", a.g.e., s. 9.

15 "Soviet Naval Strategy and It's Effect on the Development of Naval Forces", a.g.e., s. 3.

16 "Soviet Navy Intelligence and Analysis During Cold War", a.g.e., s. 8.

17 "Soviet Naval Strategy and It's Effect on the Development of Naval Forces", a.g.e., s. 4.

savaş sırasında taarruz, sadece kara kuvvetleri tarafından yapılmalıydı ve deniz kuvvetlerinin tek görevi sadece taarruzu icra eden kara kuvvetlerine destek sağlamaktı. Örnek verilecek olursa Mareşal Vasilevski gibi Savunma Bakanlığı sözcüleri deniz kuvvetlerinin sadece savunma maksatlı olarak kullanılmasını vurgulamakla kalmayıp donanmanın kıyıya dayalı harekât icra ederken dahi kara kuvvetlerinin yardımına ihtiyaç duyacağını savunmaktaydı.

Ancak 17 Ocak 1955 tarihinde ABD'nin nükleer takatle çalışan ilk denizaltısı USS Nautilus, ilk seyrini yapınca Sovyet Donanması'nda bulunan gelenekçi kanadın sesi kısılmaya başladı. Yaşanan bu gelişme, konvansiyonel silahların ve nükleer takatin birlikte kullanılması gerektiğini ancak bu sayede Sovyet Donanması'nın iddialı bir donanma statüsü kazanabileceğini dikte etmekteydi.¹⁸ Zaferin, konvansiyonel silahların kullanımı sonucunda kesin olarak kazanılacağı ancak nükleer gücün savaşın var olan doğasını karmaşık hâle getirmesinin kaçınılmaz olduğu yaşanan bu gelişme ile görülmüş oldu.

Yeni silah sistemleri ve nükleer gücün donanmalarda kullanılması bağlamında Sovyet yetkilileri, askerî gelişmelerin ve yüksek rütbelilerin konu hakkındaki görüşlerinin paylaşılmasını sağlayan “Askerî Düşünce” isimli bir derginin oluşturulmasına izin verdi. Bu dergi, dünya donanmalarında yaşanan son gelişmelere yer vermekle kalmayıp aynı zamanda yüksek rütbeli Sovyet generallerinin yaşanan son gelişmeler hakkındaki görüşlerine yer veriyordu. Ancak dergiye sadece yüksek rütbeli Sovyet subaylarının erişim yetkisi bulunmaktaydı ve dergi sınırlı sayıda basılmaktaydı.

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde Yaşanan Gelişmelere İlişkin Günümüzün ve Geleceğin Deniz Kuvvetleri İçin Çıkarılacak Dersler

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanan dünyada donanmaların da yeniden yapılanması kaçınılmaz olmuştur. Yeni dünya düzeninde donanmaları güçlü olan devletlerin ayakta kalabileceğini anlayan ülkeler, savaşta ağır yaralar alsın ya da almasın savaş bitiminde ekonomilerini toparlamanın yanında donanmalarını da stratejik çerçevede önemli bir unsur olarak kabul etmiş ve hayati önemi haiz bu gücü toparlamanın ve çağın gereklerine uydurmanın yollarını aramışlardır.

Sovyetler'in Rus İmparatorluğu'ndan kalma geniş bir donanma tecrübesi olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletler kendisine kara gücü olarak baktığı için donanma tecrübesi geri plana atılmış ve başta ülkedeki yüksek rütbeli yöneticiler ardından komuta kademesindeki karar alıcılar olmak üzere birçok yetkili, dünya donanmalarında yaşanan gelişmelere

¹⁸ George E. Hudson, “Soviet Naval Doctrine and Soviet Politics 1953-1975”, World Politics, 1976, Sayı: 29, 90-113, s. 92.

ayak uydurmakta zorluk çekmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda da benzer düşüncelerin acı tecrübelerle yol açtığı düşünüldüğünde karar alıcıların dünya donanmalarında yaşanan gelişmeleri takip edip donanmayı stratejik bir unsur olarak görmesi önemlidir.

Sovyetler Birliği, Rus Çarlığı'nın yıkılmasından sonra kurulmuş ve temelde komünizmin tüm ülkelere yayılarak insanların kurtuluşa kavuşacağını savunan düşünceleri benimsemiştir. İletişim imkânlarının gelişim gösterdiği ama yeterli olmadığı o dönemde Afrika, Güney Amerika, Güney Asya gibi bölgelere bu düşüncelerin yayılması ancak deniz yolu ile sağlanabilmekteydi. Kapitalist düşüncenin Amerika Kıtası'na deniz yolu ile ulaştığı ve coğrafi keşifler sayesinde düşüncelerin kıtadan kıtaya aktarıldığı tecrübesi yaşandığına göre, Sovyetler'in de bu gelişmelerden dersler çıkarıp komünist düşünceyi tüm dünyaya yaymak için denizcilik gücüne İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından önem vermesi gerekirdi.

Düşüncelerin aktarılması yanında gücün aktarılması anlamında da donanmalar, önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda da Sovyetler Donanması, o dönemde rakibi olan ABD'nin gerisinde kalmıştır. Eğer Sovyetler güç aktarımı konusunda rakibi olan ABD ve Avrupa devletlerini yakalayabilseydi o dönemde komünizmi benimsemiş ülkeler olan Küba, Laos, Vietnam gibi ülkelere yardımlarını daha süratli ve esnek bir şekilde gerçekleştirebilirdi. Günümüzde güç aktarım yeteneğini geliştiren devletlerin mevcut güçlerini 2003 Irak Savaşı'nda, Suriye Krizi'nde ve benzer şekilde Akdeniz'de ortaya koyabildiklerini görmekteyiz. Türk Deniz Kuvvetleri stratejisinin ana dayanağı, hiç şüphesiz ki, denizlerin ülkemize sunduğu askerî, jeopolitik ve ticari öneme dayanmaktadır. Küresel anlamda deniz ulaştırma yolları aynı zamanda güç aktarımının da vasıtasıdır ve bu yollar üzerindeki kritik geçitlerin kontrolü, jeopolitik rekabetin önemli bir unsurudur. Günümüzde stratejik rekabetin en önemli unsurlarından birini, açık denizler oluşturmaktadır. Coğrafyamızdan uzak bölgelerde etkinliğimizi ve çıkarlarımızı korumak adına donanma gücümüze "güç aktarım" yeteneğinin kazandırılması bu açıdan önem taşımaktadır.

2. Amiral Gorshkov Döneminde Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde Yaşanan Gelişmeler

2.1. Amiral Gorshkov Döneminde Donanmaya Kazandırılan Yetenekler

1950'li yıllarda donanmanın modern bir görünüm kazanması için mevcut yeteneklerin geliştirilmesi konusu gündeme gelmiş ve 1953'te Stalin'in ölümünden sonra Krushev döneminin başlamasıyla beraber büyük savaş gemilerinin yapımına son verilerek mevcut yeteneklerin güdümlü mermiler ve nükleer takatle zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, nükleer güce

sahip denizaltıların ve suüstü gemilerinin en yüksek harekât istikrarına sahip olacağı nükleer savaşa uygun bir donanma yaratılması amaçlanmaktaydı.¹⁹ Bu kapsamda Amiral Kuznetsov döneminde nükleer takatli denizaltılar ve güdümlü mermili suüstü gemilerinin inşası ve geliştirilmesine önem verilmekteydi. Amiral Kuznetsov'un 28 Ekim 1955 tarihinde o dönem eğitim gemisi olarak kullanılan ve İtalya'dan savaş tazminatı olarak alınan Novorossisk'in yangın sonucu kaybedilmesi²⁰ bahanesiyle görevden alınmasına rağmen bu programa devam edildi. Bu programda denizaltıların yetenek gelişimine öncelik verilmişti ve suüstü gemilerinin geliştirilmesi denizaltıların gölgesinde kalmıştı. Ayrıca 9.000 personel ve 4.000 uçaktan oluşan Sovyet Deniz Hava Kuvveti de Krushev döneminde yaşanan gelişmelerden etkilenmiş ve sayısı azaltılarak DSH maksatlı uçaklarla organize edilmesinin sonucunda uçak sayısı 800'e düşürülmüştü.²¹ Bu gelişmeler sonucunda ABD'li analistler; Krushev'in küresel deniz gücü olmanın ciddiyetini anlamadığı, 1955 yılına gelindiğinde Sovyet donanma gücü düşüncesinin sadece denizaltılar ile sınırlı kaldığı, Sovyetler'in bu sebepten askerî ve ekonomik yardım götürdüğü ülkelerde gambot diplomasisi uygulayamadığı ve 1957'de donanma personel sayısının 1,2 milyon azaltılmasının Rus tarihinde ender rastlanan bir durum olduğu değerlendirmelerini yapmışlardır.²² Sovyetler açısından donanmayı ayakta tutmanın ve ekonomik zorluklara rağmen rakipleri ile eşit sayıda gemi bulunduracak şekilde donanmaya sahip olmanın diğer bir yolu, ucuz ve çabuk bir şekilde inşa edilebilen dizel elektrikli denizaltı yapımına öncelik vermektir. Bu kapsamda 1945-1955 yılları arasında Sovyet Donanması'nda 450 adet dizel elektrikli denizaltı inşa edilmişti.²³

05 Ocak 1956 tarihinde Amiral Gorshkov'un göreve gelmesiyle birlikte bu düşünceler değişmeye başladı. Aslında kendisi donanmanın stratejik anlamda kullanımını hakkında Krushev ve Stalin ile aynı fikirdeydi, ancak suüstü gemilerinin de geliştirilmesi gerektiğini savunuyordu. Denizaltı gemilerine yönelik Sovyet Donanması'nda yaşanan en önemli gelişme, Sovyetler'in ilk nükleer takatle çalışan denizaltısı Leninsky Komosol'un 9 Ağustos 1957

---

19 Alexey D. Muraviev, a.g.e., s. 23.

20 Novorossisk gemisi 28 Ekim 1955 tarihinde Sivastopol kıyılarına 3 deniz mili mesafede şamandıraya bağlı iken öğle yemeği esnasında çıkan patlama neticesinde batmış ve yaşanan kazada birçoğu deniz askerî okullarında öğrenci 609 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaşanan kazanın Karadeniz'de bulunan patlamamış Alman mayınının infilak etmesi sonucu gerçekleştiği söylense de İtalya'dan savaş tazminatı olarak alınan gemide İtalya'dan kalma eski cephanenin açık güvertede kontrolsüz şekilde bulundurulması sonucu patlamanın olduğuna yönelik tespitler de bulunmaktadır.

21 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 243.

22 Donald William Mitchell, A History of Russian and Soviet Sea Power, Palgrave&Macmillan, London, 1974, ss. 476-477.

23 R. L. Rasmussen, Understanding Soviet Navy Development, Department of the Navy, Washington, 1991, s. 1.

tarihinde göreve başlaması oldu. 1957 tarihi itibarıyla Sovyet Donanması 4 kruvazör, 49 destroyer, 105 fırkateyn ve 415 dizel-elektrik denizaltıdan oluşmaktaydı ve bu rakamlarla teşkil olunan donanma yapılan geliştirmelere rağmen ABD Donanması'nın hâlâ gerisindeydi. Ayrıca, ABD Donanması'nın denizaltılardan atılan balistik füze sistemi programı "Polaris" kapsamında ilk atışını 1960 yılında USS George Washington denizaltısından başarılı bir şekilde icra etmesi, Sovyet yetkililerini yeni yeteneklerin kazandırılması konusunda düşündürmekteydi. Bu gelişmelerin ve suüstü gemilerinin donanmada oynadığı önemli rolün farkında olan Gorshkov, denizaltı programını açık bir şekilde desteklediğini belirtirken Stalin zamanında yayınlanan on yıllık planın revize edilerek tekrar gündeme gelmesi için çalışmalarına başladı. Bu kapsamda eski on yıllık planda yapımı durdurulan 10 adet kruvazörün inşası tamamlanarak hizmete girdi ve bu gemiler, 1980'lerin ortalarına kadar Sovyet Donanması'na hizmet etmeyi başardı. Aynı zamanda inşası tamamlanan bu gemilere hava savunma harbi (HSH) imkân kabiliyetlerinin kazandırılmasına yönelik çalışmalara hız verildi.²⁴ Önceki dönemlerle karşılaştırıldığında ani bir şekilde verilmeyen ve büyük çaplı bir değişimin olmadığı bu kararlar, Küba Krizi öncesi yapılabilecek en yerinde kararlar olarak değerlendirilebilir. Donanmanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan Gorshkov, değerlendirmelerin anlık yapılmaması gerektiği, belirli tarihsel dönemlerde çağın gereklerine göre değişikliklerin saptanmasının doğru bir yol olacağını vurgulamıştır. Günümüzde de en çok yapılan hatalardan birisi olan, en güçlü deniz devletinin örnek alınarak donanmayı geliştirmenin hata olduğunu savunan Gorshkov, gemi yapımında sayısal kriterlerden çok donanmanın kendisine verilen görevlere yönelik gemiler yapılmasının ve sahip olunan kuvvete uygun silahlar geliştirilmesinin gerektiği görüşünü savunmuş ve her ülkenin kendisine özgü bir deniz gücü gereksinimi olduğu şeklinde değerlendirme yapmıştır.²⁵

2.2. Küba Krizi ve Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin Rolü

2.2.1. Küba Krizi

Ekim 1962'de ABD ve Sovyetler Birliği, kendilerini Küba Krizi olarak adlandırılan ve gerginliğin her an sıcak çatışmaya dönüşebileceği bir krizin içinde buldular. Kriz'in gelişmesine yönelik ilk işaret, Sovyetler'in Küba'da yürüttüğü Anadyr Operasyonu'nu ABD uçaklarının tespit etmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Sovyetler'in bu operasyonu Küba'da yürütmesinin sebebi ise ABD'nin Türkiye'de konuşlandığı Jüpiter Füzelere'ne karşılık olarak Sovyetler'in Küba lideri Fidel Castro'nun desteği ile uzun menzilli ve orta menzilli balistik füzelerini Amerika'ya en yakın mesafeye yerleştirmesi

²⁴ Christopher C. Lowett, a.g.e., ss. 241-242.

²⁵ Amiral Sergei Gorshkov, a.g.e., 297.

istedir. Yürütülen operasyon kapsamında Sovyet ticari gemileri, R-12, R-14 ve FKR-1²⁶ füzelerini tamamen gizlilik içinde ve sadece gece şartlarında ticari gemiler ile taşımayı başarmışlardır. Operasyon kapsamında ABD, tarafından 86 adet ticari gemiye yönelik tespitle bulunulmuş ve 16 Ekim 1962'de ABD Başkanı Kennedy konu hakkında bilgilendirilmiştir.²⁷ Yaşanan bu gelişmeler karşısında ABD üç seçeneği (Küba'ya hava saldırısı, karadan Küba'nın işgal edilmesi ve denizden ambargo uygulanması) göz önünde bulunduracak şekilde uygulanabilecek hareket tarzlarını muhakeme etmeye başlamıştır. Kara saldırısı seçeneği en son seçenek olarak masada bulunmaktaydı, çünkü karadan Küba'ya yapılabilecek bir saldırı aynı zamanda emare verilmesi hâlinde Sovyetler tarafından taktik nükleer silahların kullanılması anlamına geliyordu ki bu hâl tarzı en son istenen durumdu.

Yaşanan gelişmeler neticesinde ABD yönetimi kademeli olarak gerginliği tırmandırma ama savaştan kaçınma metodunu uygulamaya koydu. 22 Ekim 1962 tarihinde ABD Donanması tarafından Küba'ya yönelik denizden ambargo başlamış oldu. ABD, denizden ambargosunu 1961 yılında göreve başlayan ve dünyanın ilk nükleer takatli uçak gemisi olan USS Enterprise sancak gemisinden yürütmekteydi. USS Enterprise haricinde bölgedeki diğer uçak gemileri olan USS Independence, USS Essex, USS Lake Champlain ve USS Randolph denizden ambargoyu sağlamasının yanı sıra hava resminin kesintisiz idamesini sağlamaktaydı. Sancak gemisi USS Enterprise'da konuşlanan E-2 Hawkeye hava erken ihbar uçakları ile A-6 avcı uçaklarının kalkışları, donanmaya yeni kazandırılan uçak burun tekerleğinin güverteden havalandırılması amacıyla kullanılan fırlatıcı (catapult) adı verilen sistemlerle yapılmaktaydı. Yeni kazandırılan bu yetenek sayesinde büyük tonajlı uçakların uçak gemilerinden kalkışları sağlanıyor, böylece hava erken ihbar uçağı gibi uçakların gemilere konuşlanması mümkün hâle gelebiliyordu.²⁸

Krushev yönetimi ise yürüttüğü operasyonun devam etmesinde kararlıydı, ancak bu kararlılık ticari gemilere destek veren suüstü gemileri ile gösterilmemekteydi. Sovyet yük gemilerine sadece 4 denizaltı eşlik etmekteydi.

Tarafların sürekli olarak reaksiyon ölçtüğü ve gerginliğin son noktaya kadar sürdüğü yük gemilerinin intikali süresince yukarıda belirtildiği gibi sadece 4 denizaltı Sovyet ticari konvoylarına eşlik etti ve neticede yük gemileri 28 Ekim 1962 tarihinde intikal rotalarından geri dönerek kriz sonlanmış oldu.

---

26 Füzelerin imkân ve kabiliyetleri incelendiğinde; R-12 füzesi orta menzilli balistik bir füze olup Küba'dan Washington'u etki altına alacak kapasitede bir füzedir. R-14 füzesi, R-12 füzesine nazaran daha az menzilli bir füze olup ABD'nin Pasifik sahillerine angajman gerçekleştirebilecek bir füze türüdür. FKR-1 ise 14 kiloton etkiye sahip taktik nükleer silahtır.

27 Stanford Üniversitesi İnternet Sitesi, "Operation Anadyr", <http://large.stanford.edu/courses/2018/ph241/macfarlane2/>, (Erişim Tarihi: 17.11.2020).

28 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 243.

2.2.2. Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin Küba Krizi'ndeki Başarısızlığı

Küba Krizi neticesinde açık olarak görülmektedir ki başarısızlık tamamen Krushev'in donanmaya ilişkin yürüttüğü yanlış politikalar nedeniyle gelmiştir. Küba gibi Sovyet ana karasından uzak ancak düşünce olarak yakın bir müttefikin etkin bir suüstü kuvveti olmadan desteklenemeyeceği düşünüldüğünde, Krushev'in Karayipler bölgesine yönelik kapsamlı bir politikasının olmadığı ve müttefiklerinin hangi yolla destekleneceği yönünde bir plan geliştirmedeği ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda ABD'nin tespitleri neticesinde ticari gemilere refakat eden herhangi bir suüstü unsurunun bulunmaması denizden ambargo seçeneğinin kuvvetli bir seçenek olarak masada olmasına sebebiyet vermiştir. Krizin ilerleyen zamanlarında Küba önlerinde ABD Donanması tarafından ticari gemilere yönelik denizde denetim harekâtının yüksek ihtimalle gerçekleşeceği ortamda Sovyet suüstü unsurlarının sahada refakat görevinde olmaması, harekâtın Sovyetler tarafından eksik bir şekilde planlandığının göstergesidir. Küba Krizi'nde harp doktrinlerinin yokluğunu tespit eden Amiral Gorshkov, çağdaş donanmaların çok karmaşık ve çok yönlü bir teşkilat olduğunu ve bünyesinde çeşitli muharebe güçlerinin olması gerektiğini tespit etmiştir. Aynı zamanda askerî teknoloji alanında yapılan devrimlerin nükleer roketlerin, atom enerjisinin ve radyoelektronik gereçlerin donanma bünyesine katılması neticesinde Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Sovyet Hükûmeti'nin Sovyet harp isteklerine uygun doktrinlerin yazılmasına olanak sağlaması gerektiği görüşünü savunmuştur.²⁹ Donanmanın rolünü iyi anlayan silahlı kuvvetlerin, donanmanın hangi kuvvetlerden oluşması gerektiği konusunda harp doktrinleri yazıldığı takdirde ve bu doktrinler uygulanma alanı bulduğunda donanmalar istikrara kavuşacaktır.

Ayrıca ABD tarafından karadan bir güç intikali söz konusu olduğunda ve bunun bir görev grubu ile yapılacağı değerlendirildiğinde, Sovyetler'in bahse konu güç intikalini durdurmak için denizaltıları sürpriz etkisi yaratacak şekilde kullanması yerinde bir seçenektir. Ancak harekâtın ilerleyen zamanlarında Sovyet Kara Kuvvetleri unsurlarının Küba'ya intikal ettirilmesinde suüstü gemilerinin kullanılması gerektiği de açıktır. Krushev döneminde donanmanın bir bütün olarak geliştirilmediği, bu sebepten Küba Krizi'nde suüstü gemileri ile deniz hava kuvvetinin kullanılmadığını tespit eden Amiral Gorshkov, donanmanın dengeli olarak geliştirilmesinin, tarihin belirli dönemlerinde donanmaya verilen görevlerin etkin bir şekilde yerine getirebilecek kuvvetlerin geliştirilerek gerçekleştirilebileceği görüşünü savunmuştur. Denizaltılar ve deniz hava kuvvetlerinin geliştirilmesine verilen önceliğin, donanmanın öteki kuvvetlerinde geri kalınacağı anlamına geldiğini

²⁹ Amiral Sergei Gorshkov, a.g.e., s. 323.

tespit eden Gorshkov, önceki dönemlerin aksine bu unsurların bir bütün olarak geliştirilmesi gerektiği, çağdaş donanma savaşlarında deniz kuvvetlerine verilen görevlerin yerine getirilmesi için bütün unsurlara ihtiyaç duyulacağı tespitini yapmıştır.³⁰

Küba Krizi neticesinde Sovyetler Birliği'nin aşağılanması ardından Kruschev'in donanmaya yönelik politikaları turnusol kâğıdı misali gün yüzüne çıkmış oldu ve Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikita Kruschev, yerini 1964'te Leonid Brejnev'e bıraktı. Bu kriz neticesinde sadece nükleer güce dayalı bir politikanın başarısızlığı da kanıtlanmış oldu. Eğer Sovyet Donanması, daha donanımlı ve etkin bir yapıya sahip olabilseydi sonuç daha farklı olabilirdi. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, Gorshkov'un düşüncelerinin haklılığı ortaya çıkmış ve donanma gücünün stratejik maksatlı çok farklı unsurları barındıracak şekilde, müşterek harekât prensiplerine uygun olarak kullanılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi için elverişli durumlar oluştu.

2.3. Küba Krizi Sonrası Sovyet Deniz Kuvvetleri

1964'te Leonid Brejnev, Kruschev'in görevden alınmasının ardından iktidara geldiğinde Gorshkov, nihayet uzun zamandır beklenen bir okyanus donanması yaratma hayalini gerçekleştirme şansı buldu. Göreve geldiği ilk günden itibaren okyanusların önemine değinen Amiral Gorshkov, okyanusların, yeni dünya düzeninde emperyalistler için yeni yayılma alanı olduğunu ve bu yüzden yayılma isteklerine denizden cevap verilmesi gerektiğini savunuyordu.³¹ Kruschev'in aksine Brejnev, donanma yetkililerini dinleme eğiliminde bir liderdi ve denizciliğin geliştirilmesine yönelik politikalarda uzman görüşlerinin önemine yer vermekteydi. Dönemin Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Mareşal Grechko da Gorshkov'un çabalarını destekleyince uygun zemin hazırlanmış oldu.

İlk olarak gemilere barış zamanı verilecek görevlerin belirlenmesi ile başlandı. Bu sayede gemiler, sancak varlık gösterme ve harekâta hazırlık seviyesinin idamesinde büyük ilerleme kaydetmiş oldu. Bu kapsamda verilecek görevler;

- Balistik denizaltılara harekâtları süresince destek vermek,
- ABD ve müttefiklerinin nükleer denizaltılarını tespit maksadıyla belirli sahalarda denizaltı savunma harbi faaliyetleri icra etmek,
- ABD uçak gemisi görev grubu faaliyetlerini izlemek,
- Sovyet ana karasına yakın faaliyet icra eden denizaltıların ve suüstü gemilerinin faaliyetlerini izlemek,
- Okyanuslarda sancak varlık göstermek.

30 Amiral Sergei Gorshkov, a.g.e., s. 296.

31 Amiral Sergei Gorshkov, a.g.e., s. 330.

şeklinde belirlenmişti.³² Bu görevler ABD'nin Sovyetler'in ilgi alanında bulunan Pasifik bölgesinde ABD varlığının artmasının bir sonucu olarak karşıtın denizde gerçekleştirmesi muhtemel faaliyetlere karşı koymak, Çin ve Japonya gibi ülkelerdeki ABD faaliyetlerini izlemek ve nükleer gücü gelişen Sovyetler'in özellikle Pasifik bölgesinde sancak varlık gösterme isteğine yönelik belirlenen görevlerdi. Görevlerin belirlenmesindeki diğer bir önemli etken, artan Sovyet ticari gemi ve balıkçılık faaliyetleri olmuştur.

Küba Krizi'nden alınan dersler kapsamında Sovyet Donanması'nın hava tehditlerine açık olduğu ve faaliyetlerinin ABD U-2 uçakları tarafından sürekli olarak izlendiği tespit edilmişti. Açık denizlerde yaşanabilecek bir sıcak çatışma esnasında Sovyet gemilerinin sadece karşıt suüstü gemileri tarafından değil aynı zamanda karşıt hava unsurları tarafından taciz ve imhasına yönelik senaryolarda, gemilerin hava tehdidine karşı donatılmasına yönelik ihtiyaçları ortaya konulmaktaydı. Eldeki imkânlarla ihtiyaç duyulan hava savunma şemsiyesi sağlanabilirdi, ancak uçakların hepsi karada konuşluymuştu ve hareket çapları okyanusta görev icra edecek kadar geniş değildi.³³

ABD tarafından USS Enterprise gibi nükleer takatle çalışan uçak gemilerinin varlığı, Polaris programı neticesinde denizaltılardan balistik füze ile angajman yeteneğinin kazandırılması ve ABD hava gücünün uçak gemileri vasıtasıyla ana karadan uzak coğrafyalarda etkin kullanımı, Sovyetler'i yeni yetenekler kazandırılması yönünde zorlamaktaydı. Bu kapsamda ilk olarak ABD uçak gemilerinin varlığına karşı balistik füze taşıyabilen denizaltılarla cevap verilmek istendi ve İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın Tip 21 sınıfı denizaltı dizaynına benzeyen Whiskey sınıfı denizaltıların modernize edilmiş sınıfının inşası programı uygulanmaya başlandı. Ancak bahse konu denizaltıların SSN-3 seyir füzeleri ile donatılmış olmalarına rağmen dizel-elektrik takatli olması ve ABD'nin nükleer takatli uçak gemilerine karşı düşük süratleri (USS Enterprise 35 kts, Whiskey sınıfı denizaltılar dalışta azami 13,5 kts) Sovyetler'i yeni çareler aramak durumunda bırakmaktaydı. Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde nükleer takatle çalışan November sınıfı denizaltılar bulunmaktaydı, ancak bu denizaltılarda da seyir füzesi imkân ve kabiliyetinin olmayışı, yeni yeteneklerin kazandırılmasını gerektiriyordu. Echo-1 sınıfı denizaltılarla ABD uçak gemilerinin etkinliğine çözüm arama arayışı devam etti ve sınıfının ilk denizaltısı K-45, 1963 yılında suya indirildi. İlk bakışta denize indirilen Echo-1 sınıfı, ardından geliştirilen Echo-2 sınıfı, denizaltıların ABD uçak gemilerinin Sovyet ana karasına olan tehdidi engelleyebileceği değerlendirilebilirdi. Ancak SSN-3 güdümlü mermisi menzilin Polaris Programı kapsamında elde edilen menzile nazaran

³² Alexey D. Muraviev, a.g.e., s. 25.

³³ Alexander Pavlov, Warships of the USSR and Russia, Naval Institute Press, Maryland, 1997, s. 101.

düşük kalması (SSN-3: 300 deniz mili, Polaris: 2500 deniz mili), ayrıca SSN-3 güdümlü mermisinin fırlatılabilmesi için denizaltının satha çıkması zorunluluğu, hâlâ etkin bir tedbir alınmadığını göstermekteydi.³⁴ Yapılan bu gelişmelere rağmen Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin uluslararası kamuoyundaki prestijinin Küba Krizi neticesinde azalması, güç aktarım ihtiyacının hâlâ çözülememiş oluşu ve ABD tehdidinin Sovyet ana karasına uçak gemileri vasıtasıyla yaklaşmış olması uçak gemilerinin inşasını zorunlu kılmaktaydı.

Sovyet Donanması'nın yenilenmesine yönelik faaliyetler bu dönemde hızlandı. Yeni kruvazörlerin donanmaya kazandırılması kapsamında hava savunma silahları ile donatılmış 3 sınıf kruvazör ve 1 sınıf destroyer olmak üzere toplam 41 geminin inşa programı yürütülmeye başlandı. Böylece Küba Krizi'nden kalma en yenisi 1955 yılında denize indirilmiş olan eski gemilerin yenilenmesine yönelik çalışmalar da başlamış oldu.³⁵ Bu kapsamda inşasına başlanan Kynda sınıfı kruvazörler, İkinci Dünya Savaşı'ndan o tarihe kadar yapılan en büyük kruvazörleri oluşturmaktaydı. Aynı zamanda bu gemiler, Sovyet Donanması'ndaki ilk nükleer takatli kruvazörler olma özelliğini taşıyordu.³⁶ Ayrıca ABD'nin denizaltıdan atılan balistik füze yeteneğine karşı Sovyetler, Skat sınıfı (NATO adı Charlie olarak bilinir) ilk denizaltısını 1967 yılında denize indirmiş olup bahse konu denizaltı programını beş yıl içerisinde tamamlamıştır. Bu denizaltılar ise 30 kts sürata sahip olup Polaris programında kullanılan balistik füze sistemine benzer şekilde SSN-7 balistik füzelerini kullanmaktaydı.³⁷

Sovyet Deniz Kuvvetlerindeki yüzer unsurların sayıca ve kabiliyet olarak hızlı gelişimi, ABD'de Sovyetler'in deniz stratejisi konusunda araştırmalar yapılmasına sebep oldu. Bu kapsamda Amiral Gorshkov'un Askerî Düşünce isimli dergide yazdığı yazılar başta olmak üzere teknik dokümanların elde edilmesine yönelik çalışmalara hız verildi.

1960'ların sonlarına doğru gelindiğinde okyanuslarda yapılan harekâtın önem kazanması ve nükleer takatli denizaltıların okyanuslardaki görev fonksiyonlarının genişlemesi ile suüstü gemilerinin suüstü harbi ve DSH'ne yönelik gelişimleri konusunda da önemli faaliyetler icra edilmekteydi. İcra edilen faaliyetler kapsamında güdümlü mermili 1965 yılında Kynda sınıfı³⁸ kruvazörlerin inşası tamamlanarak Pasifik Filosu'na katıldılar.

34 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., ss. 243-244.

35 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 238.

36 R. L. Rasmussen, a.g.e., s. 4.

37 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 244.

38 Her iki gemide suüstü harbi ve DSH maksatlı dizayn edilmiştir. Üzerinde 76 adet SSN-3 ve 16 adet SA-N-1 Goa güdümlü mermisi suüstü harbine yönelik kabiliyetleri, 2 adet 21 inç torpidosu ve 8 inçlik RBU-6000 DSH roketleri ise DSH imkân kabiliyetleri ile öne çıkmaktadır.

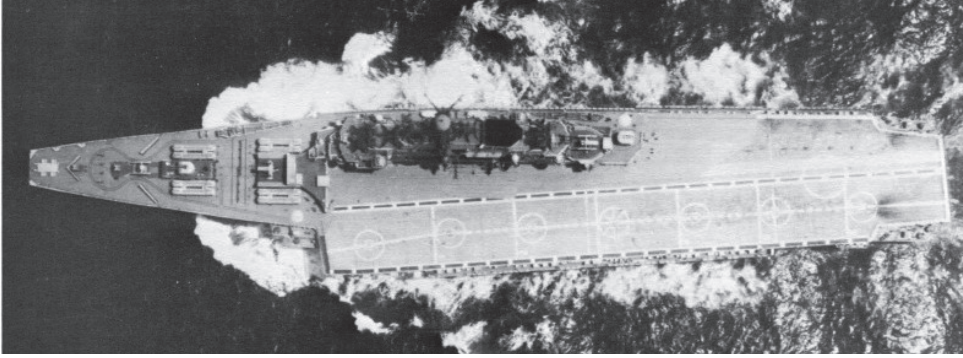

Resim-1: Kynda Sınıfı Kruvazör.³⁹

Yapılan reformlaraya yönelik faaliyetlerden bir diğeri de Moskova sınıfı helikopter gemilerinin donanmaya katılmasıdır. Sınıfının iki gemisi, 14 adet DSH maksatlı helikopteri taşımasının yanı sıra uçak gemilerinin kullanım konseptlerinden farklı olarak denizaltı savunma harbine yönelik sistem ve cihazları ile öne çıkmaktaydı. Moskova sınıfı helikopter gemilerinin donanmaya katılması ile Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin DSH imkân ve kabiliyetleri kıyılardan açık denizlere doğru taşınmaktaydı. Arktik bölgesinde de görev alan bu gemilerin temel zayıflığı ise gemilerin ABD'nin Polaris, ardından Poseidon Programı ile denizaltından nükleer balistik füze atma kabiliyeti karşısında savunma tedbirlerinin olmamasıydı. 2.500 deniz mili menzile sahip bu teknolojiye karşı DSH maksatlı Moskova sınıfı helikopter gemilerinde temaslarını bu yarıçapta bir mesafede idame edecek kadar helikopter bulunmamaktaydı. Bu yüzden Moskova sınıfı helikopter gemileri, Moskova ve Leningrad ile sınırlı kaldı.⁴⁰ İlk aşamada sadece nükleer denizaltılara karşı etkin olacak gemilerin inşasına yönelik planlama yapılmış olsa da hava sahasını kontrol edemeyen bir deniz kuvvetinin denizlere hâkim olamayacağı anlaşılmış ve kapsamlı bir uçak gemisinin yapılması yönünde karar alınmıştı. Bu kapsamda uçak gemilerinin inşası için 10 yıllık bir program yürürlüğe konuldu. Amiral Gorshkov'un düşüncelerindeki uçak gemisi, Amerikan Donanması'nda olduğu gibi nükleer takatlı ve üzerinde çok sayıda uçağın bulunduğu bir gemi idi. Ancak bu fikir, Sovyetler için fazla iddialıydı. Çünkü donanmanın bu kadar büyük bir gemiye komuta etmeye ve müşterek harekât usullerini uygulamaya yönelik herhangi bir tecrübesi bulunmamaktaydı. Sonuçta daha küçük, üzerinde 36 adet uçağın konuşlanabildiği Kiev sınıfı uçak gemilerinin inşasına başlandı. 1967 yılında dizayn aşaması tamamlanan geminin inşası, 1975 yılında tamamlandı.

³⁹ Norman Polmar, Guide to Soviet Navy, Naval Institute Press, Annapolis, 1984, s. 146.

⁴⁰ Christopher C. Lowett, a.g.e., s. 245.

Resim-2: Kiev Sınıfı Uçak Gemisi.⁴¹

Resim-3: Moskova Sınıfı Helikopter Gemisi.⁴²

Sovyetler İkinci Dünya Savaşı'nda Kuril Adaları'na, Sakhalin kıyılarına ve Kore Yarımadası'na başarılı amfibi harekâtlar geliştirmesine rağmen savaş sonrası faaliyetlerine son verilmişti. 1963 yılının sonlarına gelindiğinde Amiral Gorshkov, bu konudaki eksikliği Sovyet Deniz Piyadesi Sınıfı'nın kurulması ile giderdi. Piyadeler, Baltık Denizi kıyılarında ve Uzak Doğu'da konuşlandırılarak caydırıcılığın sağlanması amaçlandı ve bu kapsamda 8.000 personelden oluşan Sovyet deniz piyade sınıfı görevlendirildi.⁴³ Amiral Gorshkov, göreve geldiği günden itibaren donanmanın okyanuslarda harekât icra edebilecek nitelikte olmasına yönelik yeteneklerin geliştirilmesine öncelik vermiştir. Küba Krizi'nde alınan dersler neticesinde güç aktarım yeteneğinin eksikliğini gören Gorshkov, uçak gemileri ve helikopter gemilerinin donanmaya katılmasını ve deniz piyade sınıfının yeniden kurularak donanmanın stratejik düzeyde kullanılmasına yönelik politikaların geliştirilmesini sağlamıştır. Yapılan bu durum karşısında ABD Donanması, dikkatini Sovyet Donanması'nda yaşanan gelişmelere vermiş ve Sovyet-ABD rekabeti başlamıştır.

41 Norman Polmar, a.g.e., s. 127.

42 Norman Polmar, a.g.e., s. 131.

43 "Soviet Navy Intelligence and Analysis During Cold War", a.g.e., s. 18.

Resim-4: Amiral Sergei Gorshkov.⁴⁴

Göreve gelişinden itibaren Sovyet Donanması'nın diğer kuvvetlere nazaran prestijini artıran Gorshkov, dünya donanmalarında yaşanan gelişmeleri fırsat bilerek politik kanatta yaşanan gelişmeleri, yazdığı makaleler ve ikili ilişkileri vasıtasıyla bilgilendirmiş ve Sovyet Donanması'nın stratejik düzeyde oluşturulan bütçeden daha fazla pay almasını sağlamıştır. Amiral Gorshkov'u Sovyet Donanma tarihi içerisinde öne çıkaran diğer bir özelliği ise donanmayı denize çıkarması olmuştur. İlk yıllarda nadiren karadan uzakta seyir icra eden Sovyet Donanması, değişen harekât konsepti neticesinde gerçek bir açık deniz kuvveti olma özelliğine erişmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere Akdeniz'de, Hint Okyanusu'nda ve Pasifik'te bulunan Sovyet deniz unsurları Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) karşı ciddi bir karşıt güç olma özelliğine kavuşmuştur. Tuğamiral rütbesinden itibaren gerek yazdığı makalelerle gerekse politik kanada stratejik düzeyde verdiği tavsiyelerle 33 yıllık hizmet süresini iyi bir şekilde değerlendiren Amiral Gorshkov, XX. yüzyılın Rus Mahan'ı, deniz gücünün büyük devlet statüsü için ne kadar önemli olduğunun ateşli bir savunucusu olarak Sovyet tarihinde yerini almıştır. Gorshkov ile Mahan arasındaki paralellikler, deniz gücünün savunucuları olmalarının yanı sıra teknolojinin deniz harbinin değişen doğasına etkisini gören stratejik düşünürler olmalarıdır. Ayrıca Gorshkov ile Mahan, güçlü bir donanmayı dünya devleti olmak için zorunlu bir koşul olarak görmekteydiler. Her ikisi de kıyılardan uzakta düşmanın karşılanması gerektiğine inanmaktadır.

2.4. Amiral Gorshkov'un Sovyet Deniz Kuvvetleri'ni Yapılandırmasına İlişkin Günümüzün ve Geleceğin Deniz Kuvvetleri İçin Çıkarılacak Dersler

Stalin ve Krushev döneminde Sovyet Donanması'nda yapılan iyileştirme kararları, dönemin ekonomik şartları ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler neticesinde sağlıklı bir değerlendirme yapılmadan alınmıştır. Sadece bir konuya odaklanan (nükleer güç, sadece denizaltıların geliştirilmesi vb.) ve askerî-politik kanadın çekişmesi neticesi bir türlü uygulamaya konulamayan kararlar, ülke ekonomisini ve Sovyet deniz stratejisinin oluşumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak Krushev'in aksine Brejnev döneminde, politik

⁴⁴"The Russian Navy: Historic Transition", Federation of American Scientist, Office Of Naval Intelligence, Washington, 2015, s. 9.

kanadın askerî kanat ile uyumlu bir şekilde çalıştığı ve Küba Krizi'nde alınan dersler neticesinde ihtiyaç duyulan iyileştirmelerin politik-askerî kanadın uyumu içerisinde yapıldığı görülmüştür. Ayrıca donanmaya barış zamanı verilecek görevlerin belirlenmesi gemilerin sürekli olarak harekâta hazır olmasını ve personelin durumsal farkındalığının üst seviyede idamesini sağlamıştır.

Donanmasının gelişimine önem veren ve bu kapsamda yeni unsurları ve teknolojileri bünyesine katan ülkeler, yeteneklerinin gelişimi neticesinde büyük ölçekli bölgesel güç konumuna yükselecek ve gelecekte başta bölge ülkeleri olmak üzere küresel güçlerin denizlerdeki rakibi hâline gelecektir. Neticede bu ülkelerin harekât temposu artacak ve deniz kuvvetlerine verilecek görevleri de kazanılacak yeni sistemler ve gemiler neticesinde değişecektir. Bu kapsamda geleceğin deniz kuvvetlerinin komuta kontrol zaman çevriminin, sürekli değişen harekât ortamına uygun olacak şekilde ve uluslararası politika ve denizci stratejik bakış açısıyla belirlenmesinin hem personelin durumsal farkındalığının artırılması hem de gemilerin maliyet etkin bir şekilde kullanılması açısından önemlidir.

Amiral Gorshkov döneminde yapılan reformlara bakıldığında önceki dönemlerden farklı olarak donanmanın tüm unsurları bir bütün olarak ele alınıp eksikliklerin bir bütün olarak giderilmesi yönünde önlem alınmıştır. Bu konuya verilebilecek örnek uçak gemilerinin inşasının kruvazör inşası ile yürütülmesi, ihtiyaçların birlikte tespit edilerek kruvazörlerin suüstü ve DSH imkân ve kabiliyetlerinin uçak gemilerine refakat edebilecek düzeyde geliştirilerek donanmaya katılmasıdır. MİLGEM sınıfı korvetlerin inşası ile ivme kazanan millî ve yerli savunma sanayisinde yaşanan gelişmeler, donanmamızın modern kendi imkânları ile idamesini sağlayan ve kendisini sürekli yenileyen bir karakterde olmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda yapılacak modernizasyon faaliyetleri ve geliştirilecek konseptler bir bütün olarak ele alınmalı, sadece bir yeteneğin geliştirilmesi neticesinde elde edilen kazanımlar diğer unsurların harekât kabiliyetini azaltacak şekilde donanmanın tüm unsurlarına dikte edilmemelidir.

3. Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin Küresel Güç Niteliği Kazanması ve Dünya Denizlerindeki Faaliyetleri

1963 yılına kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası liberal kapitalist düzenin devamını savunan ABD-Avrupa Bloku, bu düzenin savunucusu olan yeni kurulmuş diğer devletler üzerinde nüfuz ve hâkimiyetlerini ticaret ve yardım ekseninde devam ettirmekteydi. Batılı devletlere karşı bağımsızlık ve millî kurtuluş hareketleri ise başta Afrika olmak üzere Orta Doğu ve Güney Amerika'nın bazı bölgelerinde devam etmekteydi. Sovyetler, başta denizaşırı coğrafyalarda meydana gelen bu gelişmelere etkin bir deniz gücüne sahip

olmadığı için seyirci olmak durumunda kalmaktaydı. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Sovyetler'in yardım elini uzatamaması hem komünizmin hem de Sovyetler'in prestijini sarsan bir etki yaratmaktaydı.

1970'li yılların başlangıcında Sovyet Deniz Kuvvetleri okyanuslarda harekât icra etme kapasitesine sahip olacak sayıda uçak gemisi, destroyer ve kruvazöre sahipti. Rakiplerine nazaran eğitim, deneyim ve lojistik destek kabiliyetlerinin az olmasına rağmen Sovyet Donanması, kıyılarından uzak mesafelerde görev icra edebilecek düzeye erişmişti. 1964 yılı itibarıyla Sovyet Donanması unsurları, başta Akdeniz olmak üzere Hint Okyanusu ve Karayipler Bölgesi'nde kalıcı olarak sancak varlık gösterebilecek düzeye erişmişti⁴⁵ ve aynı yıl Amiral Gorshkov Sovyet Denizaltı Filosu'nda bulunan nükleer denizaltıların Ekvator ve Arktik Bölgeleri dâhil tüm okyanuslarda harekât kapasitesine eriştiğini açıklamıştı.⁴⁶ Deniz gücünün politikanın önemli bir aracı olduğunu gören Sovyetler, kıyıları deniz veya okyanuslarla buluşan devletlerin bağımsızlığını sürdürmesi ve egemenliğini güçlendirmesi için dünyadaki diğer ülkelerle sadece klasik diplomasi yöntemleriyle değil gambot diplomasisi yoluyla da ilişki kurulabileceğini görmüştü. İzlenen bu politikalar neticesinde donanma-endüstri-politika unsurlarının iş birliği ile kısa dönem içerisinde aşağıdaki büyük gelişmeler elde edilmiştir.

- Bahriye liderleri, büyük oranda Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde temsil kabiliyeti bulmuş, donanmaya askerî-politik ve stratejik kararların alınışında ve bütçelerin tahsisinde büyük avantajlar sağlanmıştır.

- Deniz Kuvvetleri Komutanı, aynı zamanda Savunma Bakanı İkinci Yardımcılığı görevini de yürütmeye başlamıştır.

- Amiral Gorshkov'un reformları ile suüstü gemileri orta ve uzun menzilli angajman yeteneğine kavuşmuştur.

- Denizaltıların nükleer takatli olacak şekilde dizaynına yönelik teknolojiye erişilmiş ve balistik füze teknolojisi denizaltılara entegre edilerek denizaltıların stratejik bir silah olma özelliği sağlanmıştır.

- Barış görevlerinin belirlenmesi ile açık denizlerde Japon Denizi, Akdeniz, Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi'nde eğitimler icra edilerek sancak varlık gösterme faaliyetleri artırılmıştır.

- Akdeniz'de ABD 6. Filosu'nun faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Sovyet 5. Filosu Akdeniz'de konuşlandırılmıştır.

- Sovyet endüstrisi ile ilişkiler güçlendirilerek gemi inşa sanayi ve yedek parça teminindeki sorunlar giderilmiştir.

45 R. L. Rasmussen, a.g.e., s. 14.

46JohnB.Hattendorfvd.,TheEvolutionoftheU.SMaritimeStrategy,1977-1986,NavalWarCollege,Newport,2004, s. 281.

- Deniz hava kuvvetinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere devam edilmiştir.
- Deniz gücünün geliştirilmesi ile dış yardımlar, dost ve müttefik ülkelere ulaştırılmaya başlanmıştır.⁴⁷
- Özellikle 1967 yılından itibaren Doğu Akdeniz’de yaşanan krizler neticesinde Sovyet Deniz Kuvvetleri, üçüncü ülkelere askerî destek sağlamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.
- 17 Şubat 1965 tarihi itibarıyla ilk defa ABD ile aynı nükleer denizaltı sayısına ulaşılmıştır.⁴⁸

Amiral Gorshkov tarafından donanmada yapılan reformlar sayesinde Sovyet Deniz Kuvvetleri, denizlerde askerî bir güç olmasının yanı sıra iki kutuplu dünyada önemli bir diplomasi aracı hâline gelmiştir. Gorshkov, donanmanın sadece Sovyet ana karasının savunulması aracı değil, aynı zamanda savaşı önleyen bir güç olduğunu savunmaktaydı. Bunun için donanma, ülke çıkarlarının savunulması ve dost ülkelerin desteğinin sağlanması için barışta önemli bir politika aracı olarak kullanılmalıydı.⁴⁹ Ayrıca donanmanın politik kullanımı neticesinde yapılması muhtemel silah alımları, dünya donanmalarının Sovyet çıkarlarına uygun şekilde geliştirilmesi demektir.

1970-1973 arası kapsayan dönemde Sovyet Deniz Kuvvetleri, okyanus ötesinde Küba’nın Angola Savaşı’na iştiraki esnasında verdiği destek ile öne çıkmıştı. Bu dönemde Sovyet deniz stratejisi, büyük bir ticaret filosunun kurulması suretiyle deniz ticaretinde söz sahibi olma ve büyük gelirler elde etmeyi de amaçlamıştı. Rusya gibi Avrasya stepleri ile Sibiryaya arasında sıkışan bir kara devletinin etrafındaki NATO çemberini kırması ve iki kutuplu dünya düzeninde yeni ilişkilerin kurulabilmesi için denizcilik gücünün üst seviyede olması gerektiğini bilen Amiral Gorshkov, Rusya’yı Baltık Denizi’nden başlamak üzere denizlerde yüceltmeyi amaçlamış ve donanma gücünün etkili unsurları ile ABD’yi kendi kıtasında tehdit eden bir konuma erdirmeyi başarmıştır. Bu gelişmelerle İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında savunma stratejisini benimseyen Sovyet Donanması, taarruzi karaktere ve ABD’ye karşı dengeleyici bir güç unsuruna dönüşmeyi başarmıştır.

Tarihinin denizdeki en geniş çaplı tatbikatı olan OKEAN-1970 Tatbikatı’nı Nisan 1970 ayında gerçekleştiren Sovyet Deniz Kuvvetleri, Kuzey Pasifik, Hint Okyanusu ve Akdeniz’de ABD’ye 200’den fazla savaş gemisi ile gözdağı

47 Nejat Tarakçı, Sömürgecilikten 21. Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ss. 375-376.

48 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 281.

49 Amiral Sergei Gorshkov, a.g.e., 331.

vermekteydi.⁵⁰ Kazanılan yetenekler ve Sovyet Donanması'nın açık denizlerde icra ettiği faaliyetler neticesinde ABD Donanma Komutanı Amiral Elmo Zumwalt, 1 Temmuz 1970 tarihinde yaptığı açıklamada ABD'nin Sovyetler karşısında yaşanabilecek bir konvansiyonel çatışmayı %45-%55 ihtimalle kazanabileceğini ifade etmekteydi.⁵¹ 19 Nisan 1971 tarihinde ise gövdesi tamamen titanyum alaşımlı çelikten yapılan ve güdümlü mermi fırlatma imkân ve kabiliyetine sahip K-661 denizaltısı, su altı azami dalış süratinde dünya rekorunu kırarak 44,7 kts'lik bir sürate erişmişti.⁵²

Küresel liderliğin uçak gemisine ve nükleer güce sahip olmaktan geçtiğini anlayan Sovyetler, Moskova sınıfı helikopter gemilerinden sonra tam kapsamlı uçak gemilerinin denize indirilmesine başlamıştır. 1983 yılında Leonid Brejnev isimli uçak gemisi, Karadeniz Nikolayev Tersanesi'nde kızağa konulmuştur. Montrö Sözleşmesi'nin şartlarından kurtulmak isteyen Sovyetler, geminin tipini uçak taşıyabilen ağır kruvazör, ismini ise Amiral Kuznetsov olarak değiştirmiştir. Sovyetler'in ikinci gemi Varyag, Çin'e satılmış ve Çin'in ilk uçak gemisi olmuştur. Bu gemiler ortalama 80.000 ton deplasmanı ve 70 adet uçak taşıma kapasitesi ile ABD ile rekabet edebilecek düzeyde idi.⁵³ Ayrıca DSH maksatlı dizayn edilen Moskova sınıfı helikopter gemilerinin imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi maksadıyla yürütülen çalışmalar devam etmekteydi. Bu kapsamda Ekim 1971 ayında Yak-36 tipi uçak, helikopter gemisi Moskova'nın güvertesine dikey iniş gerçekleştirerek Sovyet Donanması'nda bir ilki başarmış oldu.⁵⁴

Sovyet Donanması, dünyanın birçok denizinde olduğu gibi yüksek faaliyet oranını Hint Okyanusu'nda da sağlamayı başarmış, 1969 yılında Amiral Gorshkov tarafından komuta edilen görev grubu Bombay, Mandaras, Kenya ve Sri Lanka liman ziyaretlerini gerçekleştirmiştir.⁵⁵ Yumşak güç çerçevesinde yapılan liman ziyaretleri ve Sovyet görünürlüğünün artırılması ile Sovyetler, Hindistan'a en çok silah ihraç eden ülke olmuştur.

Afrika'da Angola, Somali ve Etiyopya'ya yapılan yardımlar neticesinde liman kullanımı konusunda anlaşma sağlanmış ve Afrika Kıtası'nda da Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin sancak gösterme faaliyetleri artırılmıştır. Vietnam Savaşı sonrası 1984 yılında Kam Ranh Limanı denizaltı, deniz hava unsurları ve yardımcı destek gemileri tarafından kullanılmaya başlanmış böylece Güney Asya'da rotasyonel liman faaliyetlerine başlanmıştır. Güney Asya bölgesine

50 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 281.

51 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 283.

52 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 283.

53 Christopher C. Lowett, a.g.e., s. 246.

54 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 285.

55 "Soviet Naval Presence in Indian Ocean", Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1975,s. 3.

ek olarak Hint Okyanusu'nda da deniz görev grubu (8. Filo) bulunduran Sovyet Deniz Kuvvetleri, 1980-1988 yılları arasında Körfez Bölgesi'nde Koalisyon Güçleri tarafından icra edilen deniz harekâtında, Sovyet ticari gemilerine refakat edilmesi kapsamında aktif olarak kullanılmıştır. 1989 yılından itibaren Hint Okyanusu'na yönelik faaliyetlerinde düşüş görülen Sovyet Donanması, Körfez Bölgesi'nde ateşkes sağlanması neticesinde Hint Okyanusu'ndaki gemi sayısını 3 mayın tarama, bir kısım amfibi gemi ve yardımcı gemiler ile sınırlı tutmuştur.⁵⁶

Okyanuslar haricinde Kuzey Denizi'nin de avantajlarından faydalanmak isteyen Sovyetler, 17 Ağustos 1977'de Arktika isimli nükleer takatli buzkıran gemisi ile dünyada Kuzey Kutbu'na seyir icra eden ilk gemi olmayı başarmıştır.⁵⁷

10 Ekim 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin, NATO'nun askerî kanadından ayrılan Yunanistan ile Sovyet ticari ve yardımcı sınıf gemilerini Yunanistan'a ait Neorion Tersanesi'nde onarılmasına yönelik antlaşma, denizciliğin politik maksatlarla kullanımına verilebilecek diğer bir örneği oluşturmaktadır.⁵⁸

1980 ve 1981 yıllarında Sovyetler, Baltık Denizi'ndeki gücünü Polonya'da başlayan komünist rejimin yumuşaması anlamına gelen Dayanışma Hareketi'nde göstermiştir. Bu dönemi avantaja çeviren Sovyetler, yaptığı geniş ölçekli amfibi tatbikatlarla Batı Bloku'na karşı gövde gösterileri yapmış ve benzer tatbikat, Akdeniz'de Suriye Ordusu ve donanması ile yapılmış olup 1.000 Sovyet deniz piyadesi, amfibi harekât ile Suriye sahillerine çıkarılmıştır.⁵⁹

3.1. Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin Akdeniz'deki Faaliyetleri

Akdeniz'in uzun zamanlardan beri Rusya için büyük bir ekonomik ve stratejik önem taşıdığı, Akdeniz vasıtasıyla, dünyanın öteki ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirildiği ve Rus kültürünün bu deniz yoluyla taşındığı bilinmektedir. Aynı zamanda SSCB'ye Akdeniz'den saldırmak maksadıyla emperyalist güçlerin olanaklarının son derece arttığı, bu imkânlarını nükleer güçle birleştiren ABD 6. Filosu'nun da bölgede bulunduğu değerlendirildiğinde Akdeniz, Sovyet güney kanadının savunulması için büyük önem taşımaktaydı.⁶⁰

Ruslar'ın Akdeniz'deki görünürlüğüne tarihsel olarak değinilecek olursa iki dünya savaşı arası dönemde Ruslar Akdeniz'de, Pariskaya Komuna kruvazörü ve ona eşlik eden bir geminin Baltık Denizi'nden Karadeniz'e intikali esnasında sadece bir defa görülmüşlerdi.⁶¹ 1955 yılından itibaren Sovyet

56 R. L. Rasmussen, a.g.e., ss. 14-15.

57 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 288.

58 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 290.

59 Lawrence Sondhaus, *Navies in Modern World*, Reaktion Books, Londra, 2004, s. 262.

60 Amiral Sergei Gorshkov, a.g.e., s. 89.

61 Phillippe Masson, "The Soviet Presence in Mediterranean", *Naval War College Review*, 1971, Cilt: 23 Sayı:

Donanması kıyılarından uzakta seyir icra edebilme yeteneğine kavuştuğunda Arnavutluk ile yapılan antlaşma neticesinde Vlore'de liman inşa edilmesi ve burada rotasyonel gemi bulundurulmasına yönelik anlaşmaya varılması ile Sovyetler'in Soğuk Savaş döneminde Akdeniz'deki görünür faaliyetleri başlamıştır.

Sovyet Filosu'nun Akdeniz'deki görünürlüğü sadece bu liman ile sınırlı kalmadı. Bu liman sayesinde Mısır'a askerî teçhizatların da intikal ettirilmesi sağlanmaktaydı. Vlore Limanı haricinde Suriye'nin Lattakia Limanı'na da liman ziyaretleri icra edilmekteydi. Yapılan liman ziyaretleri ve Baltık Filosu'ndaki gemilerin rotasyonel olarak Akdeniz'e intikal ettirilmeleri neticesinde 5. Filo, ABD'nin 6. Filosu'ndan sonra Akdeniz'deki en büyük ikinci filo olma özelliğine kavuşmuştu. İsrail-Mısır gerginliğinde Mısır'a olan desteğini göstermek üzere Port Said'e liman ziyaretleri gerçekleştiren 5. Filo, böylece İsrail'e karşı fiilî bir baskı psikolojisinin oluşturulmasını amaçlamaktaydı. Bu kapsamda Akdeniz'de sürekli sancak varlık gösteren 5. Filo, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda bölgede oldukça etkili bir güç konumunda bulunmuştur. Gücünün zirvesine erişen 5. Filo'nun ABD'yi ciddi anlamda tehdit eden diğer bir gelişme de 25 Ekim-3 Kasım 1973 tarihleri arasında Sovyetler'in Akdeniz'de uçak gemilerinin idame eğitimlerine yönelik gerçekleştirilen tatbikatı esnasında bölgede bulunan ABD gemilerini komuta yönetim sistemlerinde düşman olarak sergileyerek tatbikatlarını sürdürmesi olmuştur.⁶²

Böylece Sovyetler Birliği, Akdeniz'deki görünürlüğünün sağlanması ile;

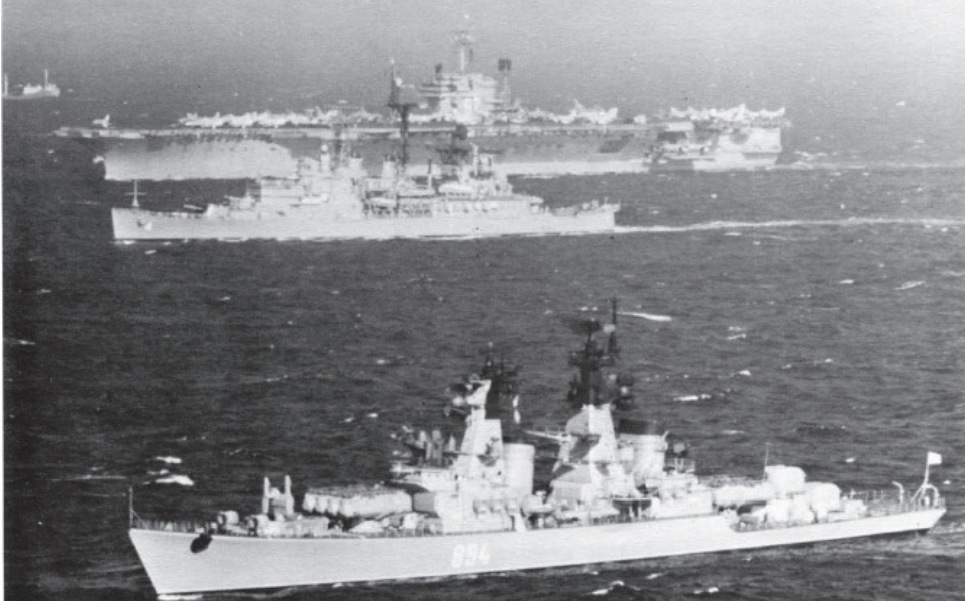
- Rus İmparatorluğu dönemindeki görkemli donanma günlerine dönüldüğünü dünyaya göstermiş,
- Dünya için stratejik önemi haiz Orta Doğu, sancak varlık gösterme faaliyetleri ve askerî yardımlar neticesinde etki altına alınmış,
- Rusya için stratejik öneme sahip Trans-Sibirya yolunun tehlikeye düşmesi durumunda Uzak Doğu'da Vietnam'a ve Afrika'ya yardımın götürülmesi maksadıyla lojistik nakliyatın yapılabileceği tek deniz yolu olan Süveyş Kanalı, Mısır'a yapılan yardımlarla güvence altına alınmış,
- ABD 6. Filosu'nun Arap-İsrail çatışması süresince yaptığı faaliyetler izlenmiş,
- Sovyet ana karasının uzaktan savunulması için caydırıcı bir güç oluşturulduğu tüm dünyaya gösterilmiş,
- Bölgede sömürge altında bulunan ülkelere Sovyet ideolojisi yayılma olanağı sağlamış,
- NATO üyesi olan Türkiye, Yunanistan gibi ülkeler çevresinde baskı

5, 60-66, s. 63.

62 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 286.

kurulması sağlanarak NATO'nun güneydoğu kanadında hassasiyet oluşması sağlanmıştır.⁶³

Mavi Vatan
Temmuz 2021
Sayı 8

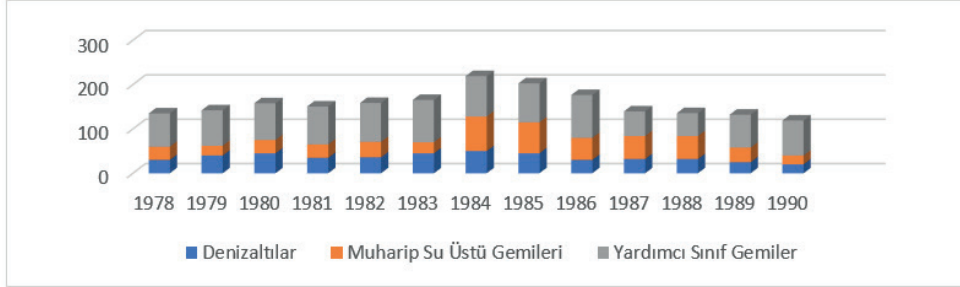
Resim-5: ABD 6. Filosu'nun Faaliyetlerini İzleyen Sovyet 5. Filosu Gemisi.⁶⁴

3.2. Küresel Güç Konumuna Erişen Sovyet Deniz Kuvvetleri'ne İlişkin Ülkemiz ve Geleceğin Deniz Kuvvetleri İçin Çıkarılacak Dersler

Küresel güç konumuna erişen Sovyet Deniz Kuvvetleri, donanmanın politik maksatlarla kullanımını iyi bir şekilde değerlendirmiş, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Stalin döneminde ilk olarak uygulaması gereken ancak yetersiz donanma gücü nedeni ile ertelediği komünizmi yayma politikasını özellikle suüstü gemilerinin sancak varlık gösterme faaliyetlerinin artması ile geç de olsa uygulama alanı bulmuştur. Bu kapsamda Küba'dan Güney Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada varlık gösteren Sovyet Donanması, dünyanın gelişen konjonktürünü iyi analiz ederek donanmayı bir politika aracı olarak kullanmıştır. Başta İngiliz Milletler Topluluğu'ndan ayrılmak isteyen devletlere yardım götüren Sovyet Donanması, bu sayede ABD'nin tüm dünya denizlerinde tek egemen güç olmadığını kanıtlamıştır.

63 Nejat Tarakçı, a.g.e., s. 377.

64 Norman Polmar, a.g.e., s. 19.

Tablo-1: Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin Yıllara Göre Dünya Denizlerindeki Görünürlüğü.⁶⁵

Yukarıda belirtilen Tablo-1'de Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin sınıf-gemi bazında dünya denizlerinde görünürlüğü sunulmuştur. Bu kapsamda;

- Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin gelişim gösterdiği 1970'li yılların sonundan itibaren denizaltı görünürlüğünü yıllara sâri olarak sabit oranda tuttuğu, Atlantik'te ise suüstü gemilerinden daha çok denizaltılarını kullandığı,⁶⁶

- Açık deniz donanması görünümü kazanması ile suüstü kuvvetlerini desteklemek için yardımcı sınıf gemilerini sürekli olarak denizde tutmaya çalıştığı,

- 1985 yılından itibaren Sovyet Donanması'nın politik maksatlı kullanımı neticesinde suüstü gemilerinin dünya denizlerindeki görünürlüğünün arttığı,

- Suüstü gemilerinin genel olarak politik ilişkilerin güçlendirilmek istendiği Karayipler, Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda kullanıldığı,⁶⁷

- Sovyet Donanması'nın politik maksatlı kullanımı neticesinde ikili anlaşmalarla elde edilen liman kullanımı neticesinde yardımcı sınıf gemilerin harekât temposunda düşüş gözlemlendiği, tespit edilmiştir. Tablo-1'e yönelik tespit edilen değerlendirmelerden donanmanın politik maksatlarla kullanımı neticesinde sancak varlık gösterme faaliyetlerinin artırıldığı ve maliyet etkin bir donanma oluşturulmasında gambot diplomasisinin önemli araç olduğu görülmektedir. Harekât temposundaki genel düşüşün sebeplerinden makalenin ilerleyen bölümünde ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

Günümüzde etki ve ilgi alanlarında sancak varlık gösteren donanmalar, birçok ülke ile ikili ilişkilerini geliştirmekte ve askerî yardımları da içeren birçok anlaşmaya imza atmaktadır. Yapılan bu anlaşmaların bazıları limanların kullanımı gibi hususları da içermekte ve bu sayede yüzer unsurların harekât çapı genişlemektedir. İletişim olanaklarının geliştiği, politik ilişkilerin dâhi sosyal medya üzerinden görünürlüğünün sağlandığı günümüzde, donanmanın politik maksatlarla kullanımının sınırlı olduğu düşünülebilir. Ancak ikili/

65 R. L. Rasmussen, a.g.e., s. 32.

66 R. L. Rasmussen, a.g.e., s. 35.

67 R. L. Rasmussen, a.g.e., ss. 36-40.

çok uluslu icra edilen tatbikatlar, görev gruplarının liman ziyaretleri, devlet başkanlarının/bakanların deniz kuvvetleri unsurları ile gerçekleştirdiği ziyaretler vb. faaliyetler Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi donanmanın politik maksatlarla kullanımının günümüze uyarlanan uygulamalarını oluşturmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde stratejik düzeyde birçok anlaşmaya imza atılmakta, silah/teknoloji transferlerine ilişkin anlaşmalar yapılmakta, stratejik düzeyde birçok ikili/çoklu faaliyet gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda geleceğin deniz kuvvetlerinde; donanmanın politik maksatlarla kullanımına yönelik doktrinlerin geliştirilmesi ve her fırsatta uygulanması hem donanmanın görünürlüğü hem de uluslararası sularda sancak varlık gösterilmesi açısından önemli bir faaliyettir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonra ermesinin ardından İngiltere, denizcilik gücü ve kültürüne dayanan geçmişlerinin etkisi ile donanmalarını istenen seviyede tutmayı başarmış ABD, Truman Doktrini çerçevesinde Mahan'ın teorilerini uygulamaya başlayarak başta Akdeniz olmak üzere Asya-Pasifik Bölgesi'nde deniz yolları üzerinde etkin olmuş ve Fransa gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan ağır darbe alan ülkeler, denizci geçmişlerine dayanarak etkin bir donanmanın kurulmasına önem vermiştir. Ancak Sovyetler Birliği; denizcilik gücü, donanma gücü, dış politikada donanmanın etkisi, deniz ticaret yollarının stratejik önemi gibi konularda teoriler ve stratejiler geliştirmede için diğer küresel güçlerin gerisinde kalmıştır. Bu kapsamda, ülkemizin sahip olduğu jeostratejik konum, çevre ülkelerin aktif politika uyguladığı bir coğrafya olup ülkemizin denizcilik gücünü sekteye uğratmak, komşu ülkelerin hem dış politikası hem de iç politikasının ayakta tutulması için hayatta kalmasının gereğidir. Denizlerde geleceğinin garantisi olan ve denizlerde sahip olduğu fırsatları değerlendiren ülkeler dünya liderliğine erişmiş, bu fırsatları değerlendiremeyen ülkeler yok olmuşlardır. Denizlere kıyaslı olan ülkelerin denizlere sırtını dönmesi gelecekte felâketlere yol açabilecektir. Tarihsel süreç içerisinde yıkıma uğrayan büyük imparatorlukların dağılma sürecinde en büyük tehlikeleri denizlerden aldığı görülmüştür. Geleceğin deniz kuvvetlerini geçmişte yaşanan acı tecrübelerden uzak tutmanın yolları arasında en önemli husus, hayati sahasını çevreleyen denizlerin güvenliğini sağlayacak bir denizcilik merkezli dış politika ve deniz stratejisinin geliştirilmesinin gerekliliğini bilmektir.

4. Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin Teşkilatı, Hazırlık Durumu ve Organizasyonu

1982 yılına geldiğimizde 85 balistik füze, 278 genel maksatlı denizaltı, 284 suüstü gemisi ve 1200 deniz karakol uçağı/helikopterden oluşan Sovyet Deniz Kuvvetleri, dört filo⁶⁸ şeklinde organize edilmişti. Bunun haricinde Akdeniz

⁶⁸ Bu filolar Baltık, Pasifik, Kuzey Denizi ve Karadeniz filolarıdır.

ve Hint Okyanusu'nda bulunan daimî deniz görev grupları, Pasifik ve Baltık Filosu'ndaki gemilerle rotasyonel olarak görevlerine devam etmekteydi.⁶⁹ Filolarda bulunan unsur adetleri Tablo-2'de sunulmuştur.

Filo İsmi Unsur Adedi	Baltık Filosu	Karadeniz Filosu	Kuzey Denizi Filosu	Pasifik Filosu
Uçak Gemisi	-	1	1	1
Kruvazör	1	11	12	13
Destroyer	11	22	13	16
Fırkateyn	29	48	49	56
Denizaltı (Balistik)	6	1	46	32
Denizaltı (Güdümlü Mermili)	5	3	33	23
Denizaltı (Torpidolu)	25	25	102	62
Sabit Kanatlı Uçak	184	220	224	282

Tablo-2: 1982 Yılında Sovyet Deniz Kuvvetleri Filoları ve Filolarda Bulunan Unsur Sayıları⁷⁰

Arktik ve Atlantik Bölgesi'nde yürütülen tüm harekât faaliyetleri Kuzey Denizi Filosu tarafından yürütülmekteydi. Ayrıca İngiltere, İzlanda ve Grönland Adaları'na yapılması muhtemel amfibi harekâtın yürütülmesi maksadıyla amfibi kuvvetlerin Kuzey Denizi Filosu'na bağlı olduğu değerlendirilmekteydi.⁷¹

Baltık Filosu ve Pasifik Filosu, Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda oluşturulan görev gruplarına rotasyonel unsur sağlamasının yanı sıra Japonya ve Çin'in denizdeki faaliyetlerinin izlenmesi Pasifik Filosu tarafından sağlanmaktaydı. Baltık Filosu, Varşova Paketi⁷² ülkeleri ile yapılan askerî antlaşmalar neticesinde Doğu Almanya ve Polonya'daki limanlar üzerinden başta Batı Almanya ve Danimarka olmak üzere Benelüks⁷³ ülkelerindeki NATO kuvvetlerine karşı yürütülecek harekâtın deniz kuvvetini oluşturmaktaydı. Karadeniz Filosu ise Akdeniz Görev Grubu olan 5. Filo'yu şartlar elverdiğinde destekleme görevine ek olarak İtalya, Türkiye ve Yunanistan'daki NATO kuvvetlerine doğrudan erişim sağlamayı hedeflemekteydi.⁷⁴

69 John B. Hattendorf vd., a.g.e., ss. 114-115.

70 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 116.

71 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 116.

72 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova'da, 8 sosyalist ülkenin imzaladığı "Dostluk, İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" ile kurulan askerî ve siyasal birlik olan Varşova Paketi'ne üye ülkeler: Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB'dir.

73 Benelüks ülkelerini Belçika, Hollanda ve Lüksemburg oluşturmaktadır.

74 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 116.

Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin hazırlık durumu, genel olarak 1980 yılına yaklaşıldığında küresel çapta büyümesine rağmen donanmasının görece küçük bir bölümü ana limandan ayrı kalacak şekilde seyir icra etmekteydi. Suriye, Yugoslavya, Küba gibi ülkelerle yapılan ikili antlaşmalarla liman kullanımını hakkı elde edilmesine rağmen bahse konu ülkelerde daimî gemi görevlendirilmesi ABD'ye nazaran daha azdı. Bu yaklaşımın büyük ölçüde Batı Avrupa yaklaşımından farklı olarak Sovyetler'in savaş için hazır olma felsefesi ile uyumlu olacak şekilde kuvvetlerini ana karaya yakın tutma isteğinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda büyük kuvvetlerin ana karadan uzakta konuşlandırılmasından ziyade az sayıda kuvvetin ana karadan uzakta rotasyonel olarak konuşlandırılması, Sovyetler açısından daha avantajlı görülmekteydi.⁷⁵ Bu yaklaşımın diğer bir nedeni de Sovyetler'in ABD ve Avrupa'ya nazaran uydu haberleşmesi konusunda geri kalmasının sonucu olduğu söylenebilir. Ayrıca Sovyet düşüncesinin, denizde olmaktan ziyade limandan süratli avaranın önemli olması bu yaklaşımın diğer bir nedeni olabilir. Bu yaklaşım materyalin personel eğitiminden önde tutulduğu sonucunu doğurmaktadır.⁷⁶

Sovyet bakış açısından Batı Avrupa ile meydana gelebilecek savaşın küresel çapta, nükleer silahların devreye alınması ihtimalinin yüksek olduğu ve kesin sonuçlu olacağı değerlendirilmekteydi. Bu kapsamda savaşın;

- NATO saldırılarının Varşova Paktı ülkeleri tarafından konvansiyonel metotlarla engellenmeye çalışılması,
- Nükleer harbe hazırlık,
- Kıtalar arası nükleer balistik silahların kullanıldığı belirleyicilik,
- Nükleer ve konvansiyonel silahların birlikte kullanıldığı kesin sonuç, aşamalarından geçeceği değerlendirilmekteydi.⁷⁷

Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin savaş dönemi görevleri ise;

- Savaşın ilerleyen dönemlerinde istikrarın sağlanması için balistik denizaltıları sefer görev yerlerinde konuşlandırmak,
- Sovyet ana karasını ve müttefiklerini denizden gelebilecek tehditlere karşı savunmak,
- Varşova Paktı ülkeleri ile stratejik deniz ulaştırma hatlarını korumak,
- Kara kuvvetleri unsurlarına ateş desteği sağlamak,

---

75 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 117.

76 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 117.

77 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 118.

• Özellikle Baltık Bölgesi'nde bulunan karşıt unsurları etkisiz hâle getirmektir.⁷⁸

Yukarıda verilen görevler kapsamında ana astlar olan filolara verilen görevler ise değişmekteydi. Örneğin Pasifik Filosu ve Kuzey Filosu'nun görevi balistik denizaltıları korumak ve intikal ettirmek olurken; Karadeniz ve Baltık Filosu'nun görevi ise kara harekâtına destek sağlamaktı. Aynı zamanda, Sovyet ana karasına yakın bölgelerde faaliyet gösteren karşıt unsurların uçak gemisi görev gruplarını etkisiz hâle getirmek bütün filoların ortak göreviydi.⁷⁹ Bu kapsamda Sovyetler, ABD uçak gemilerini kritik önemi haiz bir kuvvet olarak görmekteydi. Sovyet Deniz Kuvvetleri açısından ABD uçak gemileri; savaşın sonucunu belirleyebilecek bir kuvvet olmasının yanı sıra nükleer bir güç ve güç aktarım yeteneği ile Sovyet ana karasına yakın bölgelerde yaşanması muhtemel sıcak çatışmada tehdit oluşturabilecek yegâne unsur olarak görülmekteydi. ABD tarafından uçak gemileri ile oluşturulan görev gruplarının Norveç bölgesi ile Akdeniz ve Pasifik Okyanusu'nun güneyinde kullanılacağı değerlendirilmekteydi.⁸⁰

Sovyet Deniz Kuvvetleri deniz ulaştırma hatlarının kontrolü konusuna nükleer denizaltıların harekâtları ve NATO ile yaşanabilecek nükleer harbe nazaran daha az önem vermekteydi. Varşova Paktı ülkelerinin Avrupa'nın içlerinde NATO kuvvetlerinin büyük bir bölümünü etkisiz hâle getireceğini düşünen Sovyetler, deniz ulaştırma hatlarının kontrolü görevini dizel elektrik denizaltılarla sağlamayı planlamaktaydı. Sovyet Deniz Kuvvetleri, bahse konu unsurları öncelikle NATO unsurlarının açık denizlerdeki etkinliğini azaltmak maksadıyla kullanmayı amaçlamaktaydı.⁸¹

Sovyet komuta kontrol muhabere ve istihbarat doktrini; esnek, birbirini yedekleyebilen ve devamlılığı sağlayabilen bir organizasyonu öngörmekteydi. Bu maksatla muhabere ihtiyacı, mobil iletişim birimleri ve komuta merkezlerinin kurulması ile sağlanıyordu. Muhabere konusunda en büyük problemi nükleer denizaltılarla muhabere tesis edilmesi sorunu oluşturmaktaydı. Bu kapsamda çok düşük frekans (ELF) bandında muhabereye yönelik teknolojiler geliştirilerek bu sorun giderilmeye çalışıldı.⁸² Elektronik istihbarat elde edilmesi ve dost kuvvetlerin açık denizlerde ve okyanuslarda sürekli olarak izlenebilmesi ve tanımlanmış deniz resminin (TDR) tesis edilebilmesi, Sovyetler tarafından geliştirilen Okyanus Gözetleme Sistemi (SOSS) ile sağlanmaktaydı. Sahil gözetleme radarları ve uydularda bulunan elektronik

78 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 120.

79 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 120.

80 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 126.

81 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 129.

82 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 143.

istihbarat sistemleri kullanılarak TDR tesis edilmekteydi. Bu kapsamda;

- Vietnam ve Güney Yemen’de bulunan sahil istasyonları kullanılmakta,
- Sovyet deniz unsurlarına uydu muhabere imkânı kazandırılmakta,
- Sovyet ticari gemileri ve balıkçı gemileri istihbarat toplama maksatlı görevlendirilmekteydi. Bu amaçla yapılan en belirgin faaliyet 8 Ekim 1979 tarihinde istihbarat maksatlı kullanılan balıkçı gemilerinden bazılarının ABD Kaliforniya kıyılarına 35 nm kadar yaklaşması olmuştu.⁸³ Bahse konu faaliyetler haricinde Küba, Angola, Etiyopya, Yemen, Vietnam ve Libya gibi ülkelerle ikili ilişkiler geliştirilerek bahse konu ülkelere yerleştirilen radarlar sayesinde hava resmi tesis ve idame edilmeye çalışılmaktaydı.⁸⁴ Uydu muhabere sistemi konusunda da yeteneğe sahip olan Sovyet Donanması Kiev sınıfı uçak gemileri, Kirov sınıfı kruvazörler ve Don sınıfı⁸⁵ denizaltı destek gemilerinde uydu muhabere teknolojisi vasıtasıyla temas aktarımını sağlamakta, bu kapsamda GLONASS uydularını askerî maksatlarla kullanmaktaydı.⁸⁶

Resim-6: Tango Sınıfı Denizaltıyı Destekleyen Don Sınıfı Destek Gemisi.⁸⁷

5. Amiral Chernavin Dönemi Sovyet Deniz Kuvvetleri’nde Yaşanan Gelişmeler

1980’lerden itibaren Doğu Bloku, Batı Bloku karşısında rekabetini nicelik olarak devam ettirse de nitelik olarak özellikle de teknoloji açısından geride kalmış ve bu durum denizde dengenin Batı lehine değişmesine sebep olmuştur. Sovyet Donanması ABD’nin ardından ikinci büyük güç olmasına rağmen, 1980’lerde gücünü yitirmeye başlamış, 1990’larda inşası planlanan yeni gemilerin maliyetlerinin karşılanması imkânsız hâle gelmişti. Tablo-2’de

83 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 290.

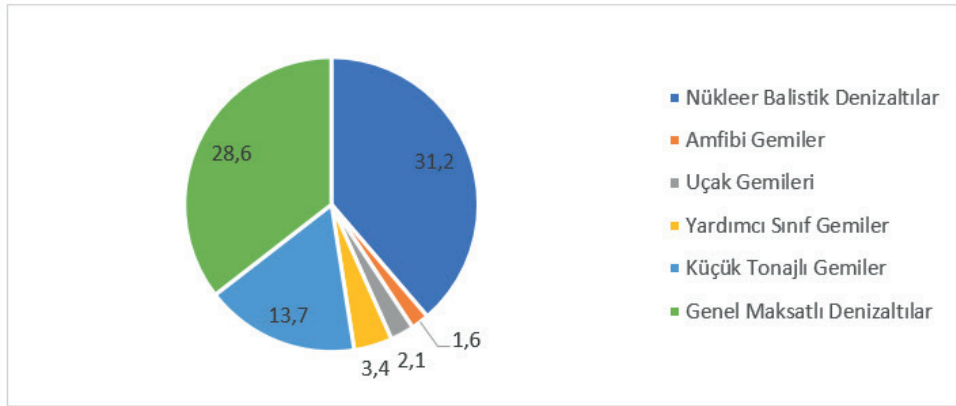
84 John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 145.

85 Don sınıfı denizaltı destek gemileri okyanuslarda harekât icra edilen denizaltıların desteklenmesi ve muhabere ihtiyaçlarının giderilmesi maksadıyla inşa edilmişlerdi. Dünya donanmalarındaki destek gemilerinden farklı olarak nispeten büyük kalibreli (100 mm) topları ve elektronik harp yetenekleri ile öne çıkan Don sınıfı destek gemilerinin bazılarında helikopter konuşlanma yeteneği de bulunmaktaydı.

86 R. L. Rasmussen, a.g.e., s. 81.

87 Norman Polmar, a.g.e., s. 259.

belirtildiği şekilde, Amiral Gorshkov'un son dönemi olan 1974-1982 yılları arasında Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde askerî bütçeden sadece denizaltılara ayrılan payın bütçenin toplam bütçenin %60'ı olmasına rağmen güç aktarımında kullanılan uçak gemileri ve amfibi gemilere ise sadece %3,7'lik pay ayrıldığı görülmüştür. Aşağıda belirtilen Tablo-3'teki veriler değerlendirildiğinde stratejik seviyede önemli görülen denizaltılara askerî bütçeden fazla şekilde pay verilmesinin; Sovyet Donanması'nın dengesiz bir şekilde büyümesine yol açtığı ve bu durumun, güç aktarımı ve deniz hava faaliyetlerinde öne çıkan devletler karşısında Sovyetler'in geleceğe yönelik stratejik planlarını geliştirmesinde zorluk çıkardığı görülmüştür. Ayrıca stratejik seviyeye sahip nükleer silahların öncelikli olarak denizaltılarda konuşlandırılmasının, ekonomik durumun kötüye gitmesi sonucu denizaltıların idamesinde zorluklar çıkması neticesinde bu unsurların denizde konuşlanmasında sorunlar yarattığı değerlendirilmektedir.

Tablo-3: 1974-1982 yılları arasında Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde Gemi Tiplerine Göre Yapılan Harcamalar.⁸⁸

Amiral Chernavin ile Amiral Gorshkov arasında yapılan görev devir teslimi ile Sovyet Deniz Kuvvetleri için son dönem başlamaktaydı. Bu dönemin ilk yıllarında Amiral Gorshkov'un başlatmış olduğu gemi inşa programlarına devam edilmekteydi. 1986 yılı itibarıyla Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin kazandığı yeni yetenekler:

- Uzun menzilli denizaltıdan atılabilen taktik balistik füzeler,
- Uçak gemilerine konuşlanabilen sabit kanatlı uçakların okyanuslarda etkin kullanımı,
- Suüstü gemilerinde nükleer takatin kullanımına yönelik yeni gelişmeler,
- Nükleer balistik denizaltılar,

⁸⁸ John B. Hattendorf vd., a.g.e., s. 134.

- Uzun menzilli denizaltılardan, suüstü gemilerinden, uçaklardan atılabilen uzun menzilli güdümlü mermilerin test aşamasına geçilmesi.

Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin görevleri ise temel olarak;

- Özellikle nükleer balistik denizaltılar ile stratejik nükleer saldırılar gerçekleştirmek,

- Müttefik ülkeleri ve Sovyet topraklarını ABD ve müttefikleri tarafından yapılabilecek nükleer saldırılardan korumak olarak görülmektedir.⁸⁹

Gorbaçov'un göreve gelmesi ile uygulamaya başladığı açıklık (glasnost) ve yeniden yapılanma (perestroyka) politikası ülkenin birçok kurumu gibi Sovyet Deniz Kuvvetleri için de değişimi ve dönüşümü gerektirmekteydi. Gorshkov'un yapılandığı muazzam güce sahip donanma, maliyet açısından artık Sovyetler Hükümeti tarafından idame edilebilecek düzeyde değildi. 1982 yılında 65.000 tonluk Tiflis uçak gemisinin (ilk ismi Leonid Brejnev'dir, sonradan ismi Amiral Kuznetsov olarak değiştirilmiştir.) inşasına başlanması ile bu gücün maliyet etkin bir güç olma özelliği artık ortadan kaybolmuştu.⁹⁰ Avrupalı analistlere göre Gorbaçov'un göreve gelmesi ile Sovyet Donanması'nın görünürlüğü, 1986-1989 yılları arasında her yıl %6 oranında düşüş göstermekteydi.⁹¹

Bu düşüşe 1986 yılında yürürlüğe konulan beş yıllık kalkınma planının sebep olduğu değerlendirilmektedir. NATO ile Avrupa Konvansiyonel Kuvvetlerin Azaltılması Antlaşması ve Avrupa Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Müzakereleri gibi Batı Avrupa ve ABD ile yapılan antlaşmaları gerçekleştiren Sovyetler, hem aşırı silahlanmadan kaynaklanan ekonomik yükü hafifletmek hem de Batı ile iyi ilişkiler kurmak amacıyla tüm dünya için tehdit oluşturan nükleer silahların azaltılması yönünde inisiyatif kullanarak açıklık politikasının uygulamalarını tüm dünyaya göstermek niyetindeydi.

ABD, Ohio sınıfı denizaltılarını modernize ederek yeniden suya indirirken ve suüstü gemisi sayısını 600'e çıkarırken; Sovyetler hem karada hem de denizde nükleer silahların azaltılması için Asya Pasifik bölgesinde çalışmalarına başlamıştı. Bunun için ilk olarak Vladivostok Antlaşmaları ve Murmansk İniyatifi ile Baltık ve Asya-Pasifik Bölgesi'nde barış ve istikrarın sağlanması hedeflenmekteydi. Aynı zamanda Belgrad İniyatifi ile ABD 6. Filosu'nun faaliyetlerini izleyen ve Akdeniz'de en büyük ikinci filo olma özelliğine sahip Sovyetler'in 5. Filosu'nun faaliyetlerine son verilmişti. Bu antlaşmalarda Sovyetler'in amacı, Birleşmiş Milletler antlaşmaları ve uluslararası hukukun genel ilkelerine dayanan, tüm devletler için geçerli olan normların bulunduğu bir ortamda uluslararası güvenliğin öncelikli olduğu bir

89 "Soviet Naval Strategy and Programs Through the 1990's", a.g.e., s. 5.

90 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 252.

91 Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 253.

sistemin inşa edilmesiydi.⁹²

Yapılan bu girişimlerle Sovyet Donanması taaruzi karakterinden tekrar savunma maksatlı donanma kimliğine bürünmekteydi. Sovyet Deniz Kuvvetleri, personel ve gemi sayısında da azalmaya gitmekteydi. Personel sayısı oldukça fazla olan Sovyet Deniz Kuvvetleri'nde işten çıkarılan personel neticesinde işsizliğin önüne geçilmesi ve sosyal bunalımın engellenmesi maksadıyla devlet destekli sivil inisiyatif programları görev almaktaydı.⁹³

Baltık bölgesinde barış ve istikrarın sağlanması kapsamında bölge için çok önemli bir geçim kaynağı olan balıkçılığın geliştirilmesi ve Baltık Denizi'nin balıkçılık maksadıyla kullanıma açılması için Sovyetler tarafından askerî yasak bölge ilan edilen 28 yasak saha kullanıma açıldı. Böylece 3.000 kilometrekarelik alan Baltık devletlerinin kullanımına açılmış oldu.⁹⁴

1991 yılında, Sovyet Donanması'ndaki küçülme belirgin hâle gelmeye başlamış ve ABD'nin gemiler ve geliştirdiği teknolojiler açısından nitelik ve niceliği daha da üstün hâle gelmişti. Sovyetler Birliği, donanmanın küçülmesi açısından dünya deniz tarihinde ender görülebilecek bir hızda küçülme yaşamıştır. Buna karşın ABD Deniz Kuvvetleri'nde 11 aktif uçak gemisi bulunmakla birlikte, Sovyetler'in ise aktif 3 uçak gemisi bulunmaktaydı. Sovyetler Birliği Deniz Kuvvetleri'nin ağırlık merkezini oluşturan nükleer denizaltılar açısından ise 1991 yılında Sovyet Deniz Kuvvetleri'nin elinde 209'u nükleer, 100'ü dizel elektrik olmak üzere toplam 309 denizaltısı vardı. Buna karşılık ABD'nin 114 nükleer denizaltısı mevcut olup dizel elektrik denizaltısı mevcut değildi. Sayısal mukayese sonucu denizaltı gemileri açısından ABD aleyhine derin bir asimetri olmasına rağmen Sovyetler, Amerikan deniz gücünün küresel erişim ve müdahale yeteneğine hiçbir zaman sahip olamamıştı. Küresel güç aktarım yeteneğine sahip uçak gemilerine sahip ABD kendisine büyük bir avantaj sağlamıştır.

27 Aralık 1991 sabahı Sovyet Donanması ve Sovyet Savunma Bakanlığı tarihe karışmıştı. Geriye kalan filolardan Hazar Filosu, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan arasında; Karadeniz Filosu, Rusya ile Ukrayna arasında paylaşıldı. Bir zamanlar tüm dünya tarafından korku ile gözlemlenen Sovyet Deniz Filosu limanlarda çürümekteydi. Kimi gemiler satılmaya kimileri ise limanlarda kaderine terk edilmeye bırakılmıştı. 1992 yılında Rusya ekonomisine ağır bir yük oluşturan uçak gemilerinin hizmet dışına ayrılması faaliyetleri kapsamında; Ulyanosk, Minsk, Leningrad gemileri ilk olarak envanterden çıkarılmış, bir yıl sonra bu gemileri Novorossisk izlemiş ve yalnızca Kiev uçak gemisi 1994 yılına kadar hizmette kalmaya devam

92 P.D. Barabolia, "Limiting Naval Armaments and Controlling Conversion From Military Production", Marine Policy, 1990, Cilt: 2, Sayı: 14, 125-129, s. 126.

93 P.D. Barabolia, a.g.e., s. 127.

94 P.D. Barabolia, a.g.e., s. 128.

etmiştir. Varyag uçak gemisi, Karadeniz Filosu'nda uzun yıllar bekletilmesinin ardından Çin'e satılmış, Gorshkov uçak gemisi ise 2004 yılında Hindistan'a satılmıştır.⁹⁵

Sovyet Donanması, ABD Donanması'ndan sonra XX. yüzyılda en hızlı gelişmeyi sağlayan donanma olmuş ve Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin tek süper güç olmasını engelleyen bir dengeleyici güç olma özelliğini korumuştur.

Sonuç

Sovyetler'in sadece ABD'yi tehdit maksatlı kurulan deniz gücü ve geliştirdiği yetenekler sayesinde kazandığı ama kontrol edemediği nükleer kapasite, Soğuk Savaş ve kendi geleceğini sonlandıran en belirleyici gelişme olmuştur. Sovyetler'in dağılmasından sonra Rusya Federasyonu Sovyetler'in devamı olduğu yönündeki politikalarını sürdürmüş, Soğuk Savaş'tan ABD'nin galip çıkmasına rağmen Rusya, ABD ile nükleer silah dengesini, uzay teknolojisindeki ve silah satışındaki rekabetini sürdürmeyi başarmıştır.

Soğuk Savaş'ı başlatan ve bitiren olayların neler olduğu konusunda tarih olarak birçok kaynak, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile 1991 tarihini verebilir. Ancak Sovyet Donanması'nın Stalin dönemindeki yetersizliği ve eksiklikleri göz önüne alındığında, ABD için denizlerde rekabet edecek bir hasım olmadığından, ABD'nin deniz yolu ile tüm dünyaya nüfuz ettiği bir dönemde en azından denizlerde bir Soğuk Savaş olmadığından söz edilebilir. Sovyetler, Amiral Gorshkov döneminde deniz gücü konusunda konseptler belirleyip bu konseptleri uygulamaya koyunca büyük bir donanma olmayı başarmış ve ABD'nin tam anlamıyla rakibi olmuştur. Böylece iki rakibin sürekli birbirini sayıca geçmeye çalıştığı Soğuk Savaş başlamıştır.

Hiç şüphesiz Gorbaçov zamanında yapılan yeni sistem değişikliği ve bu değişikliğin sosyal hayata ve ekonomiye olan etkileri, Sovyet denizcilik gücünü de etkilemiştir. Sovyet denizcilik gücünün zayıflamasıyla Sovyet ideolojisi; Mısır, Libya, Suriye, Irak, Balkanlar, Vietnam, Angola, Cezayir gibi ülkelerde büyük ölçüde zayıflamıştır.⁹⁶

Sovyet Donanması'nın hızla zayıflaması, elbette Soğuk Savaş'ın sonucudur. Ancak, "Bu sonucu hazırlayan nedenler nelerdir?", "Sovyet Donanması, neden denizlerde ikinci süper güç olarak kalmıştır?" Sorularını akıllara getirdiğimizde, Sovyet Donanması sürekli olarak sayıca büyümüş, ancak nicelik olarak rakibi kadar kendisini geliştirememiştir. Bu konuda en önemli etken Soğuk Savaş'ın başladığı yıllarda Stalin döneminde, donanma gibi tecrübe ve bilgi birikimini gerektiren konularda, uzman görüşleri alınmadan sadece parti organlarının karar alması neticesinde donanmanın yapılandırma

⁹⁵ Chirstopher C. Lowett, a.g.e., s. 255.

⁹⁶ Nejat Tarakçı, a.g.e., s. 377.

programlarının ortaya konmasıdır. Bu husus, yarış hâlinde olan bir donanmanın nicelik olarak geride kalmasını sağlamış, yeteneklerin geliştirilmesine yönelik harcanacak emekten uzaklaşılmasına sebep olmuştur.

Teknolojinin transfer edilmesi konusunda ise ABD her zaman daha avantajlı bir konuma geçmiştir. Çünkü dünyaya “özgürlükler ülkesi” imajını veren ABD, Sovyetler’in baskıcı rejiminden farklı olarak yatırımcıların ve bilim adamlarının kendi ülkesinde çalışmalarını sağlamış, bilim ve teknoloji transferi konusunda her zaman kendisine destek bulmuş ve askerî teknolojideki gelişmeleri Sovyetler’den daha kısa sürede elde etmeyi başarmıştır. Bunun sonucu olarak Sovyetler, teknoloji yarışı konusunda devam edemeyeceği bir noktaya gelmiş ve savunmaya ayırdığı harcamalarda ABD’ye yetişememiştir. Öyle ki Sovyetler Birliği’nde bilimsel araştırmalara harcanan bütçenin %75’i askerî alanda çalışmalara ayrılmış bu oran Gorbaçov döneminde yeniden yapılanma çerçevesinde %25’e düşürülmüştür.⁹⁷ Dünya genelinde sosyal ve mühendislik konularında çalışmalar yapan, araştırma geliştirme çalışmaları yürüten üniversiteler bulunmakta, güvenlik ve askerî teknolojiler konusunda birçok düşünce kuruluşu tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Bu kurumlar tarafından yapılan çalışmalar deniz kuvvetleri teşkilatında bulunan araştırma geliştirme merkezleri ve ilgili başkanlıklar tarafından sürekli takip edilmeli, eğitim kurumlarında dünyada gelişen askerî teknolojilerin deniz kuvvetlerimizde kullanımı konusunda çalışmalara yer verilmelidir. Ayrıca askerî teknolojiler konusunda dünyada uzman kişilerin, kuruluşların davet edilen ülkelerde çalışmalar yürütmesi için kurumsal anlamda yapılması gerekenlere öncelik verilmeli, katma değer katacak her bilimsel çalışmaya ev sahipliği yapmak için gerekli imkânların sürekliliği sağlanmalıdır.

Sovyet Deniz Kuvvetleri İkinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle dünya egemenliği konusunu zafere ulaştırmanın yolunun okyanuslar ile Akdeniz egemenliğinden geçtiğini rakibine nazaran geç anlamış, silahlanma yarışında rakibine sürekli yetişmeye çalışmış ancak bu yarışta attığı hızlı adımlar neticesinde sağlam adımlar atamamış ve sonuç olarak uzun süren bu yarışta teknolojik açıdan donanımlı olmadığından rakibine yetişmeyi başaramamıştır.

Kaynakça

Kitaplar

GORSHKOV Amiral Sergei, Devletin Deniz Gücü, (çev: P.Kur.Alb. Orhan Ergün), Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1990.

HATTENDORF John B. vd., The Evolution of the U.S Maritime Strategy, 1977-1986, Naval War College, Newport, 2004.

HERRICK Robert Warring, Soviet Naval Strategy, US Naval Institute, Annapolis, 1968.

LOWETT Christopher C., Soviet Cold War Navy, Palgrave&Macmillan, London, 2002.

MITCHELL Donald William, A History of Russian and Soviet Sea Power, Palgrave&Macmillan, London, 1974.

⁹⁷ P.D. Barabolia, a.g.e., s. 128.

MURAVIEV Alexey D., The Russian Pacific Fleet: From the Crimean War to Perestroika, Sea P Power Centre Australia, Canberra, 2007.

PAVLOV Alexander, Warships of the USSR and Russia, Naval Institute Press, Maryland, 1997.

POLMAR Norman, Guide to Soviet Navy, Naval Institute Press, Annapolis, 1984.

RASMUSSEN R. L., Understanding Soviet Navy Development, Department of the Navy, Washington, 1991.

SONDHOUS Lawrance, Navies in Modern World, Reaktion Books, Londra, 2004.

TARAKÇI Nejat, Sömürgecilikten 21. Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009.

“Soviet Naval Presence in Indian Ocean”, Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1975.

“Soviet Naval Strategy and Programs Through the 1990’s”, Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1983.

“Soviet Navy Intelligence and Analysis During Cold War”, Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 2017.

“Soviet Naval Strategy and It’s Effect on the Development of Naval Forces”, Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1953.

“The Russian Navy: Historic Transition”, Federation of American Scientist, Office Of Naval Intelligence, Washington, 2015.

“The Soviet Navy: Strategy, Growth and Capabilities”, Office of Strategic Research, Central Intelligence Agency, Washington, 1972.

Makaleler

BARABOLIA P.D., “Limiting Naval Armaments and Controlling Conversion From Military Production”, Marine Policy, 1990, Cilt: 2, Sayı: 14, 125-129.

FRANK Willard C., Jr, “Soviet Naval Strategy and Shipbuilding Programmes 1935–1953”, Naval War College Review, 2003, Cilt: 56, Sayı: 3, 169-171.

HUDSON George E., “Soviet Naval Doctrine and Soviet Politics 1953–1975”, World Politics, 1976, Sayı: 29, 90-113.

MASSON Phillippe, “The Soviet Presence in Mediterranean”, Naval War College Review, 1971, Cilt: 23 Sayı: 5, 60-66.

Bildiriler

SHELTON Christina F., “Soviet Military Education System”, Military-Political Affairs in 1980’s, Bildiriler, 25-27 Ekim 1980, International Conference Center, Virginia, 1980.

İnternet Kaynakları

Naval Encyclopedia İnternet Sitesi, “Kynda Class Cruisers”, <https://www.navalencyclopedia.com/coldwar/ussr/kynda-class-cruisers/>, (Erişim Tarihi:20.11.2020).

Stanford Üniversitesi İnternet Sitesi, “Operation Anadyr”, <http://large.stanford.edu/courses/2018/ph241/macfarlane2/>, (Erişim Tarihi:17.11.2020).

<https://www.goodfon.com/download/sovetskii-linkor-marat-vmf-sssr-baltiiskii-flot-velikaia-ote/1920x1080/>

■ Cem ÇAĞLAYAN*

AMİRAL JOHN PAUL JONES'UN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ VE ÇIKARILABİLECEK DERSLER

* Deniz Yüzbaşı, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, Komuta ve Kurmay Öğrenci Subay.

Öz

John Paul Jones'un kısa yaşamı, zorlu mücadeleler ve başarılarla doludur. Amiral John Paul Jones'un sömürge halkının özgürlük davasına gösterdiği cömert bağlılık, Fransa'da, hatta Amerika'daki kolonilerin büyük bir bağlılığı bulunduğu Britanya İmparatorluğu'nda milliyetçi ve liberal akılların sempatisini kazanmıştır. Britanya İmparatorluğu'nun deniz gücünün üstün olması sebebiyle Amerika'daki kolonilerin okyanusta göstermesi gereken çaba, karada gerçekleşen çetin mücadeleye oranla daha zor ve tehlikeliydi. John Paul Jones'un hizmetleri ve denizdeki mücadelesi çok değerliydi ki Amerikan Kongresi tarafından takdir edilmiştir. Deneyimli bir denizci olması içgüdüsel olarak bulunduğu girişimlerde başarı kazanmasını sağlamıştır. Bu makalede, Amiral John Paul Jones'un yaşamından önemli olaylara yer verilmektedir. Tarihsel süreçte müdahil olduğu olaylar ve savaşlar ele alınmaktadır. John Paul Jones'un yaşamından liderlik özelliklerine ilişkin örnekler verilmektedir. Nihayet günümüzün ve geleceğin Deniz Kuvvetleri için çıkarılabilecek derslere genel bir bakış sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: John Paul Jones, Amerikan Devrimi, 13 Koloni, Flamborough Head Savaşı, Pavel Ivanovich Jones.

Giriş

Tarih sahnelerinde insan zekâsı, heyecan ve gelişme yaşamazsa hareketsiz kalır, tükenir veya hayatın akışında kaybolur. Etki yaratarak akıllara kazınan ve tarihin derinliklerinde iz bırakan büyük insanlar devrim, savaş gibi zor anlarda ortaya çıkarak düşünceleriyle, fikirleriyle, yaptıklarıyla kitleleri etkisi altına alır ve genellikle ön planda olur. Peşinden sürüklediği toplum veya insanlarla birlikte tarihe yön verirler. Güçlü duygular kalbi canlandırdığında ve aydınlanmış görüşler bizi insan ırkının özgürlüğünü, mutluluğunu ve refahını güvence altına almak için hesaplanan faydaların elde edilmesine yönlendirdiğinde, ruh genişler, zihni melekeler ön plana çıkar ve gelişmelere meydan okur. Başlangıçta durumun zor, karmaşık ve belirsiz olmasına rağmen, büyük insanlar zekâ ve yeteneğiyle dünyanın saygınlığına ve hayranlığına hükmeden eylemleriyle kendini gösterir.

Dünya tarihi, bu iddianın doğruluğunu kanıtlamaktadır. Tüm imkânsızlıklara rağmen tarih, sahadaki ünlü savaşçı ve denizcilere, güçlü ordulara ve filolara, sınırsız maddi zenginliğe sahip olan imparatorluklara itiraz etmekte, haksızlıklara direnmekte ve nihayet silahlı mücadeleye girmekte tereddüt etmeyen büyük insanlara şahit olmuştur. Bu çalışmada, zorlu bir karşılaşmanın korkunç ihtimallerine karşın kendini gizlemeyen, aldığı inisiyatifle başarılar elde edebilen, cesaretli ve mücadelecisi bir denizci olan John Paul Jones'un yaşamı ve liderliği ele alınacaktır.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başarısı için John Paul Jones'un çalışmaları limanda ve denizde aralıksız sürmüştür. John Paul Jones'un maceraya yatkın bir kişiliğinin olması, o günün tüm deniz komutanları arasında fark yaratmıştır. Hem Amerika'da hem de diğer coğrafyalarda düşmana karşı yürütülen mücadele sürecinde her zaman öncü olmuş ve en can alıcı harekâtları planlayıp uygulamıştır. Ne kadar büyük olursa olsun hiçbir tehlike karşısında dehşete kapılmadan akılcı davranması en önemli özelliklerinden biri olarak göze çarpmaktadır.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın en parlak karakterlerinden biri olmasına rağmen, sadece denizci yeteneğinden dolayı değil, daha çok donanmanın temellerini atma açısından idari görevleri üstlenen Amerikan Donanması Komitesi'ne verdiği paha biçilmez tespit, öneri ve hizmetinden ötürü John Paul Jones, Amerikan Donanması'nın kurucusu olarak nitelendirilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümde, John Paul Jones'un kısa öz geçmişi ve denizde geçen ilk yılları, ikinci bölümde ise Amerikan Devrimi sürecinde aldığı rol ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, Fransa'da görev yaptığı süre boyunca yaptığı çalışmalar incelenecektir. Çalışmanın dördüncü ve beşinci bölümünde, Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla tamamlanan Amerikan Devrimi sonrası yaşamı ve Çariçe Katerina emrinde görevli olduğu zaman ele alınacaktır. Altıncı ve yedinci bölümde, John Paul Jones'un kişiliği ve yenilikçi stratejisi değerlendirilecektir. Nihayet John Paul Jones'un yaşamından ve düşüncelerinden günümüzün ve geleceğin Deniz Kuvvetleri için çıkarılabilecek derslere genel bir bakış sunulmaya çalışılacaktır.

1. Denizde İlk Yıllar

Amerikalılar için en büyük deniz kahramanlarından biri olan John Paul, 6 Temmuz 1747 tarihinde İskoçya'nın liman kenti Kirkcudbright'ta doğmuştur. Zengin bir toprak sahibinin bahçıvanı ve hizmetçisi olarak çalışan ailesi ile birlikte yaşayan John, 13 yaşına gelmiş ve bölgenin tüccarı John Younger'a ait Friendship isimli bir gemide kamarot olarak çalışmaya başlamıştır. 1700'lü yıllarda genç denizciler belirli süre boyunca ücretsiz çalışmayı kabul eder ve tecrübeli denizcilere çırak olarak hizmet ederdi. Bu hizmetin karşılığında genç denizciler, deniz ticaretinin ve denizciliğin tüm becerilerini öğrenirlerdi. John Paul da miçoluk yaparak denizciliği benimsemiş ve kendisini geliştirmiştir. İngiltere ile Virginia arasında ticaret yapan küçük bir gemide tecrübe kazanmıştır. 1767 yılı itibarıyla, Karayip Denizi ve Atlantik Okyanusu arasında bulunan Batı Hint Adaları'ndaki İngiliz limanlarına Afrikalı köleleri taşıyan Two Friends isimli ticaret gemisinde bir süre çalışmıştır.¹ Bu dönemde, John Paul'un komuta ve manevra becerisi oldukça gelişmiştir.²

1 Evan Thomas, John Paul Jones, Simon & Schuster, New York, 2003, s. 30.

2 John Paul Jones, Life and Battles of John Paul Jones: The Greatest Naval Hero of Modern Times, N.B.Parsons,

1768 yılında, İskoçya'ya geri dönmek için John isimli gemiye binmiş ve gemi kaptanının yolculuk esnasında hayatını kaybetmesi nedeniyle bu gemiye kaptanlık yapmış ve geminin emniyetle limana varmasını sağlamıştır. Bu olay sonrasında geminin sahibi, 21 yaşındaki genç John Paul'u kendi gemisinin kaptanı yapmıştır. Davranışı, zekâsı ve mesleki bilgisi sayesinde gemi sahibinin güvenini ve dostluğunu kazanmıştır.³

John Paul sert ve disiplinsizliğe taviz vermeyen bir kaptan olması sebebiyle bazen tayfasıyla sorunlar yaşamıştır. Betsy isimli geminin kaptanyken geminin karinasında meydana gelen sızıntı nedeniyle onarım maksadıyla Tobago Adası'nda liman yaptığı sırada, hizmet karşılığı alacakları paralarının tamamının önceden kendilerine ödenmesini talep eden tayfasıyla arasında meydana gelen arbedede John Paul birini öldürmüştür.⁴ Bu olay kendini savunmaya çalışırken yaşansa da uzun bir hapis cezası alma ihtimalini göze alamayan John Paul, Amerika'ya kaçmıştır. Tutuklanmamak için adını John Paul Jones olarak değiştirmiştir.⁵

2. Devrimci Denizi

1774 yılında John Paul Jones, Virginia'ya vardığında Amerika'daki İngiliz kolonileri Britanya Donanması ile savaşmak üzereydi. 270 parça savaş gemisi bulunan güçlü Britanya İmparatorluğu'na baş kaldıran Amerika kolonilerinin savaş gemisi bulunmamaktaydı. Kolonilerin oluşturduğu Amerikan Kongresi, George Washington'un komutasında bir ordu ve Esek Hopkins komutasında bir donanma oluşturmuştur.⁶ Kolonilerin oluşturduğu donanmaya mensup yeni subay ve denizciler, dünyanın en büyük donanmasına karşı mücadele vermeye hazırlık aşamasındaydı.⁷ Amerikan Kongresi, ticaret gemilerini savaş gemilerine dönüştürmek ve donanma için yeni gemiler inşa etmek üzere girişimlerde bulunmuştur.

Britanya İmparatorluğu yeni vergiler koymak isterken 13 koloni⁸ bu vergilere itiraz etmiş ve bu duruma kayıtsız kalmamıştır. Bu 13 koloni, 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni yayınlanmıştır. John Paul Jones, benimsediği ülkenin kaderini belirleyecek olan bu siyasi olayların ilerleyişini yakından takip etmiştir. İskoç olmasına rağmen Britanya hâkimiyetine yönelik

Boston, 1855, s. 16.

3 Michael Burgan, John Paul Jones: Naval Hero, The Child's World, Minnesota, 2004, s. 7.

4 Michael Anderson, Biographies Of The American Revolution, Britannica, New York, 2013, s. 47.

5 Josep Callo, America's First Sea Warrior, Naval Institute Press, Annapolis-Maryland, 2009, s. 36.

6 Samuel Eliot Morrison, John Paul Jones-A Sailor's Biography, Little, Brown & Company, Boston, 1959, s. 31.

7 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, The Life And Times of John Paul Jones, Mitchell Lane, Delaware, 2008, s. 24.

8 Britanya İmparatorluğu'na ait olan Kuzey Amerika'nın doğu kıyısında bulunan 13 Koloni; New Hampshire, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New York, New Jersey, Pensilvanya, Delaware, Maryland, Virjinya, Kuzey Karolina, Güney Karolina ve Georgia'dır.

mücadeleye tarafsız kalamamıştır. Britanya İmparatorluğu'nun İskoç halkına sert muamelesine doğuştan aşına olan John Paul Jones, Amerika'nın özgürlük arayışına hemen sempati duymuştur. Bu kapsamda, bedensel ve zihinsel olarak enerji dolu olan 28 yaşındaki John Paul Jones kendini bu mücadeleye hazırlamıştır. Denizci yeteneği ve kabiliyetinin kendisini sömürgecilere karşı mücadele edenlerin seçkin bir savunucusu yapacağını düşünmüştür. 1775 yılında gerçekleşen ve Amerikan Devrimi'ni fiilen başlatan Lexington ve Concord Savaşları'ndan sadece birkaç gün sonra, Britanya Donanması ile Amerikan Donanması'nın denizde mücadelesi başlamıştır.⁹ Amerikan Devrimi'nin patlak vermesi üzerine John Paul Jones, Philadelphia'ya gitmiş ve Amerikan Donanması'na katılmıştır. İlk görev yeri olarak 30 topu bulunan ve 43 metre boyundaki Alfred isimli Amerikalıların ilk sancak gemisinde üsteğmen olarak göreve başlamıştır. İlk kez Amerikan bayrağının gemi direğine kendi elleriyle toka edildiği hususu, Jones'un yazdığı mektuplardan faydalanarak kuzeninin oluşturduğu derleme hatıratında ifade edilmektedir.¹⁰

Teçhizat ve donanımı eksik olsa da silah arkadaşlarıyla birlikte denize açılan John Paul Jones, ilk gözlem ve tespitlerini 23 Kasım 1775 tarihli mektubuyla North Caroline temsilcisi Joseph Hewes ile paylaşmıştır. Bu mektupta özetle; üst ve astlar arasında samimi bir nezaketle görevlerin icra edilmesinin kesinlikle hizmetin menfaatine olduğu, üstlerin astlarına kaba davranmadan ve ayırım gözetmeden davranmalarının katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Üstlere itaatin sağlanması için öncelikle karşılıklı saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir. Donanmadaki bir komutanın güçlü ve iyi bağlantılarının bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Kaba davranışlardan uzak hem bir beyefendi hem de bir denizci olarak öğrenme arzusuyla bürünmüş biri olması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹

Amerikan Donanması yeni oluşturulması sebebiyle ilk zamanlarda denizci bulmakta zorluk çekmiştir. Rütbelerin verilmesi ve rütbelere göre görev dağılımı, yeni oluşturulan bir kurum veya kuruluştaki kolayca düzenlenemezdi. John Paul Jones, gemilerdeki görev ve sorumlulukların ayırım hatları çizilinceye ve yeni atanan subayların komuta ve itaat etme alışkanlığını kazanıncaya kadar Amerikan Donanması'ndaki düzen ve uyumun sürdürülmesinin önemli olduğunu savunmuştur. Aksi şekilde olayların gelişmesi hâlinde otorite ve askerler arasındaki sosyal ve resmî ilişki bağının zayıflayacağını düşünmüştür. Subayların liyakat esasına ve yetenek kıstaslarına göre tarafsız bir şekilde değerlendirilmediğini düşünen John Paul Jones, sorunların büyümemesi için Amerikan Kongresi üyesi Morris'e de bir mektup yazmıştır. Özet olarak; taklit edilmesi çerçevesinde düşmanlarını bir örnek olarak sunmadığını, yine de

9 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 33.

10 John H. Sherburne, *Life And Character of John Paul Jones, A Captain In the United States Navy During The Revolutionary War*, Adriaance-Sherburne Co., New York, 1831, s. 11.

11 John H. Sherburne, a.g.e., s. 13.

düşmanları ile rekabet edebilmek için dünyada en iyi düzene sahip düşman donanmasından bir dereceye kadar referans alınmasını tavsiye etmiştir. Düzenleme yapılarak görev ve sorumluklarının tam olarak tarif edilmesi hâlinde ortaya çıkan birçok tartışma ve anlaşmazlığın önleneceğini ifade etmiştir.¹²

1776 yılında, ateş gücü olarak 12 topu bulunan ve boyu 20 metre olan Providence adlı savaş gemisinde 73 personele komuta etmek üzere kaptanlığa terfi etmiştir.¹³ Bu görev kapsamında, Nova Scotia'daki İngiliz balıkçılığına ciddi darbe vurmuş ve 16 adet İngiliz ticari gemisini ele geçirmiştir.¹⁴ Bu başarı sonrasında Amerikan Donanması'na denizci katılımının az miktarda olmasına çözüm öneren bir mektubu kaleme almıştır. Mektubun konusu; Amerikan Donanması'nda rütbe terfi esaslarının belirlenmesi ve gemicilerin ödüllendirilmesi meselesiydi.¹⁵ Amerikan Kongresi üyesi Morris'e teklif mektubun gönderilmesinden kısa bir süre sonra, Amerikan Kongresi kararıyla savaş gemileri tarafından ele geçirilen ganimet ve değerli malzemelerin üçte ikisi Birleşik Amerikan Kolonileri'nin kullanımına tahsis edilmiştir. Ganimetten geriye kalan üçte birlik kısmın ganimeti elde eden gemi personeline ödül olarak dağıtılması emredilmiştir. Bu düzenleme, Jones'un teklif ettiği şekilde yapılmıştır. Bu gelişmeye ilave olarak, denizcilerin standart üniformaları, ücretleri ve komuta ettikleri gemiye veya üstlendikleri göreve göre verilen unvan ve rütbelere belirlenmiştir.¹⁶

Jones'un komutasındaki Providence'nin önemli başarılarından biri de Kanada'daki birliklere yönelik hayati önem taşıyan kış giysileri ve malzemeleri taşıyan İngilizlerin lojistik gemisi Mellish'i ele geçirmesidir. Bu kıyafet ve malzemelerin ele geçirilmesi, Amerikan Ordusu'nun Trenton Muharebesi'nde İngilizlere karşı başarı kazanmasında etkili olmuştur.¹⁷

Rüzgârdan nasıl faydalanacağını çok iyi bilen John Paul Jones, Providence gemisiyle yaptığı manevralar sayesinde denizlerde tüm hünerlerini cesaretle sergilemiştir.¹⁸ Jones başarılı görevler icra ederken, Amerikan Kongresi yeni savaş gemileri inşa etmeye çalışmıştır. Donanma'nın en iyi kaptanlarından biri olduğunu düşünen John, yeni inşa edilen gemilerden birine komuta etmeyi arzu etmiştir. Amerikan Kongresi ise Jones'un süreklilik gösteren şikâyetlerinden

12 John H. Sherburne, a.g.e., s. 21.

13 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., ss. 28-29.

14 Tina Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı-Koç Üniversitesi, "John Paul Jones: The Father Of American Navy", s. 9, <http://www.tinaturk.org/yayinlar/yayinlar-05.html> (Erişim Tarihi: 08.11.2020).

15 John H. Sherburne, a.g.e., ss. 22-23.

16 John H. Sherburne, a.g.e., ss. 25-26.

17 Elaine Marie Alphin ve Arthur B. Alphin, *I Have Not Yet Begun To Fight*, Carolrhoda Books, Minneapolis, 2004, s. 38.

18 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 76.

ve tavsiye veren mektuplarından sıkılmıştır. Oysa Jones, tanınmak ve takdir edilmek için canla başla çalışmıştır. John Paul Jones İskoç'tu, yani Amerikalı değildi. Bu da farklı muamele görmesine neden olmuştur. Amerikan Donanması envanterine katılan yeni savaş gemilerine Amerikalı subaylar tefrik edilerek ödüllendirilmiştir.¹⁹

3. Fransa Macerası ve Benjamin Franklin

Amerikan Kongresi, John Paul Jones'a Kuzey Amerika kıyılarında yelken açması yerine, İngilizlerle savaşmak için Atlantik Okyanusu'nu geçmesini ve İngiliz General John Burgoyne'nin kendilerine teslim olduğu haberini Fransa'daki Benjamin Franklin'e ulaştırmasını emretmiştir.²⁰ Benjamin Franklin, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı Fransa'nın desteklemesi ve Amerikan bağımsızlığını tanınması için Fransa Kralı XVI. Louis ile pazarlık yapmak için Amerikan Kongresi tarafından görevlendirilmiştir. Franklin, haberlerini aldığı John'la tanışmaktan da memnun olmuştur. İnatçı denizciye hayran kalmış ve John Paul Jones'un en güçlü destekçilerinden biri olmuştur.²¹ Fransa ve Britanya İmparatorluğu'nun birbirine düşman olması sebebiyle Fransızlar, Amerikalıları desteklemiştir.²² John Paul Jones, o ana kadar kumanda ettiği savaş gemileri arasında en büyüğü olan Ranger isimli gemiyle Fransa'ya gelmiştir.²³ Ateş gücü olarak 18 topu bulunan Ranger'ın boyu 35 metreydi ve 3 direkli yelkeni bulunmaktaydı.²⁴ Ranger'ın kaptanı olarak John Paul Jones, yaklaşık 150 denizciye kumanda etmiştir.²⁵ Ranger, muhtemelen Amerikan ulusal bayrağını Avrupa'ya taşıyan ilk gemi olmuştur.²⁶

John Paul Jones ile Benjamin Franklin'in arkadaşlığı zamanla gelişmiştir. Fransa'daki Amerikan Komisyon Üyeleri (Benjamin Franklin, John Adams ve Arthur Lee) Jones'un stratejik tavsiyelerini dinlemiş ve Amsterdam'da Amerika için inşa edilen yeni bir gemi olan L'Indien'in komutasını ona vermişlerdir. Sonunda Jones, büyük bir geminin komutası ile birlikte itibar ve saygınlığa sahip olacağını düşünmüştür. Fakat Britanya İmparatorluğu, geminin satışını engellemek için henüz Amerika ile ittifak kurmamış olan Fransa'ya baskı uygulamıştır. Bu nedenle, L'Indien gemisinin teslimi gerçekleşmemiştir.²⁷

Yaşanan gelişmeler üzerine John Paul Jones'un Amerikan Kongresi üyesi

19 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 31.

20 Micahel Burgan, a.g.e., s. 13.

21 Elaine Marie Alphin ve Arthur B. Alphin, a.g.e., s. 41.

22 Micahel Burgan, a.g.e., s. 16.

23 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 31.

24 Josep Callo, a.g.e., s. 61.

25 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 114.

26 John H. Sherburne, a.g.e., s. 39

27 Evan Thomas, a.g.e., s. 99.

Morris'e İngiliz ticaret gemilerine yapılan saldırıların Amerikalı korsanlarca yapılması ve yeni envantere giren deniz gücünün öncelikle savunmasız Britanya Adaları'na yapılan saldırılar için kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu kapsamda, İngilizleri ana karadan uzak tutarak ablukayı kırmayı planlamıştır.²⁸ Bu stratejisi:

- Amerikan kıyı kentlerine yapılan İngiliz baskınlarına da misilleme olarak İngiliz limanlarına saldırıp orada bulunduğu gemileri ve liman tesislerini tahrip ederek İngiliz deniz ticaretini sekteye uğratmak ve ada kırsalında paniğe yol açmak,
- İngilizler tarafından mahkûm edilmiş Amerikalı denizcilerle takas etmek için kayda değer miktarda rehine toplamak,
- Britanya Adaları'nın deniz ticaretini sekteye uğratmak ve ganimet toplamak olarak özetlenebilir.

İngilizlerce mahkûm edilmiş Amerikalı denizcilerin serbest bırakılmasını sağlamak için John Paul Jones İngiliz limanlarına baskınlar düzenlemiştir. Düşman gemilerini yok etmek ve nüfuzlu kişileri rehin almak için birçok faaliyette bulunmuştur. Önemli miktarda İngiliz ticaret gemisini ele geçirmiş ve birçok İngiliz denizciyi esir almıştır. Amerikalıların takdir ettiği John Paul Jones, diğer komutanlara cesaretiyle emsal teşkil eden örnek bir denizci komutan olarak anılmaya başlanmıştır. İngilizlere göre ise bir hain ve korkunç bir haydut olmuştur. Britanya İmparatorluğu ile 13 Koloni arasında yaşanan ihtilafın ve savaşın asıl nedeni, İngilizlerin Amerika'yı bağımsız bir halk olarak görmeyi reddetmesiydi. Bu kapsamda, Amerikan Donanması'ndaki denizcileri korsan olarak görmesi sebebiyle yakaladığında adi suçlular olarak hapse atmaktaydı. John Paul Jones'un lehine çevirmeye çalıştığı politika, serbest bırakılmasını sağladığı Amerikalı denizcilerle birlikte Britanya Adaları kıyıları boyunca daha kapsamlı harekât icra ederek Britanya İmparatorluğu iç kamuoyunun panikletilmesi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılması için baskı yaratmaktır.

John Paul Jones, İngiltere'nin batı kıyısında bulunan Whitehaven kasabasına cesur bir saldırı planı tasarlamıştır. Bu saldırıyla nüfuzlu Selkirk Kontu'nu esir almayı amaçlamış ve İngiliz hapishanelerinde tutuklu bulunan Amerikalı denizci mahkûmların değişimini sağlayacak bir müzakere ortamı planlamıştır. Ancak, Selkirk Kontu'nun malikânesinde bulunmaması ve gemi mürettebatının yağmaya olan eğilimi nedeniyle aksaklıklar yaşanmıştır. Whitehaven'a yapılan baskın planlanandan çok daha az zarar verse de Amerikan Donanması'nın ada sahillerine gelmesi Britanya Adaları'nda korku ve endişe yaratmıştır.²⁹

28 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 126.

29 Micahel Burgan, a.g.e., s. 17.

John Paul Jones, St. George Kanalı ve İrlanda Denizi'nde önemli askeri faaliyetlerde bulunmuştur. Fransa'nın Brest şehrine vardığında Fransızlar tarafından bir kahraman olarak selamlanmıştır. Ancak, Fransa'ya ulaştığında zaferin keyfini yaşamaya pek zamanı olmamıştır. Zaferler kazanan Jones, Ranger'a komuta ettiği ilk günlerden itibaren zorluklarla mücadele etmiştir. Elde edilecek ödülün az olması sebebiyle, mürettebatının isteksiz olması ve sürekli dirençle karşı karşıya kalması baskın faaliyetlerinin zorlukla icra edilmesine neden olmuştur. Jones'un karakterini gemi mürettebatından ve diğer subaylarından ayıran bazı faktörler bulunmaktadır. Emri altındaki denizcilerin beslenme ve sağlığına olan ilgisinin aksine, şöhretlenme arzusu veya sosyal statü kazanma hırsıydı.³⁰ Emrinde görevli Teğmen Simpson gemi mürettebatını organize ederek Jones'un kınanması ve görevden alınması için Fransa'daki komisyon üyelerine dilekçe göndermiştir. Bu dilekçede John Paul Jones'un personelini aşırı çalıştırdığı, ganimet ödülü olmayan planların ve görevlerin içinde gemi personelinin bulunmak istemediği ifade edilmiştir. Bu gelişmelerin üzerine John Paul Jones, Teğmen Simpson'ın yargılanmasını talep etmiştir. Fransa'daki komisyon üyeleri, Teğmen Simpson'a yönelik yargılanma talebinden vazgeçmesi için John Paul Jones'u ikna etmiştir. Ancak, Teğmen Simpson'ın Ranger'a komuta etmesine ve mürettebatıyla Amerika'ya dönmesine izin verilmiştir.³¹

John Paul Jones yeni ve büyük bir gemiye ihtiyaç duyduğunu Amerika'nın Fransa Büyükelçisi Benjamin Franklin'e iletmiş ve Fransızlardan bir gemi alınmasında yardım etmesini istemiştir. 1779 yılında Franklin, Jones için eski bir Fransız savaş gemisi almayı başarmıştır. John Paul Jones Franklin'i onurlandırmak için 46 metre boyundaki Duc De Duras isimli geminin adını, Franklin'in en büyük kahramanlarından biri olan ve Amerikan Devrimi'nde etkin rol alan Bonhomme Richard olarak değiştirmiştir.³²

John Paul Jones, Bonhomme Richard isimli savaş gemisini 40 toplu donatmıştır. Tecrübeli ve disiplinli 380 denizciyi emrinde görev yapması için seçmiştir.³³ Kısa süre sonra Komodor John Paul Jones komutasında Bonhomme Richard, Alliance, Pallas ve Vengeance adlı gemilerden oluşan bir görev grubu Britanya Adaları'na doğru yelken açılmıştır.

---

30 Jonathan Feld, John Paul Jones's Locker, Naval History and Heritage Command, Washington D.C., 2017, s. 2.

31 Jonathan Feld, a.g.e., s. 9.

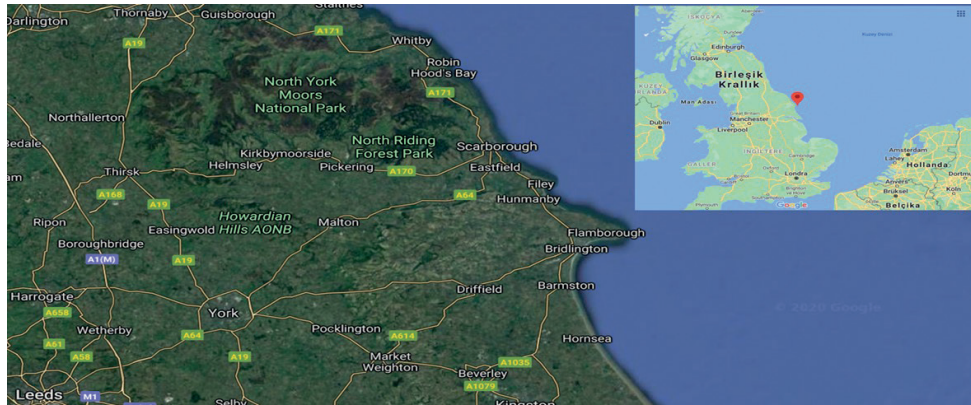
32 Micahel Burgan, a.g.e., s. 18.

33 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 198.

Harita-1: Görev Grubunun Kullandığı Rotalar (14 Ağustos-28 Eylül 1979)

25 Eylül 1779 tarihinde Yorkshire açıklarında gerçekleşen Flamborough Head Savaşı öncesinde İngiliz gemileri HMS Serapis ve HMS Countess of Scarborough refakatindeki ticaret filosu Baltık bölgesi'ne intikal etmekteydi. İngiliz savaş gemileri HMS Serapis ve HMS Countess of Scarborough, 41 ticari gemiye refakat görevini üstlenmiştir.³⁴ Komodor Richard Pearson'un komutası altında görevlerini icra eden HMS Serapis'in ateş gücü olarak 44 topu, HMS Countess of Scarborough'nin ise 20 topu bulunmaktadır.³⁵ John Paul Jones'un komuta ettiği görev grubu ile İngiliz ticaret filosu, Yorkshire sularında karşılaşmıştır.

Harita-2: Flamborough Head Konumu

İngiliz ticari filosu, bölgeden uzaklaşırken savaş gemileri çatışmak için manevralarını yapmaktaydı. Çatışmanın başlamasını müteakip yaklaşık 3 saat süren savaş süresince John Paul Jones, mürettebatının yarısını ve neredeyse tüm gemi toplarını kaybetmiştir. İngilizlerin teslim olma teklifine Jones, onu ünlü yapan bir sözle: "Daha savaşmaya bile başlamadım!" şeklinde cevap vermiştir.

34 John H. Sherburne, a.g.e., s. 154.

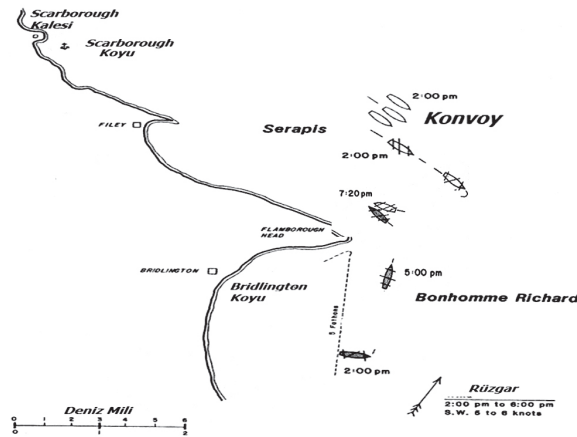
35 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 225.

Yara alan Bonhomme Richard batmaya başladığında, Jones komutasındaki denizciler, çarpışmaya devam ederek galip gelmişlerdir. Böylece John Paul Jones, en görkemli deniz savaşlarından birini kazanmıştır.³⁶ Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaki en önemli olaylardan biri olarak değerlendirilen Bonhomme Richard ve HMS Serapis arasındaki Flamborough Head Savaşı'na ait tertiplenme ve gemi manevraları Harita-1'de sunulmuştur.

Flamborough Head Savaşı'nda yara alan Bonhomme Richard batmadan önce Komodor John Paul Jones, adamlarını, mahkûmlarını ve bayrağını HMS Serapis'e taşımıştır. Komodor John Paul Jones emrinde HMS Serapis, HMS Countess of Scarborough, Alliance, Pallas ve Vengeance Fransa'ya dönmüştür.³⁷ İngilizlere ait konvoyu kargosuyla ele geçiremedi de Fransa'da büyük bir kahraman olarak karşılanmıştır.³⁸ Zira Amerikalıların başarısız olduğu 3 kara harekâtı girişiminin aksine John Paul Jones zafer elde ederek Fransa'ya dönmüştür. Bahse konu başarısız girişimler:

- Fransa'nın Britanya'yı işgal planlarının çöküşü,
- Kuzey Amerika sahil kısmında yer alan Maine'de İngilizlere karşı yapılan amfibi harekât,
- Müşterek bir Amerikan-Fransız kuvvetinin Savannah ve Georgia'yı geri alamaması olarak açıklanabilir.

Tüm bu olumsuz koşulların bir araya gelmesi sebebiyle John Paul Jones'un Flamborough Head Savaşı'nda kazandığı zafer haberi, yalnızca Amerika ve Büyük Britanya kentlerinde değil, aynı zamanda Paris ve diğer Avrupa başkentlerinde de yankı yaratmıştır.³⁹ John Paul Jones, Fransa Kralı XVI. Louis tarafından resmen onurlandırılmıştır. Altın kılıçla birlikte kendisine şövalye unvanı verilmiştir.⁴⁰

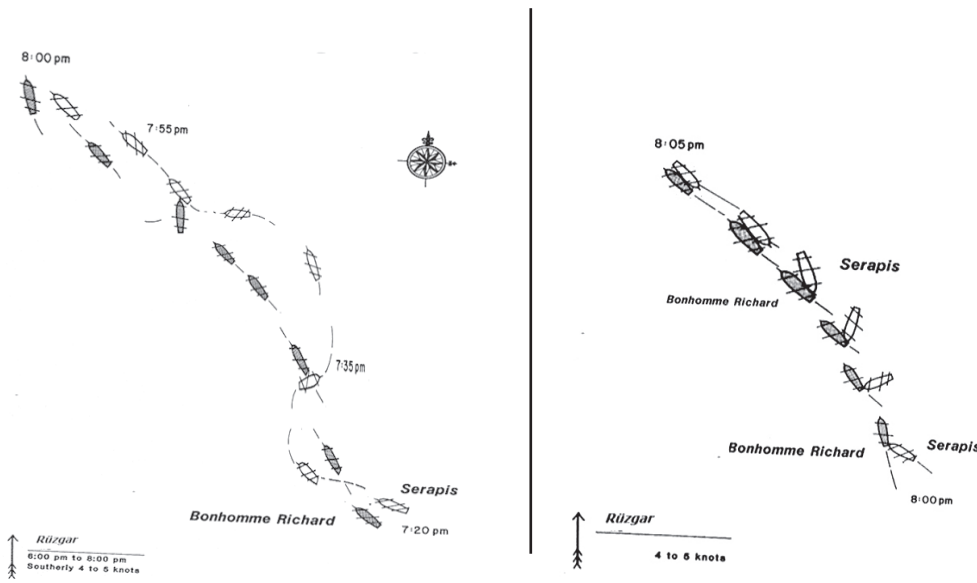
36 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 36.

37 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 243.

38 Elaine Marie Alphin ve Arthur B. Alphin, a.g.e., s. 56.

39 Josep Callo, a.g.e., s. 135.

40 Evan Thomas, a.g.e., s. 207.

Şekil Grubu-1: Unsurların Tertiplenmesi ve Manevraları

4. Barış Sonrası

Fransız Donanması'nın Britanya Donanması'na karşı zafer kazanamayacağı düşünülmektedir. John Paul Jones'un İngiliz gemilerine karşı kazandığı zafer, deniz savaşının gidişatını değiştirmiştir. John'un İngiliz limanlarına yaptığı baskın hareketleri ve İngilizlere ait savaş gemilerini mağlup etmedeki başarısı, Britanya Donanması'nın yenilebileceğini kanıtlamıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Fransa Kralı XVI. Louis, Amerika'ya asker göndermeyi kabul etmiş, Amerika'ya asker ve gemi göndermiştir. 1781 yılında Yorktown ve Virginia'da, Fransızlar George Washington'un zaferini desteklemek için İngiliz savaş gemileri ile mücadele etmiştir. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın kırılma anlarında Fransa, Amerika'ya daha fazla asker ve gemi göndermiştir.⁴¹

1782 yılında Britanya İmparatorluğu ve Amerika Kongresi ateşkesi ilan etmiştir. 3 Eylül 1783 tarihinde, Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla savaş resmen sona ermiştir. Amerika bağımsızlığını kazanmış ve donanma güçlendirilmiştir.⁴² Bu kapsamda, John Amerika'ya dönmüş ve Amerikan Kongresi onu başarılı girişimlerinden dolayı onurlandırmıştır. 1782 yılında, ateş gücü olarak 74 topu bulunan America isimli savaş gemisine komuta etmek için atanmıştır. Ancak, Amerikan Kongresi'nin savaş esnasında hasar alan Le Magnifique'in yerine bu gemiyi Fransızlara vermesi neticesinde John Paul Jones'un ataması iptal olmuştur.⁴³

Hareketsiz geçen günler, güçlerinin zirvesinde olan John Paul Jones'u huzursuz ve rahatsız etmiştir. Hizmetlerine devam etmeyi arzularak Amerikan Kongresi'ne tam zamanlı bir donanma kurmayı önermiştir. Buna

41 Elaine Marie Alphin ve Arthur B. Alphin, a.g.e., s. 57.

42 Josep Callo, a.g.e., s. 189.

43 Tina Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı-Koç Üniversitesi, a.g.e., s. 15.

ilave olarak, deniz subaylarını eğitmek ve yetiştirmek için bir okul açılmasını teklif etmiştir. Barış zamanında donanmanın gerekli olduğunu ve gelecekte olması muhtemel herhangi bir deniz savaşına her zaman hazırlıklı bulunmanın önemini vurgulamıştır. Savaş esnasında edindiği tecrübeleri ve yaptığı tespitleri paylaşmıştır. Amerikan Donanması ve Britanya Donanması'nın denizcilik haberleşme teknikleri ve işaret verme sisteminin çok yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Brest'te tanıştığı ve deniz iletişiminin başlıca yaratıcılarından biri olarak kabul edilen Chevalier du Pavilion'un icat ettiği 1600 farklı komut, soru veya bilginin iletilebileceği bir sistemi incelemiş ve önemsemıştır. Pavilion sistemi; 0'dan 9'a kadar sayıları temsil eden 10 bayrak ile 100, 200 ve 300 sayılarını temsil eden 3 flama içermektedir. Farklı direklere toka edilen iki bayrak ve bir flama ile komut kombinasyonu 1600'e ulaşabilmektedir. Her sayı bir anlama karşılık gelmektedir. John Paul Jones, Pavilion haberleşme sisteminin bir kopyasını almış ve Rus Donanması'nda görevdeyken tercüme etmeye çalışmıştır. Filolar arasında açık ve hızlı iletişim kurmanın mutlak gerekliliğine işaret ederek büyük bir zekâ örneği göstermiştir. Emir ve talimatların yanlış algılanması sonucu kaybedilen savaşların yıkım etkisinden bahsetmiştir. John Paul Jones'un denizcilik konularındaki görüşü ve kendisine ilginç gelen bir haberleşme projesinin denizcilik eğitimi planlamasına doğru evrilmesi çok önemlidir. John Paul Jones'un, Fransız Donanması'nda gözlemediği en büyük kusur ise tecrübesizliktir. 1782 yılında Saint'te Fransızların yaşadığı yenilginin genç subayların tecrübesiz olmasından kaynaklandığını değerlendirmiştir. Deniz subayı yetiştirmek için kurulmasını arzu ettiği okul teklifinin reddedilmesinden 60 yıl sonra Annapolis'te kurulması, John Paul Jones'un vizyoner kişiliğini ön plana çıkarmaktadır.⁴⁴

Hükûmet kurmakla meşgul olan Amerikan Kongresi, John Paul Jones'u komodor yaparak onurlandırmıştır. Ancak, profesyonel bir donanma ya da okula ihtiyaç duymadıklarını ifade etmişlerdir. John Paul Jones, tavsiyelerini görmezden gelen insanlarla mücadele etmeye alışmıştır.⁴⁵ Özgürlüğünü elde etmiş bir ülkenin geleceğini de güvence altına almaya ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. John Paul Jones, ülkenin ilk donanmasını inşa edecek kişinin kendisi olacağına inanmıştır. Britanya İmparatorluğu ve Fransa ile rekabet edebilecek gerçek bir donanmanın gerekliliğini savunmuştur. John Paul Jones ısrarla görüş ve fikirlerini her türlü ortamda sürekli tekrarlamıştır.⁴⁶

1787 yılında Jones, Amerikan Kongresi'nin kendisine altın madalya vermesine rağmen Paris'te emekli olmaya karar vermiştir. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na katıldığı için Birleşik Devletler Donanması mensubu olarak madalyayı ilk alan John Paul Jones olmuştur.⁴⁷ Britanya İmparatorluğu ile Fransa arasında olası bir savaştan söz edildiği bir zamanda John Paul Jones,

44 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 335.

45 Elaine Marie Alphin ve Arthur B. Alphin, a.g.e., s. 58.

46 Evan Thomas, a.g.e., s. 241.

47 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 39.

Fransız Kraliyet Donanması'nda kurulacak bir komisyonda görev almayı beklemiştir. Ancak, Fransa ile Britanya arasında uzlaşma sağlanmış ve Fransa Kralı XVI. Louis donanma inşa etmek yerine donanmasını küçültmüştür.⁴⁸

5. Amiral Pavel Ivanovich Jones

Sekiz yıldan fazla bir süredir denizde görev almayan John Paul Jones, bu süreçte bürokratik işlerde görevlendirilmiştir. Özgürlük davası artık kariyerinin merkezinde değildir. Rus Çariçe Katerina, John Paul Jones'un Karadeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir filoya komuta etmesini arzu etmiş ve gizli diplomatik kanallar aracılığıyla John Paul Jones'a teklif sunmuştur. Bu teklifle John Paul Jones Amerikan Donanması'nda görevli olmamasına rağmen iki büyük kariyer hedefine ulaşmak için bir fırsat yakalamıştır: Tuğamiral olmak ve büyük bir filoya komuta etmek. XVIII. yüzyılda deniz subaylarının ana vatanları savaşta değilse bazen diğer ülkeler için de savaşabilmekteydi. Aktif görevi bulunmayan birçok İngiliz deniz subayının izinden giderek Rusların teklifini kabul etmiş ve eski düşmanının subaylarıyla birlikte görev yaparak en azından küçük bir eşitlik duygusu hissetmiştir. John'un oğlu Paul anlamına gelen Pavel Ivanovich adını almıştır. Tuğamiral Pavel Ivanovich olmasına rağmen yine de Amerika Birleşik Devletleri'ne hizmet etmek için geri çağrılmayı ummuştur. Hatta bu sayede Amerikan Kongresi'ni etkileyeceğini düşünmüştür.⁴⁹

Hizmet edeceği ülke mutlak bir otokrat olan Çariçe Katerina tarafından yönetilmekteydi.⁵⁰ Katerina, Rusya'nın dış politikası olarak sınırlarının etrafında parçalanmış uydu güçler oluşturma ve hazır koşullar oluştuğunda da ilhak etmeyi benimsemiştir. Katerina, ilgi ve etki alanını özellikle Rusya'nın güney sınırına çevirmiştir. Nihai amacı, Karadeniz'i bir Rus gölü hâline getirmek ve İstanbul'u ele geçirmek olmuştur. İstanbul'u ele geçirmek amacıyla bir dizi entrika ve saldırı başlatmıştır. 1774 yılında sona eren Osmanlı - Rus Savaşı neticesinde, Kırım tek bir hanlık hâline gelmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinden ayrılmıştır.⁵¹

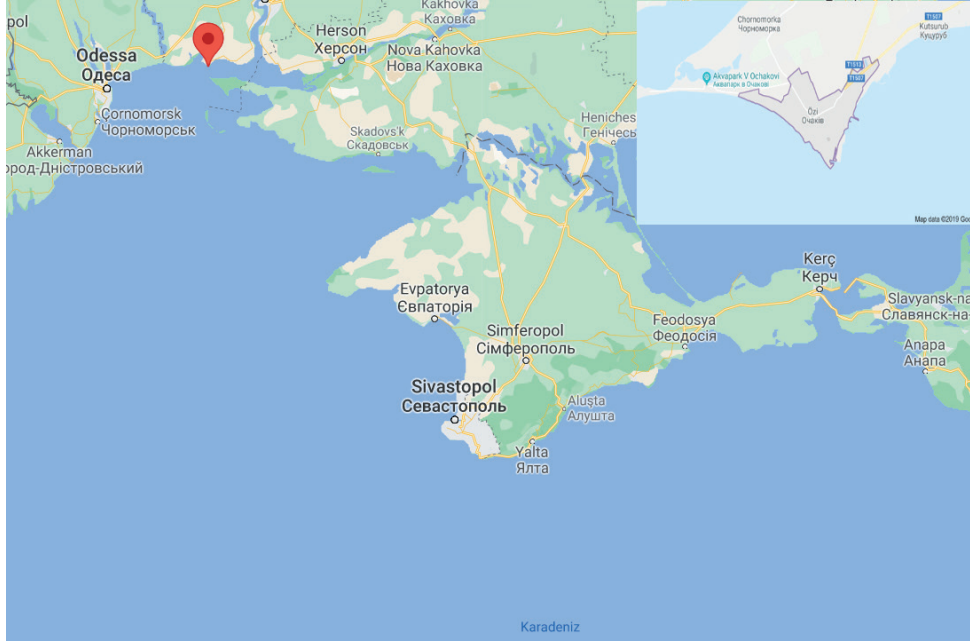
Rusya Kherson'u bir deniz cephaneliği, Sivastopol'u bir deniz üssü olarak ve Ekaterinoslav'ı (şimdiki Dniepropetrovsk) bir askerî ikmal deposu olarak şekillendirmiştir. Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu Odessa Körfezi'ni hâlen elinde tutmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu Özi'de güçlü bir kale inşa ederek Karadeniz'e çıkışı kontrol altına almıştır.

48 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 349.

49 Elaine Marie Alphin ve Arthur B. Alphin, a.g.e., s. 58.

50 Josep Callo, a.g.e., s. 201.

51 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 360.

Harita-3: Özi Kalesi Konumu

Özi Kalesi, Kherson ile Sivastopol arasındaki bağlantıyı kesmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu kaybettiği Kırım'ı Rusya'dan geri almak için askerî hazırlıklara başlamış ve 1787 yılında Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bölgede mevcut olan Rusya'ya ait deniz filolarını imha etmeyi ve Rusların eline geçen vilayetlerini geri almayı amaçlamıştır. Rusların gayesi ise Özi Kalesi'ni ele geçirmektir. Bu nedenle Çariçe, John Paul Jones'un kendilerine hizmet etmesini istemiştir. Rus Karadeniz Filosu'nu Slav Kozaklar, Volga kayıkçıları ve Levanten korsanları oluşturmaktaydı. Katerina, seçkin bir deniz subayının bu kurumsallaşmamış yapıyı kısa zamanda gerçek bir savaş donanmasına dönüştürebileceğini düşünmüştür.⁵²

1788 yılında John Paul Jones, Ruslara ait deniz filosuna komuta etmeyi kabul etmiştir. Çariçe, John Paul Jones'a mevcut en yüksek rütbelerden biri olan tuğamiral unvanını vermiştir.⁵³ Aynı şekilde en az 20 İngiliz deniz subayı da Rus Donanması'na katılmıştı ve John Paul Jones'un atanmasından memnun olmadıkları için Ruslardan Jones'a yaptıkları teklifleri geri çekmelerini istemişler, ama başarılı olamamışlardır.⁵⁴ John Paul Jones, göreve gelir gelmez Rus denizcileri eğitmeye başlamıştır. Rus denizciler John Paul Jones'a hayran kalmış ve onun emri altında gururla görev yapmışlardır.

John Paul Jones'un Rus Donanması'ndaki asıl pozisyonuyla ilgili bir yanlış anlaşılma olduğu ortaya çıkmıştır. John Paul Jones, Karadeniz'deki tüm filoya komuta edeceğine düşünmüştür. Ancak, Rus Silahlı Kuvvetleri

52 Samuel Eliot Morison, *a.g.e.*, s. 361.

53 Micahel Burgan, *a.g.e.*, s. 26.

54 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, *a.g.e.*, s. 40.

Başkomutanı Prens Grigori Aleksandrovich Potemkin'in farklı bir planı bulunmaktaydı. Karadeniz'deki donanmanın komutasının bir kısmını Tuğamiral Jones devralmıştır. Sancak gemisi Vladimir'deki John Paul Jones'un emrine 8 kalyon ve 4 hafif savaş gemisinden oluşan bir filo verilmiştir. Ayrıca, kendisinden başka Rus Donanması'nda amiral olarak görev yapan Nassau-Siegen Prensi'nin komutasında bir filo hafif savaş gemisi bulunmaktaydı. Tuğamiral John Paul Jones, Grigori Aleksandrovich Potemkin'in cesur ve öz güvenli biri olduğunu düşünmesine rağmen prensin liderlik yeteneğini yetersiz görmüş ve saygı duymamıştır. Her iki amiral de Prens Potemkin'e rapor vermekteydi.⁵⁵ Öte yandan, Osmanlı Donanması yetenekli Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın komutasındaydı. Amiral John Paul Jones, onu "çok cesur bir adam" olarak nitelendirmiştir. Osmanlı Donanması gemi sayısı olarak fazla olmakla beraber ateş gücü Ruslardaydı.⁵⁶

Karadeniz'deki durum: Rus stratejisi, Osmanlı Devleti'nin Özi Kalesi'ni deniz yoluyla desteklemesini engellemek için liman girişini kapalı tutmayı; Osmanlı Devleti'nin stratejisi ise liman girişini açık tutmayı hedefliyordu.⁵⁷ Savaş öncesinde neredeyse hiç istihbarat alınmaması, Jones için büyük zorluk oluşturmuştur. İlave olarak, John Paul Jones'un Rus filosundaki deneyimi kısıtlıydı. Bu nedenle filosu kıyı bölgesinde görevlendirilmiştir. Özi Kalesi, Potemkin tarafından alınmaya çalışılırken Jones'un komutasındaki Filo, eş zamanlı olarak kara harekâtını destekleyeceği için, Jones büyük bir karadeniz müşterek harekâtında yer almıştır. Bu durum, taktik durumu biraz daha karmaşıklştırmıştır. 66 topu olan sancak gemisi Vladimir üzerindeki faal top sayısı sadece 24'tür. Su çekimi az olan ve çoğunlukla kürekli teknelerden oluşan Rus gemileri manevra kabiliyeti yüksek ince donanma filosundan oluşmaktaydı. Nispeten, sığ sularda bulunan Osmanlı Donanması'nın ağırlıklı olarak daha fazla su çekimli gemilere sahip olması Ruslar için avantaj oluşturmaktaydı.⁵⁸

John Paul Jones, alışılmadık bir şekilde ve Bug Nehri ağzının batısında bulunan limanın dar noktasına demir attığı filosuyla savunma pozisyonu almıştır. İlk aşamada, Jones açık denizde Kaptan Paşa'nın filosuyla karşılaşmak istememiştir. Amiral Jones'un savunmak için seçtiği dar ve sığ noktayla sınırlanan Osmanlı Donanması, sayıca üstün Rus Donanması karşısında zorlanmıştır. John Paul Jones, Osmanlı Donanması'nın Bug Nehri'nin kontrolünü ele geçirmesini engellemiş ve bu sayede Prens Potemkin'in ordusu denizden korunabilmiştir. John Paul Jones, Cezayirli Gazi Hasan Paşa'yı taktik avantajın Ruslarda olduğu sığ ve dar sularda savaşmaya zorlamıştır.⁵⁹

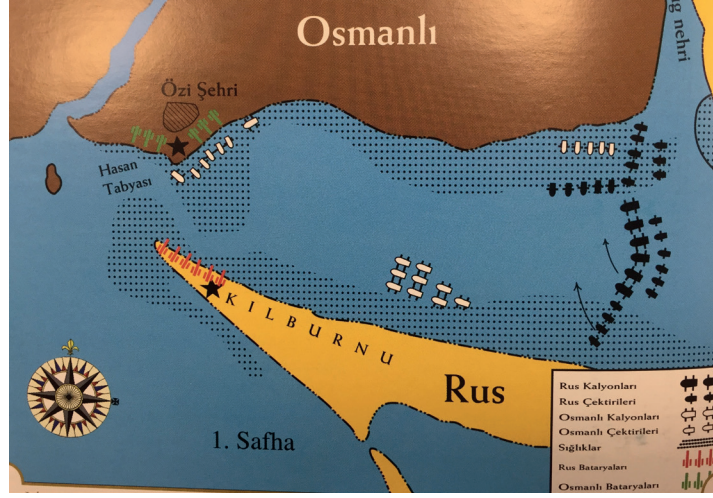
55 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 41.

56 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 369.

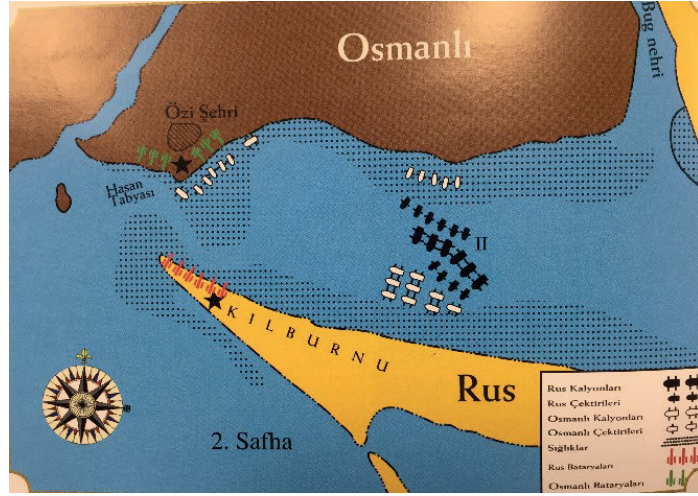
57 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 367.

58 Josep Callo, a.g.e., s. 209.

59 Josep Callo, a.g.e., s. 211.

Harita-4: Özi Savaşı Osmanlı Donanması ve Rus Donanması (Safha 1)⁶⁰

Harita-5: Özi Savaşı Osmanlı Donanması ve Rus Donanması (Safha 2)

1788 yılı Haziran ayında, Osmanlı Donanması Rusların sağ kanadına saldırdığında John Paul Jones, manevra emirlerini iletmek için küçük kayıkları kullanmıştır. Temelde pratik bir taktik iletişim sistemi olmayan bu yöntem Jones için başarının anahtarı olmuştur. John Paul Jones için başarının sırrı; zor koşullara pragmatik bir uyum sağlamaktır.⁶¹ Suların çekilme dönemine denk geldiğinden, Osmanlı Donanması'na ait su çekimi fazla olan sancak gemisi karaya oturmuş ve diğer gemiler de yakınında demirlemiştir. Nassau Siegen hemen saldırmak istemiş, ancak John Paul Jones onu beklemeye ikna ederek istihbarat toplamıştır. Ertesi sabah yapılan saldırıda 13 Osmanlı gemisi eş zamanlı olarak imha edilmiştir. Savaşta, 1.673 Türk esir düşmüş ve 3.000 Türk denizcisi şehit olmuştur. Rusların kaybı bir gemi olmuştur.⁶²

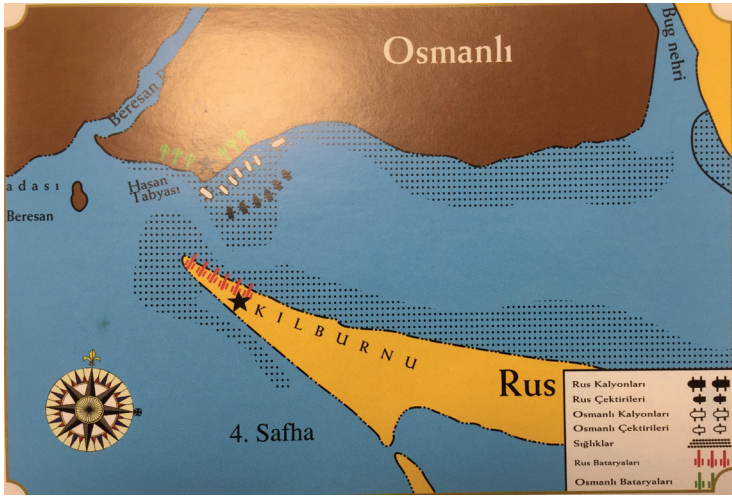
60 Ali Rıza İşipek, Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s. 402.

61 Josep Callo, a.g.e., s. 212.

62 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 41.

Harita-6: Özi Savaşı Osmanlı Donanması ve Rus Donanması (Safha 3)⁶³

Harita-7: Özi Savaşı Osmanlı Donanması ve Rus Donanması (Safha 4)

Verilen büyük zayıfın en önemli nedeni; sığ sulara uygun olmayan büyük savaş gemilerinin kullanılmak zorunda kalmasıydı. Bu sonuç, temel meteoroloji ve oşinografi bilgilerinin önemini işaret eden acı bir tecrübedir. Denizde desteği kesilen Özi Kalesi, kısa sürede Ruslar tarafından teslim alınmıştır.

Katerina amiralleri ödüllendirirken Amiral Jones'u takdir etmemiştir. John Paul Jones, Rusya'ya bir yıldan biraz fazla hizmet etmiş ve bu süreçte Rusların birçok deniz savaşı kazanmalarına yardımcı olmuştur. Jones, emrinde görev yapan Rus subaylarının çoğunun saygısını ve sadakatini kazanmıştır. Ancak, Prens Potemkin ve Nassau Siegen, John Paul Jones'tan pek hoşlanmamışlardır. Potemkin'in Çariçe üzerindeki etkisinin mutlak olması sebebiyle Jones, kısa

63 Ali Rıza İşipek, a.g.e., s. 403.

süre sonra gözden düşmüştür.⁶⁴ Kısa bir süre sonra, küçük bir kıza taciz ettiği iddiası üzerine yargılanmış ve beraat etmiştir.

Rusya'yı terk ettikten sonra John Paul Jones, Paris'e yerleşmiştir. Amerika'da bir taşra arazisi satın alma planları yaparken sağlığı bozulmuş ve 18 Temmuz 1792 tarihinde 45 yaşında Fransa'da ölmüştür. Yüz yıldan fazla bir süre sonra, cenazesi Amerika Birleşik Devletleri'ne iade edilmiş ve Annapolis Harp Akademisi Şapeli'ndeki bir lahite yerleştirilmiştir. Başkan Theodore Roosevelt, dünyanın en güçlüsü hâline getirmeye çalıştığı Birleşik Devletler Donanması için John Paul Jones'u propaganda aracı olarak görmüş ve bu taşıma işlemini gerçekleştirmiştir.⁶⁵

6. Amiral John Paul Jones'un Kişiliği

Jones'un karakterini daha iyi anlamak için mürettebatının kendisiyle ilgili şikâyetlerini anlamak ve anlaşmazlığın nedenlerini araştırmak gereklidir. John Paul Jones kendisini bir beyefendi ve bir kahraman olarak görmüş, fakir bir aileden gelmesi nedeniyle yüksek sosyal statüye yükselme gayretini ve yeteneğini övmüştür. John Paul Jones'un soyluların pastoral yaşamına benzer şekilde arzuları bulunmuştur. Birçok yönden kendisini bir aristokrat olarak şekillendirmeye çalışmıştır. John Paul Jones, bir subayın güçlü ve iyi bağlantılı olması gerektiğine, hem bir beyefendi hem de iyi bir denizci olması gerektiğine inanmıştır. Fransa Kralı XVI. Louis tarafından Institution du Mérite Militaire şövalye derecesiyle onurlandırılmasının ardından, John Paul Jones yaşamını bu unvana göre şekillendirmiştir. Şövalye Paul-Jones'un Rus Kontraadmirol Pavel Ivanovich Jones olarak pozisyonu değiştiğinde ise yaşam şekli başka boyuta taşınmıştır. Jones'un unvan takıntısı, statü ve soy ağacı sembollerine duyduğu ilginin somut bir örneğidir.⁶⁶ Başarıları gerçekten etkileyici olsa da kendini yüceltmeye ya da gerçeği abartmaya müsait bir kişiliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir. 1779 yılında John Paul Jones, ele geçirdiği HMS Serapis gemisini Fransa'dan önce Hollanda'daki Texel'e getirdiğinde, Hollanda halkının kendisini takdir etmesinden memnuniyet duymuştur. İngilizleri mağlup etmesi, Jones'u Amerikan Devrimi'nin somutlaşmış hâli olarak yüceltmıştır.⁶⁷

Jones denizci ve bürokrat yeteneğiyle her konuda meslektaşlarından takdir toplamıştır. George Washington bir notunda, John Paul Jones'un denizcilik sanatı alanında sadece usta bir denizci olmadığına, aynı zamanda siyasi ve askerî alandaki keskin zekâyâ sahip olduğuna vurgu yapmıştır. Benjamin

64 Susan S. Harkins ve William H. Harkins, a.g.e., s. 41.

65 Samuel Eliot Morison, a.g.e., s. 457.

66 Daniel J. Ennis, "Poetry and American Revolutionary Identity: The Case of Phillis Wheatley and John Paul Jones." *Studies In Eighteenth-Century Culture*, 2002, Cilt: 31, Sayı: 1, 85-98, s. 89.

67 Kevin D. McCranie ve Sam Willis, *The Struggle for Sea Power: A Naval History of the American Revolution*, Naval War College, New York: Norton, 2016, ss. 396-397.

Franklin ise Ranger'ın zaferlerini müteakip Jones tarafından komuta edilen Ranger'ın vatansızlık davası için paha biçilmez derecede anlamlı olduğunu belirtmesi, kuşkusuz John Paul Jones'un egosunu tatmin etmiştir.⁶⁸

Komutan olarak John Paul Jones, denizcilerine içten bir saygı göstermiş, mürettebatının sağlığına ve refahına önem vermiştir. Sürekli yeni erzak temin edilmesine ve baskın sırasında kazanılan para ödülünün zamanında personeline dağıtılmasına özel hassasiyet göstermiştir. Mürettebatını tatmin etmek için alışılmadık önlemlere başvurmuştur. Ödül olarak ganimetin satışını beklerken mürettebata ödeme yapmak için kendi kişisel parasını kullanmıştır. Denizcilerin ihtiyaçlarına önem verilmesini ve donanmaya yetenekli denizci katılımının teşvik edilmesini çok önemsemiştir.⁶⁹

7. Amiral John Paul Jones'un Yenilikçi Stratejisi

Jones'un stratejisini XVIII. yüzyılın sonlarındaki geleneksel deniz harekâtları bağlamında incelemek, Ranger savaş gemisi personeli şikâyetlerinin anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Bu dönemdeki deniz savaşının idaresi, taktik alan manevrası ve nihai hedef hassasiyeti deniz açısından kara savaşının eş değeri idi. Dönemin büyük güçleri tarafından kullanılan filolar, karşıt muharebe hatlarında şekillenir, oldukça yakın mesafelerde birbirine yaklaşır ve çatışırldı. Bu mücadele üstün denizciliğe ve düşman hattını yarmaya, düşman gemilerini yoğun ateş altına almaya, rampa fırsatları elde etmek için muharebe öncesinde avantajlı denizcilik konumlarının ve hava şartlarının tahmin edilmesine dayanmaktaydı. John Paul Jones, bir anlamda bu geleneksel yöntemi kökten değiştirmek için hiçbir şey yapmamıştır. Deniz muharebesi yaklaşımı, Amerikan Devrimi ve Napolyon dönemi boyunca da benzer şekilde devam etmiştir. Ancak, John Paul Jones mevcut denizcilik stratejisine yenilik eklemiştir. Britanya Donanması ile doğrudan yüzleşmesi hâlinde bu girişimin felaketle sonuçlanacağını farkında olmuş ve İngilizlere meydan okuyabilecek daha büyük savaş gemileri inşa etmenin gerektiğini anlamıştır. John Paul Jones, Amerikan Donanması'nın zayıflığından şikâyet ederken dönemin üstün deniz gücüne meydan okuyabilecek bir donanma inşa etmeye çalışmanın imkânsızlığının farkına varmıştır. Britanya Donanması'nın nitelik ve nicelik açısından üstün olması sebebiyle düşmanla yüzleşmeye yönelik her türlü girişimin onların şartlarına göre felaket olacağını öngörmüştür. Gemi sayısı ve yeteneklerinin ötesinde, Britanya Donanması'nın daha eğitimli ve profesyonel personeli bulunmaktaydı. İngiliz deniz üstünlüğüne meydan okumaya yönelik her türlü girişimi boşuna yapılan bir hareket olarak değerlendirmiştir.⁷⁰

İngiliz ticaret gemilerine yönelik başarılı yağmalamalara rağmen daha büyük başarılar elde edebileceği bir planı tasarlamıştır. Bu plan, küçük filoların

68 Jonathan Feld, a.g.e., s. 11.

69 Jonathan Feld, a.g.e., s. 12.

70 Jonathan Feld, a.g.e., s. 13.

çok daha avantajlı bir şekilde kullanılabileceğini göstermiştir. Düşman topraklarının savunmasız olduğu durumlarda çok önemli bir güç olmadan etkili bir şekilde sürpriz baskınla saldırı yapabileceklerini ve İngilizlerin kendi adalarında panik yaşayacağını birçok kez ispatlamıştır. Bonhomme Richard gemisiyle HMS Serapis ve HMS Countess of Scarborough'un etkisiz hâle getirilmesi planı zaferle taçlandırmıştır. Bu zafer, John Paul Jones'un Amerikan Donanması kariyerini canlandırmış ve itibarının tüm dünyaya ulaşmasını sağlamıştır.⁷¹

John Paul Jones'un stratejik yaklaşımı birkaç yol gösterici tespite dayanmıştır. Sayısal olarak az bir deniz gücüyle İngilizlerin savunmasız yerlerini baskınla yağmalamayı, böylece İngilizlerin dikkatini dağıtmayı ve kendi ana kara kıyılarından çekmeyi amaçlamıştır. Ancak, bu planın başarısı için gereken bazı önemli düzenlemelere ihtiyaç duymuştur.

Düzenleme ihtiyacı bulunan ilk önemli husus, mürettebatın nasıl ödüllendirileceğinin belirsiz olması sebebiyle mürettebatın ücretlendirmesi konusu olmuştur. Çünkü, ödüllendirme şeklinin belirsiz olması, denizcileri isteksiz hâle getirmiştir. Hâl böyle olunca, John Paul Jones esir alınan tüccarlardan ve ganimetlerden elde edilen kazancın bölünmesi gerektiğini belirtmiştir. Zeki bir mürettebatın İngiliz şehrini yakma veya yağma eyleminin karşılığında kendilerine nasıl ödeme yapılacağını sorgulayacağını John Paul Jones düşünmüştür. Amerikalı komisyon üyelerinden, mürettebatına faaliyetlerin büyüklüğüne göre ödeme yapılacağına dair güvence almıştır. Bu kapsamda, Jones önerdiği yöntemlerle birkaç önemli hedefi elde etmeyi amaçlamıştır. İngilizler tarafından yakalanan tutsak edilen Amerikalı denizcilerin potansiyelinden fayda sağlamayı istemiştir. John Paul Jones, Amerikalı denizcilerin serbest bırakılmalarıyla Amerikan Donanması için muazzam fayda sağlanacağını anlamıştır. Dolayısıyla John Paul Jones, mahkûm değişimini gerçekleştirmek için olabildiğince çok İngiliz denizciyi esir almaya çalışmıştır. Bu esir alma yaygın olan bir uygulama olmasına rağmen Amerikan deniz gücünün tanınması için önemli bir yöntemdi. Jones bunun uygulayıcısı olarak başarılı da olmuştur. Örneğin, Bonhomme Richard gemisinde hizmet etmek üzere 100 tutsak Amerikalı denizciyi işe almıştır.⁷²

John Paul Jones Fransa'ya döndüğünde, ele geçirdiği İngiliz denizcilerin usulüne uygun olarak takas edilmeden İngiltere'ye geri gönderileceği endişesiyle sürekli olarak rahatsızlık hissetmiştir. Komisyon üyelerine yazdığı bir mektupta, neredeyse elinde 200 mahkûm olduğunu belirtmiş, her an takas yapılmadan Fransa tarafından teslim edilebileceklerini ve baskınların öneminin kalmayacağı endişesini dile getirmiştir. John Paul Jones'un stratejik

71 Jonathan Feld, a.g.e., s. 14.

72 Jonathan Feld, a.g.e., s. 15.

düşüncesi, gemilerin ve birliklerin maddi önemini aşan eksenlerde psikolojik mücadelenin yapılabileceğine dayanmasıydı.

John Paul Jones alışılmadık ve psikolojik savaşın bir uygulayıcısı olmuştur. Bu nedenle, İngiliz kamuoyunun bakış açısından Amerikan Donanması'nda subay olarak görev yapmasına rağmen bir korsandan öte değildir. Baskınlardan herhangi birinin başarılı olması hâlinde Britanya'da neredeyse akılalmaz bir panik olacağını ve halk arasında büyük bir tedirginliğin yaşanacağını vurgulamıştır. Britanya İmparatorluğu'nun muazzam maddi kaynakları dikkate alındığında, Amerikalıların savaşı kazanmasının tek yolunun İngilizlerin kendi rızalarıyla geri çekilmesi olacağını farkına varmıştır. John Paul Jones, korkuyu yayarak baskınlara İngiliz kamuoyunun savaşı uzatmayı tercih eden kesiminin iradesini zayıflatma sürecini hızlandırmayı amaçlamıştır. Dahası, saldırıların tüm dünyayı Britanya'nın savunmasızlığına ikna edeceğini ve sömürgelerine karşı itibarına zarar vereceğini düşünmüştür.⁷³

Sonuç

John Paul Jones, gelecekte yaşanması muhtemel muharebelere hazırlıklı olmayı önemsemiştir. Bu çerçevede, geçmişte muharebe sahasında yapılan hataların tekrarlanmaması maksadıyla Fransız genç subayların örneğini vererek barış zamanında sürekli eğitimin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Zayıf eğitimin neden olduğu güvensizliğin paniğe yol açacağını değerlendirmesi kayda değer bir tespittir. Orta derecede zekâsı ve öğrenme isteği olan her birey taktikleri, teknik bilgileri ve harp becerilerini öğrenebilmektedir. Harbin büyük stresi altında liderlik faaliyetlerini uygulayacak karaktere sahip olunmazsa, bu becerilerin yararsız olacağı muhtemeldir. İyi bir subay baskı altında soğukkanlılıkla düşünmelidir. Benzer şekilde, stres ve baskı altında soğukkanlılık gösteren John Paul Jones'un gemisindeki paniği önleyebildiği görülmüştür. Genç subayların inisiyatif olarak zihinsel güçlerini kullanmalarına müsaade etmek, onların mesleki gelişimleri için uygun bir yöntem olacaktır.

John Paul Jones, muharebede filolar arasında haberleşme zafiyetlerinden bahsetmiştir. Yenilikçi uygulama olan Pavilion sistemini komuta ettiği unsurlar üzerinde uygulamaya çalışması, modern düşünce yapısına ve kişisel gelişime açık olduğunu işaret etmektedir. İyi bir liderin askerleri ile kesintisiz irtibat tesis etmesi çok önemlidir. Birliklerin kontrolü etkili haberleşmeye bağlıdır. Hatalı haberleşme karışıklığa ve iyi bir planın başarısızlığa uğramasına yol açabilmektedir. Birliğin vazifesini yerine getirmesi de etkili haberleşme ile sağlanmaktadır. John Paul Jones, etkili haberleşmeyi engelleyen faktörleri ve birliğinde etkili haberleşmenin nasıl geliştirileceğini ele almıştır. Bu kritik yeteneğin kazanılmasına yönelik bireysel gayretleri tüm subayların örnek alması gereken davranıştır.

---

73 Jonathan Feld, a.g.e., s. 16.

Kendini ve yeteneklerini sürekli geliştirerek iyi bir denizci olması, taktik konuları etüt etmesi ve bireysel gayretle liderliğini geliştirme özelliği başarılı bir deniz subayı olmasına katkı sağlamıştır. Fikirlerini ortaya koyması, çözüm odaklı olması, problemin çözülmesi ve doğru karar alınması için üst ve amirlerini doğru yönlendirmesi, harekât planı yaparak cesurca uygulaması ve taarruz etmesi iddialı olma özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Günümüzde ciddi sayıda askerî personel temini yapılmaktadır. Nicel oranda sağlanan personel artışına eş zamanlı olarak uygulanacak sıkı eğitim programı vasıtasıyla nitelikli personele sahip olunması coğrafyamız gereği zaruridir. John Paul Jones'un kendini sürekli geliştirdiği gibi öğrenmeye meraklı ve gelişime açık zihniyette subaylar yetiştirilmeye devam edilmelidir. Hayat boyu öğrenmenin önemini kavrayan subayların bilim ve teknoloji alanındaki yenilikleri yakından takip ederek kendini geliştirme kabiliyeti kazanması önemlidir.

John Paul Jones, çağın gereklerine uygun olarak donanmanın kurulmasında öncü olmaya çalışmış ve ülke bekası için savaşmaya hazır daimî bir donanmanın bulunmasının şart olduğu görüşünü savunmuştur. Ancak, döneminin birçok devlet adamı, sultanı veya kralı böyle bir gereksinime ihtiyaç olmadığını düşünmüş ve ihmal etmiştir. XIX. yüzyılda John Paul Jones'un bahse konu tüm görüşlerinin doğru olduğunun tüm dünya tarafından kabul edildiği görülmektedir. Jones'un önsezi yeteneği ve vizyoner özelliği, kendini diğer subaylardan farklı kılmıştır. Girişimcilik yeteneğiyle Fransa'dan gemi alınmasına önayak olmuştur. Ardından benimsediği strateji doğrultusunda büyük zaferler elde etmiştir. Görüldüğü üzere, gelecek odaklı vizyon ile kurumu daha iyi seviyelere taşımak mümkün olabilmektedir. Kurum geleceğine yönelik vizyon geliştirebilecek yaratıcı deniz subaylarına ihtiyaç her zaman vardır. Bu kapsamda, yaratıcı düşüncelere açık bir zemin yaratarak tartışma ortamı sağlanmalı ve yapıcı eleştiriler yapılarak deniz subayları teşvik edilmelidir. Her fikrin değerli olduğu kavranmalı ve disiplinden taviz verilmeden zincirlerin kırılmasına müsaade edilmelidir. Benzer bir yaklaşımla kurumun geleceği için hareket edilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

John Paul Jones'un belirlediği stratejii titizlikle ve cesaretle uygulaması ve taktik sahayı da kendi lehine iyi kullanması neticesinde kazandığı zaferler göze çarpmaktadır. Doğru karar verme ve uygun bir hareket tarzı seçimi yaparak planın hazırlanması ve uygulanması safhasında çok başarılı olduğu görülmektedir. Düşünce elastikiyeti ile irade gücü arasında denge kurabilmek önemli bir meziyettir. Günümüzde, çevre denizlerimizde yaşanan gelişmelere istinaden harekât temposu artmış ve askerî faaliyetler yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda, kriz ve harp durumunda belirleyici faktör olması sebebiyle subayların karar alma tekniklerini geliştirmesine yönelik eğitimlere ağırlık verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Saygı, güven, disiplin, birlik ve beraberlik teşkil edemediği durumlarda John Paul Jones'un birçok sorunla karşılaşmış olması da ders çıkarılması gereken bir konudur. Muharebede iyi sonuçlar elde edebilmenin anahtarı, ekip olarak iyi eğitilmiş ve disiplinli personeldir. Bu yaşanan soruna ilave olarak John Paul Jones'un üst makamlara sorunların yansıtılmasını kolaylaştıran bir atmosfer yaratarak yazışmalar yapmasına rağmen bahse konu iletişim kolaylığını personeline sağlamadığı veya sorunun çözümüne yönelik personeliyle bilgi aktarımının zayıf olduğu görülmüştür. İtaatsizliğe müsamaha edilmesi mümkün değildir, Jones da buna izin vermemiştir. Bu kapsamda, komuta yeteneği iyi olan bir subayın personeli ile olan iletişimi de çok kuvvetli olmalı ve ekip ruhu yaratmalıdır.

Kazanılan ganimetin bir kısmının mürettebata dağıtımının kanunlaşmasını sağlayarak donanmaya katılımı teşvik etmiştir. Mürettebatının ihtiyaçları ile gemi görev ve vazifeleri arasında bir paralellik tesis etmeye çalışmıştır. Görev ve vazifelerin icrasını kolaylaştıran ferdi ve ekip davranışlarını ödüllendirmeye çalışmıştır. Gemisinde çalışan mürettebatın iâşesini ve ücretini zamanında almasını sağlamıştır. Personelin tüm dikkatini vazife üzerinde odaklayabilmesi için şahsi endişelerin hafifletmesi kritik önem taşımaktadır. Muharebenin kazanılmasında moral ve şevk çok önemlidir. Zafere giden yolda katalizör etkisi yapan faktör moraldir. Her türlü koşulda bu husus ihmal edilmemelidir. Aksi olduğu takdirde, dünyanın en iyi donanımına sahip orduların bile zafiyet yaşaması muhtemeldir. Zira teçhizat ve donanımı kullanacak olan savaşma azmi ve moraldir.

Askerî ahlak kurallarını oluşturan dört temel değer; ülkenin ve ordunun ideallerine sadakat, birliğe sadakat, şahsi sorumluluk ve feragatle hizmettir. Genel olarak, John Paul Jones'un bu değerleri sağladığı görülmektedir. İskoç olmasına rağmen, benimsediği toplumun ideallerine ve mücadelesine tüm zorluklara rağmen önemli katkı sağlamıştır.

Komuta ettiği birliğin kuvvetli ve zayıf taraflarını bilerek imkân ve kabiliyetine göre hareket etmesi ve plan yapması hususu altı çizilmesi gereken bir konudur. John Paul Jones'un farklı coğrafyaları koşullara göre iyi kullandığı görülmektedir. Britanya Adaları'na yönelik sürpriz yağma ve yıkım faaliyetlerinde sıklet merkezi, emniyet, hedef ve baskın harp prensiplerini uyguladığı görülmektedir. HMS Serapis ile yapılan muharebede ise manevra ve taarruz prensibini uyguladığı görülmektedir. Osmanlı-Rus Harbi'nde denizdeki çatışmada emniyet, komuta-kontrol birliği, manevra ve taarruz prensibini uyguladığı göze çarpmaktadır. Günümüzün taktikleri çok daha karmaşıktır. Kuvvetleri başarı ile yönetmek için teknik ve taktik bilgiye sahip olmak başarı için zaruri ihtiyaçtır.

Günümüzde John Paul Jones'un hayatına yönelik temin edilen bilgilerin çoğunluğunu yaşamı boyunca tuttuğu kayıtlar, yazışmalar ve mektuplar sayesinde. Bu çerçevede bakıldığında, faaliyet sırasında alınan notların hafızayı sürekli canlı tuttuğu görülmektedir. Önemli gözlemleri veya olayları kısaca kaydetmek şahsi disiplini gerektiren bir iştir, mümkün mertebe uygulanmalıdır.

Muharebe ve insan yapısındaki özellikler değişmemiştir. Gelecekteki muharebelerde de liderler ve birlikler, geçmişte olduğu gibi muharebelerde askerlerin yaşadığı aynı korkuları, duyguları yaşayacaklar ve aynı gayelerle hareket edeceklerdir. Bu kapsamda, John Paul Jones'un yaşamı ve denizde liderlik özellikleri etüt edilmiş, yaşamından çıkarılabilecek dersler sunulmaya çalışılmıştır. Tarih ve tecrübelerden pay çıkarmanın gelecekte elde edilecek başarılar için kar topu etkisi yaratacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- ALPHIN Elaine Marie ve Arthur B., I Have Not Yet Begun To Fight, Carolrhoda Books, Minneapolis, 2004.
- ANDERSON Michael, Biographies Of The American Revolution, Britannica, New York, 2013.
- BURGAN Michael, John Paul Jones : Naval Hero, The Child's World, Minnesota, 2004.
- CALLO Josep, America's First Sea Warrior, Naval Institute Press, Annapolis-Maryland, 2009.
- FELD Jonathan, John Paul Jones's Locker, Naval History and Heritage Command, Washington D.C., 2017.
- İŞİPEK Ali Rıza, Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009.
- JONES John Paul, Life and Battles Of John Paul Jones: The Greatest Naval Hero Of Modern Times, N.B.Parsons, Boston, 1855.
- HARKINS Susan S. ve HARKINS William H., The Life And Times of John Paul Jones, Mitchell Lane, Delaware, 2008.
- MCCRANIE Kevin D. McCranie ve WILLIS Sam, The Struggle for Sea Power: A Naval History Of The American Revolution, Naval War College, New York: Norton, 2016.
- MORISON Samuel Eliot, John Paul Jones- A Sailor's Biography, Little, Brown & Company, Boston, 1959.
- SHERBURNE John H., Life And Character of John Paul Jones, A Captain In the United States Navy During The Revolutionary War, Adriance-Sherburne Co., New York, 1831.
- THOMAS Evan, John Paul Jones, Simon & Schuster, New York, 2003.

Makaleler

- ENNIS Daniel J., "Poetry and American Revolutionary Identity: The Case of Phillis Wheatley and John Paul Jones." Studies in Eighteenth-Century Culture, 2002, Cilt: 31, Sayı: 1, 85-98.

İnternet Kaynakları

- <https://www.gettyimages.no/detail/news-photo/portrait-of-john-paul-jones-from-an-engraving-by-carl-news-photo/1147826023>

Yazarlar İçin Metin Şekil Esasları

1. Yayın dili Türkçe'dir. Makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında erişilebilen güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Metinler Times New Roman karakteri kullanılarak, 12 puntoda ve 1,5 satır aralığına sahip olacak Şekilde yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto ve 1 aralıklı yazılmalıdır.

3. Paragraf zellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 Şeklinde olmalıdır. Sayfa numaraları ise altta verilmelidir.

4. Makalelerde kullanılacak alt baŐlıklar koyu yazılmalı ve rakam ile numaralandırılmalıdır.

5. Dipnotlarda atıflar aşağıdaki Őekillerde verilmelidir.

5.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eser adı, (varsa cilt numarası), (varsa eviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir.

Tek yazarlı kitap:

Henry Kissinger, Dünya Düzeni, (ev. Sinem Sultan Gl), Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 14-16.

İki yazarlı kitap:

George Friedman ve Meredith Friedman, Savaşın Geleceği-21. Yüzyılda G, Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliği, (ev. Enver Günsel), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2015, s. 114.

Çok yazarlı kitap:

Pınar Bilgin vd., Türkiye Dünyanın Neresinde?-Hayali Coğrafyalar, arpıŐan Anılar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 19.

Çeviri kitaplar:

Walter Isaacson, Steve Jobs, ev. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 540.

Yazar bilgisi verilmemiŐ kitap:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, Bilim ve Teknoloji, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1994, s. 81.

Çok ciltli kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (ev. Halil Berkday), Cilt: 1, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 100.

5.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa eviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, cilt no (Romen)/sayı:, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf Şekli kullanılacaktır.

Tek yazarlı makaleler:

R. Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İliŐkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, Gazi Akademik Bakış, 2008, Cilt: 1, 219-245, s. 220.

İki yazarlı makaleler:

Murat Kağan Kozanhan ve Kemal EKER, “1969 Kuzey Denizi Davaları”, MS Deniz Harp Enstitüsü Dergisi, Mavi Vatan' dan Açık Denizlere, Temmuz 2019, S.2, 8-15, s. 13.

İkiden fazla yazarlı makaleler:

Michael Stowe ve diğerleri., “Required Knowledge, Skills and Abilities From Health Care Clinical Manegers Perspectives” Academy of Health Care Management Jurnal, 2011, 55-62, p.60

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir,

(ed.), Güvenlik Bilimlerine Giriş, Jandarma Basımevi, Ankara, 2015, 281-310, s. 305.

Yazarı Belli Olmayan Makale:

“Balkanlarda Türk Varlığı” Toplumsal Tarih, Ankara, 1990, cilt X, sayı 7, 8-10, s. 8.

5.3. Konferanslarda Sunulan Tebliğler:

Dritan Egro, “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, 4-8 Ekim 1999, Cilt: I, TTK Yayını, Ankara, 2002, s. 14.

5.4. İnternet Dergisinde Makale:

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, The Turkish Online Journal of Distance Education, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

5.5. Tezler

Tezlere yapılan atıflarda yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır Yazar adı ve Soyadı, Tezin Adı, Tezin Yapıldığı Kurum ve Enstitü, Yapıldığı Yer ve Tarih, Sayfa numarası, (yayımlanıp yayımlanmadığı ve tezin akademik derecesi).

5.6. İnternet için

İnternet üzerinden erişilebilen açık kaynaklara yapılan atıflar, aşağıdaki örneğe göre yapılacaktır.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/group/ikili/11.htm> (Erişim Tarihi: 14.07.2010).

6. Aynı kaynağa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, a.g.e. (adı geçen eser), a.g.m. (adı geçen makale) ve a.g.y. (adı geçen yayın) ifadesi ve sayfa numarası kullanılmalıdır. Aynı yazarın birden fazla eseri kullanılıyorsa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eserin yayım tarihi, a.g.e. ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı; yazarın aynı tarihli birden fazla eseri kullanılıyorsa, eser tarihinin yayına a, b, c harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

7. Ekler yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer alacaktır. Tablo

ve şekiller (grafik dahil), Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo-1:, Şekil-2: gibi) ve gerek bu numara gerekse tablonun/ şeklinin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablonun/ şeklinin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

8. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş kaynakça verilmesi gerekmektedir. Makale içi dipnotlardan farklı olarak soyisim büyük harflerle ve ilk sırada yazılmalıdır. Bu kaynakça makalenin yayımlanması durumunda metinde yer almayacak, makale değerlendirme sürecinin hızla yürütülebilmesi için kullanılacaktır.

KOPKALLI Hasan, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, The Turkish Online Journal of Distance Education, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

9. Makaleler, makale isminin yazdığı bir klasöre “World Belgesi” halinde konulacaktır.

10. Aynı klasörün içine “Görseller” adı altında bir klasör daha açılacak ve makale içinde geçen resimlerin, fotoğrafların, tabloların vs. orijinal boyutları konulacaktır. (Word içinde görsel kalitesi düştüğü için)

11. Makale içinde kullanılan her görselin altına açıklaması yazılacak ve görsellerin, alındığı sayfa, site (URL), erişim tarihleri dipnot halinde makale içinde kullanıldığı görselin altına yazılacak ve aynı zamanda kaynakça bölümünde de belirtilecektir.

12. Kullanılan görseller, şekiller, tablolar vs. dergide kullanılacak seviyede kaliteli ve anlaşılır olacaktır.

13. Kullanılan kaynakçalar ya da görseller herhangi bir siyasi ve ideolojik düşünceye yakınlık içermeyecektir. Mümkün olduğunca devletin yayın organları tarafından yayımlanan görsellerin seçilmesine özen gösterilecektir.

14. Kullanılan görsellerde yabancı dil olmamasına özen gösterilecek, gerekirse Türkçe’ye çevrilecektir.